

ISSN 2616-7948 (print)

ISSN 2617-1244 (online)

КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ КУЛЬТУРИ І МИСТЕЦТВ

УКРАЇНСЬКИЙ ІНФОРМАЦІЙНИЙ ПРОСТІР

2019 #2 (4)

UKRAINIAN INFORMATION SPACE

Науковий журнал

Виходить двічі на рік

Видається з 2018 року

Scientific journal

Issued two times per year

Published since 2018

Київ | 2019 | Київський національний
університет культури і мистецтв
Kyiv | 2019 | Kyiv National University
of Culture and Arts

Друкується за ухвалою Вченої ради
Київського національного університету
культури і мистецтв
(протокол №2 від 12.09.2019)

Журнал друкується на підставі Свідоцтва про
державну реєстрацію друкованого засобу інформації
(серія КВ № 23123-12963р від 25 січня 2018 року),
виданого Міністерством юстиції України

Шеф-редактор — д-р пед. н., проф. Михайло Поплавський
Editor director: doctor of Sciences (Pedagogics), Professor Mykhailo Poplavskyi

Головний редактор — д-р філол. н., проф. Микола Тимошик
Editor-in-chief: doctor of Sciences (Philology), Professor Mykola Tymoshyk

Редакційна колегія:

Банкаускайте-Серейкене Габія — д-р гуманітаристики, проф. (Вільнюський ун-т, Литва);
Балаклицький Максим — д-р н. із соц. комунік, проф.;
Бойко Алла — д-р філол. н., проф.;
Брацкі Артур — д-р габіліт. гуманітаристики, проф. (Гданський ун-т, Польща);
Гарачковська Оксана — д-р філол. н., доц.;
Іваненко Володимир — д-р філософії, президент Українського університету у Вашингтоні (США);
Житарюк Мар'ян — д-р філол. н., проф.;
Колісник Юрій — д-р н. із соц. комунік., доц.;
Купріянович Григорій — канд. іст. н. (Підляський Науковий Інститут, Польща);
Лизанчук Василь — д-р філол. н, проф.;
Мелещенко Олександр — д-р філол. н., проф.;
Поплавський Михайло — д-р пед. н., проф.;
Соболь Валентина — д-р філол. н., проф. (Варшавський ун-т, Польща);
Тимошик Микола (головний редактор) — д-р філол. н., проф.;
Ущина Валентина — д-р філол. н., проф.;
Якубовська-Кравчик Катажина — д-р філософії (Варшавський ун-т, Польща).

Editorial Board:

Bankauskaite-Sereikiene Gabija — Doctor of Humanities, Prof., (Vilnius university, Lithuania);
Balakytskyi Maksym — Doctor of Social Communications, Prof.;
Boiko Alla — Doctor of Philology, Prof.;
Bracki Artur — Doctor Habilitatus of Humanities, Prof. (Gdansk university, Poland);
Garachkovska Oksana — Doctor of Philology, Associate Prof.;
Ivanenko Volodymyr — Doctor of Philosophy, the President of the Ukrainian University in Washington (USA);
Zhytariuk Marian — Doctor of Philology, Prof.;
Kolisnyk Yurii — Doctor of Social Communications, Associate Prof.;
Kupriianovych Hryhoriy — Doctor of History (Podlachian Research Institute, Poland);
Lyzanchuk Vasyl — Doctor of Philology, Prof.;
Meleshchenko Oleksandr — Doctor of Philology, Prof.;
Poplavskyi Mykhailo — Doctor of Pedagogics, Prof.;
Sobol Valentyna — Doctor of Philology, Prof. (University of Warsaw, Poland);
Tymoshyk Mykola (editor-in-chief) — Doctor of Philology, Prof.;
Ushchyna Valentyna — doctor of Philology, Prof.
Yakubovska-Kravchuk Katazhyna — Doctor of Philosophy (University of Warsaw, Poland).

Адреса редакції:

Кімн. 917, вул. Є. Коновальця, 36
Київський національний університет
культури і мистецтв, м. Київ, 01133

Тел./tel.: +38 (096) 104 79 53
e-mail: ukrinfoprostir@gmail.com

Editorial office address:

Office 917, 36 Ye. Konovalets Street
Kyiv National University
of Culture and Arts, Kyiv, 01133

Журнал зареєстровано та індексується в наступних науково-метричних базах даних і каталогах:

Index Copernicus, Academic Resource Index, PKP Index, BASE, Crossref, GoogleScholar, Academia, Polska Bibliografia Naukowa (PBN), ResearchGate, ResearchBib, Journal Factor, Worldcat, Каталоги НБУВ (IRBIS-NBUV), Наукова періодика України (УРАН).

**Редакція залишає за собою право на редагування текстів, яке не змінює позиції автора.
Автор несе відповідальність за фактичний виклад матеріалу.**

ЗМІСТ

CONTENT

Від головного редактора	7	The editor's-in-chief address
The editor's-in-chief address	9	Від головного редактора

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ УКРАЇНСЬКОГО ІНФОРМАЦІЙНОГО ПРОСТОРУ

ACTUAL ISSUES OF UKRAINIAN INFORMATION SPACE

Mykhailo Poplavskyi Culture and Art Education in Ukraine as "Soft" Diplomacy in the World Civilization Process of the Beginning of the XXI Century	12	Михайло Поплавський Культурно-мистецька освіта в Україні як «м'яка» дипломатія у світовому цивілізаційному процесі початку XXI ст.
Микола Тимошик Перший український друкар Степан Дропан, а не Іван Федорович. До першодруку в перекладі українською латини мовних архівних документів про першу друкарню у Львові Степана Дропана від 1460 року – за 112 років до приходу туди з Москви Івана Федоровича	24	Mykola Tymoshyk The first Ukrainian printer is Stepan Dropan, not Ivan Fedorovych. To the first printing in Ukrainian translation of the Latin-language archival documents, about the first printing house in Lviv by Stepan Dropan from 1460 – 112 years before Ivan Fedorovych came there from Moscow
Ігор Парфенюк Українізація культурного простору України в системі інформаційної безпеки держави	63	Ihor Parfeniuk Ukrainization Of Cultural Space Of Ukraine In The State Information Security System

**ТЕОРІЯ І ПРАКТИКА СУЧАСНОЇ ЖУРНАЛІСТИКИ
ТА ВИДАВНИЧОЇ СПРАВИ****THEORY AND PRACTICE OF CONTEMPORARY JOURNALISM
AND PUBLISHING****Оксана Білоус**Свобода слова і стандарти
журналістської творчості у
зв'язку з гібридною війною
Росії проти України

74

Oksana BilousFreedom Of Speech And
Journalistic Standards
In Connection With The Warfare
Of Russia Against Ukraine**Оксана Гарачковська**Жанр анекдота на шпальтах
газети «Україна Молода»

89

Oksana GarachkovskaAnecdote genre on the pages of
“Ukraina Moloda” (“Young Ukraine”)
newspaper**ІСТОРІЯ ЖУРНАЛІСТИКИ****HISTORY OF JOURNALISM****Михайло Лецькін**Канадський журнал
«Слово Істини» в українському
літературному процесі

100

Mykhailo LietskinCanadian journal «Slovo Istyny»
 (“Word of Truth”) in Ukrainian
literary process**Алла Миколаєнко**Правозахисна діяльність
українських діаспорних
ЗМІ та видавництв у
60–80-х роках ХХ ст.

118

Alla MykolaienkoHuman rights activities of
Ukrainian diaspora media
and publishing houses in the
60-80's of the XX century**МЕРЕЖЕВІ ВИДАННЯ****INTERNET PUBLICATIONS****Сергій Шашенко**Проблеми взаємодії користувачів
і цифрових ЗМІ у контексті
проєктування інтерфейсів

130

Serhii ShashenkoProblems of interaction between
users and digital media in the
context of interface design

ЗАРУБІЖНІ ЗМІ І КНИГОВИДАННЯ

FOREIGN MASS MEDIA AND BOOK PUBLISHING

Gabija Bankauskaitė
Links Between Letters and Poems
Written by Balys Sruoga	140	Габія Банкаускайте
Зв'язки між листами та поезією,
написаними Балісом Сруогою
Осип Дяків (Горновий)
Про свободу преси в СССР	159	Osyp Diakiv (Hornovyi)
On the Freedom of Press in the USSR

ЗВ'ЯЗКИ З ГРОМАДСЬКІСТЮ

PUBLIC RELATIONS

Сергій Болтівець
Олена Галушко
Права сучасної української
молоді в інформаційному
просторі України	184	Serhii Boltivets
Olena Halushko
Rights of modern Ukrainian
youth in the information
space of Ukraine
Галина Дегтярєва
Питання формування
медіаграмотності:
подолання стереотипів	195	Halyna Dehtiarova
The Issue Of Media
Literacy Formation:
Overcoming Stereotypes

МОЛОДА ЖУРНАЛІСТСЬКА НАУКА

YOUNG JOURNALISTIC SCIENCE

Катерина Дмитренко
Місце бізнес-подій у системі
маркетингових комунікацій
бренду (на матеріалах бізнес-
школи «Міжнародний інститут
бізнесу»)	208	Kateryna Dmytrenko
The place of business events in the
brand's marketing communications
system (on the example of
business school "International
Institute of Business")
Андрій Лагута
Політико-психологічні маніпуляції
у передвиборчій кампанії
президента України 2019 року	220	Andrii Lahuta
Political and psychological
manipulations in the 2019
presidential election campaign

ПУБЛІЦИСТИКА

PUBLICISM

Володимир Іваненко
Українізація інформаційного простору як фактор забезпечення суверенітету й посилення інформаційної безпеки України | 240 | Volodymyr Ivanenko
Ukrainianization of information space as a factor of ensuring sovereignty and strengthening of Ukraine's information security |
|---|-----|--|

РЕЦЕНЗІЇ, ПРЕЗЕНТАЦІЇ

REVIEWS, PRESENTATIONS

Валентина Соболь
Антропологія пам'яті Олександри Зюлковської	248	Valentyna Sobol
Antropology of Oleksandra Ziulkovska Memoir
Ірина Фаріон
Підручник, який навчає, виховує, формує. Рецензія на нову працю Миколи Тимошика «Основи редагування»	252	Iryna Farion
Textbook that teaches, educates and forms. Review of Mykola Tymoshyk new book "Fundamentals of Editing"

Від головного редактора

Шановний читачу!

За два роки існування зареєстрований у міністерстві юстиції України в статусі наукового журналу «Український інформаційний простір» ствердився й індексується в науково-метричних базах даних авторитетних у науковому світі 14-ти мережевих платформ і каталогів. Серед них — Index Copernicus, Academic Resource Index, PKP Index, Polska Bibliografia Naukowa.

Ще один аргумент, який засвідчує серйозність намірів редакції журналу та його засновника — Київський національний університет культури і мистецтв — вивести проблематику не абстрактних соціальних комунікацій, а саме українського інформаційного поля на міжнародний обшир: обсяг текстів англійською мовою доведений редакцією до 40 відсотків.

Чергове число журналу наповнене низкою статей, які, на думку редакції, матимуть заслужений розголос у науковому товаристві.

Привертаю увагу до публікацій основного розділу — «Актуальні проблеми українського інформаційного простору». Відкривається він статтею професора Михайла Поплавського «Культурно-мистецька освіта в Україні як «м'яка» дипломатія у світовому цивілізаційному процесі початку XXI століття». На матеріалах низки оригінальних творчих проектів КНУКІМу автор аналізує особливості формування нових стратегій і брендів у сучасній соціокультурній сфері.

Своєрідною науковою сенсацією стане першопублікація в цьому числі важливого документа із колишніх спецфондів Львівського історичного архіву. Йдеться про судову справу, пов'язану з друкарнею львівського міщанина Степана Дропана у Львові 1460 року — за 114 років до приходу туди російського першодрукаря Івана Федоровича і випуску ним 1574 року львівського «Апостола». Оприлюднення цього документа українською і англійською мовами в перекладі з давньої латини дає підстави поставити крапку в заполітизованій дискусії про те, хто першим почав друкувати книжки — українці чи росіяни й переглянути затверджену в Москві періодизацію розвитку друкарства на українських теренах та ствердити значно ранішу дату його заснування. У цьому контексті належить висловити велику подяку професорові з Житомира Михайлові Лецькіну за переклад цього документа із латини зі значними польськими домішками.

У статті Ігоря Парфенюка «Українізація культурного простору України в системі інформаційної безпеки держави» подані результати дослідження однієї показової новочасної тенденції: сепаратизм, несприйняття української державності, символів, культури українсь-

кого народу переважно виникає на території, де домінує чужа мова і навпаки: там де домінує українська, таких проблем не виникає.

Авторами цього числа стали три шановані в наукових колах зарубіжні члени редколегії.

Професорка з Вільнюса Габія Банкаускайте на основі аналізу паралелей у листах («особистих документах») і поезії класика литовської літератури Баліса Сруоги відкриває низку цікавих зв'язків: між побудовою індивідуального мовного світогляду, проявами особистої ідентичності та пошуком форм творчості індивіда.

Професорка з Варшави Валентина Соболь знайомить із публіцистикою польської та американської письменниці Олександри Зюлковської, в якій присутні українські мотиви. Фрагмент перекладу однієї з повістей цієї авторки — «Кая від Родослава», де правдиво описані події на Волині в роки Другої світової війни, дослідниця вмістила свого часу в журналі «Київ».

Володимир Іваненко (Вашингтон, США) аналізує проблему українізації інформаційного простору як фактор суверенітету й посилення інформаційної безпеки України.

У розділі «Теорія і практика сучасної журналістики та видавничої справи» привернуть увагу читачів статті дослідниці зі львівського університету Оксани Білоус про свободу слова і стандарти журналістської творчості у зв'язку із гібридною війною Росії проти України та киянки Оксани Гарачковської про проникнення літературного жанру анекдота на газетні шпальти.

Маловідомі сторінки з історії української журналістики презентують у своїх працях Михайло Лецкін (канадський журнал «Слово Істини») та Алла Николаєнко (діаспорні ЗМІ та видавництва).

Хочеться привітати в колі наших нових авторів знаних дослідників Сергія Болтівця з Києва та Галину Дегтярьову з Харкова.

Маємо намір підсилувати перспективну й актуальну проблематику досліджень у розділі «Мережеві видання». Нині ж із розвідкою про проблеми взаємодії користувачів і цифрових ЗМІ у контексті проектування інтерфейсів тут виступає Сергій Шашенко.

І насамкінець про новий розділ журналу — «Молода журналістська наука». Він буде відданий кращим набуткам магістрантів із різних українських вишів. Нині такої честі удостоїлися два магістри із КНУКІМу — Катерина Дмитренко і Андрій Лагута.

**Микола Тимошик,
головний редактор
«Українського
інформаційного простору»**

The editor's-in-chief address

Dear Reader!

Over the two years of its existence, «Ukrainian Information Space» has been registered with the Ministry of Justice of Ukraine in the status of the scientific journal, affirmed and indexed in academic databases of 14 authoritative in the scientific world network platforms and catalogs. Among them are Index Copernicus, Academic Resource Index, PKP Index, Polska Bibliografia Naukowa.

Another argument, which confirms the seriousness of the journal editorial board and its founder (Kyiv National University of Culture and Arts) intentions — to bring the problem of not abstract social communications, but namely Ukrainian information field to the international arena: the volume of texts in English has been brought up to 40 percent by the editorial staff.

The journal regular issue is filled with a number of articles that, according to the editorial staff, will have deserved publicity in the scientific society.

I draw your attention to the publications of the main section — «Actual Issues of Ukrainian Information Space». It opens with Professor Mykhailo Poplavskyi article «Culture and art education in Ukraine as «soft» diplomacy in the world civilization process of the beginning of the XXI century». The author analyzes the peculiarities of new strategies and brands formation in the contemporary socio-cultural sphere on the basis of a number of KNUC&A original creative projects.

A kind of scientific sensation in this issue will become first publication of an important document from the former special funds of Lviv Historical Archive. It is about a court case related to the printing house of Lviv philistine Stepan Dropan in 1460 in Lviv — 112 years before the arrival there of Russian first printer Ivan Fedorovych and his release of Lviv «Apostle» in 1574. The publication of this document in Ukrainian and English, translated from ancient Latin, gives reason to put an end to the political debate about who first began to print books — Ukrainians or Russians and to review the period of printing development in the Ukrainian territory approved in Moscow and to approve a much earlier date. In this context, I would like to express my gratitude to the professor from Zhytomyr, Mykhailo Lietskin, who spent a lot of time translating this document from ancient Latin with significant Polish impurities.

Ihor Parfeniuk's article «Ukrainization Of Cultural Space Of Ukraine In The State Information Security System» presents the study results of one indicative modern tendency: separatism, Ukrainian statehood rejection, symbols, culture of Ukrainian mainly arises in a territory dominated by a foreign language, and vice versa: where Ukrainian language dominates, such problems do not arise.

The authors of this issue are three distinguished, in scientific society, foreign members of the editorial board.

Vilnius professor Gabija Bankauskaitė, based on an analysis of parallels in letters («ego documents») and poetry of Lithuanian literature classic Balys Sruoga, opens a number of interesting connections: between the construction of individual linguistic outlook, manifestations of personal identity and the search for forms of individual creativity.

Professor from Warsaw Valentyna Sobol introduces the journalism of Polish and American writer Oleksandra Ziulkovska, in which Ukrainian motives are available. Translation fragment of one of this author's stories — «Kaya from Rodoslav» which accurately describes events in Ukrainian Volyn during World War II, scholar published in the journal «Kyiv».

Permanent author of the journal, President of Ukrainian University (Washington, USA) analyzes the problem of Ukrainianization of information space as a factor of ensuring information sovereignty and strengthening of Ukraine's information security.

In the section «Theory and Practice of Contemporary Journalism and Publishing» readers' attention will be drawn by articles of researchers from Lviv and Kyiv universities. Oksana Bilous tells readers about freedom of speech and journalistic creativity standards in connection with the warfare of Russia against Ukraine and Oksana Harachkovska reports about the penetration of anecdote literary genre on newspapers pages.

Little-known pages on the history of Ukrainian journalism are presented in Mykhailo Lietskin (Canadian journal «Slovo Istyny» («Word of Truth»)) and Alla Mykolaïenko (diaspora media and publishing houses) scientific works.

We would like to congratulate in the circle of our new authors the renowned researchers Serhii Boltivets from Kyiv and Halyina Dehtiarova from Kharkiv.

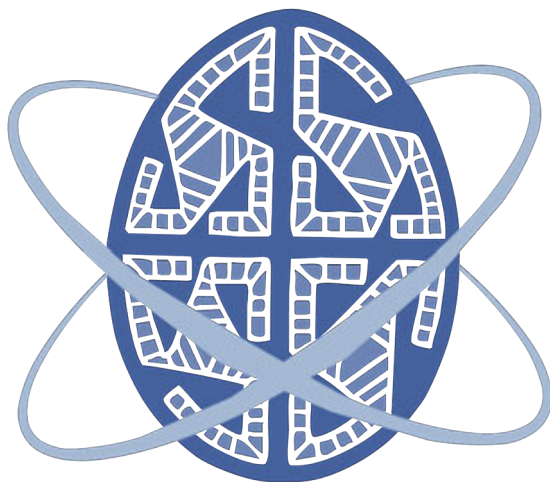
We intend to increase the perspective and current issues of researches in the section «Internet publications». Today, young researcher Serhii Shashenko reports about communication problems of modern information resources based on the experience of digital media interfaces development.

Finally, some words about a new journal section — «Young Journalism Science». It will be dedicated to the best achievements of undergraduates from different Ukrainian universities. Today, two KNUC&A masters — Kateryna Dmytrenko and Andriy Lahuta have been awarded with this honor.

**Mykola Tymoshyk,
Editor-in-Chief
of “Ukrainian Information Space”**

**АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ
УКРАЇНСЬКОГО
ІНФОРМАЦІЙНОГО ПРОСТОРУ**

ACTUAL ISSUES
OF UKRAINIAN INFORMATION SPACE

УДК 378.4 (477-25)КНУКиМ»20»:008

Culture and Art Education in Ukraine as “Soft” Diplomacy in the World Civilization Process of the Beginning of the XXI Century

Mykhailo POPLAVSKYI
Doctor of Pedagogics, Professor

Kyiv National University
of Culture and Arts

36 Ye. Konovalets str.,
01133, Kyiv, Ukraine

e-mail:
pomm20180326@gmail.com

ORCID ID 0000-0002-8234-8064

© Poplavskyi M., 2019

The relevance of the studying the functional versatility of the higher education system and its unique mission in the present world are substantiated. The aim of the article is to consider the strategies of “soft diplomacy” in the present national cultural and art education and to reveal the uniqueness of the University of culture and arts, its special role in the present social and cultural sphere. Analysing their activities, one should resort to the concept of “soft power”, which was introduced into the scientific circulation by Joseph Nye (2004) and considering the prospects of international coexistence as a cultural dialogue and a dialogue of cultures. Nowadays, the cultural communication and mutual understanding is a condition for cooperation not only within the framework of nations, but also at the international level. The issues of cultural diplomacy attract the attention of philosophers, sociologists, cultural specialists, art historians, historians, linguists, and specialists in international affairs. They consider this phenomenon in global, local and national aspects, including it in the models of social, creative individual interaction and dialogue. The “strength of the strong” and the “weakness of the weak” are minimised with the recognition of the cultural uniqueness of each player in the global playing field. The value of culture as a creative process and a local-cultural sphere is becoming an important argument of subjectivity in international relations. Therefore, not only politicians, diplomats or cultural attachés are attracted to setting relations between countries, but also culture and art managers who make a strong public demand for cultural civil initiatives. The scientific novelty consists in revealing the features of the project activities of the KNUCA’s specialists, aimed at making the new strategies of higher education in Ukraine. In particular, in 2018, its leading information policy specialists developed the project “Digital competence framework for Ukrainian teachers and other citizens” represented at the contest of the Erasmus + EU program. The victory of the KNUCA in this contest proves the high intellectual potential of its team and the need for international cooperation as a dialogue and exchange of experience. This experience has been acquired for many years, overcoming the resistance of the old system and perceiving new social-cultural, political and economic challenges. The main task of the University, based on the classical principles of the European tradition of “free arts” is to adhere to “soft” diplomacy, producing and testing new training strategies and brands, applying cultural and art potential as “soft power” to making great things in crating positive image of our country.

Keywords: higher cultural and art education, cultural diplomacy, “soft power”, cultural management.

КУЛЬТУРНО-МИСТЕЦЬКА ОСВІТА В УКРАЇНІ ЯК «М'ЯКА» ДИПЛОМАТІЯ У СВІТОВОМУ ЦИВІЛІЗАЦІЙНОМУ ПРОЦЕСІ ПОЧАТКУ ХХІ СТ.

Михайло Поплавський

д-р пед. н., проф.

Київський національний університет культури і мистецтв

вул. Є. Коновальця, 36, 01133, Київ, Україна

e-mail: pommm20180326@gmail.com

ORCID ID 0000-0002-8234-8064

У статті розглянуті найбільш вдалі стратегії «м'якої дипломатії» в сучасній українській культурно-мистецькій освіті, розкрито унікальність закладу вищої освіти культури і мистецтв, його особливу роль у сучасній соціокультурній сфері. Заклади вищої освіти культури і мистецтв є водночас культурними, творчими, освітніми і науковими центрами, рушіями культурного розвитку країни, формування її іміджу. Аналізуючи їх діяльність, варто вдатись до поняття «м'яка сила», яке ввів у науковий обіг Дж. Най (2004) з метою обґрунтування міжнародного співіснування як культурного діалогу і діалогу культур. У наш час культурне спілкування і взаєморозуміння стає умовою співпраці не лише в межах національних держав, а й на міжнародному рівні. До питань культурної дипломатії звертаються філософи, соціологи, культурологи, мистецтвознавці, історики, лінгвісти, фахівці-міжнародники. Вони обґрунтовують цей феномен у глобальному, локальному, національному аспектах, включаючи його в моделі соціальної, творчо-індивідуальної взаємодії, діалогу. «Сила сильних» і «слабкість слабких» нівелюється з визнанням культурної унікальності кожного гравця у глобальному ігровому полі. Цінність культури як творчого процесу і локально-культурної сфери стає важливим аргументом суб'єктності в міжнародних відносинах. Тому до налагодження відносин між країнами залучають уже не лише політиків, дипломатів чи аташе з питань культури, а культуртрегерів, арт-менеджерів, які формують сталий суспільний попит на культурні громадянські ініціативи.

Розкрито особливості проектної діяльності фахівців КНУКіМ, спрямованої на формування нових стратегій вищої культурно-мистецької освіти в Україні. Зокрема, 2018 року його провідні спеціалісти з інформаційної політики розробили проект «Рамка цифрових компетентностей для українських вчителів та інших громадян» («Digital competence framework for Ukrainian teachers and other citizens»), представлений на конкурс Програми Європейського Союзу «ЕРАЗМУС +». Перемога КНУКіМ у цьому конкурсі свідчить про високий інтелектуальний потенціал його колективу, про необхідність налагоджувати міжнародне співробітництво як діалог, обмін досвідом. Головне завдання Університету, заснованого на класичних засадах європейської традиції «вільних мистецтв», — дотримуватись «м'якої» дипломатії, продукуючи і апробуючи нові освітні стратегії і бренди, застосовуючи культурно-мистецький потенціал як «м'яку силу» для здійснення великих справ.

Ключові слова: вища культурно-мистецька освіта, культурна дипломатія, «м'яка сила», культурний менеджмент.

The system of higher education is multifaceted in its functions and areas of activity: *as professional training* of specialists for certain branches of the economy, it forms a state economic resource, *as a special education* that promotes the involvement of the younger generation in labor activity, it's a constituent part of the aggregate social capital; *as a sphere of knowledge and skills acquiring by a personality* that is necessary for their entry into society, education becomes a catalyst for intellectual potential; finally — as a social institution within which a free person is formed — this is a path to self-actualization and self-improvement. But the main mission of education is to preserve and enrich the culture, including artistic culture, because in the process of human creative activity materialistic and spiritual, intuitive and logical, emotional and rational aspects of culture are actualized. Humanity will cope with any challenge of time if it can preserve and broadcast to the next generation the accumulated cultural values that form the foundation for the future, hold the far-reaching (immense) horizon of the humanistic paradigm. Actually, this is why culture and art education occupies the most important place in the modern world.

In addition, modern higher education is based on the principle of knowledge economy, which, along with creative economy that is developing fast and requires adequate human resources, optimizes the international education system of the 21st century, creating a balance between material, spiritual and human resources, performing the role of a “soft” intermediary between them. The *objective* of the article is to analyze the most successful strategies of “soft diplomacy” in contemporary Ukrainian culture and art education.

The uniqueness of the domestic institution of higher education in culture and arts, its special role in the modern social and cultural sphere is that it is a cultural, creative, educational and scientific centers simultaneously. It provides an opportunity for the graduates not only to reproduce, translate cultural values but also to form new moral values. The essence of higher educational institutions of culture and art, the multifaceted nature of their activities predetermine their leading role in cultural life as the drivers of the country's cultural development and its image formation.

Analyzing their activity, it is expedient and justified to apply the concept of “soft power”, which J. Nye (2004) introduced into the scientific revolution, formulating an alternative position in substantiating international coexistence as a cultural dialogue and a dialogue of cultures. It is about changing the emphasis in international relations — from the perspective of “hard power”, based on military and economic factors, on the use of “soft power”. The works of the scientist and his associates make it possible to grasp the cultural diversity and the peculiarities of the interaction of cultures in a single, interconnected world.

This question is actualized in a situation where cultural communication and mutual understanding become a condition of joint activity not only

within the limits of national states but also on the international level. In particular, J. Nye (2004) points out that Europe appears to be the most serious competitor to the United States in terms of “soft power”. European fine arts, literature, architecture, music, design, fashion, and cuisine have long been perceived in the world with benevolent interest. In his opinion, one of the most important components of cultural diplomacy is also the system of higher education in each country.

Consideration of this valuable resource – the culture itself – which is possessed by countries even with a very low standard of living (Third World countries, countries in which military actions take place, etc.) is important in the study of cultural diplomacy.

Thus, Western cultural diplomacy theorists recognize two events that influence the development of concepts and approaches: firstly, the era of the Cold War, which is considered a successful global project of the permanent state of the world war; and secondly, the events of September 11 as a milestone in understanding the meaning of “direct” power and ideas about non-state institutions of influence on world processes. In this aspect, “the diplomatic corps, unfortunately, began to lag behind global communication and global challenges, which led to the need for communication not at the level of foreign diplomats, but through marketing strategies that were previously subjected to anathema” (Melissen, 2005, p. 8).

The principle of “soft” diplomacy is has become the leading one in the creation of modern global world system and, therefore, an important “agenda” for many governments and civil platforms and initiatives, a discursive aspect of scientific and humanitarian receptions and theorizing. An important feature of theoretical concepts and practical recommendations in this area is their interdisciplinary openness. Philosophers, sociologists, culture experts, art historians, historians, linguists, and international specialists are getting interested in the development of national cultural diplomacy. All of them are trying to substantiate this phenomenon in various aspects of modern life – global, local and national, including it in the models of social, creative and individual interaction and dialogue. Thus, Ye. Bystrytskyi (2011), justifying the methodology of tolerance, notes: “Culture is not only the area of universal spiritual achievement of the mankind, common values, norms and knowledge for all people. This is, first of all, a local way of life of people, their daily life world, which is formed naturally and historically and maximally determines the existential dimension of human relations” (p. 76). This is particularly evident in cultural politics*, which is a way of expressing this uniqueness and creating appropriate channels for communication of something local.

* In this article, Ye. Bystrytskyi introduces another term – “cultural politics”, which distinguishes between the phenomenon of cultural politics and the phenomenon of culture and politics unification, which in his opinion creates a condition for tolerance: to say “yes” to any other culture; the answer “no” is given to those politicians who speculate on cultural uniqueness and originality.

Consequently, the “strength of the strong” and the “weakness of the weak” are offset when the cultural uniqueness of each player in the global gaming field is positioned. The value of culture as a creative process and a locally cultural sector (art, hospitality, cuisine) becomes an important argument of subjectivity in international relations. Therefore, the establishment of relations between the countries involves not only politicians, diplomats or attaches on the issues of culture but cultural managers, art managers, who form a steady public demand for cultural civic initiatives.

The content and tasks of Ukraine’s contemporary cultural policy were formulated conceptually precisely by the public initiative “Reanimation Package of Reforms”, which unites civil society organizations and experts of Ukraine, which control the actions of the authorities and offer theoretical developments and practical recommendations, trying to provide irreversible systemic reforms. The “Guidelines of the Cultural Policy of Ukraine” (2015) state: “Cultural policy should become a substantive basis for the process of reforming Ukrainian society, and the level of cultural competence of an individual who is knowledgeable and fluent in modern cultural practices should be the criterion for the success of the reforms”. In particular, yet today it is necessary to take into account the factor of cultural diplomacy for the return of the occupied territories. The essence of culture lies in the fact that it always strives to overcome state borders, lines of conflict and political confrontation. The one, whose music will be listened to, whose films will be watched, who students will come to study to, will benefit. The only question is to create the necessary cultural projects and content, to implement them creatively in accordance with the strategic goal. “Soft” diplomacy provides an opportunity to hold back the shaky balancing between national interests and global challenges, to harmonize them. One of the components of this strategy, as stated in paragraph 7 of these Directives, is the introduction of a new concept of education in culture and arts and ensuring access to it throughout life.

One of the main tasks of culture and art education is to form a creative person capable of acting in the global dimension of culture. The condition for its development is creativity. A modern person, striving to express own personality, choosing certain values and taking personal decisions in accordance with them, has an opportunity to self-establishment, to establish own creative origins, to create, change and model both themselves and the world around. In this approach, the world is perceived as the result of human self-realization, it is transformed into the constructs of human life.

As remarked by the prominent French historian, philosopher, and writer E. Renan, the issue of education is an issue of life and death, the future depends on its solution. However, the amount of knowledge today is so huge that it is impossible to master it fully. The amount of information in the world is constantly growing, and humanity is almost choking in this

endless stream *ex termino*. It has no chance to succeed to resort to a narrow specialization in higher education, as it is possible to create something new only with wide horizons, being able to solve any problem in an innovative way. Consequently, the only possible way to transform education is to move away from the traditional system of continuous accumulation of new knowledge, resorting to creative and creatively oriented learning.

In higher educational establishments of culture and art education, in particular at the university level, specialties of different social and cultural trends are used to train specialists, spiritually and intellectually developed personalities capable of working effectively in a wide variety of social spheres. In this connection, contextual parallels come to mind. Thus, the organizers of the secret society “Azazel” (“The Lost Angel”), the characters of the popular historical fantasy detective of the same name, were convinced that every person is incredibly talented. Therefore, their pupils, having come to power, introduce fair laws, build a happy society, create great art and, eventually, change the world for the better...

Another Utopia? Yes, and yet, the idea of educating creative personalities is immortal. It has always been relevant and makes the life-giving sense of education, its competitive resource. Moreover, culture and arts educational institutions play a particular role in this.

A new approach to education and upbringing of creative personalities has been applied at Kyiv National University of Culture and Arts. This is the only multi-professional culture and arts institution of higher education in Ukraine in which students receive professional training in many areas, specialties and qualifications of social and cultural orientation and artistic creativity. At “bachelor” and “master” educational levels students study in the following areas: cultural studies, philology, sociology, economics of enterprises, jurisprudence, international relations, international economics, international economic relations, international information, international law, journalism, management of social and cultural activities, computer science and information technology, public management and administration, book science, library science and bibliography, records management and information, publishing business and editing, museology and protection of cultural monuments, hotel and restaurant business, tourism, advertising, public relations, design, theater arts, musical arts, film and TV-art, photography, choreography, and folk art work.

In addition, culture and art institutions, in view of the high social mobility of their graduates and their active participation in international cooperation programs (international projects, festivals, contests), have to perform one more function, which, unfortunately, almost nobody takes into account nowadays — the function of strategic planning of educational programs for training of professionals in occupations, which will soon be in high public demand.

However, there are significant differences between objectively creative and effective culture and art education and the current state of affairs. The main problem is the creation of truly non-standard programs of educational and professional training and teaching of disciplines in accordance with the modern understanding of the phenomenon of culture. In view of the diversity of its definitions, culture, in our opinion, should be understood as a multifaceted human activity, as the world of the human, combination of ways and forms of human presence in all realities — natural, social, historical, psychological, spiritual, as the “marginal basis” of all these stratifications. This opinion is also confirmed by the words of the outstanding cultural historian of the present time K. Geertz: “From the point of view of the interacting systems of constructed and interpreted signs, <...> culture is a certain force to which the phenomena of social life, the behavior of individuals, institutions or processes can be attributed with the cause and effect way; it is a context within which they can be adequate, that is, “intensely” described” (Geertz, 2004, p. 33).

In other words, to become an active subject of cultural diplomacy, the management of higher education should work on modeling those competencies and talents that will be in high demand under the conditions the fast-paced creative industries in the world. Modern society is constantly increasing automation of workplaces, freeing people for creativity (or degradation?). If we do not take into account these objective tendencies, we are doomed to be retrogrades, which are constantly lacking in something, and the university, accordingly, will spend considerable funds for training of those specialists for the creative industry who, having received the diploma, will be not needed or demanded. Namely, these problems should be investigated by the scientific and pedagogical staff in the institutions of creative and artistic education, getting rid of the “inferiority complex” in competition with the classical scientific and research universities and the world’s educational institutions. According to N. Musiienko (2016), “Cultural diplomacy is not possible without preparatory work within countries, first of all, without creating the necessary cultural product, which requires a coherent state policy and efforts of a wide range of authorities, cultural organizations and individuals, creative individuals. Measures of cultural diplomacy should have support among businessmen and investors” (p. 123–124).

KNUKiM is carrying out such project activity, aimed at forming the fundamental strategies of higher education in Ukraine. So, in 2018, its leading cybersecurity and information policy specialists developed the project Digital Competence Framework for Ukrainian Teachers and Other Citizens, submitted to the European Union Program “Erasmus +”. The purpose of this project is to develop a model of digital competence as one of the key ones not only in the professional activities of future specialists but also in full-fledged life of society as a whole. Information security is the most im-

portant challenge of the present both at the global level and at the level of a personal user. 874 projects were submitted to the competition, 147 of which were selected, among them 6 with the participation of Ukraine, including KNUKiM. The victory of Kyiv National University of Culture and Arts shows the high intellectual potential of its team, which is working on the modernization of national bachelor and master's educational programs, influencing their implementation in the field of journalism, mediation and development of digital competencies. On the other hand, it convinces that the Ukrainian education system has to establish international cooperation as a dialogue and exchange of experience. KNUKiM has been gaining this experience for many decades, growing and overcoming the resistance of the old system, perceiving and overcoming objective social and cultural, political, and economic challenges. Olena Tchaikovska, KNUKiM Project Coordinator, Head of the Department of Computer Science at the Faculty of Information Policy and Cybersecurity, emphasizes the importance of digital competences for the Ukrainian society: "The issue of building a digital economy in Ukraine is a priority. Indeed, digital competence is recognized by the EU as one of the eight key ones to a full-fledged life and activity of society. That is why the project Digital Competence Framework for Ukrainian Teachers and Other Citizens is extremely relevant and necessary" ("Univertsytetkultury", 2019).

The experience gained lets us say about the University's strong innovative potential, its competitiveness among other universities in the EU, and the countries participating in the ERASMUS+ program. In addition, this European Commission project is indicative of the use of non-state actors and civil society resources. Undoubtedly, the success of cooperation with this organization is achieved by those Ukrainian higher schools, where there is real students' self-government, which adhere to student-centered educational strategies.

According to the specifics of the University of Culture and its traditions, it's focused on: culture and art activity, the introduction of innovative educational technologies and the latest media technologies, the formation of a positive image on the basis of modern management, the involvement of leading theorists and practitioners.

If the countries' ratings are determined not by economic and political indicators, but by culture and art potential, then in the field of culture and art education Ukraine demonstrates a high level of professionalism and competitiveness. In the end, graduates of culture and art institutions, due to their creativity and creative potential, are more likely to integrate optimally into public life, in comparison with those who have received professional training in other educational areas.

Today in Ukraine there is almost no complete integration of fundamental research (the centers of which are universities around the world) and

business segments. The idea that the people of art are not “main players” in our society is disseminated by those who have never noticed that the actualization of creative strategies and creative economies is an inevitable and objective process. In the institutions of culture and art education specialists are trained in cross-cutting areas of art, culture and business; in the future, they will be engaged in the creation of intellectual property (not material goods and “fast” services), demonstrating, in addition to professionalism, creative approach and talent.

Relying on the presentational and communicative possibilities of art, the strategic management of KNUKiMconvincesthat in order to be competitive in the modern market of educational services, it is necessary to avoid templates in strategies and actions. When we started this process at the university, it was perceived as a challenge to the system, as a kind of risk to “go big”, in which the emotional, empathic component prevailed over the conceptual, and the expediency was to seek out extraordinary ways that would increase prestige of culture and art education and create a precedent in the country’s information and communicative space. We intuitively “grabbed” and embodied the principle that was metaphorically expressed by J.-F. Lyotard about the “death” of intellectuals. Our educational project has clearly confirmed the conceptual dichotomy – “from the power of intellectuals to the power of artists”. This paradigm shift, in the terminology of M. Foucault (2002), testified to the death of “universalists of justice” (p. 205), that has to be replaced by so-called “creators of a concrete”. The one who seeks and answers the two key challenges (according to Kh. A. Marina) has the thoughts: to understand what justice is and to do everything to make it prevail — and these are not just fancy words, but a practical guideline to make a choice which each of us makes every day. “No political ideology, nor literature, nor philosophy, guarantees trust to the person of intellect. He must know the mechanisms of economy, history and real life” (Marina, 2007, p. 50).

This aspect of something real and concrete worked best, promoting the implementation of ambitious, “ultra-real” projects, in particular, in cultural diplomacy. Such a kind of bricolage in the culture and art training activity, when the implementation should be done not by “narrow” professionals, but depends on men of ideas (bricoleurs), which, based on their own experience, solves any issue with the help of personal (in particular, emotional) participation, apply non-institutional knowledge.

Guy Debord (n.d.), the author of the concept of “theater of society”, in his comments to the work of the same name, noted: “A banker can be a singer, a lawyer-informer, a baker can boast of own literary tastes, a movie actor can become a president, and a chef can philosophize over various culinary tricks, as if they were landmarks in the world history” (p. 8). It was on this principle that the brand-technology “Singing Rector” was created

in order to present a new, modern image and popularization of Kyiv National University of Culture and Arts in the person of the “Rector-Artist” and “Rector-Showman”. Since then, more than a decade has passed, and we can confidently assert that this project has become the most successful advertising campaign of the University, testing our team’s capabilities to reach the international level, and the effectiveness of marketing tools for achieving strategic results.

The English edition of the book “The Rector” has been presented recently. It tells the story of a “self-made-man” (“everyone has to become one who has made oneself”) and reveals the story of success in achieving the set goal. The human confession of life, victories and defeats are easy to understand to everyone (Hollywood film production has created its multicultural image on the stories of this type). But the main idea was embodied in the simple, at first sight, plot — the components of the “formula of success” of the Ukrainian man, engaged in his favorite (beloved) work, are shown. Such a personal story, built on the archetype of success — one of the options for applying “soft diplomacy” to the formation of a modern brand of the country, which, as it turned out, works in the format of multicultural interaction. Moreover, the academic experience of the event was also emphasized by the fact that the leading European educational institutions were chosen for the presentation of the book: first it was held in Warsaw, later — at Cambridge universities. This is a kind of educational hierotopia as an effective way of promoting Ukrainian higher education in the international arena. Of course, it’s possible to treat such technologies differently, but they work. In addition, they work for Ukraine! This is proved by the wide publicity of the events.

By means of cultural “soft” diplomacy, KNUKiM builds a platform for international cooperation with many leading educational institutions and scientific institutions in the world. The trend to “internationalization” of national educational programs provided the opportunity to introduce double diplomas and degrees. In particular, according to international educational agreements, graduates of the University receive two diplomas — the Ukrainian and European ones, gaining more demand in the modern labor market due to this. The system of international educational grants, internship abroad, creation of joint innovative educational programs and student exchange programs, which practically implement the strategy of Ukraine’s entry into the European educational space, stating and disseminating the positive image of Ukrainian educational standards has been used in KNUKiM. Therefore, the project management of the University has made breakthroughs in this area.

Thus, the role of the institution of culture and arts in Ukraine is determined by the general processes of contemporary cultural development within the boundaries of locally-national and global-multicultural ones.

Education has always reflected the cultural realities and the demand for the future. At the present time, it identifies the main cultural trends of the present with its goals and objectives: first, educational institutions seek to enter the world of educational space, considering it a guarantee of its demand and competitiveness; and secondly, they are joining the global processes of information system development, through which the fundamental nature of knowledge is transformed into information; thirdly, institutions of higher education, entering into market relations, perceive and master the ideas of the market of educational services.

Therefore, the main task of Kyiv National University of Culture and Arts, based on the classical principles of the European tradition of “liberal arts”, is to adhere to “soft” diplomacy, producing and testing new educational strategies and brands, using culture and art potential as “soft power” to carry out large, “powerful” deeds in shaping the positive image of our country.

REFERENCES

1. Bystritskii, E. K. (2011). Konflikt kultur i metodologiiia tolerantnosti [Conflict of cultures and methodology of tolerance]. *Voprosy filosofii*, 9, 74–86. Retrieved from http://bystrytsky.org/konflikt_vp.htm [in Russian].
2. Cultural Diplomacy and The National Interest: In Search of a 21st-Century Perspective. (n.d.). Retrieved from <http://www.interarts.net/descargas/interarts673.pdf> [in English].
3. Debord, G. (n.d.). Kommentarii k Obshchestvu spektaklia [Comments on the Performance Society] (B. Neman, Trans.). Retrieved from <https://reader.bookmate.com/TIBTOFSs> [in Russian].
4. Dyrektyvy kulturnoi polityky Ukrainy [Directives of the cultural policy of Ukraine]. (2015). Retrieved from https://rpr.org.ua/wp-content/uploads/2017/11/1508_Dyrektyvy-kulturnoji-polityky.pdf [in Ukrainian].
5. Foucault, M. (2002). Politicheskaia funktsiia intellektuala [The political function of the intellectual]. In *Intellektualy i vlast: Izbrannye politicheski stati, vystupleniia i intervii [Intellectuals and Power: Politically Selected Articles, Speeches, and Interviews]* (pp. 201–209). Moscow: Praksis [in Russian].
6. Geertz, C. (2004). *Interpretatsiia kultur [Interpretation of cultures]*. Moscow: Rossiiskaia politicheskaia entsiklopediia [in Russian].
7. Marina, Kh. A. (2007). Intellektualy i vlast [Intellectuals and power]. In R. del Agila (Ed.), *Intellektualy i politika [Intellectuals and Politics]* (pp. 38–57). Moscow: Nauka [in Russian].
8. Melissen, J. (Ed.). (2005). *The New Public Diplomacy, Soft Power in International Relations*. London: Palgrave Macmillan. Retrieved from http://culturaldiplomacy.org/academy/pdf/research/books/soft_power/The_New_Public_Diplomacy.pdf [in English].
9. Musiienko, N. B. (2016). Mystetstvo v konteksti kulturnoi dyplomatii: teoretychni zasady ta suchasni praktyky [Art in the Context of Cultural Diplomacy: Theoretical Foundations and Current Practices]. *Suchasne mystetstvo*, 12, 122–133 [in Ukrainian].

10. Nye, J. (2004). "Miagkaia" sila i amerikano-evropeiskie otnosheniia [Soft power and US-European relations]. *Svobodnaia mysl-XXI*, 10, 7 [in Russian].
11. Universytet kultury — peremozhets mizhnarodnoi prohramy Yes [University of Culture—winner of the EU international program]. (2019). Retrieved from <http://fipikb.knukim.edu.ua/news/1227-universitet-kulturi-peremozhets-mizhnarodnoji-programi-es.html> [in Ukrainian].

ЛІТЕРАТУРА

1. Быстрицкий, Е. К. (2011). Конфликт культур и методология толерантности. *Вопросы философии*, 9, 74–86. Взято из http://bystrytsky.org/konflikt_vp.htm.
2. Гирц, К. (2004). *Интерпретация культур*. Москва: Российская политическая энциклопедия.
3. Дебор, Г. (б.г.). Комментарии к Обществу спектакля (Б. Неман, Пер.). Взято из <https://reader.bookmate.com/TIBTOFsS>].
4. Директиви культурної політики України. (2015). Взято з https://rpr.org.ua/wp-content/uploads/2017/11/1508_Dyrektyvy-kulturnoji-polityky.pdf.
5. Марина, Х.А. (2007). Интеллектуалы и власть. В Р. дель Агила (Ред.), *Интеллектуалы и политика* (с. 38–57). Москва: Наука.
6. Мусієнко, Н. Б. (2016). Мистецтво в контексті культурної дипломатії: теоретичні засади та сучасні практики. *Сучасне мистецтво*, 12, 122–133.
7. Най, Дж. (2004). «Мягкая» сила и американо-европейские отношения. *Свободная мысль-XXI*, 10, 7.
8. Університет культури — переможець міжнародної програми ЄС. (2019). Взято з <http://fipikb.knukim.edu.ua/news/1227-universitet-kulturi-peremozhets-mizhnarodnoji-programi-es.html>.
9. Фуко, М. (2002). Политическая функция интеллектуала. В *Интеллектуалы и власть: Избранные политические статьи, выступления и интервью* (с. 201–209). Москва: Праксис.
10. Cultural Diplomacy and The National Interest: In Search of a 21st-Century Perspective. (n.d.). Retrieved from <http://www.interarts.net/descargas/interarts673.pdf>.
11. Melissen, J. (Ed.). (2005). *The New Public Diplomacy, Soft Power in International Relations*. London: Palgrave Macmillan. Retrieved from http://culturaldiplomacy.org/academy/pdf/research/books/soft_power/The_New_Public_Diplomacy.pdf.

УДК 655.11(477)(470)

Перший український друкар Степан Дропан, а не Іван Федорович

**До першодруку в перекладі українською
латиномовних архівних документів про
першу друкарню у Львові Степана Дропана
від 1460 року – за 112 років до приходу
туди з Москви Івана Федоровича**

Микола ТИМОШИК

д-р філол. н., проф.

Київський національний
університет культури
і мистецтввул. Є. Коновальця, 36
01133, Київ, Україна

e-mail: nkin@ukr.net

ORCID ID 0000-0002-7011-3022

© Тимошик М., 2019

Поява цієї статті спонукана першопублікацією перекладених із латинської мови двох давніх архівних документів, які дають підстави переглянути усталену досі дату виникнення українського друкарства. Йдеться про з'ясування у вищих органах юстиції Львівської округи 1791–1792 роках суперечки між ченцями Свято-Онуфріївського монастиря у Львові зі Львівським ставропігійним братством за право володіти друкарнею, подаровану 1460 року монастиреві львівським міщанином Степаном Дропаном. Справу цю віднайшов усередині 60-х років ХХ століття львівський дослідник Орест Мацюк, однак у своїй статті в журналі «Архіви України» йому вдалося процитувати лише окремі витяги з архівних документів.

З'ясовуються обставини, через які інформація про вагоме наукове відкриття була заборонена владою.

У статті ставиться питання про необхідність рішучого відходу українських дослідників нової генерації від нав'язаних іззовні ідеологічних стереотипів і догм.

З першопублікацією та аналізом у цій статті заборонених раніше для оприлюднення архівних документів можна вважати науково доведеними такі факти: друкарство в Україну прийшло не зі Сходу, від росіян, а з Заходу — від німців; у Львові існувала українська друкарня до 1460 року; це відносить офіційну дату започаткування українського друкарства на 114 років раніше офіційної дотепер дати — час видання «Апостола» Івана Федоровича у Львові 1574 року; ім'я першого українського друкаря — Степан Дропан; Івана Федоровича слід вважати фундатором постійного українського друкарства; доцільно неупереджено осмислити життєвий і творчий шлях цього видатного просвітника в контексті ролі України і тогочасного українського оточення в становленні його як книговидавця європейського рівня.

Ключові слова: дофедоровське друкарство в Україні, Степан Дропан, Іван Федорович, українська друкарня 1460 року, Свято-Онуфріївський монастир отців Василіян, Львівське ставропігійне братство, ідеологічні стереотипи.

THE FIRST UKRAINIAN PRINTER IS STEPAN DROPAN, NOT IVAN FEDOROVYCH

To the first printing in Ukrainian translation of the Latin-language archival documents, about the first printing house in Lviv by Stepan Dropan from 1460 — 112 years before Ivan Fedorovych came there from Moscow

Mykola Tymoshyk

Doctor of Philology, Professor
Kyiv National University of Culture and Arts
36 Ye. Konovalets str., 01133, Kyiv, Ukraine
e-mai: nkin@ukr.net
ORCID ID 0000-0002-7011-3022

The emergence of this article was prompted by the first publication of two ancient archival documents translated from Latin which give the reason to review the established date of Ukrainian printing. It is about finding out in the highest bodies of justice of Lviv district in 1791–1792 of a long-standing dispute between the monks of St. Onuphrius monastery in Lviv with Lviv Stauropegion Brotherhood for the right to own a printing house, donated in 1460 to the monastery by Lviv philistine Stepan Dropan. In the mid-1960s, the researcher from Lviv Orest Matsyuk found this matter, but in his articles in «Archives of Ukraine» journal, he cited only some extracts from archival documents.

The circumstances of which information about a significant scientific discovery had been prohibited by the authorities are revealed.

The article raises the question of the need for a decisive withdrawal of Ukrainian researchers of the new generation from ideological stereotypes and dogmas imposed from outside on them.

With the first publication and analysis of the full translation of earlier prohibited archival documents such facts can be considered scientifically proven: the printing came to Ukraine not from the East, from Russians, but from the West — from Germans; there was a Ukrainian printing house in Lviv until 1460; this marks the official date of Ukrainian printing 114 years earlier than the official date — the time of the publication of «Apostle» by Ivan Fedorovych in Lviv in 1574. The first Ukrainian printer's name is Stepan Dropan; Ivan Fedorovych should be considered the founder of permanent Ukrainian printing; it is advisable to impartially reflect on the life and creative path of this prominent enlightener, in the context of the role of Ukraine and Ukrainian environment at that time, in establishing him as a European-level publisher.

Keywords: *before Fedorovych printing in Ukraine, Stepan Dropan, Ivan Fedorovych, Ukrainian printing house of 1460, St. Onuphrius monastery of Basilian monks, Lviv Stauropegion Brotherhood, ideological stereotypes.*

Актуальність теми

Проблематика витоків українського друкованого слова, його тісного взаємозв'язку і взаємозалежності з друкарством європейським, а не російським, його впливу на подальший поступ українського суспільства в цілому і ствердження української культури зокрема, ролі його перших творців і засновників нині набуває особливої актуальності.

Проглядається кілька причин такої актуальності.

По-перше, в останні роки і в науковій літературі, і особливо в загальнодержавних засобах масової інформації почастишали випадки необґрунтованих із наукової точки зору, але зумовлених політичною кон'юнктурою, «наїздів» прямих і прихованих опонентів України як незалежної самостійної держави. Ці «наїзди» однозначно спрямовані на перегляд тих фундаментальних засад українського державотворення (історія, мова, культура), які вже були відстояні, обґрунтовані й захищені, довкола яких уже відбулися гострі й тривалі в часі дискусії вчених-фахівців.

По-друге, початок третього тисячоліття приніс Україні чергову смугу півтисячолітніх чи близьких до цієї цифри ювілеїв, що мають безпосереднє відношення до ствердження зазначених вище фундаментальних засад гуманітарної політики держави. Йдеться про 500-ліття від дня народження Івана Федоровича, 550-ліття львівської друкарні Степана Дропана, 450-річчя Пересопницького Євангелія, 350-річчя першодруку тогочасною українською мовою «Києво-Печерського патерика» та 200-річчя від дня народження «будителя українства» на Галичині Маркіяна Шашкевича. Ці дати могли стати, але, на жаль, не стали важливим чинником потужної промоції на державному рівні ідеї української України, запізнаної не лише декомунізації, а й дерусифікації національного інформаційного простору. Як і раніше, знаковість цих дат виявилася фактично непоміченою на рівні держави, а відзначалися зазвичай у середовищі громадськості. Відтак заявлені російсько-радянські ідеологеми продовжують толерувати у верхівці державників.

По-третє, за умов перманентного пошуку, конкретизації й захисту в непростих суспільно-політичних реаліях національної ідеї молодого Української держави, нам необхідно, нарешті, написати чесну і правдиву, базовану не на привнесених іззовні ідеологічних концепціях, а на основі ретельного вивчення і введення до наукового обігу заборонених раніше архівних матеріалів, історію українського друкарства як вагомій складовій, за глибинним означенням Ліни Костенко, «гуманітарної аури нації».

Стан розробки проблеми

Упродовж тривалого часу вивчення українськими вченими цієї важливої теми перебувало під пильним контролем тоталітарної вла-

ди. Адже в радянській науці домінувала затверджена в Москві ідеологічна схема, за якою українська наука, освіта, культура нібито завжди розвивалися лише в тісному взаємозв'язку з російською, до того ж, постійно вважалися другорядними, принагідними, позбавленими самостійних ознак. Ця схема у 30-х роках ХХ століття набула образної метафори у вигляді стовбура-дерева з його відгалуженнями, що символізували єдність і взаємозалежність трьох слов'янських народів — російського, українського і білоруського.

За такою образно сформульованою теорією, серцевину цього дерева — його стовбур, коріння якого сягало часів Київської Русі, — безперечно присвоювала Росія. А два його відгалуження, що «проросли», за цією схемою, лише в ХІV столітті, віддавалися Україні й Білорусі. Ось чому початки виникнення української мови, літератури, культури в цілому, як і самої національної історії українців і білорусів дослідникам дозволялося «шукати» саме з ХІV століття — не раніше.

Значну кількість публікацій довкола питання виникнення українського друкарства, що з'явилася в світ у підрадянську добу, можна умовно поділити на дві групи:

1. Публікації, автори яких продовжують відстоювати тезу про те, що друкарство в Україну прийшло зі Сходу, з Москви, а не із Заходу, і пов'язане воно з російським першодрукарем Іваном Федоровим (Федоровичем). Саме він просвітив українців силою друкованого слова, принісши до Львова досі незнаний спосіб його множення через десять літ після того, як у Москві 1564 року видав свого Апостола.

2. Публікації, автори яких не просто заперечують цю російсько-радянську ідеологему, а й наводять переконливі докази, що таке друкарство в Україні, зокрема у Львові, існувало ще за 112 років до приходу туди Федоровича. Отож, від 1460 року.

До першої групи віднесемо переконливих прихильників і захисників «спільної колиски трьох братніх народів». Передусім, це відомі російські дослідники: Є. Немировський, А. Зернова, А. Курбський, Т. Протасєва. З українських авторів — Я. Ісаєвич, О. Мельников, С. Сокуров-Величко.

До другої групи, із зарубіжних авторів, — поляки Й. Бандтке, І. Ходиницький, В. Зиморович, з українців — Д. Зубрицький, І. Огієнко, І. Крип'якевич, Г. Коляда, О. Мацюк, М. Низовий, Я. Запаско, С. Гунько, М. Тимошик.

Активізація дослідників із другої групи найбільш помітна в ті періоди поступу України, в яких із тактичних причин відбулося послаблення репресивних заходів тоталітарної системи в національному питанні. Це так званий період українізації, що припав на другу половину 20-х років ХХ століття, коротка епоха після смерті Сталіна, що отримала назву «хрущовської відлиги», та 90-ті роки ХХ ст.

Саме в розпал українізації, 1925 року, у Львові накладом Наукового товариства імені Шевченка побачило світ історико-бібліографічне дослідження Івана Огієнка «Історія українського друкарства» (перший том із п'яти задуманих).

Після згортання українізації Огієнкова «Історія українського друкарства» за вказівкою влади на багато літ потрапила в найпотаємніші радянські спецхови. Її було заборонено згадувати у будь-якому контексті нашим ученим-дослідникам. В Україну вона повернулася майже через сімдесят років перебування у спецфондах. Перевидана 1994 року з маркою видавництва «Либідь» при Київському університеті значним накладом з рекомендаційним грифом міністерства освіти України як навчальний посібник для вивчення студентами гуманітарних факультетів (Огієнко, 2007).

Найціннішим у дослідженні Івана Огієнка є його сміливе обґрунтування нової періодизації виникнення і поширення українськими теренами друкарської справи. Логічно вмотивованим виглядає поділ автора її початків на два періоди:

1. Поза етнічними українськими землями;
2. Власне на українських землях.

У першому випадку подається аргументовано доведена дата появи перших українських книжок поза офіційними кордонами тодішньої України — 1491 рік. Саме тоді у Кракові на замовлення української громади німецький друкар Швайпольт Фіоль випускає у світ кириличним шрифтом Часословець і Октоїх (або Осьмигласник).

Наукова експертиза цих видань дала змогу зробити висновки, що ті книги були українського походження. Таким чином, згідно з концепцією цього авторитетного у західному світі вченого-українознавця, час виникнення українського друкарства (поза етнічними українськими землями) датується 1491 роком, тобто на 83 роки раніше від офіційно встановленої Москвою дати.

Працюючи у львівських архівах, Огієнко не міг віднайти тоді документальні підтвердження фактів існування друкарства саме на етнічних українських землях до приходу туди Івана Федоровича. Але водночас він указував своїм послідовникам, «куди саме треба в першу чергу прикласти більшої праці», сподіваючись, що названі ним джерела, визначені віхи українського друкарства спонукатимуть до появи «більшого числа спеціальних і ґрунтовних розвідок з тих питань, які я лише поверхово намітив».

Результативним послідовником, який наполегливо рухався вказаним своїм навчителем шляхом, виявився в середині 60-х років минулого століття молодий львівський дослідник Орест Мацюк. Він віднайшов два документи і цитати з них подав у власній статті. Однак

повністю вони не були тоді перекладені й не оприлюднені з причин, про які йтиметься нижче.

Завдання статті:

– на основі віднайдених автором у львівських архівах документів вивчити історичне тло, передумови появи першої української друкарні Степана Дропана у Львові від 1460 року;

– уперше оприлюднити повний переклад з латинської на українську так званої судової справи 1711 року між ченцями-василіянами Свято-Онуфріївського монастиря та Львівським Ставропігійським братством щодо приналежності друкарні Степана Дропана.

Виклад основного матеріалу

Чому важливе наукове відкриття пів століття тому не стало сенсацією?

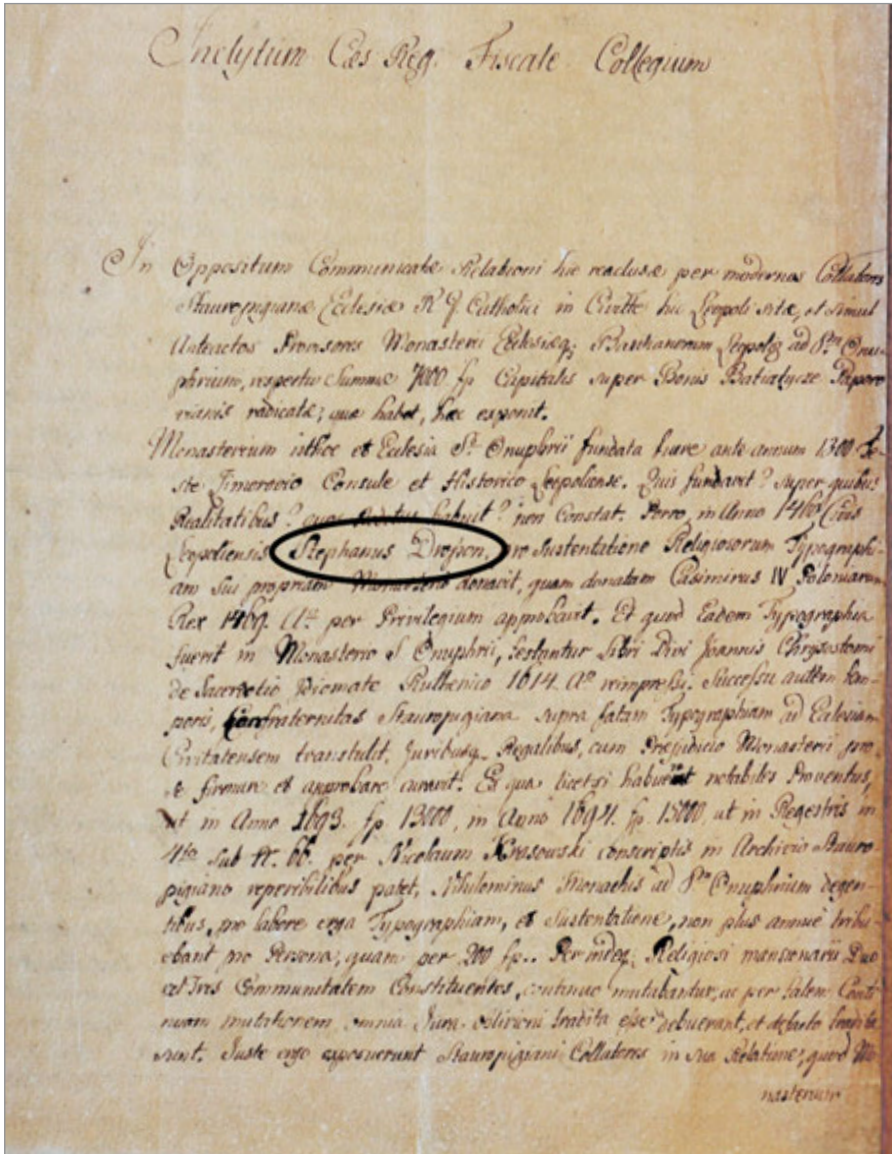
На завершення хрущовської відлиги, яка припала на другу половину 60-х років ХХ ст., в інформаційному просторі СРСР сталася подія, яка справила тоді ефект своєрідної бомби. Призвідцем її став журнал «Архіви України». Незважаючи на свій вузькопрофільний статус — науково-інформаційного бюлетеня Архівного управління при Раді Міністрів УРСР, журнал цей мав незвично високий на нинішній час наклад: майже 21 тисячу примірників. Друге його число за 1968 рік відкривалося статтею Ореста Мацюка з такою назвою: «Чи було книгодрукування на Україні до Івана Федорова?». Стаття виявилася надто сміливою, як на той час, оскільки автор на поставлене запитання давав однозначно ствердну відповідь.

Молодому на той час дослідникові, який готувався до захисту дисертації із, здавалося б, суто технічної теми — історії паперу в Україні, пощастило першому віднайти в Центральному державному історичному архіві у Львові два документи, які однозначно вказували на існування в цьому місті друкарні... ще в 1460 році, тобто за 112 років до прибуття туди Івана Федорова (Федоровича) 1572 року.

Обидва документи писані латинською мовою і датуються 23 липня 1791 та 20 жовтня 1792 року. (Див. Додаток 1 і Додаток 2).

Перший документ — *«Заява монастиря Фіскальній колегії у Львові з проханням вжити заходи в справі повернення йому рухомого і нерухомого майна і в тому друкарні, приналежної монастирю від 1460 року на виконання провізорам братства всіх зобов'язань відносно монастиря».*

У другому документі — *«Пояснювальна записка провізорів Ставропігійського братства Львівському староству у зв'язку з претензіями василіян на друкарню (засновану ще 1460 році львівським українцем Степаном Дропаном)»* — викладається, зрозуміло, інше бачення суті конфлікту й доводиться, що сама друкарня, заснована львівським міщанином українцем Степаном Дропаном до 1460 року, цілком на законних підставах є тепер власністю братства, а не монастиря.

Фрагмент архівного документу — Заява монастиря

Зіставивши й проаналізувавши ці та інші архівні документи, зокрема ті, що стосуються життя й діяльності Степана Дропана та його друкарні (а про це є кілька документів у львівських архівах), О. Мацюк небезпідставно вважає «існування друкарні у Львові починаючи з 1460 року безперечно», а Степана Дропана — «зачинателем українського друкарства» (Мацюк О., 1968. С. 13).

Як могло статися, що такі два неспростовні документи, які з ніг на голову перевертали усталену доти російську (радянську) концепцію започаткування українського друкарства, не були вилучені з архівних тек московськими цензорами влітку 1939 року? Адже добре відомо, що в перші місяці приєднання західноукраїнських областей до складу радянської України всі крайові архіви та бібліотечні схови були беспощадно почищені присланими з Москви численними «фахівцями» в погонах офіцерів червоної армії.

Можна припустити що ці документи порятувала від знищення та обставина, що написані вони були латинською мовою і зберігалися від початку XVIII століття в численних теках, що мали відношення до Протоігуменату монастирів чину Василія Великого. Отож, московські цензори свідомо оминули документи цієї цілком далекої від політики церковної інституції. Та й стара латина, яка домінувала на численних аркушах цього архіву, була не по зубах новоявленим переписувачам української історії.

Оприлюднене у фаховому виданні з архівної справи історичне відкриття Ореста Мацюка виявилось настільки поважним і довгоочікуваним, що в інших умовах могло б стати приголомшливою сенсацією. Однак не стало.

Чому?

Статтю про дофедоровське друкування в Україні ідеологи комуністичного режиму порахували цілковито небезпечною. Наклад журналу «Архіви України», де надрукована ця стаття, було вилучено з бібліотек усіх рівнів підпорядкування. Зазвичай система залишала по одному примірнику таких особливо «крамольних» видань і створювала для цього при найбільших книгозбірнях країни спецфонди, доступ до яких був дозволений лише окремим, перевіреним владою, офіційним рецензентам.

Вилучалися такі примірники і в передплатників — за списками, які надавали спеціальним уповноваженим поштові відділення на місцях. Історія побутування українського друкованого слова і в дорадянські, і особливо в підрадянські часи переповнена драматичними прикладами таких вилучень. Про один із них, пов'язаний якраз із так званим дропанівським виданням «Архівів України», розповів на сторінках «Літературної України» колишній студент філологічного відділення Рівненського педінституту Борис Березовець з міста Березного Рівненської області (*Березовець*). Примірник журналу з домашньої бібліотеки батька зі статтю О. Мацюка, який випадково потрапив на очі студента-дипломника, спонукав його обрати тему дипломної роботи про історію книгодрукування в Острозі до приходу туди Івана Федоровича. Звісно, що тему таку в деканаті забракували, а батько студента змушений був заховати далеко на горищі старої

хати цей примірник журналу. Його й віднайшов там пан Борис та передав авторові цих рядків кілька років тому (*Березовець*).

Що ж до першовідкривача імені українського першодрукаря Степана Дропана, нині вже покійного Ореста Мацюка, то за цю публікацію, за спогадами його колишніх колег, він мало не поплатився науковою кар'єрою.

Від кінця 60-х років ХХ ст. на тему дофедоровського книгодрукування в Україні, як також і на витоки та основні етапи розвитку української рукописної книги, влада наклала суворе табу. Натомість усіляко заохочувалися й підтримувалися теми, пов'язані з діяльністю російського першодрукаря Івана Федоровича на українських теренах.

Друкарня Степана Дропана зі сторінок архівних документів

Два документи, які в додатках до цієї статті уперше подаються в повному перекладі українською та англійською мовами, написані у ХVІІІ ст. Однак своїм змістом вони переносять читача в культурно-просвітний і релігійний світ Львова на понад три століття раніше.

Цементуючим стрижнем справи є друкарня львівського міщанина Степана Дропана, подарована ним монахам василіянського чину Свято-Онуфріївського монастиря від 1460 року. Саме ця друкарня, а точніше — прибутки від неї, стали причиною неабиякого конфлікту між двома сторонами: насельниками та піклувальниками монастиря (в документах вони називаються *прокураторами*) — з одного боку і пайовиками монастиря, членами Львівського Ставропігійського братства (в документах — *коляторами, провізорами, ставропігійцями*) — з іншого.

Справа ця затягнута в часі й дещо заплутана в суті своїй через непоступливість обох сторін та цілковито протилежне тлумачення низки фактів. Не дійшовши упродовж тривалого часу згоди в питаннях приналежності друкарні та розподілу прибутків від неї, обидві сторони подалися за пошуком правди до вищих щаблів правосуддя краю.

28 липня 1791 року Монастир та Церква Василіян Львова при Святому Онуфрії подають скаргу на своїх кривдників — Пайовиків Ставропігійської Католицької церкви до Цісарсько-Королівської Фіскальної Колегії Львівської Округи. Розгляд її, із невідомих причин, затримався.

Майже через рік канцелярія Окружної Колегії направляє керівництву Ставропігійського братства два листи: від 5 липня (за № 2003) та від 6 серпня (за № 2499) 1792 року із зобов'язанням роз'яснити всі пункти, викладені ченцями-василіянами. 20 жовтня того ж року відповідь ставропігійців на п'яти сторінках тогочасних аркушів була надіслана до цісарської Колегії.

Звернемо увагу на факти, які не піддають сумнівів жодна зі сторін:

- друкарня, подарована монастиреві львівським міщанином Степаном Дропаном 1460 року;

- акт цього дарування затвердив грамотою король Польський Казимир IV у 1469 році;

- стабільна прибутковість друкарні й річний відсоток від капіталу в сумі 7000 форинтів;

- зобов'язання братства після пожежі в монастирі й перенесення друкарні в інше місце виділяти щороку монастиреві на потреби знедолених 200 форинтів;

- відома книга — писання Святого Івана Золотоустого в цій друкарні видавалася українським шрифтом двічі; від другого видання 1614 року примірник зберігся.

Тепер виділимо факти, які кожна сторона інтерпретує по-своєму або заперечує:

- акт заснування монастиря в 1300 році (ченці вказують на латинський рукопис історика Зиморовича; ставропігійці піддають сумніву);

- акт дарування монастиря василіанам (ченці вказують на Костянтина Острозького, ставропігійці стверджують, що обитель Св. Онуфрія будували провізори, але пізніше могли подарувати його князеві з поваги до нього);

- сучасна приналежність друкарні Степана Дропана (ченці стоять на тому, що вона подарована монастиреві на віки-вічні; ставропігійці стверджують, що на тимчасово, лише щоб монастир підняти на ноги і що вони після неодноразових пожеж фактично відновлювали друкарське обладнання своїм коштом, отож, мають право тепер володіти нею);

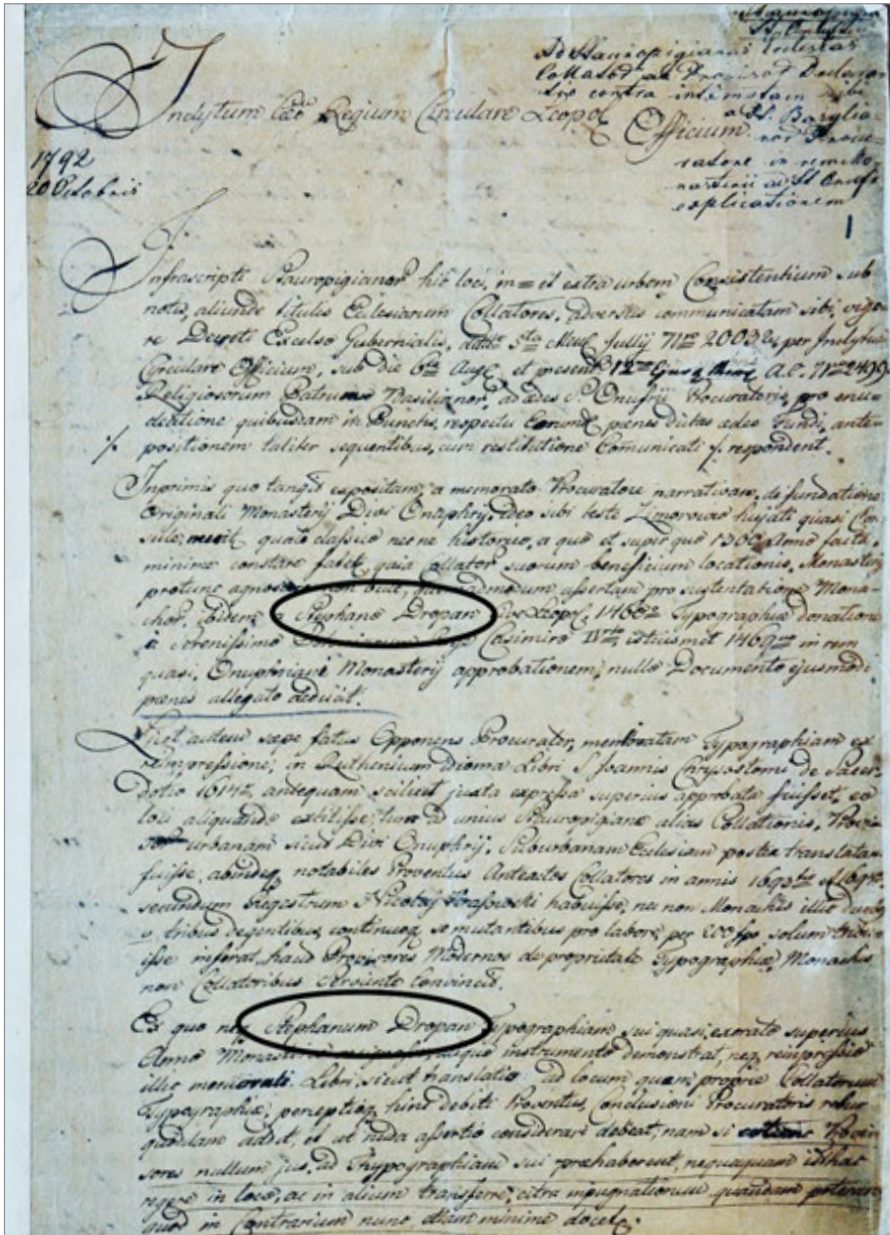
- грошові суми, які нібито-то кожна сторона заборгувала одна одній (цьому питанню в документах, до речі, присвячена більша частина вивчення).

Варто наголосити й на такому.

Стилістика другого документа — відповідь Ставропігійського братства на заяву василіан — видається неприховано зверхньою і неважливою до ченців. Чого вартують такі сентенції: «монастир, витягнутий із забуття»; «монастир, походження якого виведено з неба»; «в минулому місцеві монахи були так несправедливо «нагороджені», що були спроможні вести життя лише у вигляді Ордену «Жебракуючі Лицарі Марії».

У деяких місцях автори відповіді не приховують своїх емоцій. Тому замість визначальної для такого роду документів пояснювальної тональності вони переходять на тональність звинувачувальну, оціночну. Ось як у цьому місці: «Тут Прокуратор... вважає припусти-

мим вигідне замовчування та пряме приховування подібно до того, як би коли-небудь за допомогою маніпуляцій якийсь добродій захистив своїх» (Пояснювальна записка).

Фрагмент архівного документа — Пояснювальна записка

Тепер, відділивши із двох аналізованих архівних справ факти головні й другорядні, приходимо до висновку: факт існування української друкарні у Львові до 1460 року — незаперечний.

Більше того, інформація про цю друкарню та його власника зустрічається в низці інших документів, які збереглися у львівських архівах і дійшли до нашого часу, а також у чималій низці праць дослідників історії українського друкарства, що вийшли в світ у дорадянську пору.

Виділимо з-поміж них найголовніші:

1. Рукописні матеріали, які умовно можна назвати «Хроніка монастиря». Їх також уперше виявив О. Мацюк. Цю хроніку зібрав наприкінці XIX століття відомий свого часу богослов та історик церкви, професор і ректор Львівського університету Модест Гриневецький. Будучи протоігуменом василіанських монастирів, він мав можливість відшукати документи, а також записати розповіді ченців про історію та етапи розвою Свято-Онуфріївського монастиря. На одному з аркушів цієї «Хроніки» є запис і про друкарню С. Дропана: «1460 р. — Малий привілей з вислою печаткою, Наданий Степаном Дропаном — львівським міщанином монастиря Св. Онуфрія... Цей привілей згадується в ставропігальній книзі Альбомом званий в реєстрі святоонуфріївських привілеїв, де і був занотований. У цій же книзі на полях є згадка, що він загублений. Яка була його суть — дізнатися тоді було неможливо... 1469 — У цьому році король Казимир привілеєм підтвердив фундацію Дропана. Привілей також згадується в книзі, званій Альбомом, однак у 1771 р. самого привілею вже не вдалося знайти». (ЛНБ ім. В. Стефаника. Відділ рукоп. Фонд М. В. № 132. Арк. 2.).

2. Інвентар книг Словітського монастиря. Його теж уперше віднайшов О. Мацюк. Цей документ фіксує наявні серед інших різноманітних книг у бібліотеці цього монастиря шість видань, надрукованих тогочасною українською мовою раніше, ніж побачив світ 1574 року «Апостол» Івана Федоровича — офіційно визнаної в радянські роки дати заснування українського друкарства (Мацюк. О. 1971).

3. Серед політично незаангажованих авторів фундаментальних праць із цієї проблематики дорадянської пори варто виділити польського вченого Є. Бандтке та дослідника історії слов'янського кириличного книгодрукування, родом із Галичини, Д. Зубрицького. У своїй великообсяговій праці «Історія друкарень у Королівстві Польському і Великому Князівстві Литовському і в краях закордонних, де польські справи творилися», Єжи Бандтке присвятив окремий розділ аналізу зародження і розвитку книгодрукування у Львові. Вже на початку розділу цей учений ствердив: «Іван Федоров не заложив, а обновив тут друкарню руську р. 1573» (Bandtkie J. S.). Інший дослідник

історії слов'янського кириличного книгодрукування, родом з Галичини, Д. Зубрицький, у ґрунтовному дослідженні історії друкарень у Західній Україні (вийшла у світ польською мовою) виділяє окремий розділ, який так і називається «Друкарня перед Федоровичем у Львові». Ось аргумент цього автора: «Що у Львові перед Іваном Федоровичем, тобто 1574 роком, існувала руська друкарня, не підлягає ніякому сумніву, хоча ми не в змозі показати пам'яток друкарських з цієї епохи. Якщо могла існувати друкарня в 1491 році в Кракові, в 1525 році в Вільні, чому ж не могла бути у Львові, в середині Русі, де потреба таких книг була далеко більша, як деінде, тому, що саме в самій Львівській і Перемиській дієцезії було понад 4000 церков» (*Zubrzycki D.*, с. 13–14).

Портрет Степана Дропана. З колекції Петра Ющенка «Великі Українці», яка демонструвалася в Українському домі напередодні Революції Гідності 2013 року. У науковому виданні публікується вперше

Друкарня Степана Дропана прислужилася тому, що в Свято-Онуфріївському монастирі друкарська справа активно продовжувалася й після нього — аж до прибуття туди Івана Федоровича. Тому є вагомим підтвердженням. 1518 р. князь Острозький виділяє значну суму грошей на відбудову цього монастиря, вже мурованими спорудами (доти

монастирські приміщення були дерев'яними) та виділяє кошти для придбання нового обладнання для друкарні. На цей факт у контексті спроб влади Львова щодо відбудови міста після чергової пожежі звертає увагу не заангажований до української історії польський дослідник історії Львова періоду його перебування під вдалою польських королів І. Ходиніцький (*Chodyncki. I. S. 58–59*).

З якими ідеологічними стереотипами слід попрощатися?

У цьому контексті не можуть не напрошуватися запитання, які стають нині засадничими:

– чи будуть, нарешті, подолані насаджувані ззовні і зсередини застарілі ідеологічні стереотипи та догми, що протягом багатьох років стверджували в умах мільйонів наших співвітчизників принизливий комплекс малоросійщини?

– чи підемо ми вглиб у пошуках й аналізі саме архівних джерел, куди нас закликали ті небайдужі попередники, які з політичних причин не мали можливості доступу до цих документів, а чи залишимося звичайними інтерпретаторами тез наукових авторитетів радянської доби і йтимемо далі за інерцією колись наперед стверджених згорі, до того ж поза межами нашого дому, орієнтирів?

Ставити такі запитання доводиться з певним присмаком гіркоти, бо й досі у нас продовжуються спроби збурювати не лише наукову, а й громадську думку надуманими полеміками, які вже відбулися, доволі яких уже були означені певні наукові акценти, учасники яких з обох сторін уже давно пішли далі в своїх наукових пошуках. Маю на увазі так звану полеміку на сторінках «Вісника Книжкової палати» у 2006–2007 роках, яку зініціював львів'янин, кандидат технічних наук О. Мельников, і яку підтримав ще один львів'янин, письменник О. Сокуров, запитанням, що було винесене в заголовок статті: «Чи було книгодрукування в Україні до Івана Федорова?».

Важливо зазначити, що першим таке запитання, як головне в своїй сенсаційній публікації «Архівів України», поставив майже півстоліття тому Орест Мацюк. І якщо професійний історик, знаний і авторитетний серед фахівців учений Мацюк на поставлене запитання давав ствердну відповідь, то поліграфіст за фахом Мельников та геолог за освітою Сокуров — заперечну.

Принциповою відмінністю цих публікацій був рівень аргументації. Якщо публікація в «Архівах України» рясніла конкретними посиланнями на щойно віднайдені архівні матеріали — передусім судову справу довкола друкарні львівського міщанина Степана Дропана, заснованої 1460 року, ґрунтовно й повно розглядалася історіографія проблеми, то в новочасних публікаціях згаданих двох авторів не було відкрито ніякого іншого нового документа, не введено до наукового

обігу жодного іншого джерела, яким би заперечувалося справді сенсаційне відкриття Ореста Мацюка, натомість домінував безапеляційний, бездоказовий, викривальний стиль.

Безапеляційність таких «викривачів українського патріотизму у книгознавчій науці», яким «Вісник Книжкової палати» надав трибуну, легко пізнається ось у таких витягах цитат: *«справжні українці, вигодувані з битих горщиків Трипільської культури»; «підкарпатські нащадки давніх укрів», які «отримали жорстокий удар по самолюбству»; «підпора імпазантно, однак хиткої будівлі національної виключності»; «низові давно вже відділили національно свідомих українців, борців універсальної відмежованості древньої рами укрів, від своїх же (але із замутною кров'ю) запроданців»; «хтось зловісно шепоче за мою спиною»; «затлантичні добродії світового українства» (Мельников О., Сокуров О.).*

Варто наголосити, що провокаційні за своїми намірами й бездоказові за рівнем аргументації публікації О. Мельникова і О. Сокурова у «Віснику Книжкової палати», в яких були здійснені спроби ще раз реанімувати затверджену свого часу в Москві ідеологічну схему української другосортності, зокрема й у контексті виникнення друкарства, не залишилися непоміченими в науковому і журналістському середовищі. Полеміка перекинулася на сторінки низки інших поважних наукових та літературних журналів (зокрема, «Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія», «Наукові записки Інституту журналістики», братиславський місячник «Дукля»). До цього долучилися поважні всеукраїнські часописи «Дзеркало тижня» (Тимошик М. Українська книжка...) та «День» (Низовий М. Хто такий...), а також змістові акценти попередніх публікацій на цю тему (І. Огієнко, С. Сірополко, О. Лотоцький, Я. Запаско, Я. Ісаєвич, М. Низовий, Н. Черниш, В. Сташенко, С. Гунько т ін.)

Такі аргументовані дослідження перелічених вище авторів розвивають ті стереотипи, які тривалий час не давали можливості у принципі вийти за межі політично заангажованих дискусій довкола зовсім не другорядного питання: перший чи не перший Іван Федорович для українського друкарства? Ця обставина не давала можливості ставити запитання в іншій, ширшій, площині: яким є справжнє місце Івана Федоровича в українському культурно-освітньому просторі і яким був вплив українського, зокрема львівського та острозького, оточення Івана Федоровича на становлення його самого як професіонала найвищої проби, як друкаря європейського рівня?

Щоб отримати відповіді на ці запитання, нам слід насамперед розпрощатися із нав'язаними ззовні стереотипами, до яких звикли. Ось найголовніші з них:

– великий син російського народу Іван Федорович прибув на українські землі з просвітницькою місією від Московського князівства;

- львівський «Апостол» 1574 року є першою друкованою книгою на українській землі;
- піонер російського книгодрукування Іван Федорович заснував книгодрукування на землях України, Білорусі та Литви;
- поширенню друкарства на українських землях спонукали заходи активного збирача російських земель царя Івана Грозного щодо органічного включення усіх народів, що населяли Росію, до однієї держави і ствердження християнізаційної освіти.

Твердження ці з погляду сьогодення є однозначно застарілими.

Отож, настала пора не лише ствердити вже з'ясовані витoki та етапи розвою українського друкарства у контексті друкарні Степана Дропана 1460 року, а й переосмислити те, що ми знали досі про Івана Федоровича.

Іван Огієнко в своїй «Історії українського друкарства» присвятив цій постаті 60 із 490 сторінок. Нарікаючи на те, що про цю постать, хоч і писано багато, але здебільше неконкретно, автор монографії слушно зауважує: «Хведоровичем звичайно цікавилися тільки на час ювілею. Минав ювілей, і велику постать друкаря знову забували до чергового свята... Може це свято (йшлося про 300-річчя від дня народження друкаря — М. Т.) принесе нам щось нове в дослідах над життям великого емігранта, що вибрав собі Україну за батьківщину і навіки спочив на українській землі. Ця велика честь нашій землі накладає на нас також і відповідальний обов'язок — написати про Хведоровича так потрібну наукову монографію» (Огієнко. Історія... с. 101, 119)

До цього варто додати, що не лише монографію, а й спеціальний, науковий збірник, серію дипломних, магістерських досліджень випускників напряму підготовки фахівців із журналістики, видавничої справи та редагування, яких щороку стає все більше.

Які теми чекають політично незаангажованого дослідника?

Сфокусуємо увагу на найголовніших і особливо актуальних нате-пер темах, наукове осмислення яких невиправдано затягнулося.

Про дофедоровське друкарство у Львові як предтечу появи тут Федоровичевого «Апостола» й «Букваря».

Відсутність книг із вихідними відомостями друкарні Степана Дропана зовсім не означає, що її не було чи не могло бути. Адже в науці існує кілька способів обґрунтування виникнення чи існування тієї чи іншої пам'ятки. Тому є немало прикладів. Скажімо, «Літопис Аскольда», як попередник «Повісті минулих літ» преподобного Нестора не зберігся, але його зміг реконструювати видатний український історик Михайло Брайчевський, і ми маємо вже перевидання цієї видатної давньоукраїнської літературно-історичної пам'ятки (Брайчевський,

2001, 2002). Навпаки, літописні свідчення початку спорудження найстарішого кам'яного храму Європи — Софійського собору — не давали можливості ствердити значно більший вік цієї пам'ятки. Але наполегливість, чесність і сміливість групки ентузіастів із числа українських істориків все ж прорвала стіну недовіри і справжнього спротиву впливових опонентів цієї ідеї. І недавній тисячолітній ювілей Київської Софії відзначається вже на рівні ЮНЕСКО, хоча за наявними літописними даними ця дата мала б виповнитися лише через півстоліття (*Нікитенко Н., Корнієнко В.*).

Що ж до сенсаційної знахідки Ореста Мацюка про друкарню львівського міщанина Степана Дропана 1460 року (дві архівні справи, писані латинською мовою), то історія їх побутування в нашій науці нагадує відому фразу, що народилася в українському суспільстві в 70-х роках минулого століття після інспірованого зверху повсюдного публічного засудження роману Олеса Гончара «Собор»: «Я творю не читав, але категорично його засуджую».

Цікава деталь. Після опрацювання Орестом Мацюком у 1968 році згаданих вище двох архівних документів до них не торкалася рука жодного іншого дослідника — аж до 2010 року. Підтвердження цьому можна знайти на «Листі використання документа».

Що це за лист?

Своєрідний супровідний аркуш, який, за давньою традицією російських цензурних управлінь, а пізніше радянських контролюючих органів, долучався до кожного архівного документа. Його мусив заповнювати кожен дослідник, який виявляв бажання замовити й опрацювати такий документ. Заповнювати і розписуватися в цьому листі слід було за такими графами: дата використання; число використаних аркушів; для якої мети використовувався документ; характер використання — якщо зроблено копію або виписку. Отож, за такою своєрідною шпаргалкою можна було в будь-який час вичислити коло наукових уподобань того чи того дослідника та простежити за подальшим їхнім утіленням. На листах використання документів львівського архіву в справі друкарні Степана Дропана першим стоїть підпис Ореста Мацюка. І дата — 1968 рік. Другим дослідником, який поставив за мету не лише зробити виписки з цих документів, а й скопіювати їх з метою повного перекладу українською мовою, є автор цих рядків. Дата замовлення цього разу — 2010 рік, майже через півстоліття після відкриття цих документів Орестом Мацюком.

Про справжні причини появи Івана Федоровича на українських землях.

Не з просвітницькою метою, не за завданням «ревного збирача російських земель» царя Івана Грозного просвічувати малоросійський народ, а з вимушених обставин. Адже боярська Москва не сприйняла в себе оживленого Федоровичем винаходу Гутенберга. Спаливши його

друкарню й помешкання, вона назавжди закрила друкареві шлях до повернення в російську столицю.

Про особливу результативність українського періоду (1572–1583) життя й діяльності Івана Федоровича.

Ідеться про 11 українських років замість двох московських. Тут надрукована половина з відомих сьогодні нам назв його праць, наклад яких сягає 70 відсотків всієї його друкованої продукції, включаючи московський і литовсько-білоруський періоди.

Про односторонність, помічників і меценатів Федоровича.

Львівський магістрат, львівські братства, міщанин Сенько Сідляр, художник Лаврентій Пилипович, ігумен Онуфріївського монастиря Леонтій — всі вони охоче прийняли до свого товариства прийшлого друкаря, бо знали до цього силу й значення друкованого слова, бо відчували вже сильну потребу в книгах.

Про роль князя К. Острозького в долі Івана Федорова.

Варто зняти, нарешті, накладене радянськими дослідниками тавро на цього справжнього просвітника землі української як людину пихату й обмежену, який, цитую Є. Немировського, «сподівався запровадити в Острозі православну патріархію, бажаючи розповсюдити її вплив на українсько-білоруські землі і навіть Московську державу».

Про національність і громадянство Івана Федоровича.

Досі жодних документальних підтверджень його російського походження в науці не виявлено. Творці створеного в Москві документального фільму про життя й діяльність Івана Федоровича, вперше показаного у Львові під час Міжнародної наукової конференції, присвяченої 500-літтю Івана Федоровича, чітко стверджують, що цей діяч народився в Польщі і має не російське коріння.

У цій публікації не слід шукати спроб українців «приватизувати» Федоровича, як це зробили росіяни, прагнення нав'язати суб'єктивні ідеологеми чи бажання, цитую О. Сокурова, «повалювати авторитет російського першодрукаря». Ідеться про відстоювання морального права України бути безпосередньо причетною до з'яви найголовніших набутоків Івана Федоровича «українського», тобто основного, періоду його життя і творчої діяльності, а його самого, вважати не лише фундатором постійного українського друкарства, а й визначним діячем культурно-національного відродження України другої половини XVI століття. Бо поки що маємо, за словами харківського професора Миколи Низового, парадоксальну ситуацію: «Нащадки тих, хто, образно кажучи, виштовхав Івана Федорова за межі своєї країни, нині представляють себе єдиними й незаперечними спадкоємцями його творчої спадщини. А ті, серед кого і разом з ким він провів найпродуктивніші роки свого життя, створивши головні свої праці і ставши

друкарем-просвітником європейського рівня, залишаються обкраденими та зневаженими» (Низовий М. Хто такий...).

Висновки

1. Оприлюднення уперше перекладу з латинської віднайденої у львівських архівах так званої судової справи за друкарню львівського мішанина Степана Дропана від 1460 року однозначно спонукатиме припиненню далеко не наукових, а скорше політичних дискусій із цього питання.

2. На сьогодні науково доведеним є факт: друкарство в Україну прийшло не зі Сходу, від росіян, а з заходу — від німців; у Львові існувала українська друкарня до 1460 року; це відносить офіційну дату започаткування українського друкарства на 114 років раніше офіційної дотепер дати — час видання «Апостола» Івана Федоровича у Львові 1574 року.

3. Ім'я першого українського друкаря — Степан Дропан.

4. Івана Федоровича слід вважати фундатором постійного українського друкарства. Нині доцільно неупереджено осмислити життєвий і творчий шлях цього видатного просвітника в контексті ролі України і тогочасного українського оточення в становленні його як книговидавця європейського рівня.

Додаток 1

Заява монастиря Фіскальній колегії у Львові з проханням вжити заходи в справі повернення йому рухомого і нерухомого майна і в тому друкарні, приналежної монастирю від 1460 року на виконання провізорами братства всіх зобов'язань відносно монастиря

(Історичний архів у Львові Ф. 684.Оп. 1. Од. зб. 2601 Почато 1791. Зак. 1791. Ставропігійське братство у Львові).

1791 1
Inclutum Caes. Reg. Fiseale Collegium

In Oppositum Communicatae Relationi hic readusae per modernos Collatores Staurupigianaе Ecclesiae R. Q. Catholici in Civitate hic Leopoli sitae, et simul Anteactos Provisores Monasterii Ecclesioquae Basilianorum Leopoli ad S^m Onuphrium, respectu Summae 7000 f/r Capitalis super Bonis Batiatyczae Paporo vianis radicatae, quo habet, hoc exponit.

Monasterium isthoc et Ecclesia S. Onuphrii fundata fuere ante annum 1300 Teste Zimorovio Consule et Historico Leopoliense.

Quis fundavit? Super quibus Realitatibus?

1 1791
Достославна Імператорсько-Королівська Фіскальна Колегія

На Опротестування Спільної Реляції, репрезентованої тут нинішніми Пайовиками Ставропігійської Католицької Церкви ... у Громаді тутешньої землі Львівської і водночас Попередніми Провізорами Монастиря та Церкви Василіан Львова при Св[ятому] Онуфрії відносно Суми 7000 флоринів Капіталу на Користь сіятельної Батіатичі Папоровіани, — наводить наявні матеріали.

Цей монастир і церква св. Онуфрія були засновані, за свідченням львівського райці та історика Зиморовича, перед 1300 р. Хто

* Радника.

Quos Reditus habuit? Non Constat.

Porro, in Anno 1400 Civis Leopoliensis **Stephanus Dropan**, pro Sustentatione Religiosorum Typographiam sui propriam Monasterio donavit, quam donatam Casimirus IV Poloniarum Rex 1409 A^o per Privilegium approbavit.

Et quod eadem Typographia fuerit in Monasterio S. Onuphrii, testantur Libri Divi Joannis Chrysostomi de Sacerdotio Idiomatico Ruthenico 1614 A^o reimpressi.

Successu autem temporis, Confraternitas Stauropigiana supra fatam Typographiam ad Ealeuam Civitatensem transtulit, juribusque Regalibus, cum Projudicio Monasterii pro se firmare et approbare curavit.

Ex qua licet si habue(?)t notabiles Proventus, ut in Anno 1693 f/r. 1300, in Anno 1694 f/r. 1500, ut in Regestris in 4°-№ 66 per Nikolaum Krasowski conscriptiis in Archivio Stauropigiano reperibilibus patet, Nihilominus Monachis ad 5^m Onuphrium degentibus, pro labore erga Typographiam, et Sustentatione, non plus annue tribuebant pro Persona, quam per 200 f/r. Per indeq. (?) Religiosi mansionarii Duo vel Tres Communitatem Constituentes, continuo imitabantur, ac per talem Continuum mutationem omnia Jura oblivioni tradita esse debuerant, et defacto tradibantur.

Juste ergo exposuerunt Stauropigiani Colloatores in sua Relatione, quod Monasterium numquam quandabatur de Solutione, Census Annui a Suo Capitale in Summo 7000 Contento. Et Sicuti antea Omnia jura ab Anno 1300 Conscripta, per ipsos Collatores intercepto, in Archivio Eorundem reperiebantur, ita modo et ad usq. ibidem detinentur, Consequenter obumbratum Monasterium ignorantia juriarum de Substantia querulari haut potuit.

Ajt Si quando Contingerit Monasterio participare quidquam de manibus Suorum Tutorum, hoc ipsi tribuebatur semper Tutulo suo gratia, Titulo Beneficii inopii, non vero Fundantis Inscriptentis, aut Dotantis.

Patet istud ex transactione inter ipsos, et Ordinio Provinciale celatis (?) Juribus 1762 Confecta, pro basi (?) per se meliorata Fundationis reproducta, qua mediante, et si Ille rantit (?) Originalem Fundatorem Monasterii Ecclesiaeque, fuisse Constantinum Ducem Ostrosio, famer (?) de Dote, nullam Mentionem faciens, seque ipsos primitivam Fundationem per inscriptionem summa, quasi (?) 40000 fr. Meliorantes, pro Fundatoribus esse putant.

фундував, на яких маєтках і які мав з того прибутки – невідомо. Далі року 1460 львівський громадянин Степан Дропан для матеріальної підтримки священників подарував монастирю свою власну друкарню, яку польський король Казимир IV підтвердив привілеєм у 1469 р. Що ця ж друкарня була в монастирі св. Онуфрія, свідчать книги Іоанна Златоустого, передруковані в 1614 р. українським письмом. З часом Ставропігійське братство з приводу згаданої друкарні звернулося до міської церкви і подбало, щоб королівськими правами присуд монастиря скріпити і апробувати для себе.

З цього стає ясным, що у 1693 Році <отримано> помітного Доходу 1300 флоринів, у 1694 Році – 1500 флоринів, відомості про що можна знайти в Реєстрах 410 № 66 у записах Ніколая Красовського в Ставропігійському Архіві, <тож> чимало Монахів Св. Онуфрія за працю при Друкарні одержували на утримання за рік не менше ніж по 200 флоринів на особу. Через тодішню ситуацію Священники, що знаходилися у Двох чи Трьох Громадах, постійно когось наслідували, а за такого Безперервного змінювання всі закони піддавалися забуванню й де-факто перемінялися.

Отже, Ставропігійські Пайовики у своїй Реляції справедливо виставили те, що Монастир ніколи не оскаржував: Дохід із Твердим Річним Відсотком від Свого Капіталу в Сумі 7000. І оскільки всі закони, Писані від 1300 Року й раніше, згідно з витягом самих Пайовиків, в Їхньому Архіві відшукалися, то вони, таким чином, і досі там зберігаються, а відсунутий у тінь Монастир не зміг Належним чином <відреагувати> через незнання законів про Предмет оскаржування.

І виходить, що коли Монастир пробує додати щось про труди Своїх Підопічних, то це виглядає завжди як залежне від Титулу потрібуючого Благодіяння, а не від реального Зафіксованого Засновника чи Дарувальника.

Це впливає з укладеної 1762 <року> угоди між ними і Низки Провінційних таємних Законів, і якщо, згідно з Оригіналом, Засновником Монастиря і Церквя був Константин, Князь Острозький, а він про Дарунок ніякого Документу не зробив, то, значить, вони себе самих вважають первинними Засновниками з написаною міфічною сумою в 40000 флоринів.

Перше може бути перевірене й розвідане зверненням до А[кту] від 1585 р. в Метри-

Primum probari potest allegato A. de A^a 1585 in Metricis Regni Polonio recognito, de Dote et reditibus Monasterii mentionante, alterum vero negari, quia licet si in Transactione compactata reperiatur Summa 40000 f/r. Nihilominus Monasterium praeter Summam 19000 f/r. amplius nec possidebat nec possidet.

Et hoc taliter movent. 1ma Dederunt Provisores Monasterio Sortem Lapidare solatifer de Solato ut B. in Summa 10000 pro qua Lapidea ad rumam indinata, Olim Mfeo (?) Antonio Deyma vendita, accepit Monasterium 5000.

2da per Pawendawicz Summam debitam 4000. per Turcul, 5000. qua Simul includendo praetium Lapidea efficiunt 19000.

Porro Altera Summa silentio praetermissa sunt. Si igitur placuerit Provisoribus specificare Summas Superius capressas, et Providendum Debitores, qua ergo rationes reliquas ad Complementum totius 40000 Specificare praetermitteret? Fors ideo, quia non dederunt.

3^{tio} Obligavit se Confraternitas per Transactionem pro Reparatione Odificiorum Solvendos quotannis 200 f/r., quos nec antea Solvebat, nec modo Solvit.

4ta Igitur in eadem Transactionem Obligationis restitutionis Supplectitis pro Ecclesia S. Onuphrii argentea, per pios homines Comparata, quam Supplectitem et si in parte restituerint ut D. tamen notabilior et praestantiter Pars. Argenteorum apud Ipsos huiusmodi detinetur ut recepisit

E. 5ta Habuit Monasterium Pratum seu bonificium Bjałohoshickie Błoto dictum per Olim Serenyssimum Sigismundum III Poloniae Regem 1592 Anno Collatum ut F. 6ta Pradium per Pium Christophorum Gluszkiewicz nationis Armenicae Presbyterum 1698 A. inscriptum ut G. 7ma Fundum in Suburbio Cracoviensi hic Leopoli penes Puteum Situm pro Debito 400 f/r. Jurisdictionem Capitaneam ad iudicatum, atque per Serenissimum Joannem III Poloniae Regem 1670 A. approbatum ut H. Duos Fundos supra expositos F.G.H. Signatos non Monasterium verum Provisores possident.

8. Requisitione ait 14. Junii ac quaerit Fisius Regius de Summa 1000 f/r super Villa Zdisca 1609 A^o. Ecclesia S. Onuphrii inscripta, de qua taliter nullam Notitiam Monasterium habuit,

ках Польського Королівства, згадуючого про Дарування й повернення Монастиреві, друге – ґрунтовно заперечуватися, оскільки можна зрозуміти: якщо в укладеній угоді розшукується Сума 40000 флоринів, то насправді Монастир, окрім Суми в 19000 флоринів, нічим більше і не володів, і не володіє.

І це доводиться наступним. 1. Провізори дали Монастиреві з Суми 10000 малу частину на утримання Б., яка була дуже суворою й до того ж Колись відійшла Мессерові Антоніо Деїма, так що отримав Монастир 5000. 2. Через Павендавича <забрали> дебіторську Суму 4000, через Туркула – 5000; отже, схоже, що <математична> точність заперечує суму в 19000.

Пізніше мовчки були підставлені інші суми. Тож якщо Провізорам сподобається визначити більші суми, то чому б і Далекоглядним Дебіторам таким же чином не виставити такі ж резони для визначення частки від повної зведеної Суми 40000? Тому дивно, що <вони ще> не дали цьому ходу.

3. Братство зобов'язалося через Угоду виділяти щороку для підтримки знедолених 200 флоринів, яких <насправді> і раніше не виділяло, і нині не виділяє.

4. Отже, в ту ж саму Угоду <входило> Зобов'язання повернення (за допомогою побожних людей) Ресурсів для Церкви Св. Онуфрія у срібному еквіваленті, але якщо <позивачі> частково щось повернуть, то (D) усе-таки помітніша та ефективніша Частина Срібних <грошей> Ними для когось затримується в поверненні.

Е. 5. Мав Монастир луку як дарунок під назвою Бялоґошицьке Блото <Білогощицьке Болото>, підтвержену 1592 року Ясновельможнішим Сигізмундом III, колишнім Королем Польщі; до (F. 6.) цієї луки Преподобний Христофор Глушкевич, Вірменський Пресвітер, додав 1698 р. (G. 7.) Володіння у Краківському Передмісті, околиці Львова, як Похоронну Яму, за Борг у 400 флоринів згідно із судовим рішенням у межах Головної Юрисдикції, що затверджено Ясновельможнішим Іоанном III, Королем Польщі, 1670 р.; так що (H) зазначеними Двома Угодами (див. F.G.H.) насправді не Монастир, а Провізори володіють.

8. Говорять, ніби з'ясовано, що, за дослідженням Королівського Фіскала від 14 червня, крім 1000 флоринів <йдеться ще й про> Віллу Здвіську, приписану 1609 р. до Церкви Св. Онуфрія, про яку Монастир на-

qualiter de ea, qua super Batiaticze haeret, adeoque ad Fassionem inducere minime potuit.

Stine injuriatum a Provisoribus Monasterium humilline Inclyto Collegio Supplicat in eo quatenus 1mo, Omnia Jura sub nexu Juramenti una cum Dote Monasterium recipiente Provisores restituant.

2do Typographiam ad Monasterium reinducant, vel complanationi quo ad Summam 40000 f/r. Nomine Bonificationis pro reditionibus Typographicis concertatam Satisfaciant.

3^{io} pro Reparatione Adiciforum per 200 f/r. ab actu mite complanationis scilicet a die 29 Januarii 1762 ad A. C. solerint.

4to Argenteria Ecclesiastica aliaque pretiosa juxta Precipisse St. E. Tum Beneficium. F. Praedium, P. Fundum A. Signata.

Nec non Summas quasvis Capitales. Monasterium Concernentes tam lavatas, translucatas, quam adhuc reperibiles Florini. 5. Jus Patronatus per Complationem reservatum respectu Mutationis Superioris a Communitate eligi soliti sub Regimine Loci Ordinarii ac Provincialis Ordinis existentis Collari.

Datt Leopoli 28 Julii 1791.

стільки ж не мав жодної Відомості, наскільки найменше міг довести щось про неї, що знаходиться біля Батіатиче.

Отже скривджений провізорами монастир уклінно просить фіскальну колегію: 1) всі права разом з дотацією, що належить монастирю, хай у силу присяги провізори відновлять; 2) повернуть монастиреві друкарню або сплатять 40 000 флоренів як відшкодування за прибутки друкарні; 3) з дня 29 січня 1762 Р[оку] Х[ристового] матимуть місце Відновлення оплати Будівельників по 200 флоринів у справедливому грошовому еквіваленті; 4) Церковне Срібло, а рівним чином і інші цінності попередньо отримати Св[ятій] Ц[еркві], після цього – Подарунок (F1), Нерухомість, (P) Земельну ділянку, (A) Все вищезазначене, але не Будь-які Капітальні Монастирські Перемішані Суми, «відмиті», переміщені або якось іще віднайдені Флорини; 5) Патронатне Право збережено шляхом еквівалентності до зібраного з усієї Громади, враховуючи Найбільші Зміни, під Владою чинного Зібрання Місцевої Провінційної Корпорації.

Дано у Львові 28 липня 1791 року.

* Нині прийнято писати флорин.

Переклад з латинської Михайла ЛЕЦКІНА

Додаток 2

Пояснювальна записка

провізорів Ставропігійського братства Львівському староству

у зв'язку з претензіями василіан на друкарню

(засновану ще 1460 році львівським українцем Степаном Дропаном).

Історичний архів у Львові. Ф. 684. Оп. 1. Од. зб. 2602. Почато 20 жовтня 1792.

Ad Stauropiganos Ecclesias Collator...
Declaratio contra
intimatam sibi a PP. Basylianorum
Procuratore in reminisconaritinii ad
Sc. Onufr. Explicationem
Inclytum Caes. Regium Circulare Leopoldis
Officium
1792
20 Octobris

Infrascripti Stauropiginas hic loci, in =
et extra urbem Consistentium sub notis, ali-
unde titulis Ecclesiarum Collatores, adversus

До Ставропігійських Церков
Пайовик... Декларація проти
викладу, заявленого по пам'яті
Прокуратором Отців Василіан
до Св. Онуфрія
Достославна Цісарсько-Королівська
служба Львівської Округи
1792
20 Жовтня
Нижчепідписані Ставропігійці, Пайови-
ки Церков, в зазначеному (і приєднаному
до нього) місті або поза ним, під відомими в

communicatam sibi, vigore Decreti Excelso Gubernialis, datt^o 5ta Mensis Julii N° 2003 super Inclutum Cyrcularo Officium, sub die 6ta Auge et presente 12ma Ejus Mensis a. e. N° 2499. Religiosorum Patrum Basilianorum, ad aedes S. Onufrii Procuratoris, pro enucleatione quibusdam in Punctis, respectu Eorumde panes dictas aedes Fundi, antea positionem taliter sequentibus, cum restitutione Comunicati $\frac{1}{1}$ respondend.

Inprimis quo tangit expositam, a memorato Procuratore narrativam, de fundatione Originali Monasterii Divi Onuphrii. Ideo sibi teste Zimorowio hujati quasi Consule, nurit quale classuo nec ne historico, a quo et super quo 1300 Anno facta, minime constare..., quia Collatores suorum beneficium locationis, Monasterius protunc agnoscere non vult, quemadmodum assertam pro sustentatione Monachorum, ibidem a **Stephano Dropan** Cive Leopold. 1460^a Typographia donationa a Perenissimo Poloniarum Rege Casimiro IV^{to} istuismet 1469mo in rem quasi. Onuphriani Monasterii approbationem, nullo Documento ejusmodo pones allegato deducit.

Licet autem saepe fatus Opponens Procurator, memoratam Typographiam ex reimpresione, in Ruthenium idioma Libri S. Joannis Chrysostomi de Cacer dotio 1614^a, antequam scilicet juxta expressa superius approbata fuisset, eo loci aliquando exitisse, tunc ad unius Stauropigiano alias Collationis, Provisor urbanam sicut Divi Onuphrii, Suburbanam Ecclesiam postea translata fuisse, abindeque notabiles Proventus Antea actos Collatores in annis 1693to et 1694to secundum Regestrum Nicolai Krasowski habuisse, nec non Monachis illio duobus ... tribus degentibus, continuoque se mutantibus pro labore, per 200 fl. solum tribuisse inferat, haud Provisores Modernos de proprietate Typographiae Monachis non Collatoribus Serviento convincit.

Ex quo neque **Stephanum Dropan** Typographiam sui quasi, eximato superius Anno Monasterio resignasse, aliquo instrumento demonstrat, neque reimpressio illio memorati Libri, sicut translatio ad locum quem proprie Collatorum Typographia, perceptioque hinc debiti Proventus, Conclusioni Procuratoris robur quoddam addit, et ut nuda assertionem considerari debeat; nam si Provisores nullum jus, ad Typographiam sui prohaberent, nequaquam isthac regere in loco, ac in alium transferre, citra inpugnatiunicu

будь-яких місцях титулами, на підставі Високого Губернського Декрету Достославної Округової Служби, датованого 5-тим Місяця Липня № 2003, а також дня 6-го Серпня і презентованого 12-го того ж місяця того ж року №2499, Священиків Отців Василіан, до приміщень, заради роз'яснення відповідають Прокураторові храму Св. Онуфрія по деяких Пунктах, які мають відношення до теми повернення спільного майна з урахуванням майже всіх зазначених приміщень садиби $\frac{1}{1}$.

По-перше відносно з'ясованої згаданим Прокуратором розповіді про акт заснування Монастиря Св. Онуфрія. Він покликається на свідчення якогось класика чи то історика й буцімто місцевого Райцю Зиморовича, який принаймні визнав як правду факт існування Монастиря вже близько 1300-го Року. Тому що він <прокуратор> не бажає і далі визнавати локації Монастиря як благо дійства своїх Коляторів^{*}, тому й не наводить посилання на будь-який документ, так як до тієї ж <поп'ясуванняльної записки> додано акт дарування Друкарні Онуфріївському Монастиреві Львівським Громадянином Степаном Дропаном у 1460 р. для утримання Монахів, так само і його апробацію Найяснїшим Польським Королем Казимиром IV у 1469р.

Відтак погодимось і на те, що твори Святого Івана Златоустого були знову надруковані Українським шрифтом у згаданій не раз Прокуратором Друкарні 1614 р., поки ще була, очевидно, в силі вище представлена апробація. Пізніше, однак, за погодженням зборів Провізорів Ставропігійських Церков, у тому числі і приміської церкви Св. Онуфрія, ця друкарня була перевезена на те місце, де вона є і тепер. З того часу Колятори актували прибутки, як це видно врешті з Реєстру Миколи Красовського за 1693-і 1694 роки. З цих прибутків виплачувано по 200 фл. за роботу і на прожиток двом або трьом Монахам, які весь час змінювалися. І ось це так само доводить, що друкарня є власністю теперішніх Коляторів і вони повинні нею користуватися, а не Монахи.

Ось чому ні те, що Степан Дропан у вищезазначеному році немовби назавжди віддав Монастиреві Друкарню, про що одним документом доводиться, ні передрукування цих згаданих книг, ні перевезення Друкарні як власності Коляторів до <нинішнього> місця, ні збирання і зааكتовування тих належних Прибутків не додає чогось суттєвого до

* Радника.

** Пайовиків.

quondam poteram, quod in Contrarium nunc etiam minime docet.

Duales vero prodecessi Collatores reditus, de Duestionis Typographia olim participaverint, super eo se temporanei Religiosis Monachis, tanquam sibi sub jectis haud justificare obligant, uti pariter, quod neplus ipsis quam per 200 fl., ad unius Personam annualim pro labore pendebant, quoniam illi ea benevolentia Collatores sui ibidem, pendati ultro laborem talem amplectebantur quem, si n susciperent, alium locum hunc substituerentur, atque pro tunc pluris non constarent, beneficiate porro locales Monachi, haud injuria sibi remuneratis ne tantam, ut Professione Elcemosmarii Mendicantes, seu Eremita ducere valebant, quando hic et nunc quoque a Superioribus suis, pro vestitu vix plus aliquid percipiunt.

Jam quod ulterius mentionatus. Procurator, de quomodo oblivioni traditus a supra exorato Monasterio, hac in parte praetensis juribus speciatim sed nude representat, ac si Stauropigiani Provisores eadem, ad Archivium sui intemperat, ibidemque detiniant, consequenter obumbratum ac ignorans de illis, Monachorum Claustrum minimo querulari catenus poterat, eo magis a realitate aberrant, quominus Collatoribus suis, inpositionem tale factum ac Monasterii, a deducto origine ipsis desuper, ubi et coram quo competit, possibilis reticentia probata, sicut statim subsumptum tanquam, si aliquando huic Claustro, quidpiam participare de manibus, benefactor suorum contigerit, totum ad Provisores sibi semper, non dotanti seu pendanti adscribebant.

Quantum concernit adductum catenus, ex inita per Stauropigianos Provisores, cum Provinciali ... Patrum Basilianorum. 1762 A^o Transactione Exemplum, quasi Collatores sui gratis se inde, pro fundatoribus Onuphriani Caustri putent, ubi illic Originalem hujus Constantinum, Ducem Ostrosue soli recognoscant: minime de Contextu praemisso transactionis ^{2/2}, verificatum Si quidem a principio ejus aperte legile, quod istud Monasterium a Productssoribus Provisores, in fundo nisi per mox fatum Ostrosue Ducem, sibi donato fundatum adactumque sit.

Unde sequens etiam Procuratoris, ex adnexo Litt. A. in probatione dotis, reditusque Monachis a quo supra Duce, ac si inscripto instrumento Anni 1585. illatum ruit, quia per illud non per quaestionis Ducem, ast ipsius ejusque nominis filium, sicut videre est,

Висновку Прокуратора, який слід розглядати як необґрунтовану вимогу про те, начебто Провізори не мають жодного права користуватися Друкарнею, ні завідувати нею, ні перемищати з місця на місце. А тільки має право це робити прохач, який проти нас виступає, про що і зараз заявляє у своєму позові.

Насправді подвійні (порівняно з помірними Вірних Монахів) прибутки попередніх Пайовиків від використання Друкарні в подальшому розділять, тоді як закони змушують не виправдовувати вивиснення себе над голодними, а поводитися справедливо, тобто виділяти самім <собі> за річну працю не більше, ніж по 200 фл[оринів] на одну Особу, оскільки ці Колятори подібною порядністю самі себе обтяжили б такою ж працею, як і кого іншого. В минулому місцеві Монахи були так несправедливо «нагороджені», що були спроможні вести життя лише у вигляді Ордену «Жебракуючі Рицарі Марії», або «Самітники», та й тут і зараз навіть від своїх Найвищих отримують для існування навряд чи більше.

Тепер про деякі подальші вигадки. Прокуратор тут із певною юридичною претензією, але голосливо репрезентує Монастир, якимось чином витягнутий із забуття та випроханий згори; однак якщо Ставропігійці в його записах водночас є й Провізори, то іншим це невідомо; а якщо Захист Монахів мінімальний та жалюгідно скутий, то Прокуратор тим більше відхиляється від правди, що про самих своїх Пайовиків ним зроблено не такий ретельний виклад, як про Монастир, походження якого виведено з неба: тут Прокуратор узгоджує кожну дрібницю і вважає припустимим вигідне замовчування та пряме приховування подібно до того, як яки коли-небудь за допомогою маніпуляцій якийсь добродій захистив своїх, а Провізори завжди приписували усе собі, а не дарувальникові чи платникові.

Щоб звузати наш ланцюг, розглянемо спочатку колізію Ставропігійан-Провізорів з Провінційним ... Отців Василян. Наприклад, Пайовики нібито в Угоді 1762 року відносно заснування Онуфрієвого Замку припускали, що походження його слід було б розшукувати у краю Константина, Князя Острозького: принаймні з Контексту, розміщеного на початку угоди ^{2/2}, виправлено Хоча з самого початку ясно, що творцями того Монастиря були Провізори, а Острозькому Князеві, людині енергійної волі, Монастир хіба що був відданий як подарунок.

Далі з доданої Літери А навіть послідовник Прокуратора зрозуміє, що мали місце і ви-

conditum apparet, Citatisque ac subductis verbis, longe aliud quam inten... incorporationis nempe Caustri, Vladciatui Leopoldis nesci... quo jure, contra voluntatem Parentis, et Principalem Collatorum mentem sonat.

Quare negatio pariter per totias dictum Procuratorem, Collationis prioris ad aedes S. Onuphrii factae, tum posterioris nuperime provia Transactione, ut supra meliorato non subsistit, ex quo hanc Produccsores Ordinis Patrum Basilianorum, minime tanto temporis intervallo quaestionarunt, intermedii porro transagentes cum Prosmuale suo, protune circa appendicem agnoverunt, ipseque Procurator in Retulto sui, pro superando insuper ad Monasterium Xenodochia, concomitatus $\frac{3}{3}$ tante Provinciali signo $\frac{3}{3}$ panes porrecto, idem fatetus adeoque sibi nunc contradicit.

Quod idem saepius repetitus Procurator, de supra fata Transactione a puncto 1^a ad 4um, extraque hanc ad 8um a 5^a obicit, aliter in et per sequam remonstratus patet, et enim quo ad 1um et 2um a lento quaestionato desuper, in augmentum foundationis Originalis, pro Monasterio 40.000 fl., summa in resignatis Dacnocoska Lapidea per 10^m apud Mum Tur Kud 5.000 fl. ac Gsum Prawendowicz 4.000 fl. junctim cum ... a Monasterio percepta agnoscit, amissa dein tenore provocator illic sub Litt. B., E documentor pro disvendita isthac Lapidea 5000 fl. quota Culpo Resignantis Monasterii, nullo jure post desolationem a se tanti adscribenda venit.

Nec non ad complementum 21^m fl. restans, uti et tanquam a Certis Premio, Provisor benefactoribus collate, ac seorsus Instrumentis specificata, ad obloquentiam promissae Transactionis, eo tempore existentibus Monachis, inparato alias ore tradita esse sufficienter docet.

Non minus ad 3um et 4^m in Contrarium, ob motor sub Litt. D. E. Documentor, Sige $\frac{4}{4}$ ad nexo adversa ex parte instrumento monstrale ad Stauropigiani Collatores tam de obligationis suae, pro reparatione Monasterii odificior, seu verius tector quanto, quam restitutione protensa. Argentaria, plenara a Superioribus ordinis, quantumvis ejusde vigore jurium suorum proprietarii sint, et Revisionem sibi quotannis per Transactionem, quam alias praesalvaverint aequitati mancunde. Similiter ad 5^m 6^m atque 7^m etiam si de subducto Documentorum Litt. FGH. Contextu prodeat, quaestionis fundos antecedaneis Provisorum, Monasterii et quidem primum Regiapte collatum, secundum a private res-

пробовування дарунками, і повернення Монахам від Князя, і якщо 1585 року описаним чином внесене падає, то через це справа не в самому Князі чи в його тезкові сині, бо, як можна бачити, має місце нове будівництво, і, коротко кажучи, далеко не таке, як перше ..., бо включення бо лунає думка про придбання Замку на невідомій підставі Владятюм зі Львова проти волі Батька і Принципала Пайовиків.

Тому справедливим буде заперечити все сказане Прокуратором щодо попереднього Пожертвування, зробленого до помешкань Св. Онуфрія, та й наступного за найдавнішим шляхом Угоди, що не витримує критики; цю угоду Засновники Ордену Отців Василіан, принаймні в межах того часу, розслідували, а ті учасники угоди зі своїм Просмуалом, що жили в середні часи, згодом дізналися про додаток, і сам Прокуратор у своєму витягу, супроводжуваному Провінційною печаткою, $\frac{3}{3}$ де є додавання до монастиря Керівника будинку для мандрівників з добрим харчуванням, сам собі тепер суперечить.

Той же Прокуратор дуже часто повторює вищезгадану Угоду від пункту 1^{ea} до 4^{ea}, натомість обминаючи пункти від 5^{ea} до 8^{ea}, інакше б при ретельному розслідуванні виявилось, і по правді, що до 1^{ea} і 2^{ea} зверх того, в додаток до Первісного заснування, для Монастиря виявляється сума в 40.000 фл[оринів], з якої, зокрема, від Монастиря одержали Лапідеа Дачноцоска до 10 т<исяч> при Mum Тур Kud 5000 фл[оринів], Гсум Праведович спільно з ...4.000 фл[оринів]; <щоправда, ця сума деше> затерта наступним розвитком, і в документатора під літерами B, E не збігається у Лапідеї 5000 фл[оринів], а квота Боргу такої вартості Резігнантам Монастиря ніяким судовим рішенням не проходить.

І достатньо повчальним залишається виділене окремими Матеріалами додання до заперечення зниклої Угоди 21 т<исяч> фл<оринів>, зібраних Відомими добродійцями для використання як Нагороди Провізорів, передане в іншому місці тогочасними Монахами у неінспірованій розповіді.

У Протилежність до 3^{ea} та 4^{ea} <пунктів> для факторів під літ<серами> D, E притягнуто не менше Документів, позначених $\frac{4}{4}$ до купчої в частині, прив'язаній до Ставропігійських Пайовиків, які повернулися до свого зобов'язання щодо відновлення Монастиря перед його творцями, або, якщо точніше, покровителями, ніж до попередньої. Яким би не був великим Банк, наповнений Очільниками ордену, його власники все одно були б захищені міцністю своїх прав і щорічною власною Ревізією згід-

ignatum, nec non 3^m pro debito jure adjudicatum fuisse, illinc tamen non sequitur ut moderni, Provisores eosque actu nunc possideant, cum de hismet aequi Collatoribus, sicut ipsis Monachis ubi ita quibus pridem occupati, quandem per injuriam temporum avulsi exstant, parum aut nil constet neque huddum aliquid. Monasterium solum extradite sibi de Archivio Provisorum, ad manus Superioris Bonifacii Proconclii (?), erga Reversates sub $\frac{5}{5}$ adnexas, praeadacta catenia monimenta habens, desuper erint seu vindicant.

Jam quo ad 8^m demum respectu notificationis, de perceptis a quo inscripto per Sophiam de Palimirohie, Paparowa 7^m fl in Paupera Puma Provisionibus, et absolutis in Missas obligationibus, necnon horenti super Zboiska pago unius Mille fl. pol. Quota, medio Incltyi Circularis officii injunctum alimit remonstrat, quod provenientia a priori Summa inter usuria, Collatoribus semper apertebant et nunc spectent, ab illisque ad 787. Annum quousque non retinebant, percepta sint et abinde restant, Obligationes autem Missarum Onuphrianum Monasterium, citra participationem harce provisionum, tam ex nexu Transactionis cum pio in verbis, tum Proventum a Pomario usque in eadem persistent, quam Atquicitationis desuper in Copia $\frac{6}{6}$ allegato concernant, adeoque confirmatione hactenus Collationis propria Vicarii Provisores non indigent, verum Conscientia et attententia Superiorum Monasterii, cum Vicario nominato uti caeteras in positas relinquunt, respectu posterioris vero unius Mille flor. super Zboistia Summa, nihil aliud uti ignoti Collatores de cade reponunt, nisi quod melius de istamet Religiosi Patres Basiliani, sive Procurator ipsorum quoniam devenit, quam temporanei Provisores sciunt, quando melioratam sui haud pristinam, a Collatoribus dotationem adeo penetrent, et fassione sua $\frac{7}{7}$ adjuncta celant, perindeque illam quoque Summam oblitterent.

но з Угодою, яку в інший час врятовують справедливим продажем. Подібним же чином <можна говорити> про 5^ш, 6^ш та 7^ш <пункти>, навіть якщо виявилось б, що Документи під Літ<ерами> F, G, H видалені з Контексту: хоча на підставі попереднього питання про першу замкову суперечку між Провізорами і Монастирем, згідно з приватним провадженням, були присуджені 3 тис. судового боргу, звідси, однак, не впливає, щоб теперішні Провізори нині володіли тим актом, коли <ці гроші> так давно захоплені та від неупереджених Пайовиків, як і від самих Монахів, через несправедливість колишніх часів відірвані залишаються, що <нині> мало або нічого не коштували б. Землю, яку Монастир через Архів Провізорів повернув собі, до рук Найвищого Дарувальника Проконклія (?) (це дотично до Повернутого під пунктом 5), що зберігається в пам'яті, будуть очікувати згори або вимагатимуть через суд.

Нарешті, з точки зору ознайомлення з 8 тис<ячами>, розуміння про які дається написаним Софією з Палімірогії, Папарова, то 7 тис. фл<оринів> є в Бідній Пумі завдяки Турботам і виконаним у Посланнях зобов'язанням, однак спонукана над Збоїска обіцянка однієї Тисячі пол<ських> фл<оринів>, призначеної, за припущенням Достославної Окружної служби, на харчування, показує, що виникнення та використання Суми Пайовики апріорі завжди широко оприлюднювали і тепер її можна було б бачити, але від них до (1)787 року (так довго) не отримували відомостей, чи одержані були гроші і чи після того зберігаються; однак Зобов'язання Послань Онуфрієвого Монастиря відносно отримання побожно обіцяного («Те, що вийшло з Помор'я, безперервно в ньому ж залишається»), узгоджуються з уже цитуваним вище в Додатку 6/6 посиланням, і оскільки Вікарії-Провізори до цього часу не вимагають підтвердження внеску у власному значенні, то дійсно Сумління і застережливість Очільників Монастиря разом із названим Вікарієм дозволяють припускати подібне в інших випадках; зважаючи ж на останню одну Тисячу флор<инів> понад Суму Збоїшта, то нічого іншого, невідомого Пайовики зі зниклого не викладають, хіба що те, що досі краще за них викладали Священники Отці Василіани або їхній власний Прокуратор; не можна уявити, щоб стародавні Провізори знали, яку покращену, а не минулу дотацію Пайовики для них вписали б, а потім пунктом $\frac{7}{7}$ втаємничили б і таким же чином ту Суму також забули б.

Переклад з латинської Михайла ЛЕЦКІНА

Appendix 1

**Statement of the Fiscal College Monastery in Lviv
with the request to take necessary measures in case of returning to it
movable and immovable property and also printing house,
that belong to the monastery from 1460
for the fulfillment of the brotherhood overseers
of all the obligations towards the monastery**

**(Historical Archive in Lviv F. 684.Op. 1. Ed. 2601 (on 2 pages). Started in 1791.
Finished in 1791 (Lviv Stauropigion Brotherhood).**

1791 1
Inclutum Caes. Reg. Fiseale Collegium

In Oppositum Communicatae Relationi hic readusae per modernos Collatores Stauropigianae Ecclesiae R. Q. Catholici in Civitate hic Leopoli sitae, et simul Anteactos Provisores Monasterii Ecclesioquae Basilianorum Leopoli ad S^m Onuphrium, respectu Summae 7000 f/r Capitalis super Bonis Batiatyczae Paporo vianis radicatae, quo habet, hoc exponit.

Monasterium isthoc et Ecclesia S. Onuphrii fundata fuere ante annum 1300 Teste Zimorovio Consule et Historico Leopoliense.

Quis fundavit? Super quibus Realitatibus? Quos Reditus habuit? Non Constat.

Porro, in Anno 1400 Civis Leopoliensis **Stephanus Dropan**, pro Sustentatione Religiosorum Typographiam sui propriam Monasterio donavit, quam donatam Casimirus IV Poloniarum Rex 1409 A^o per Privilegium approbavit.

Et quod eadem Typographia fuerit in Monasterio S. Onuphrii, testantur Libri Divi Joannis Chrysostomi de Sacerdotio Idiomatico Ruthenico 1614 A^o reimpressi.

Successu autem temporis, Confraternitas Stauropigiana supra fatam Typographiam ad Ealeuam Civitatensem transtulit, juribusque Regalibus, cum Projuditio Monasterii pro se firmare et approbare curavit.

Ex qua licet si habue(?)t notabiles Proventus, ut in Anno 1693 f/r. 1300, in Anno 1694 f/r. 1500, ut in Regestris in 4to-N° 66 per Nikolaum Krasowski conscriptiis in Archivio Stauropigiano reperibilibus patet, Nihilominus Monachis ad S^m Onuphrium degentibus, pro labore erga Typographiam, et Sustentatione, non plus annue tribuebant pro Persona, quam per 200 f/r. Per indeq. (?) Religiosi mansionarii Duo vel Tres Communitatem Constituentes, continuo imitabantur, ac per talem

1 1791
The Imperial Royal Fiscal College

On the Protestation of the Common Relation represented here by the present Shareholders of the Stauropigion Catholic Church... in the Community of the local land of Lviv and at the same time the Preliminary Provosts of The Basilian monastery and Greek Catholic church of St. Onuphrius in Lviv concerning the sum of 7000 florins of the Capital in favor of the radiant Batiati Paporoviana – cites the available materials.

This monastery and St. Onuphrius church were founded, according to the testimony of the Lviv rayon and historian Zymorovysh, before 1300.

It is not known who financed, on which estates and which profits he made.

Later in 1460, for the financial support of the priests, Lviv citizen, Stepan Dropan, donated to the monastery his own printing house, which was confirmed by the Polish King Casimir IV in 1469.

That the same printing house was in the St. Onuphrius monastery, show John Chrysostom's books, reprinted in 1614 by Ukrainian writing.

Over time, the Stauropigion Brotherhood addressed the aforementioned printing house to the city church and took care that the sentence of the monastery was strengthened by royal rights.

From this it becomes clear that in 1693 a considerable income of 1300 florins was received, in 1694 – 1500 florins, information about which can be found in the Registers 410 No. 66 in the records of Nikolai Krasovskiy in the Stauropigion Archive, so a lot of St. Onuphrius monks for work at the printing house received at least 200 florins per person for a year. Because of the situation at that time, the priests who were in the Two or

Continuam mutationem omnia Jura oblivioni tradita esse debuerant, et defacto tradibantur.

Juste ergo exposuerunt Stauropigiani Colatores in sua Relatione, quod Monasterium numquam quandabatur de Solutione, Census Annui a Suo Capitale in Summo 7000 Contento. Et Sicuti antea Omnia jura ab Anno 1300 Conscripta, per ipsos Collatores interceptio, in Archivio Eorundem reperiebantur, ita modo et ad usq. ibidem detinentur, Consequenter obumbratum Monasterium ignorantia jurium de Substantia querulari haut potuit.

Ajt Si quando Contingerit Monasterio participare quidquam de manibus Suorum Tutorum, hoc ipsi tribuebatur semper Tutulo suo gratia, Titulo Beneficii inopii, non vero Fundantis Inscriptis, aut Dotantis.

Patet istud ex transactione inter ipsos, et Ordinio Provinciale celatis (?) Juribus 1762 Confecta, pro basi (?) per se meliorata Fundationis reproducta, qua mediante, et si Ille rantit (?) Originalem Fundatorem Monasterii Ecclesiaeque, fuisse Constantinum Ducem Ostrosio, famer (?) de Dote, nullam Mentionem faciens, seque ipsos primitivam Fundationem per inscriptionem summa, quasi (?) 40000 fr. Meliorantes, pro Fundatoribus esse putant.

Primum probari potest allegato A. de A^o 1585 in Metricis Regni Polonio recognito, de Dote et re ditibus Monasterii mentionante, alterum vero negari, quia licet si in Transactione compactata reperiat Summa 40000 f/r. Nihilominus Monasterium praeter Summam 19000 f/r. amplius nec possidebat nec possidet.

Et hoc taliter movenit. 1ma Dederunt Provisores Monasterio Sortem Lapidare solatifer de Solato ut B. in Summa 10000 pro qua Lapidea ad rumam indinata, Olim Mfeo (?) Antonio Deyma vendita, accepit Monasterium 5000.

2da per Pawendawicz Summam debitam 4000. per Turcul, 5000. qua Simul includendo praetium Lapidea officiant 19000.

Porro Altera Summa silentio praetermissa sunt. Si igitur placuerit Provisoribus specificare Summas Superius capressas, et Providendum Debitores, qua ergo rationes reliquas ad Complementum totius 40000 Specificare praetermisseret? Fors ideo, quia non dederunt.

3^{tio} Obligavit se Confraternitas per Transactionem pro Reparatione Odificiorum Solven-

Three Communities were constantly imitating someone, and under such a continuous change all laws were subject to oblivion and were in fact changed.

Thus, the Stauropigion Shareholders rightly stated in their Relation that the Monastery had never challenged the Income with a Hard Annual Percentage of its Capital in the Sum of 7000. And because all the laws, written from 1300 onwards, according to the extraction of the Shareholders themselves, were found in their Archive, so they are still preserved there, and the monastery could not properly «react» due to ignorance of the laws on The subject of appeal.

And it turns out that when the Monastery tries to add something about the works of its Wards, it always seems to be dependent on the Title of a needy Charity, not on the real Fixed Founder or Giver.

This follows from the 1762 agreement between them and a series of Provincial Secret Laws, and if, according to the Original, the Founder of the Monastery and the Church was Konstantyn, Prince of Ostroh, and he did not make any Document concerning the Gift, then they consider themselves to be the primary Founders with a mythical sum of 40,000 florins.

The first can be checked and investigated by an appeal to the Act of 1585 in the Metrics of the Polish Kingdom, mentioning the Gift and return to the Monastery, the second – to be thoroughly denied, as it can be understood: if in the concluded agreement the amount of 40000 florins is sought, then in fact the Monastery except the sum of 19,000 florins, neither owned nor owns anything else.

And this is proved by the following. A. The provosts gave the Monastery from a sum of 10,000, a small part for the maintenance of B., which was very strict and, moreover, once went to Messer Antonio Deima, so the Monastery received 5000.

(Second.) Due to Pavendavych, was withdrawn the receivable amount of 4000, through Turkul – 5000; therefore, it seems that <mathematical> accuracy negates the sum of 19,000.

Later, other amounts were silently substituted. So, if Provisors like to determine larger sums, why not provide prospective Debtors with the same reasoning to determine the proportion of the total consolidated Amount of 40,000? So it is strange that they have not yet started this process.

dos quotannis 200 f/r., quos nec antea Solvebat, nec modo Solvit.

4to Igitur in eadem Transactionem Obligatio restitutionis Supplectitis pro Ecclesia S. Onuphrii argentea, per pios homines Comparata, quam Supplectitem et si in parte restituerint ut D. tamen notabilior et praestantior Pars. Argenteorum apud Ipsos huiusmodi detinetur ut recepisit

E. 5to Habuit Monasterium Pratum seu beneficium Bjałohoshickie Błoto dictum per Olim Serenyssimum Sigismundum III Poloniae Regem 1592 Anno Collatum ut F. 6to Pradium per Pium Christophorum Głuszkiewicz nationis Armenicae Presbyterum 1698 A. inscriptum ut G. 7mo Fundum in Suburbio Cracoviensi hic Leopoli penes Puteum Situm pro Debito 400 f/r. Jurisdictionem Capitaneam ad iudicatum, atque per Serenissimum Joannem III Poloniae Regem 1670 A. approbatum ut H. Duos Fundos supra expositos F.G.H. Signatos non Monasterium verum Provisores possident.

8. Requisitione ait 14. Junii ac quaerit Fisius Regius de Summa 1000 f/r super Villa Zdviska 1609 A. Ecclesia S. Onuphrii inscripta, de qua taliter nullam Notitiam Monasterium habuit, qualiter de ea, qua super Batiaticze haeret, adeoque ad Fassionem inducere minime potuit.

Stine injuriatum a Provisoribus Monasterium humillime Inclyto Collegio Supplicat in eo quatenus 1mo, Omnia Jura sub nexu Juramenti una cum Dote Monasterium recipiente Provisores restituant.

2do Tipographiam ad Monasterium reinducant, vel complanationi quo ad Summam 40000 f/r. Nomine Bonificationis pro reditionibus Typographicis concertatam Satisfaciant.

3^{io} pro Reparatione Adiciforum per 200 f/r. ab actu mite complanationis scilicet a die 29 Januarii 1762 ad A. C. solerint.

4to Argenteria Ecclesiastica aliaque pretiosa juxta Precipisse St. E. Tum Beneficium. F. 1 Praedium, P. Fundum A. Signata.

Nec non Summas quasvis Capitales. Monasterium Concernentes tam lavatas, translocatas, quam adhuc reperibiles Florini. 5. Jus Patronatus per Complationem reservatum respectu Mutationis Superioris a Communitate eligi soliti sub Regimine Loci Ordinarii ac Provincialis Ordinis existentis Collari.

Datt Leopoli 28 Julii 1791.

(Third.) The brotherhood has pledged, through the Agreement, to allocate annually 200 florins to support the underprivileged, which it has never really allocated and is currently not allocating.

(Fourth.) Thus, the same Agreement included the Obligation to return (with the help of pious people) Resources for St. Onuphrius Church in silver equivalent, but if the plaintiffs partially repay something, they still delay a more noticeable and effective amount of silver money for someone in return.

(Fifth) The monastery had a field as a gift, called the Byalogoszcz Swamp <Bilohoshchyske Swamp>, confirmed in 1592 by the Sovereign Sigismund III, the former King of Poland; to this field Reverend Christopher Hlushkevych, Armenian Presbyter, added in 1698 (Seventh) Possession in Krakiv Suburb, Lviv outskirts, as a Funeral Pit, for a debt of 400 florins according to a judgment within the Chief Jurisdiction, that approved by the Rev. John III, King of Poland, 1670; so these two lands are not really a monastery, but provisors own.

(Eighth) It is said that, according to a study by the Royal Fiscal of June 14, in addition to the 1000 florins, it is said about Villa Zdviska, attributed in 1609 to the Church of St. Onuphrius, of which the Monastery was equally unaware of how little it could prove about it being near Batiaticze. Consequently, the monastery, which is offended by the provosts, has sincerely requested the Fiscal College: 1) all the rights, together with the grant belonging to the monastery, should be restored by provosts; 2) return the printing house to the monastery or pay 40,000 florins as a compensation for the printing house incomes; 3) from January 29, 1762, there should be a payment resumption of the builders of 200 florins in fair value; 4) Church Silver, as well as other values in advance

It is now customary to write florin.

To receive the Holy Church, after that – Gift, Real Estate, Land, All of the above mentioned, but not any Capital Monastic Mixed Sums, «laundered», displaced, or otherwise found Florins; 5) Patronage Law is preserved by equivalence to what has been collected from all over the Community, taking into account the Greatest Changes, under the authority of the applicable Assembly of the Local Provincial Corporation.

Given in Lviv on July 28, 1791

Appendix 2

Explanatory note by the Stauropegion Brotherhood overseers to Lviv Eldership (Starostvo) in connection with the Basilian claims to the printing house (founded in 1460 by Lviv Ukrainian, Stepan Dropan).

Historical archive in Lviv. F. 684. Op. 1. Od. Sat. 2602. Started October 20, 1792.

Ad Stauropegianos Ecclesias Collator...
Declaratio contra
intimatam sibi a PP. Basylianorum
Procuratore in reminisconaritinii ad
Sc. Onufr. Explicationem
Inclytum Caes. Regium Circulare Leopoldis

Officium

1792

20 Octobris

Infrascripti Stauropeginales hic loci, in = et extra urbem Consistentium sub notis, aliunde titulis Ecclesiarum Collatores, adversus communicatam sibi, vigore Decreti Excelso Gubernialis, datt^a 5ta Mensis Julii N° 2003 super Inclytum Cyrularo Officium, sub die 6ta Auge et presente 12ma Ejus Mensis a. e. N° 2499. Religiosorum Patrum Basilianorum, ad aedes S. Onufrii Procuratoris, pro enucleatione quibusdam in Punctis, respectu Eorumde panes dictas aedes Fundi, antea positionem taliter sequentibus, cum restitutione Comunicati 1/1 respondent.

Inprimis quo tangit expositam, a memorato Procuratore narrativam, de fundatione Originali Monasterii Divi Onuphrii. Ideo sibi teste Zimorowio hujati quasi Consule, nurit quale clasuo nec ne historico, a quo et super quo 1300 Anno facta, minime constare...., quia Collatores suorum beneficium locationis, Monasterius protunc agnoscere non vult, quemadmodum asertam pro sustentatione Monachorum, ibidem a **Stephano Dropan** Cive Leopold. 1460^a Typographia donationa a Perenissimo Poloniarum Rege Casimiro IV^{to} istuismet 1469^{md} in rem quasi Onuphriani Monasterii approbationem, nullo Documento ejusmodi pones allegato deducit.

Licet autem saepe fatus Opponens Procurator, memoratam Typographiam ex reimpressione, in Ruthenium idioma Libri S. Joannis Chrysostomi de Cacer dotio 1614ⁱ, antequam scilicet juxta expressa superius approbata fuisset, eo loci aliquando extitisse, tunc ad unius Stauropegiano alias Collationis, Provisor urbanam sicut Divi Onuphrii, Suburbanam Ecclesiam postea translata fuisse, abindeque notabiles Proventus Anteactos Collatores in

To the Stauropegion Churches
Shareholder... Declaration against
the statement of claimed on memory
Procurator of the Basilian monks to
St. Onuphrius

Imperial and Royal Service of Lviv District
1792

20 October

The undersigned Stauropegions, Shareholders of Churches, in or outside the specified city (and associated therewith), with titles known elsewhere, by virtue of the Provincial District Service High Provincial Decree, dated July 5, N° 2003, and also August 6, and presented on the 12th of the same month and year, No. 2499, the priests of the Basilian monks, to the premises, for the sake of explanation, answer to the Procurator of the church of St. Onuphrius on some items, which are related to the topic of return of common property, taking into account almost all these premises 1/1.

First, the story of the founding of St. Onuphrius Monastery, which was mentioned by the Procurator above. He refers to the testimony of a particular classicist or historian, and allegedly the local Raitsya Zymorovych, who at least acknowledged as a true the existence of the Monastery for about 1300 years. Because he <the procurator> does not want to continue to recognize the location of the Monastery as a benefit of the action of his Kolyator, so he does not cite any document, since the act of printing house donation to St. Onuphrius Monastery by Lviv Citizen Stepan Dropan was added to the same explanatory note in 1460 for the maintenance of the Monks, as well as its endorsement by the clearest Polish King Casimir IV in 1469.

Let us therefore also agree that the works of St. John Chrysostom were reprinted in Ukrainian font in mentioned more than once Printing House in 1614, while the validation above was clearly presented in force. Later, however, with the agreement of the Provosts of the Stauropegion Churches, including the suburban church of St. Onuphrius, this print-

annis 1693¹⁰ et 1694¹⁰ secundum Regestrum Nicolai Krasowski habuisse, nec non Monachis illio duobus ... tribus degentibus, continuoque se mutantibus pro labore, per 200 fl. solum tribuisse inferat, haud Provisores Modernos de proprietate Typographiae Monachis non Collatoribus Serviento vincunt.

Ex quo neque **Stephanum Dropan** Typographiam sui quasi, eximato superius Anno Monasterio resignasse, aliquo instrumento demonstrat, neque reimpressio illio memorati Libri, sicut translatio ad locum quem proprie Collatorum Typographia, perceptioque hinc debiti Proventus, Conclusioni Procuratoris robur quoddam addit, et ut nuda assertion considerari debeat; nam si Provisores nullum jus, ad Typographiam sui probarent, nequaquam isthac regere in loco, ac in alium transferre, citra inpugnatiunicu quondam poteram, quod in Contrarium nunc etiam minime docet.

Duales vero prodecessi Collatores redditus, de Duestionis Typographia olim participaverint, super eo se temporanei Religiosis Monachis, tanquam sibi sub jeitis haud justificare obligant, uti pariter, quod neplus ipsis quam per 200 fl., ad unius Personam annualim pro labore pendebant, quoniam illi ea benevolentia Collatores sui ibidem, pendati ultro laborem talem amplectebantur quem, si n susciperent, alium locum hunc substituerentur, atque pro tunc pluris non constarent, beneficiate porro locales Monachi, haud injuria sibi remuneratis ne tantam, ut Professione Elcemosmarii Mendicantes, seu Eremita ducere valebant, quando hic et nunc quoque a Superioribus suis, pro vestitu vix plus aliquid percipient.

Jam quod ulterius mentionatus. Procurator, de quomodo oblivioni traditus a supra exorato Monasterio, hac in parte praetensis juribus speciatim sed nude representat, ac si Stauropigiani Provisores eadem, ad Archivium sui intemperat, ibidemque detiniant, consequenter obumbratum ac ignorans de illis, Monachorum Clastrum minimo querulari catenus poterat, eo magis a realitate aberrant, quominus Collatoribus suis, inpositionem tale factum ac Monasterii, a deducto origine ipsis desuper, ubi et coram quo competit, possibilis reticentia probata, sicut statim subsumptum tanquam, si aliquando huic Claustro, quidpiam participare de manibus, benefactor suorum contigerit, totum ad Provisores sibi simper, non dotanti seu pendanti adscribebant.

Quantum concernit adductum catenus, ex inita per Stauropigianos Provisores, cum Pro-

ing house was moved to the place, where it is today. Since that time, the Colliers have been updating their earnings, as can be seen from Mykola Krasovskyi's Register for 1693 and 1694. 200 fl were paid out of these profits for work and for the sustenance of two or three Monks, which were constantly changing. And so it also proves that the printing house is the property of the present Colliers and they should use it, not the Monks.

That is why neither Stepan Dropan in the aforementioned year allegedly gave forever the Printing House to the Monastery, as one document proves, neither the reprinting of these books, nor the transportation of the printing house as the property of the Colliers to the present place, nor the collection and enactment of those something essential to the Procurator's Opinion, which should be regarded as an unjustified claim that the Provosts have no right to use, run, or move the printing house from one place to another. But only the petitioner, who opposes us, has the right to do so, of which he still claims in his lawsuit.

In fact, the double (compared to moderate Faithful Monks) profits of the previous Shareholders from the use of the Printing House will further divide, while the laws force not to justify raising themselves over the hungry, but to act fairly, that is, to allocate to themselves for a year's work no more than 200 florins a person, because these Colliers would be burdened with the same decency as much work as anyone else.

In the past, the local Monks were so unfairly «rewarded» that they were only able to lead a life in the form of the Order of the «Hieronymites,” or «Lords,” and even now, even from their Highnesses, they hardly receive more for their existence.

Now on about some further fabrications

The Procurator is here with a certain legal claim, but vociferously represents the Monastery, somehow extracted from oblivion and questioned from above; however, if the Stauropigians in his records are at the same time Provosts, then it is unknown to others; and if the Protection of the Monks is minimal and wretchedly concealed, then the Procurator deviates even more from the truth, because he does not make the same thorough account of his shareholders as the Monastery, whose origin is taken from the sky: here the Procurator agrees every trifle and considers it a valid order, direct concealment is the same as if

vinciali ... Patrum Basilianorum. 1762 A^o Trans-
actione Exemplum, quasi Collatores sui gratis
se inde, pro fundatoribus Onuphriani Caustri
putent, ubi illic Originalem hujus Constanti-
num, Ducem Ostrosue soli recognoscant: min-
ime de Contextu praemisso transactionis $\frac{2}{2}$,
^{verificatum} Si quidem a principio ejus aperte legile,
quod istud Monasterium a Produccsoribus Pro-
visores, in fundo nisi per mox fatum Ostrosue
Ducem, sibi donato fundatum adactumque sit.

Unde sequens etiam Procuratoris, ex adnexo
Litt.A. in probatione dotis, reditusque Monachis
a quo supra Duce, ac si inscripto instrumento
Anni 1585. illatum ruit, quia per illud non per
quaestionis Ducem, ast ipsius ejusque nominis
filium, sicut videre est, conditum apparet, Ci-
tatisque ac subductis verbis, longe aliud quam
inten... incorporationis nempe Caustri, Vladdia-
tui Leopoldis nesci... quo jure, contra voluntatem
Parentis, et Principaleum Collatorum mentem
sonat.

Quare negatio pariter per totias dictum
Procuratorem, Collationis prioris ad aedes S.
Onuphrii factae, tum posterioris nuperrime
provia Transactione, ut supra meliorato non
subsistit, ex quo hanc Produccsores Ordinis
Patrum Basilianorum, minime tanto temporis
intervallo quaestionarunt, intermedii porro
transagentes cum Prosmuale suo, protune
circa appendicem agnoverunt, ipseque Procu-
rator in Retulto sui, pro superadendo insuper
ad Monasterium Xenodochia, concomitatus $\frac{3}{3}$,
tante Provinciali signo $\frac{3}{3}$, panes porrecto, idem
fatetus adeoque sibi nunc contradicit.

Quod idem saepius repetitus Procurator, de
supra fata Transactione a puncto 1° ad 4um, ex-
traque hanc ad 8um a 5° obicit, aliter in et per
sequam remonstratus patet, et enim quo ad
1um et 2um a lento quaestionato desuper, in aug-
mentum foundationis Originalis, pro Monasterio
40.000 fl., summa in resignatis Dacznocoska
Lapidea per 10^m apud Mum Tur Kud 5.000 fl.
ac Gsum Prawendowicz 4.000 fl. junctim cum
... a Monasterio percepta agnoscit, amissa dein
tenore provocator illic sub Litt. B., E documen-
tor pro disvendita isthac Lapidea 5000 fl. quota
Culpo Resignantis Monasterii, nullo jure post
desolationem a se tanti adscribenda venit.

Nec non ad complementum 21^m fl. restans,
uti et tanquam a Certis Premio, Provisor ben-
efactoribus collate, ac seorsus Instrumentis
specificata, ad obloquentiam promissae Trans-
actionis, eo tempore existentibus Monachis, in-
parato alias ore tradita esse sufficienter docet.

Non minus ad 3um et 4^m in Contrarium, ob
motor sub Litt. D. E. Documentor, Sige $\frac{4}{4}$ ad

ever through manipulation a benefactor pro-
tected his own, and the Provosts always at-
tributed everything to themselves, not to the
giver or the payer.

In order to narrow our chain, let us first
consider the collision of the Stauropegion
Provisors with the Provincial... The Basilian
Monks. For example, the Shareholders alleg-
edly found in the 1762 Agreement concerning
the founding of Onufri's Castle that its origin
should be found in the land of Konstantyn,
Prince of Ostroh: at least from the Context
placed at the beginning of Agreement 2/2.
Although it is clear from the outset that the
creators of that Monastery were the Provosts,
and the Ostroh Prince, a man of vigorous will,
the Monastery was apparently given as a gift.

Further on from the added Letter A, even
the Procurator's follower will understand that
there have been both gifts tests and the re-
turn to the Monks from the Prince, and if, in
1585, in described way the above mentioned
fell, so because of that it is not in the Prince
himself or in his namesake son, because as it
could be seen, there is a new construction,
and, in short, far from the first... because the
inclusion is the idea of the purchase of the
Castle on an unknown basis by the Vladyat
from Lviv against the will of Father and Prin-
cipal of Shareholders.

Therefore, it will be fair to object to
everything the Procurator said about the pre-
vious Donation made to the premises of St.
Onuphrius, and the one following the most
ancient way of the Agreement, which does
not stand up to criticism; the founders of the
Order the Basilian Monks, at least during that
time, investigated this agreement, and those
parties to the agreement with their Prosm-
ual, who had lived in the Middle Ages, sub-
sequently learned of the annex, and the Procu-
rator himself in his extract, accompanied by
the Provincial Seal, $\frac{3}{3}$ where adding to the
monastery is contradictory to itself now.

The same Procurator very often repeats the
aforementioned Agreement from paragraphs 1
to 4, instead of bypassing paragraphs 5 to 8,
otherwise it would appear upon careful inves-
tigation, and in truth, that in addition to the
Initial Foundation, for the Monastery, it would
appear to be the first and the second, the sum
of 40,000 florins, from which, in particular, the
Monastery received Lapidea Dachnotsoska up
to 10 thousand at Moom Tour Kud 5,000 flor-
ins, Gsum Pravedovich together with... 4,000

nexo adversa ex parte instrumento monstrale ad Stauropigiani Collatores tam de obligationis suae, pro reparatione Monasterii odificior, seu verius tector quanto, quam restitutione protensa. Argentaria, plenara a Superioribus ordinis, quantumvis ejusde vigore jurium suorum proprietarii sint, et Revisionem sibi quotannis per Transactionem, quam alias praesalvaverint aequitati mancunde. Similiter ad 5^m 6^m atque 7^m etiam si de subducto Documentorum Litt. FGH. Contextu prodeat, quaestionis fundos antedaneis Provisorum, Monasterii et quidem primum Regiapte collatum, secundum a private resignatum, nec non 3^m pro debito jure adjudicatum fuisse, illinc tamen non sequitur ut moderni, Provisores eosque actu nunc possideant, cum de hismet aequi Collatoribus, sicut ipsis Monachis ubi ita quibus pridem occupati, quidem per injuriam temporum avulsi exstant, parum aut nil constet neque hucdum aliquid. Monasterium solum extradite sibi de Archivio Provisorum, ad manus Superioris Bonifacii Proconiclii (?), erga Reversates sub $\frac{5}{5}$ adnexas, praeadacta catenia monumenta habens, desuper erint seu vindicant.

Jam quo ad 8^m demum respectu notificationis, de perceptis a quo inscripto per Sophiam de Palimirohie, Paparowa 7^m fl in Paupera Puma Provisionibus, et absolutis in Missas obligationibus, necnon horenti super Zboiska pago unius Mille fl. pol. Quota, medio Incltyti Circularis officii injunctum alimit remonstrat, quod provenientia a priori Summa inter usuria, Collatoribus semper apertinebant et nunc spectent, ab illisque ad 787. Annum quousque non retinebant, percepta sint et abinde restant, Obligationes autem Missarum Onuphrianum Monasterium, citra participationem harce provisionum, tam ex nexu Transactionis cum pio in verbis, tum Proventum a Pomario usque in eadem persistent, quam Atquicitationis desuper in Copia $\frac{6}{6}$ allegato concornant, adeoque confirmatione hactenus Collationis propria Vicarii Provisores non indigent, verum Conscientia et attententia Superiorum Monasterii, cum Vicario nominato uti caeteras in positas relinquunt, respectu posterioris vero unius Mille flor. super Zboistia Summa, nihil aliud uti ignoti Collatores de cade reponunt, nisi quod melius de istamet Religiosi Patres Basiliani, sive Procurator ipsorum quoniam devenit, quam temporanei Provisores sciunt, quando melioratam sui haud pristinam, a Collatoribus dotationem adeo penetrent, et fassione sua $\frac{7}{7}$ adjuncta celant, perindeque illam quoque Summam oblitterent.

florins; however, this amount is somewhat erased by the next development, and the documentary under letters B, E does not match 5000 florins in Lapidea, and the debt quota of such value to the monks of the Monastery does not pass any judgment.

And sufficiently instructive is the selection of 21,000 florins collected by Known Benefactors for use as a Prize to the Provost, transmitted elsewhere by the Monks in an uninspired narrative.

In the Opposition to the 3rd and 4th items for factors under the letters D, E, no less than the Documents marked 4/4 are attached to the bill of sale in the part related to the Stavropigian Shareholders who have returned to their obligation to restore the Monastery to its creators, or, more precisely, by patrons than before. No matter how big the Bank, filled with the Order's Leaders, its owners would still be protected by the strength of their rights and their own annual Audit under the Agreement, which would otherwise be saved by fair sale.

Similarly, we can talk about the 5th, 6th and 7th paragraphs even if it would appear that the Documents under Letters F, G, H were removed from the Context: although on the basis of the preliminary question about the first dispute between Provizers and the Monastery in private proceedings, 3,000 litigants were awarded, but it does not follow that the present Provisors now possess the act of seizing this money so long ago and from the impartial Units, as well as from the Monks themselves, because of the injustice of former times and because they would not cost anything.

The land reclaimed by the Monastery through the Archives of the Provosts into the hands of the Supreme Giver of the Provincial (?) (This is the case of the Return under paragraph 5), which will be stored in memory, will be awaited from above or demanded through court.

Finally, in terms of familiarization with the 8,000, an understanding of which is given by Sophia of Palimirology, Paparov, 7,000 florins are in Poor Puma due to the care and fulfillment of the commitments, but the Promise of One Thousand Polish florins appointed, by the supposition of the Provincial District Service, for nutrition, shows that the origination and use of the amount by the Shareholders a priori has always been widely publicized and could now be seen, but from (until 1 787) (for so long) no information was received and there was mon-

ey and whether it was saved afterwards; however, the commitments of the messages of the Onuphrius Monastery concerning the receipt of the pious promise («that which proceeded from the sea continually remains in it») are in line with the reference already cited above in Appendix 6/6, and since the Vicar-Provisors have so far do not require confirmation of the contribution in their own right, then the conscience and caution of the monks of the Monastery, together with the named Vicar, allow us to assume the same in other cases; given the last one thousand florins in excess of the Summoning, there is nothing else unknown to the unknown shareholders of the disappeared, except that what is still better stated by the Basilian Fathers or their own Procurator; it is impossible to imagine that the Ancient Provisors knew what an improved, rather than a past subsidy, the shareholders would have inscribed for them, and then by point 7/7 they would have hidden and in the same way they would have forgotten the same amount.

*Переклад англійською з латини
Марини АНТОНІВСЬКОЇ*

ЛІТЕРАТУРА

1. Березовець, Б. (2012). Публікація навіяла спомин. *Літературна Україна*, с. 5.
2. Брайчевський, М. (2001). *Літопис Аскольда*. Київ: Український центр духовної культури.
3. Брайчевський, М. (2002). *Походження слов'янської писемності*. Київ: КМ Академія.
4. Видашенко, М., Ісаєвич, Я., & Мацюк, О. (1982). *Місцями Івана Федорова на Україні*. Львів: Карпати.
5. Губко, О. (1969). До початків українського друкарства. *Архіви України*, 3, 12–14.
6. Дей, О. І., Ісаєвич, Я. Д., & Коляда, Г. І. (1964). *Книга і друкарство на Україні*. Київ: Наукова думка.
7. Запаско, Я., Мацюк, О., & Стасенко, В. (2000). *Початки українського друкарства*. Львів: Центр Європи.
8. Заява монастиря Фіскальній колегії у Львові з проханням вжити заходи в справі повернення йому рухомого і нерухомого майна і в тому друкарні, приналежній монастирю від 1460 року на виконання провізорами братства всіх зобов'язань відносно монастиря. (1791). (Ф. 684. Оп. 1. Од. зб. 2601 на 2-х стор.). Початок 1791. Закінчення 1791. Ставропігійське братство у Львові, Львів.

9. Зернова, А. (1947). *Начало книгопечатания в Москве и на Украине*. Москва.
10. Иванченко, Р. Г. (1999). *Російський патріотизм чи ментальність орди?* Київ: Парламентське видавництво.
11. Коляда, Г. (1962). До питання про українське друкарство перед Іваном Федоровим. *Радянське літературознавство*, 6.
12. Лотоцький, О. (1993). Українське друковане слово. В Д.В. Антонович (Ред.), *Українська культура* (с. 98–111). Київ: Либідь.
13. Мацюк, О. (1968). Чи було книгодрукування на Україні до Івана Федорова? *Архіви України*, 2, 3–14.
14. Мацюк, О. (1971). Ще про початки книгодрукування на Україні. *Архіви України*, 1.
15. Мельников, О. (2006). Чи було книгодрукування в Україні до Івана Федорова: огляд публікацій останніх років. *Вісник Книжкової палати*, 4, 10–13.
16. Немировский, Е. (1962). Историографические заметки к вопросу о начале книгопечатания на Руси. В Н.М. Сикорский (Ред.), *Книга. Исследования и материалы* (Сборник 7). Москва: Книга.
17. Низовий, М. (2006). «Чи було книгодрукування в Україні до Івана Федорова?» (Хто ставить це питання і як на нього відповідають). *Вісник Книжкової палати*, 9, 32–37.
18. Низовий, М. (2010). Кому належить друкарська спадщина Івана Федорова (Федоровича)? *Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія*, 2, 54–61.
19. Низовий, М. (2011, 21–22 січня). Хто такий Іван Федоров (Федорович)? (Нащадки тих, хто виштовхав друкаря-просвітника за межі своєї країни, нині представляють себе єдиними й незаперечними спадкоємцями його творчої спадщини. *День*, с. 20.
20. Низовий, М., & Тимошик, М. (2000). Українське друкарство і видавнича справа на сторінках російської енциклопедії «Книга». *Друкарство*, 6, 90–93.
21. Никитенко, Н., & Корниенко, В. (2012). *Древнейшие граффити Софии Киевской и время ее создания*. Киев.
22. Огієнко, І. (2007). *Історія українського друкарства*. Київ: Наша культура і наука.
23. Орос, О. (2001). *Грушівський монастир і початки кириличного слов'янського книгодрукування*. Ужгород: Закарпаття.
24. Орос, О., & Никифорук, Б. (2003). Витоки українського книгодрукування. *Друкарство*, 1, 78–80.
25. Пояснювальна записка провізорів Ставропігійського братства Львівському староству у зв'язку з претензіями василіан на друкарню, засновану ще 1460 році львівським українцем Степаном Дропаном. (1792). (Ф. 684. Оп. 1. Од. зб. 2602. На 5-ти стор.). Почато 20 жовтня 1792. Центральний державний історичний архів України, Львів.
26. Протасьева, Т. (1955). *Первые издания московской печати*. Москва: Госкультпросветиздат.

27. Савка, М. (1972). До історії книгодрукування на Україні. *Архіви України*, 2, 26–34.
28. Сірополко, С. (1943). *Швайпольт Фіоль — перший друкар слов'янських крилилівських книг*. Краків-Львів.
29. Сокуров-Величко, С. (2007). Про першість взагалі і зокрема. *Вісник Книжкової палати*, 1, 25–27.
30. Тимошик, М. (1996). До питання про концепцію виникнення і розвитку українського друкованого слова в контексті поширення друкарства у слов'янських народів. В *II Jornadas Andaluzas de Eslavistica. Resumenes de ponencias y comunicaciones* (pp. 101–102). Baeza.
31. Тимошик, М. (2002, 21 березня). Історія українського друкованого слова потребує переосмислення. *Літературна Україна*.
32. Тимошик, М. (2003). *Історія видавничої справи*. Київ: Наша культура і наука.
33. Тимошик, М. (2007, 26 жовтня). Українська книжка як об'єкт фальсифікацій. *Дзеркало тижня*, с. 19.
34. Тимошик, М. (2008). Українське книгознавство в лещатах застарілих ідеологічних догм. *Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія*, 1, 51–62.
35. *Федоровские чтения: 400-летие книгопечатания на Украине*. (1976). Москва.
36. Черниш, Н. І. (2005). Початки українського друкарства у дослідженнях Іларіона Свенціцького та Івана Огієнка. *Вісник Книжкової палати*, 6, 40–44.
37. Bandtkie, J. S. (1826). *Historia drukarn w Krolewstwie Polsskiem i Wielkem Ksiestwie Litewskiem i w kraiach zagranicznych w ktorych polskej dzela wychodzily* (T. 1). Krakowie.
38. Chodynicky, I. (1829). *Historia stolecznego krolewstw Dalicyi i Lodomeryi miasta Lwowa od zalozenia jego az do czasow terazniejszych*. Lwow.
39. Zubrzycki, D. (1836). *Historychne badania o drukarniach rusko-slowianskich w Galicyi*. Lwow.

REFERENCES

1. Bandtkie, J. S. (1826). *Historia drukarn w Krolewstwie Polsskiem i Wielkem Ksiestwie Litewskiem i w kraiach zagranicznych w ktorych polskej dzela wychodzily* [The history of printing in the Kingdom of Poland and the Grand Duchy of Lithuania and in foreign countries in which Polish works were published] (Vol. 1). Krakowie [in Polish].
2. Berezovets, B. (2012). Publikatsiia naviiiala spomyn [The publication brought back memories]. *Literaturna Ukraina*, p. 5 [in Ukrainian].
3. Braichevskiy, M. (2001). *Litopys Askolda* [Askold's Chronicle]. Kyiv: Ukrainskiy tsentr dukhovnoi kultury [in Ukrainian].
4. Braichevskiy, M. (2002). *Pokhodzhennia slovianskoi pysemnosti* [The origin of Slavic writing]. Kyiv: KM Akademiia [in Ukrainian].
5. Chernysh, N. I. (2005). Pochatky ukrainskoho drukarstva u doslidzhenniakh Ilariona Svientsitskoho ta Ivana Ohiiienka [The Beginnings of Ukrainian

- Printing in the Studies of Hilarion Sventitsky and Ivan Ogienko]. *Visnyk Knyzhkovoi palaty*, 6, 40–44 [in Ukrainian].
6. Chodynicki, I. (1829). *Historia stolecznego krolewstw Dalicyi i Lodomeryi miasta Lwowa od zalozenia jego az do czasow terazniejszych [The capital historian of the kingdoms of Galicia and Lodomeryi of the city of Lviv from its foundation until the present day]*. Lwow[in Polish].
 7. Dei, O. I., Isaievych, Ya. D., & Koliada, H.I. (1964). *Knyha i drukarstvo na Ukraini [Book and printing in Ukraine]*. Kyiv: Naukova dumka [in Ukrainian].
 8. *Fedorovskie chteniia: 400-letie knigopечатaniia na Ukraine [Fedorov readings: 400th anniversary of printing in Ukraine]*. (1976). Moscow [in Russian].
 9. Hubko, O. (1969). Do pochatkiv ukrainskoho drukarstva [Until the beginning of Ukrainian printing]. *Arkhivy Ukrainy*, 3, 12–14 [in Ukrainian].
 10. Ivanchenko, R. H. (1999). *Rosiiskyi patriotyzm chy mentalnist ordy? [Russian patriotism or horde mentality?]*. Kyiv: Parlamentske vydavnytstvo [in Ukrainian].
 11. Koliada, H. (1962). Do pytannia pro ukrainske drukarstvo pered Ivanom Fedorovym [On the issue of Ukrainian printing in front of Ivan Fedorov]. *Radianske literaturoznavstvo*, 6 [in Ukrainian].
 12. Lototskyi, O. (1993). Ukrainske drukovane slovo [Ukrainian printed word]. In D.V. Antonovych (Ed.), *Ukrainska kultura [Ukrainian Culture]* (pp. 98–111). Kyiv: Lybid [in Ukrainian].
 13. Matsiuk, O. (1968). Chy bulo knyhodrukuvannia na Ukraini do Ivana Fedorova? [Was there a book printing in Ukraine before Ivan Fedorov?]. *Arkhivy Ukrainy*, 2, 3–14 [in Ukrainian].
 14. Matsiuk, O. (1971). Shche pro pochatky knyhodrukuvannia na Ukraini [More about the beginnings of book printing in Ukraine]. *Arkhivy Ukrainy*, 1 [in Ukrainian].
 15. Melnykov, O. (2006). Chy bulo knyhodrukuvannia v Ukraini do Ivana Fedorova: ohliad publikatsii ostannikh rokiv [Were book printing in Ukraine before Ivan Fedorov: a review of recent publications]. *Visnyk Knyzhkovoi palaty*, 4, 10–13 [in Ukrainian].
 16. Nemirovskii, E. (1962). Istoriograficheskie zametki k voprosu o nachale knigopечатaniia na Rusi [Historiographic notes on the issue of the beginning of typography in Russia]. In N.M. Sikorskii (Ed.), *Kniga. Issledovaniia i materialy [Book. Research and materials]* (Vol. 7). Moscow: Kniga [in Russian].
 17. Nikitenko, N., & Kornienko, V. (2012). *Drevneishie graffiti Sofii Kievskoi i vremia ee sozdaniia [The oldest graffiti of Sofia of Kiev and the time of its creation]*. Kyiv [in Russian].
 18. Nyzovyi, M. (2006). «Chy bulo knyhodrukuvannia v Ukraini do Ivana Fedorova?» (Kh to stavyt tse pytannia i yak na noho vidpovidaiut) [«Was there a book printing in Ukraine before Ivan Fedorov?» (Who is asking this question and how are they answering it)]. *Visnyk Knyzhkovoi palaty*, 9, 32–37 [in Ukrainian].
 19. Nyzovyi, M. (2010). Komu nalezhyt drukarska spadshchyna Ivana Fedorova (Fedorovycha)? [Who owns the typographic heritage of Ivan Fedorov (Fedorovich)?]. *Library science. Record studies. Informology*, 2, 54–61 [in Ukrainian].

20. Nyzovyi, M. (2011, January 21–22). Khto takyi Ivan Fedorov (Fedorovych)? (Nashchadky tykh, khto vyshtovkhav drukaria-prosvitnyka za mezhi svoiei krainy, nyni predstavliaiut sebe yedynymy y nezaperechnymy spadkoiemtsiamy yoho tvorchoi spadshchyny [Who is Ivan Fedorov (Fedorovich)? (The descendants of those who pushed the Enlightenment printer out of their home country are now the sole and undisputed heirs of his creative heritage)]. *Den*, p. 20 [in Ukrainian].
21. Nyzovyi, M., & Tymoshyk, M. (2000). Ukrainske drukarstvo i vydavnycha sprava na storinkakh rosiiskoi entsyklopedii «Knyha» [Ukrainian printing and publishing on the pages of the Russian encyclopedia Book]. *Drukarstvo*, 6, 90–93 [in Ukrainian].
22. Ohiienko, I. (2007). *Istoriia ukrainskoho drukarstva [History of Ukrainian printing]*. Kyiv: Nasha kultura i nauka [in Ukrainian].
23. Oros, O. (2001). *Hrushivskiy monastyr i pochatky kyrylychnoho slovianskoho knyhodrukuvannia [Hrushev Monastery and the beginnings of the Cyrillic Slavic book printing]*. Uzhhorod: Zakarpattia [in Ukrainian].
24. Oros, O., & Nykyforuk, B. (2003). Vytoky ukrainskoho knyhodrukuvannia [Origins of Ukrainian book printing]. *Drukarstvo*, 1, 78–80 [in Ukrainian].
25. Poiasniuvalna zapyska provizoriv Stavropihiiskoho bratstva Lvivskomu starostvu u zviazku z pretenziiamy vasylian na drukarniu, zasnovanu shche 1460 rotsi lvivskym ukraintsem Stepanom Dropanom [Explanatory note by the Stavropigian Brotherhood's provosts to the Lviv Eldership in connection with Basilian claims to a printing house founded in 1460 by Lviv Ukrainian Stepan Dropan]. (1792). (F. 684. Op. 1. Od. zb. 2602. Na 5-ty stor.) Pochato 20 zhovtnia 1792. Tsentralnyi derzhavnyi istorychnyi arkhiv Ukrainy, Lviv [in Ukrainian].
26. Protaseva, T. (1955). *Pervye izdaniia moskovskoi pechati [The first editions of the Moscow press]*. Moscow: Goskultprosvetizdat [in Russian].
27. Savka, M. (1972). Do istorii knyhodrukuvannia na Ukraini [To the history of book printing in Ukraine]. *Arkhivy Ukrainy*, 2, 26–34 [in Ukrainian].
28. Siropolko, S. (1943). *Shvaipolt Fiol — pershyi drugar slovianskykh krylylivskykh knykh [Schweipolt Fiol — the first printer of Slavic Wing Books]*. Krakov-Lviv [in Ukrainian].
29. Sokurov-Velychko, S. (2007). Pro pershist vzahali i zokrema [About primacy in general and in particular]. *Visnyk Knyzhkovoï palaty*, 1, 25–27 [in Ukrainian].
30. Tymoshyk, M. (1996). Do pytannia pro kontseptsiiu vynyknennia i rozvytku ukrainskoho drukovanoho slova v konteksti poshyrennia drukarstva u slovianskykh narodiv [On the concept of the emergence and development of the Ukrainian printed word in the context of the spread of printing in the Slavic peoples]. In *II Jornadas Andaluzas de Eslavistica. Resumenes de ponencias y comunicaciones [II Jornadas Andaluzas de Eslavistica. Resumenes de ponencias y comunicaciones]* (pp. 101–102). Baeza [in Ukrainian].
31. Tymoshyk, M. (2002, March 21). Istoriia ukrainskoho drukovanoho slova potrebuie pereosmyslennia [The history of the Ukrainian printed word needs rethinking]. *Literaturna Ukraina* [in Ukrainian].
32. Tymoshyk, M. (2003). *Istoriia vydavnychoi spravy [History of publishing]*. Kyiv: Nasha kultura i nauka [in Ukrainian].
33. Tymoshyk, M. (2007, October 26). Ukrainska knyzhka yak obiekt falsyfikatsii [Ukrainian book as an object of forgery]. *Dzerkalo tyzhnia*, p. 19 [in Ukrainian].

34. Tymoshyk, M. (2008). *Ukrainske knyhoznavstvo v leshchatakh zastarylykh ideolohichnykh dohm* [Ukrainian book science in the grip of outdated ideological dogmas]. *Library science. Record studies. Informology*, 1, 51–62 [in Ukrainian].
35. Vydashenko, M., Isaievych, Ya., & Matsiuk, O. (1982). *Mistsiamy Ivana Fedorova na Ukraini* [Ivan Fedorov's places in Ukraine]. Lviv: Karpaty [in Ukrainian].
36. Zaiava monastyria Fiskalnoi kolehii u Lvovi z prokhanniam vzhyty zakhody v spravi povnennia yomu rukhomoho i nerukhomoho maina i v tomu drukarni, prynaleznoi monastyriu vid 1460 roku na vykonannia provizoramy bratstva vsikh zoboviazan vidnosno monastyria [Statement of the Monastery of the Fiscal College in Lviv requesting measures to be taken to return to it a movable and immovable property and in a printing house belonging to the monastery from 1460 on the fulfillment of the fraternity by the provosts of the fraternity]. (1791). (F. 684.Op. 1. Od. zb. 2601 na 2-kh stor.). Pochatok 1791. Zakinchennia 1791. Stavropihiiske bratstvo u Lvovi, Lviv [in Ukrainian].
37. Zapasko, Ya., Matsiuk, O., & Stasenko, V. (2000). *Pochatky ukrainskoho drukarstva* [Beginnings of Ukrainian printing]. Lviv: Tsentr Yevropy [in Ukrainian].
38. Zernova, A. (1947). *Nachalo knigopechataniia v Moskve i na Ukraine* [Start of printing in Moscow and Ukraine]. Moscow [in Russian].
39. Zubrzycki, D. (1836). *Historychne badania o drukarniach rusko-slowianskich w Galicyi* [Historical research on Ruthenian-Slavic printing houses in Galicia]. Lwow [in Polish].

УДК 811.161.2:[316.774:004]:351.746.1(477)

Українізація культурного простору України в системі інформаційної безпеки держави

Ігор ПАРФЕНЮК

канд. н. із соц. комунік., доц.

Київський національний університет культури і мистецтв

вул. Є. Коновальця, 36,
01601, Київ, Україна

e-mail: parfeniuk10@gmail.com

ORCID ID 0000-0001-6203-2356

© Парфенюк І., 2019

Автор розглядає одну із проблемних особливостей інформаційної безпеки України — неоднорідність її інформаційно-культурного простору, наслідком чого є те, що частина українців ідентифікує себе з сусідньою культурою, використовує чужу мову спілкування і потенційно готова підтримати агресора у разі нападу. Прослідковується тенденція: сепаратизм, несприйняття української державності, символів, культури переважно виникає на території, де домінує чужа мова і навпаки: там де домінує українська, таких проблем не виникає. Саме тому в системі інформаційної безпеки України варто закласти стратегічні механізми українізації і розширення україномовного простору на території нашої держави. Автор статті доводить важливість українізації в системі інформаційної безпеки України. Під час дослідження розглядалися зарубіжні та вітчизняні наукові праці. У статті наводяться та аналізуються результати соціологічних досліджень щодо використання української мови в Україні. Застосовано комплекс загальнонаукових, логічних, спеціальних методів. Встановлено, що система інформаційної безпеки держави має складатися з оперативного рівня, який працює на виявлення шкідливих елементів в інформаційно-культурному просторі та швидке реагування на них, і стратегічного — розширення національного інформаційно-культурного простору, поліпшення засобів створення, поширення і збереження суспільно важливої корисної інформації. Визначено, що політика українізації — інтеграція українського суспільства на основі мови, культурної традиції, історичної та політичної самосвідомості українців. У статті під українізацією розуміється відновлення україномовного простору, який звужився, внаслідок насильницької русифікації українців. Виявлено, що роль українізації у системі інформаційної безпеки не зводиться лише до розуміння її як засобу поширення української культури — це фактор національної безпеки України та єдності нації.

Ключові слова: українізація, інформаційна безпека, Україна, інформаційна війна.

UKRAINIZATION OF CULTURAL SPACE OF UKRAINE IN THE STATE INFORMATION SECURITY SYSTEM

Ihor Parfeniuk

Phd in Social Communications, Associate Professor,
Kyiv National University of Culture and Arts,
36 Ye Konovalts str., 01601, Kyiv, Ukraine
e-mail: parfeniuk10@gmail.com
ORCID 0000-0001-6203-2356

The author considers one of the problematic features of Ukraine's information security — the heterogeneity of its information and cultural space, problematic features of Ukraine information security is the heterogeneity of its information and cultural space, which results in the fact that some Ukrainians identify themselves with the neighboring culture, use a foreign language and potentially ready to support the aggressor in the case of an attack. There is a tendency: separatism, rejection of Ukrainian statehood, symbols, culture mainly arise in a territory dominated by a foreign language, and vice versa: where Ukrainian language dominates, such problems do not arise. That is why strategic mechanisms of Ukrainianisation and expansion of Ukrainian-speaking space in the territory of our country should be laid in the information security system of Ukraine. The aim of the article is to prove the importance of Ukrainianization in the information security system of Ukraine. Foreign and domestic scientific works were considered during the research. The results of sociological researches on the use of Ukrainian language in Ukraine are presented and analyzed in the article. The complex of general scientific, logical and special methods is applied. It was established that the state information security system should consist of an operational level — working to identify the harmful elements in the information and cultural space and quickly respond to them and strategic — expanding the national information and cultural space, improving the means of creating, disseminating and preserving socially important useful information. It is determined that the policy of Ukrainianization is the integration of Ukrainian society on the basis of language, cultural tradition, historical and political consciousness of Ukrainians. The article, under Ukrainianisation means the restoration of Ukrainian-language space, which has narrowed due to the forced Russification of Ukrainians. It is revealed that the role of Ukrainianization in the information security system is not limited to understanding it as a means of spreading Ukrainian culture — it is a factor of national security of Ukraine and the unity of the nation.

Keywords: *Ukrainization, information security, Ukraine, information war.*

Актуальність проблеми

Україна пройшла складну історію становлення та здобуття незалежності, внаслідок чого ми отримали державу з неоднорідним інформаційно-культурним простором та регіонами, населення яких схильне ідентифікувати себе з іншими державами, які активно використовують це в своїй внутрішній та зовнішній політиці. У час потужного інформаційно-технічного розвитку не можна без обґрунтування та пояснень своїх дій розпочати війну, анексувати території тощо. Тому агресори мають спершу виграти інформаційну війну, переконати як мінімум власних громадян у правомірності вторгнення військ на чужу територію. Але найкраще для окупанта, коли сам об'єкт агресії вважає її звільненням від утисків чинної влади і готовий змінити прапори в очікуванні «кращого життя».

Постановка проблеми

Маючи негативний досвід такого сценарію, Україна повинна не лише зміцнювати армію, покращувати економіку та інфраструктуру, але й дбати про інформаційну безпеку. Взагалі найкращий варіант, коли держава розвивається комплексно у всіх сферах, є успішною та сильною, тоді її сприймають суб'єктом міжнародних відносин, а не об'єктом впливу. Над цим всім нашій державі ще треба працювати, якщо ж говорити про інформаційну безпеку України, є ряд проблем, що потребують вирішення і ряд особливостей, які необхідно враховувати. Однією з таких особливостей є неоднорідність інформаційно-культурного простору, наслідком чого є парадокс, коли частина українців ідентифікує себе з сусідньою культурою, використовує чужу мову спілкування і потенційно готова підтримати агресора у разі нападу. Тому маємо тенденцію: сепаратизм, несприйняття української державності, символів, культури переважно виникає на території, де домінує чужа мова і навпаки: там де домінує українська, таких проблем не виникає. Саме тому в системі інформаційної безпеки України варто закласти стратегічні механізми українізації та розширення україномовного простору на території нашої держави.

Стан вивчення проблеми

Питання мови і культури як фактора національної ідентичності і патріотизму не раз ставало об'єктом наукового зацікавлення українських дослідників. Серед них можна вказати: В. Васютинського, Л. Нагорну, М. Тимошика, С. Грабовського, П. Толочка, О. Саєнка, І. Кононова, І. Кресіну, Н. Пашину, А. Сальникову, С. Кисельова та багатьох інших. Інформаційну безпеку, питання захисту національного інформаційно-культурного простору досліджували, зокрема, А. Марущак, В. Петрик, В. Ліпкан, Б. Кормич, Г. Почепцов тощо.

Однак, незважаючи на велику кількість наукових праць, присвячених окресленій тематиці, питання українізації в системі інфор-

маційної безпеки України залишається малодослідженим і потребує подальшого вивчення.

Мета статті — довести важливість українізації в системі інформаційної безпеки України.

Завдання статті: 1) розглянути систему інформаційної безпеки держави; 2) розкрити сутність та необхідність українізації; 3) визначити роль українізації в системі інформаційної безпеки України.

Виклад основного матеріалу

Інформаційна безпека є інтегрованим складником національної безпеки і її розглядають як важливу функцію держави. Інформаційна безпека передбачає гарантування якісного всебічного інформування громадян, вільного доступу до різних джерел інформації, а також контроль за непоширенням дезінформації, сприяння цілісності суспільства, збереження інформаційного суверенітету, протидію негативним інформаційно-психологічним пропагандистським впливам та захист національного інформаційного простору від маніпуляцій, інформаційних війн та операцій (Ільницька, 2016, с. 28).

Отже держава, вибудовуючи систему інформаційної безпеки, прагне забезпечити всебічний розвиток громадян через вільний доступ до всіх ресурсів інформаційно-культурного простору, але водночас і стежить за тим, щоб туди не потрапляла маніпулятивна інформаційна продукція, що шкодитиме державі, громадськості чи індивіду.

Система інформаційної безпеки держави має складатися з кількох рівнів: перший (оперативний) має працювати на виявлення шкідливих елементів у інформаційно-культурному просторі та швидке реагування на них, другий (стратегічний) — розширення національного інформаційно-культурного простору, поліпшення засобів створення, поширення та збереження суспільно важливої корисної інформації.

Ю. Нестеряк розрізняє два підходи до розгляду інформаційної безпеки на основі міжнародних критеріїв (с. 45). У рамках першого підходу аналізується техніко-технологічний вимір, до якого належать такі міжнародні критерії інформаційної безпеки:

- захист інформаційних ресурсів від несанкціонованого доступу з метою забезпечення конфіденційності;
- забезпечення цілісності інформаційних ресурсів шляхом їх захисту від несанкціонованої модифікації або знищення;
- забезпечення працездатності систем за допомогою протидії загрозам відмови в обслуговуванні.

Другий підхід виходить із гуманітарного виміру інформаційної безпеки до якого належить:

- захист власної інформації та інформаційних систем;
- протидія негативному впливу на людську свідомість за допомогою системи засобів масової комунікації;

– захист інформаційних ресурсів і знань людей про самих себе та навколишній світ;

– протидія пропагандистським та психологічним кампаніям, підривному акціям у галузі культури і політики.

Усі перелічені критерії лягають в основу формування системи інформаційної безпеки держави, де мають враховуватися як техніко-технологічний, так і гуманітарний вимір. Крім того, система захисту від інформаційної агресії має враховувати і прогнозувати основні інформаційні загрози різних суб'єктів впливу.

На думку У. Ільницької до загроз національній безпеці України в інформаційній сфері належать (Ільницька, 2016, с. 30):

- прояви обмеження свободи слова та доступу до інформації;
- викривлення, спотворення, блокування, замовчування, упереджене та тенденційне висвітлення інформації;
- несанкціоноване її поширення;
- відкрита дезінформація;
- інформаційна експансія з боку інших держав та руйнівне інформаційне вторгнення у національний інформаційний простір;
- виникнення і функціонування у національному інформаційному просторі держави непідконтрольних інформаційних потоків;
- поширення засобами масової інформації культу насильства, жорстокості;
- повільність входження України у світовий інформаційний простір;
- невиваженість державної інформаційної політики та відсутність необхідної інфраструктури в інформаційній сфері;
- розміщення дезінформації в Інтернеті.

Серед перелічених інформаційних загроз можна окреслити небезпеки, що мають тактичний і стратегічний вплив на систему інформаційної безпеки. До стратегічних інформаційних загроз належать всі ті, які вносять зміни у культурний простір в інтересах суб'єкта агресії. Таким чином, неоднорідність інформаційно-культурного простору України є наслідком інформаційної агресії, яка здійснювалася століттями державними утвореннями, що включали в себе українські землі. Саме тому, говорячи про українізацію, ми маємо на увазі відновлення україномовного простору, який звузився внаслідок насильної русифікації українців.

Політика українізації — інтеграція українського суспільства на основі мови, культурної традиції, історичної та політичної самосвідомості українського етносу (Красносілецький, 2015, с. 41).

Процес, названий терміном «українізація», його появу і сутність з огляду на історичні факти варто пов'язувати з діяльністю Української Центральної Ради. В цьому сенсі недоцільно замінювати означений термін поняттям «дерусифікація». Адже термін «українізація»

запроваджено в широкий ужиток у 1917 р. як відображення головного напрямку та змісту тодішніх революційних подій в Україні, діяльності національних політичних сил. Пізніше цей термін використовувала і радянська влада для позначення політики, значно вужчої за змістом (без створення національної незалежної держави із власною армією, дипломатичною службою, грошовою системою тощо, без плюралізму політичних сил, самостійної економіки тощо) (Шевченко, 2014, с. 112).

Варто пам'ятати, що насаджувана століттями насильницьким шляхом русифікація здатна до тривалого існування. Перехідний етап інтеграції російськомовної громади до сучасного українського суспільства повинен бути поступовим, крім того, виваженим і різностороннім.

Як вважає В. Василенко, питання українізації є не просто засобом поширення української культури — це фактор національної безпеки України та єдності нації. Діяльність українофобів суперечить законодавству та національним інтересам України, тому має присікатися (с. 23–25).

Однак, всупереч зазначеному, варто констатувати, що питання мови в Україні навпаки весь час виступало чинником поділу країни, особливо під час виборів, коли політики навмисно загострювали цю тему, провокуючи конфлікти з метою отримати додаткові голоси на виборчих дільницях. Не залишалися осторонь і зарубіжні суб'єкти впливу, які через своїх агентів і широку структуру підконтрольних організацій готували антиукраїнські акції, поширювали шкідливі інформаційні повідомлення тощо. Робилося ж це з однією метою: продовження русифікації та посилення антиукраїнських орієнтацій всупереч формуванню української ідентичності в Україні.

Як зазначають М. Степико і Т. Черненко, ідентичність нації — цивілізаційний бренд, соціокультурна ніша країни, визначальна засада зовнішньої та внутрішньої політики держави. Домінуюча ідентичність дає назву країні (державі), наповнює сенсом її життя. Змістом домінуючої ідентичності є самоототожнення людини з певною спільнотою, її цінностями, історією, територією, культурою, державними та правовими інституціями, що є визначальним чинником реалізації та захисту внутрішніх і зовнішніх інтересів особистості. Головною метою формування домінуючої ідентичності особистості є досягнення психологічного усвідомлення нею спільності долі всіх членів нації, незалежно від їхнього етнічного походження, формування почуття відповідальності індивідів за існування та розвиток нації, готовності захищати її свободу та незалежність. Слабкість національної ідентичності призводить до зростання привабливості для представників етнічних груп, що компактно проживають у певних регіонах країни, ідентифікувати себе з народами сусідніх держав, а для багатьох

суміжних держав — до спокуси розробки сценаріїв «захисту» «своїх співвітчизників» на цих територіях (с. 178).

Парадигма «мова — національна ідентичність» є історичним конструктом, який великою мірою зумовлює існуючий поділ світу на держави-нації. У мові формуються змісти, знаходять своє вираження цінності, набувають значення знаки й символи держави. Тому основним завданням зміцнення національної ідентичності та консолідації української нації є ціннісна українізація суспільства, що ґрунтується на мовних та культурних цінностях української нації (Степико і Черненко, 2017, с. 182).

Йдеться не про утиски національних меншин чи їхніх прав розмовляти рідною мовою, мається на увазі необхідність виправити наслідки довготривалої русифікації, що привела до парадоксу, коли українець за національністю відкидає власну мову і культуру на користь агресора, що є підґрунтям для руйнування безпеки держави.

Великою перевагою для України в процесі українізації є те, що незважаючи на столітні заборони, українська мова не знищена, агресія Росії об'єднала українців у прагненні захистити батьківщину і внесла розуміння необхідності відновлення та розвитку української культури і мови. Однак, це розуміння стосується не всієї держави, що можна побачити, аналізуючи результати дослідження громадської думки в Україні щодо мови.

Згідно з результатами дослідження («Рейтинг», 2017), проведеного 12–28 грудня 2017 р. соціологічною групою «Рейтинг», 47 % громадян заявили, що використовують вдома для спілкування українську мову, 29 % — як українську так, і російську, 24 % — російську, 1 % — іншу мову. Більше тих, хто використовує вдома виключно українську мову проживають на Заході, Півночі та в Центрі (за винятком Кіровоградської, Сумської областей та Києва). Тих, хто використовує переважно російську, більше на Одещині, Харківщині та Донбасі. В інших областях використовують обидві мови, як українську, так і російську.

Із проведеного опитування видно, що на тих територіях України, які були найдовше в складі російських державних утворень і піддавалися багаторічній русифікації, українці переважно використовують російську мову. Проте якщо загалом брати прихильників української мови як державної, то під час цього опитування також було зафіксовано їх зростання. Так, вважали вже 61 % (у 2014 році таких було 47 %), ще 20 % — стверджували, що російській можна надати статус офіційної в окремих регіонах, 15 % — за надання російській мові статусу державної.

За останніми опитуваннями (29 травня — 3 червня 2019 року), кількість прихильників єдиної державної української мови ще зростає. Згідно з опитуванням 66 % респондентів вважають, що українська

мова має бути єдиною державною, а російська — вільно використовуватися. 21% опитаних — виступає за те, щоб надати російській мові поряд з українською статус державної по всій території України, ще 11% — за її офіційний статус, 2% — не змогли відповісти. Найбільше тих, хто виступає за статусність російської мови, — серед мешканців Сходу (46% — за російську державну і 19% — за офіційну), тих, хто спілкується нею постійно (43% — за державну, 17% — за офіційну). На Заході традиційно переважна більшість виступає за єдину державну мову українську — 88%, і лише 4% готові надати російській мові статус другої державної, а 2% — статус офіційної (Укрінформ, 2019).

Потрібно визнати, що в останні роки, особливо після російської агресії, українська влада зробила ряд кроків для українізації інформаційно-культурного простору. Найбільш рішучим кроком стало прийняття закону «Про забезпечення функціонування української мови як державної», що 16 липня 2019 року набув чинності, за винятком низки положень, які набудуть чинності дещо пізніше.

Закон закріплює українську мову як єдину державну в Україні, вона обов'язкова для органів державної влади і публічних сфер на всій території країни. Відповідно до закону, державна мова має використовуватися в освітній та медичній сферах, у трудових відносинах та у сфері обслуговування споживачів, а також у публічних заходах, рекламі та інших сферах. Також закон зобов'язує посадовців володіти державною мовою та застосовувати її під час виконання службових обов'язків. Дія цього закону не поширюється на сферу приватного спілкування та здійснення релігійних обрядів. За публічне приниження чи зневажання української мови, а також навмисне спотворення української мови в офіційних документах і текстах або створення перешкод та обмежень у застосуванні мови передбачена адміністративна відповідальність (ВРУ, 2019).

Закон викликав ряд дискусій в українському суспільстві. Згідно опитування, що проводилося 3–18 червня 2019 року переважна більшість населення України (83%) добре обізнані або дещо знають про закон «Про забезпечення функціонування української мови як державної». Про це свідчать дані опитування компанії Info Sapiens. За даними опитування з тих, хто знає про закон, 59% загалом підтримує його ухвалення, тоді як проти 27%. На Заході України підтримка закону сягає — 85%, на Півночі — 71%, в Києві — 67%, в Центрі — 57%. Водночас на Півдні та Сході більшість виступають проти закону. Підтримують на Півдні 26%, на Сході — 29% (RBC-Україна, 2019).

Однак, до процесу українізації не можна підходити фрагментарно. Зміна законодавчого поля без інформаційно-роз'яснювальної роботи приречена на поразку. На нашу думку, українізація не має проходити виключно методом вказівок і заборон, хоча звичай-

но на законодавчому рівні мають відстоюватися права та домінування української мови. Потрібно проводити успішну політику популяризації української мови та створення переваг для її носіїв. Основою політики українізації має стати потужна інформаційно-комунікаційна діяльність спрямована на формування престижності використання української мови.

Висновки

1. Система інформаційної безпеки держави має складатися з оперативного рівня, який працює на виявлення шкідливих елементів у інформаційно-культурному просторі та швидке реагування на них, і стратегічного — розширення національного інформаційно-культурного простору, поліпшення засобів створення, поширення і збереження суспільно важливої корисної інформації.

2. Під терміном «українізація» ми маємо на увазі відновлення україномовного простору, який звузився, внаслідок насильницької русифікації українців. Політика українізації — інтеграція українського суспільства на основі мови, культурної традиції, історичної і політичної самосвідомості українців.

3. Роль українізації у системі інформаційної безпеки не зводиться лише до розуміння її засобом поширення української культури — це фактор національної безпеки України та єдності нації.

ЛІТЕРАТУРА

1. Більшість українців підтримують закон про мову. (2019). *РБК-Україна*. Взято з <https://www.rbc.ua/ukr/news/bolshinstvo-ukraintsev-podderzhivayut-zakon-1563289269.html>.
2. Василенко, В. (2014). Компромісна поступка чи замах на конституційний лад? *Український тиждень*, 19, 22–25.
3. Дві третини населення України хоче, щоб українська мова була єдиною державною. (2019). *Укрінформ*. Взято з <https://www.ukrinform.ua/rubric-society/2715844-dvi-tretini-ukrainciv-za-edinu-derzavnu-movu.html>.
4. Ільницька, У. (2016). Інформаційна безпека України: сучасні виклики, загрози та механізми протидії негативним інформаційно-психологічним впливам. *Humanitarian vision*, 2(1), 27–32.
5. Красносілецький, Д. П. (2015). Феномен українізації як фактор національної консолідації українського суспільства. *Грані*, 3, 40–44.
6. Настрої та очікування українців: регіональні особливості. (2018). *Соціологічна група «Рейтинг»*. Взято з http://ratinggroup.ua/research/ukraine/nastroeniya_i_ozhidaniya_ukraincev_regionalnye_osobennosti.html.
7. Нестеряк, Ю. В. (2013). Міжнародні критерії інформаційної безпеки держави: теоретико-методологічний аналіз. *Вісник Національної академії державного управління при Президентіві України*, 3, 40–45.
8. Про забезпечення функціонування української мови як державної. № 2704–VIII. (2019).

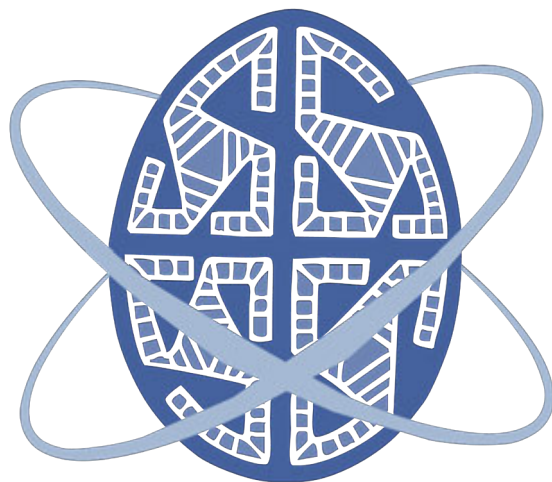
9. Степико, М. Т., & Черненко Т. В. (2017). Українська ідентичність як визначальна засада протидії російській агресії. *Стратегічні пріоритети*, 3, 178–183.
10. Шевченко, В. (2014). До питання про українізацію доби визвольних змагань і відродження національної державності та соборності (1917–1921 рр.). *Україна у світовій історії*, 4, 108–122.

REFERENCES

1. Bilshist ukrainsiv pidtrymuiut zakon pro movu [Most Ukrainians support the law on language]. (2019). *RBK-Ukraina*. Retrieved from <https://www.rbc.ua/ukr/news/bolshinstvo-ukraintsev-podderzhivayut-zakon-1563289269.html> [in Ukrainian].
2. Dvi tretiny naselennia Ukrainy khoche, shchob ukrainska mova bula yedynoiu derzhavnoi [Two thirds of the population of Ukraine wants the Ukrainian language to be the only state language]. (2019). *Ukrinform*. Retrieved from <https://www.ukrinform.ua/rubric-society/2715844-dvi-tretini-ukrainciv-za-edinu-derzavnu-movu.html> [in Ukrainian].
3. Ilnytska, U. (2016). Informatsiina bezpeka Ukrainy: suchasni vyklyky, zahrozy ta mekhanizmy protydiv nehatyvnyim informatsiino-psykholohichnym vplyvom [Information Security of Ukraine: Current Challenges, Threats and Mechanisms to Counteract Negative Information and Psychological Impacts]. *Humanitarian vision*, 2(1), 27–32 [in Ukrainian].
4. Krasnosiletskyi, D. P. (2015). Fenomen ukrainizatsii yak faktor natsionalnoi konsolidatsii ukrainskoho suspilstva [The phenomenon of Ukrainianization as a factor of national consolidation of Ukrainian society]. *Hrani*, 3, 40–44 [in Ukrainian].
5. Nastroi ta ochikuvannia ukrainsiv: rehionalni osoblyvosti [Moods and Expectations of Ukrainians: Regional Features]. (2018). *Rating Group Ukraine*. Retrieved from http://ratinggroup.ua/research/ukraine/nastroeniya_i_ozhidaniya_ukraincev_regionalnye_osobennosti.html [in Ukrainian].
6. Nesteriak, Yu. V. (2013). Mizhnarodni kryterii informatsiinoi bezpeky derzhavy: teoretyko-metodolohichniy analiz [International criteria for information security of the state: a theoretical and methodological analysis]. *Visnyk Natsionalnoi akademii derzhavnoho upravlinnia pry Prezydentovi Ukrainy*, 3, 40–45 [in Ukrainian].
7. Pro zabezpechennia funktsionuvannia ukrainskoi movy yak derzhavnoi [On ensuring the functioning of the Ukrainian language as a state language]. № 2704–VIII. (2019) [in Ukrainian].
8. Shevchenko, V. (2014). Do pytannia pro ukrainizatsiiu doby vyzvolnykh zman i vidrodzhennia natsionalnoi derzhavnosti ta sobornosti (1917–1921 rr.) [On the question of Ukrainianization of the era of liberation competitions and the revival of national statehood and catholicity (1917–1921)]. *Україна у світовій історії*, 4, 108–122 [in Ukrainian].
9. Stepyko, M. T., & Chernenko T. V. (2017). Ukrainska identychnist yak vyznachalna zasada protydiv rosiiskii ahresii [Ukrainian identity as a defining basis for countering Russian aggression]. *Stratehichni priorytety*, 3, 178–183 [in Ukrainian].
10. Vasylenko, V. (2014). Kompromisna postupka chy zamakh na konstytutsiinyi lad? [Compromise concession or encroachment on the constitutional system?]. *Ukrainskyi tyzhden*, 19, 22–25 [in Ukrainian].

**ТЕОРІЯ І ПРАКТИКА
СУЧАСНОЇ ЖУРНАЛІСТИКИ
ТА ВИДАВНИЧОЇ СПРАВИ**

THEORY AND PRACTICE
OF CONTEMPORARY JOURNALISM
AND PUBLISHING

УДК 070:342.727:[316.485.26:004(477+470)]

Свобода слова і стандарти журналістської творчості у зв'язку з гібридною війною Росії проти України

Оксана Білоус

канд. н. із соц. комунік., доц.

Львівський національний
університет імені Івана Франка
вул. Університетська, 1,
79000, Львів, Україна

e-mail:

bilousoksana1977@gmail.com

ORCID ID 0000-0003-2008-8196

© Білоус О., 2019

У статті розглянуто свободу слова як духовний вимір буття: моральне переживання, совість; окреслено нерозривність свободи і необхідності, свободи і відповідальності за писемне, усне слово, телевізійне зображення. Наголошено, що свобода слова — категорія не стільки філософська, скільки політична. В усьому демократичному світі вона є невід'ємним природним чинником розвитку суспільства на засадах конституційного ладу.

На основі аналізу функціонування ЗМІ підкреслено, що свобода є своєрідним політично-громадянським киснем засобів масової інформації, адже їхньою головною метою є створення передумов для формування морально-духовного, освіченого, інтелектуально багатого суспільства. Показано, що свобода є найбільшим морально-духовним станом людини. Під прапором свободи українські вояки захищають незалежність Держави від російських загарбників.

У зв'язку з гібридною війною Російської Федерації проти України по-новому осмислено принципи, функції діяльності ЗМІ, окреслено особливості свободи і стандартів журналістської творчості в історичному і сучасному суспільно-політичному контексті. Привернуто увагу до праць професора М. С. Тимошика — дослідника творчості публіциста, політика, дипломата Євгена Онацького, який ставив на перше місце у боротьбі з українськими ворогами інтереси нації, а не одного її прошарку чи класу, інтереси держави, а не якоїсь партії. Ці професійні стандарти журналістської творчості надто важливі у нинішній період глобалізаційних процесів та гібридної війни. Тому до стандартів журналістської професії треба ставитися не традиційно, не трафаретно, а неординарно, творчо, щоб сприяти перемозі над кремлівським воюгом, утвердженню духовно соборної української України.

Обґрунтовано, що свобода слова, стандарти журналістської професії не можуть бути інструментом маніпуляції суспільною свідомістю в інтересах агресора. Вони мають ґрунтуватися на засадах філософії україноцентризму. Адже журналіст не повинен бути нейтральним, індиферентним ретранслятором інформації, коли йдеться про захист українських національних інтересів, свободу і незалежність Держави.

Ключові слова: свобода слова, свобода функціонування ЗМІ, інформаційно-психологічна агресія, гібридна війна, правда, патріотизм, громадянська позиція, стандарти журналістської творчості.

FREEDOM OF SPEECH AND JOURNALISTIC STANDARDS IN CONNECTION WITH THE WARFARE OF RUSSIA AGAINST UKRAINE

Oksana Bilous

PhD in social communication, Associate Professor
Ivan Franko National University of Lviv
Universytetska str., 79000, Lviv, Ukraine
e-mail: bilousoksana1977@gmail.com

The article deals with freedom of speech as a spiritual dimension of being: moral emotions, conscience. The author outlined the indissolubility of freedom and necessity, freedom and responsibility for the written, oral and television image. It is emphasized that freedom of speech is a category not so much philosophical but political. Throughout the democratic world, it is an essential factor in the natural development of society on the basis of the constitutional order.

Based on the analysis of media functioning it was emphasized, that freedom is a kind of political and civic oxygen of the media, because their main purpose is to create the preconditions for formation of moral and spiritual, educated, intellectually rich society. It is shown that freedom is the greatest moral and spiritual state of man. Under the banner of freedom, Ukrainian soldiers defend the independence of the State from Russian invaders.

In connection with the Russian Federation aggression against Ukraine the principles and the functions of the media were re-understood, features of freedom and standards of journalistic creativity in historical and contemporary socio-political context were outlined. The author drew attention to the works of Professor M. Tymoshyk who was the researcher of creativity of the publicist, politician and diplomat Yevhen Onatskyi, who put the interests of the nation first in the fight against Ukrainian enemies, not one of its classes, the interests of the state, not of any party. These professional standards of journalism are all too important in the current era of globalization and hybrid warfare. Therefore, the standards of journalistic profession should be treated not traditionally, not stereotyped but unusual, creative, to promote victory over the enemy and approve of the spiritually united Ukrainian Ukraine.

Freedom of speech, standards of the journalistic profession cannot be a tool for manipulating public consciousness in the interests of the aggressor. It should be based on the philosophy of Ukrainian-centrism. After all, a journalist should not be neutral, an indifferent retransmitter of information when it comes to protection of Ukrainian national interests, freedom and independence of the State.

Keywords: *freedom of speech, freedom of the media, information-psychological aggression, warfare, truth, patriotism, civic position, standards of journalism.*

Актуальність теми

Гібридна війна Росії проти України спричинила в українському суспільстві гострі дискусії щодо «свободи слова», «свободи функціонування засобів масової інформації», «стандартів журналістської творчості». Однак не часто мовиться про відповідальність журналіста за змістове наповнення, ідеологічну спрямованість писемного і усного слова, телевізійного зображення, особливості дотримання стандартів журналістської творчості в умовах інформаційно-психологічної і військової агресії.

Академік НАН України В. Горбулін у своїх працях «Гібридна війна: все тільки починається» (Горбулін, 2016), «Тези до другої річниці російської агресії проти України» (Горбулін, 2016), «Хитромудра невизначеність нового світопорядку» (Горбулін, 2016) наголосив, що гібридна деструктивна активність Росії розмиває кордони «миру» і «війни», а примара «холодної війни» в нових її формах уже не просто наблизилася до кордонів ЄС — вона активно там діє, тоді як європейці не бажають цього помічати. У гібридній війні проти України домінують три ключових імперативи: 1) протидія інтеграційній політиці України в західному напрямку, оскільки її членство в НАТО та ЄС роблять саму ідею відродження російської (під машкарою євразійської) неоімперії нездійсненою; 2) викорінення всього українського в межах і поза межами Росії, оскільки лише знищення української ментальної ідентичності, знецінення контенту Української Національної Ідеї може стати передумовою створення та запорукою існування такої імперії; 3) створення і постійне підтримання в Україні стану керованого хаосу та провокування сепаратистських рухів, спрямованих на послаблення державних інституцій, розчленування країни та руйнацію її державності.

Однією з визначальних складових гібридної війни є інформаційно-психологічна війна за серця і розум українських громадян. Антиукраїнська інформаційна агресія є зовнішньою і внутрішньою. «Супроти України як у минулому, так і тепер зовнішні і внутрішні вороги використовують різні технології, методи і форми негативно-го впливу на духовно-ідеологічну сферу життєдіяльності суспільства з метою — не допустити всебічного формування й утвердження української національно-громадянської ідентичності, патріотизму і культурного націоналізму, високої моралі і духовності, які є найпотужнішим психолого-ідеологічним і політичним підґрунтям розвитку духовно соборної української держави» (Лизанчук, 2017, с. 40)

Російська і промосковська в Україні маніпулятивна пропаганда спрямована на те, щоб викликати у суспільстві сугестію, страх, невпевненість, що українці здатні побудувати свою незалежну, правову, демократичну, багату державу. Мовляв, тільки з Росією Україна може незалежно розвиватися.

Найпотужнішим захистом від ворожої інформаційно-психологічної агресії є вміння думати й аналізувати. Згадаймо імператив: «Думаю, отже, живу» (Декарт). Але цього замало. Невідкладно треба вчитися правильно думати, адже «правильно думати — це морально-етична норма» (Паскаль). Маємо усвідомлювати, що права і свободи людини не повинні нівелювати, зневажати права і свободи нації на її історичній землі. Адже «кожна нація живе не лише в собі і для своєї самобутності, а силою збереження самобутності творить множинність і багатства світу як фундаментальні основи подальшого суспільного поступу» (Вовканич, 2001, с. 50). Із цими принциповими засадами суспільного розвитку мають бути органічно пов'язані свобода слова і відповідальність журналістів та стандарти їхньої творчої діяльності.

Стан розробки проблеми

Питання свободи слова і стандартів журналістської творчості у полі зору багатьох науковців, журналістів-практиків. Про різні аспекти свободи слова і відповідальності журналіста, функціонування засобів масової інформації, стандарти журналістської творчості написано у підручниках, посібниках, наукових статтях С. Й. Вовканича, М. Г. Житарюка, В. Й. Здоровеги, З. Є. Дмитровського, А. О. Капелюшного, В. О. Карпенка, С. Д. Костя, В. В. Лизанчука, І. Л. Михайлина, А. З. Москаленка, О. К. Романчука, І. І. Паславського, М. С. Тимошика, В. І. Шкляра, М. Г. Яцимірської та інших авторів.

Професор І. Л. Михайлин зазначав, що «журналістика народжується на певному етапі історичного розвитку людства із загального потягу людства до свободи, з пошуку особою свободи, з потреби робити інформацію (тобто знання про факти та їх витлумачення) здобутком якнайширших мас. Із розвитком суспільства, ускладненням його політичної структури, усвідомленням демократичних цінностей проблема свободи слова стала однією з першорядних цінностей» (Журналістика: словник-довідник..., 2013, с. 248).

Свобода є чи не найбільшим здобутком з людських цінностей і надбань. «Свобода слова — категорія не стільки філософська, скільки політична. В усьому демократичному світі вона є невід'ємним природним чинником суспільного буття і одночасно — однією з найістотніших засад конституційного ладу і невід'ємною частиною міжнародного права» (Карпенко, 2006, с. 193–194).

Досліджуючи свободу слова, як усвідомлену необхідність, професор В. В. Лизанчук наголошує, що «свобода служить своєрідним політичним киснем засобів масової інформації, без яких вони не можуть продуктивно функціонувати й належно виконувати свої суспільні функції. Головна мета свободи засобів масової інформації полягає в тому, щоб створювати передумови для формування освіченого, морально-духовного, громадянського суспільства, здат-

ного самостійно оцінювати стан справ громади» (Лизанчук, 2015, с. 100–101).

Актуальні аспекти свободи і стандартів журналістської праці досліджує професор М. С. Тимошик. Ґрунтовно проаналізувавши творчу спадщину публіциста, політика, дипломата Євгена Онацького, М. С. Тимошик слушно зазначив, що цей видатний діяч у результаті серйозного вивчення уроків національно-визвольної боротьби українців та практики західної журналістики виробив власні професійні стандарти українського журналіста і рецепти журналістської майстерності, які надто важливі у нинішній період глобалізаційних процесів та гібридної війни. Микола Тимошик наголосив, що Євген Онацький ставив на перше місце у багатолітній боротьбі із українськими ворогами інтереси нації, а не одного її прошарку чи класу, інтереси держави, а не якоїсь партії. Ці найголовніші аргументи постійно відстоював Євген Онацький і у своїх публікаціях, і під час численних зустрічей та листування з керівниками ОУН. Він часто повторював улюблений клич Дмитра Донцова та Сергія Єфремова «Держава — понад партію, нація — понад клас» (Тимошик, 2014).

Мета статті

На основі результатів дослідження проблеми — сформулювати основні засади дотримання свободи слова і стандартів журналістської творчості під час антиукраїнської інформаційної зовнішньої і внутрішньої агресії. Адже в умовах російсько-української війни, реалізації національної ідеї державотворення особлива роль належить засобам масової інформації, які покликані всупереч хижому «руському міру» сприяти формуванню у свідомості українців державницького мислення, національної гідності і патріотизму, морально-духовних цінностей.

Завдання дослідження

З'ясувати сутність свободи слова і відповідальності журналістів за писемне, усне слово і зображення на телеекрані в українських реаліях, осмислити особливості дотримання стандартів журналістської творчості в умовах гібридної війни Росії проти України. Адже в демократичних країнах світу засоби масової інформації пройняті духом суспільства, тобто вони державотворчі, патріотичні, об'єднують суспільство на духовно-національних, мовно-культурних засадах. Лише в цих рамках преса, телебачення, радіомовлення плюралістичні, вільнодумні й незалежні. Щоб ЗМІ в Україні виконували духовно-прикладну місію, гуманістичну місію, то вони повинні допомагати українцям пізнавати власну правдиву історію, усвідомлювати, що утвердження правдивих історичних і сучасних смислів — це теж війна за незалежність, за існування України як держави, моральний добробут, українську мову, національну культуру, рідну церкву.

Виклад основного матеріалу

Свобода є найбільшим морально-духовним станом людини. Під прапором свободи українські вояки сьогодні захищають незалежність Держави від російських загарбників. Найпростіше розуміння свободи — це право на будь-яку діяльність, наслідки якої не завдають шкоди природному та соціальному довікілью.

У Конституції України записано, що «суспільне життя в Україні ґрунтується на засадах політичної, економічної та ідеологічної багатоманітності, цензура заборонена. Держава гарантує свободу політичної діяльності, не забороненої Конституцією і законами України» (Конституція України, 1997, с. 7). У статті 23 наголошено, що «кожна людина має право на вільний розвиток своєї особистості, якщо при цьому не порушуються права і свободи інших людей, та має обов'язки перед суспільством, на якому забезпечується вільний і всебічний розвиток її особистості» (Конституція України, 1997, с. 10).

Привертаємо увагу до 34 і 35 статей Конституції України. У них підкреслено, що кожен має право на свободу світогляду і віросповідання. Це право охоплює свободу сповідувати будь-яку релігію або не сповідувати ніякої, безперешкодно відправляти одноособово чи колективно релігійні культу і ритуальні обряди, вести релігійну діяльність. Це право може бути обмежене законом лише в інтересах охорони громадського порядку, здоров'я, моральності населення або захисту прав і свобод інших людей.

Кожному гарантується право на свободу думки, на вільне вираження своїх поглядів і переконань. Кожен має право вільно збирати, зберігати, використовувати інформацію усно, письмово або в інший спосіб — на свій вибір. Ці права можуть бути обмежені законом в інтересах національної безпеки, територіальної цілісності або громадського порядку з метою запобігання заворушення чи злочинам, для охорони здоров'я населення, для захисту репутації або прав інших людей, для запобігання розголошенню інформації, одержаної конфіденційно, або для підтримання авторитету і неупередженості правосуддя (Конституція України, 1997, с. 14).

У журналістиці свободу слова розглядають принаймні у двох аспектах: як свободу засобів масової інформації і як свободу творчості. Заслужений журналіст України, професор В. О. Карпенко схарактеризував свободу творчості так: «це визнання права вільно відтворювати життя відповідно до власного ідеалу. Наявність певної внутрішньої свободи людини в боротьбі з природою була однією з передумов виникнення мистецтва. Поняття свободи творчості має гносеологічно-естетичний і соціологічний аспект» (Карпенко, 2006, с. 191).

Отже, журналіст, розуміючи своє природне і соціальне становище, проникаючи в суть об'єктивних законів, дотримуючись стан-

дартів творчості, не лише інформує про них, а й впливає на їх реалізацію, сприяє перетворенню дійсності відповідно до об'єктивних закономірностей і прогресивних ідеалів. «Свобода означає відповідальність, — вважав Бернард Шоу і з власною йому іронією додавав. — Ось чому більшість людей боїться свободи» (Капелюшний, 2004, с. 254). Вільний журналіст повинен бути самим собою, він над усе ставить свободу морально-духовних шукань як передумову становлення істини. Але істина стає надбанням суспільства, коли доступна суспільству, себто коли вона реалізується у правдивому слові.

Професор І. Л. Михайлин слушно зауважував, що мало хто в Україні на повен голос говорить про морально-соціальну відповідальність журналіста за використання свободи слова. У розвинутих, демократичних країнах відмовилися від психологічної моделі журналістики свободи волі (за книгою «Чотири теорії преси» Ф. Зібберта, Т. Петерсона і У. Шрамма (Зібберт, 1963) і перейшли до моделі соціально відповідальної журналістики. Відповідальність — загально соціологічна категорія, яка виражає свідоме ставлення особи до вимог суспільної необхідності, обов'язків, соціальних норм і духовних цінностей. Соціально відповідальна журналістика, яка «сперта на усвідомлення своєї інформаційної місії та місії формування громадської думки, розуміє свою відповідальність за майбутню долю людства і свою включеність в управлінські процеси ним. Вона розуміє, що без її участі політичні, суспільні, екологічні та інші проблеми не можуть бути розв'язані» (Михайлин, 2008, с. 23–24).

Безпрецедентна гібридна війна Росії проти України спонукає по-новому осмислювати принципи, функції діяльності засобів масової інформації, ґрунтовно окреслювати особливості свободи слова і стандартів журналістської творчості. Адже «українська журналістика...існує в межах викривлених уявлень про свободу слова та стандарти професії, — різко, але слушно наголосила експерт, публіцист Лариса Волошина. — Більшість журналістів чомусь впевнена, що в них не має бути власної позиції. Якщо виходити з такої логіки, то журналіст — це той, хто не цікавиться світом, не має ідеалів та переконань. У такій редакції ідеальний журналіст — це безмозкий найманець на кшталт «що новий господар бажає?». У нього немає ніякої можливості відрізнити факти від фейків» (Волошина, 2019).

У зв'язку з тим, що в Україні триває війна на двох фронтах: проти ворожого наступу і впливу Росії та її сателітів, і проти совкових, олігархічних, корумпованих сил та промосковської п'ятої колони, рупорами якої є телеканали «NewsOne», «112», «ZIK», «Наш», «Інтер», «Україна», «журналісти не можуть бути поза політикою під час війни. Кожен повинен розуміти, що інформація — це зброя. Журналіст

персонально відповідає, який контент він дає, що створює, до чого закликає. Від того, що пише кожен із нас, залежить міць наших українських інформаційних бастионів» (Лубчак, 2016). Цю надто важливу думку журналістки, громадської діячки Еміле Джеппар журналісти покликані брати на інтелектуально-професійне озброєння, адже дискурс потужних російських медіагруп спрямований на отруєння моралі й духовності українців, нівеляцію їхніх національно-громадянських, мовно-культурних цінностей.

«Значна електоральна підтримка «Опозиційної платформи «За життя» в окремих південних і східних областях багато в чому викликана постійним масовим й інформаційним тиском з боку Росії, орієнтацією місцевих так званих еліт на модифіковану під гуманітарний проєкт ідею «русского мира», а головне, поширеним серед російськомовного населення переконання, що цей блок є «своїм», тобто незалежним від київської влади і опозиційним. Багато важливо у виборі саме цього блоку те, що російська мова і виступала своєрідним ідентифікаційним орієнтиром у процесі для консолідації переважної частини населення в цьому регіоні, — аналізує результати президентських і парламентських виборів академік Микола Жулинський. — Мовний фактор зіграв, завдяки підживленню російською мовою сепаратистських настроїв, активну, доволі успішну роль у тому, що російська інтервенція здійснилася і продовжується засобами гібридної війни. Це вдалося тому, що Росія здійснювала протягом останніх кількох десятиліть мовно-інформаційний тиск та гуманітарний вплив на українське суспільство. Північному сусідові вдалося здійснити політичну мобілізацію російськомовного населення України, більше того — сформувані в Криму та східних областях України регіональну колективну ідентичність, здійснити утворення маргінальних «народних республік». Ці терористичні організації ґрунтуються на сепаратизмі. Оскільки експлуатують колективну ідентичність тієї частини населення, яке ще перебуває в полоні радянських світоглядних орієнтирів і яка потрапила під вплив міфологем «русского мира», зокрема, таких, як «захист російськомовних громадян», «збереження спільної історичної пам'яті та слов'янської єдності» (Жулинський, 2019).

Потужним інструментом російської мовної експансії є ЗМІ, які цілеспрямовано сприяють реалізації великого імперського проєкту «русский мир». Російські медіаманіпулятори застосовують методи геббельсівської пропаганди не лише проти України, а й проти всього західного світу. Експерти центру дослідження Росії вважають, що метою російської пропагандистської війни є: щодо України: дестабілізувати політичну систему, послабити проєвропейські настрої українців і розколоти їх; щодо Заходу: подати вигідну собі інформа-

цію, а, по суті, дезінформацію, про Крим та агресію на сході України, розколоти єдність ЄС та НАТО; щодо самої Росії: ізолювати суспільство від правдивої інформації, забезпечити максимальну підтримку путінського режиму (Огризко, 2015).

Лауреат премії імені Джеймса Мейса, публіцист, луганчанин, В. Торба наголошує, що одвічний український ворог плекав потужну систему пропаганди віками, і сила пропаганди ворога не лише в тому, хто і як її створює, а й в споживачеві. Споживач російської пропаганди — багатовіковий «москаль», якому байдужа істина. У нього є лише комплекс меншовартості, який російські ЗМІ компенсують відповідними навіюваннями про «третій Рим», «великість» і «неделімость!» (Торба, 2016). Україна як демократична, національно-гуманістична, самодостатня держава — це виклик для Росії, очільники якої хочуть будь-якими найпідлішими, найжорстокішими, найбрехливішими способами і методами відродити рашистську імперію. Але без підпорядкування собі України не можна відродити, розвинути, осучаснити московську імперію зла. Тому російська ідеологія, політика, пропаганда всілякими способами, формами і методами нав'язує думку, що Росія не воює з Україною, мовляв, росіяни й українці — один народ, а допомагає, підтримує тих, хто захищає українських громадян від нацистів, фашистів. Навіть на титульній сторінці журналу «Русское слово» (2010, № 11 (92), листопад), що виходить в Красном Луче Луганської області (зареєстрований Державним комітетом України у 2004 р.) написано, що «русские, украинцы, белорусы — единый народ русский».

Наголошуємо, що медіасфера — це засіб народження і тиражування певних меседжів у суспільній свідомості. Якщо ЗМІ пропагують певні ідеї, то вони починають жити у свідомості людей. У своїх науково-публіцистичних статтях «Україноцентризм і стандарти журналістської професії» (Лизанчук, 2016), «Якою має бути головна світоглядна платформа української журналістики?!» (Лизанчук, 2017), «Головна гуманітарна зброя» (Лизанчук, 2017), «Диявол входить голкою, а роздувається горою» (Лизанчук, 2018) професор В. В. Лизанчук наголошує, що в нинішніх умовах інформаційно-психологічної і військової агресії Російської Федерації проти України до стандартів журналістської професії треба ставитися не традиційно, не трафаретно, а неординарно, творчо, щоб сприяти перемозі над ворогом, утвердженню духовно соборної української України.

Журналістські стандарти — це набір правил поведінки журналіста, описані у вигляді етичних кодексів або канонів журналістики, певна схема дій журналіста в різних життєвих ситуаціях та є інструментом професійної саморегуляції під час пошуку істини, подання правдивої, вичерпної інформації про факти, події, явища та їхні на-

слідки для читачів, глядачів, слухачів. До журналістських стандартів належать: «оперативність, правдивість, точність, достовірність, баланс думок і поглядів, об'єктивність, повнота у викладі інформації, відокремлення фактів від коментарів та оцінок, неупередженість, чесність, справедливість, яскравість мовностилістичних засобів тощо» (Лизанчук, 2017, с. 648).

Природне покликання журналістів — бути максимально точними, вичерпними, подавати правдиву інформацію. Однак журналіст не повинен бути нейтральним, індиферентним ретранслятором, коли йдеться про захист українських національних інтересів. «Модна нині формула західної журналістики про «баланс думок і поглядів» у висвітленні тих чи інших подій — це справжня світоглядна порнографія, яку французький філософ Філіп Де Лара афористично сформулював так: «п'ять хвилин для Гітлера, п'ять хвилин для єврея». Ось вам, мовляв, дві правди, обидві рівноцінні, а все інше нас не стосується...» (Грабовський, 2015). Зазначимо, що такий підхід не має нічого спільного зі справді найкращими журналістськими традиціями, які мають на меті не баланс між білим і чорним, бо це шкідлива сірість, а — правдивість, компетентність, справедливість та чесність.

Проте в умовах нинішньої військової агресії неототалітарної, рашистської Росії проти України нав'язується постмодерна парадигма, де сама спроба розрізнення добра і зла трактується як щось примітивне. Ідеологи «руського мира» заповзято нав'язують постмодерні постулати в Росії, Україні та Європі: сприймайте нашу, московську, правду, адже всі правди рівнозначні, рівноправні, прийнятні. Мовляв, українська держава — це штучне утворення, це — помилка історії, тому її треба виправляти: повернути в лоно російської імперії. Отже, філософія постмодернізму призводить до пропаганди найпаскудніших ідей та вчинків, до апології державної зради і замилування насильством, до заперечення національних прав українців і сприяння ідеології «руського мира» як рідної.

Богослов, доктор Мирослав Татарин із університету святого Єроніма (Ватерлоо, Канада) наголосив, що постмодернізм, посттоталітаризм, постколоніалізм, постгуманізм породили постправду і постетику. Світ постправди відкрив поле, на якому маніпулюють міфами. На такому інформаційному полі населення вірить у неправду, представлену таким авторитетом, як правда (Татарин, 2017, с. 6). Сила постправди, маніпулятивної пропаганди, дезінформації, популізму, яка дуже розквітла в Україні під час президентських та парламентських виборів (2019), надто підступна і впливова, що її важко виправляти.

Постправду, тобто майстерно сконструйовану брехню потужно використовує Путін, сателіти Росії, промосковські політики в Укра-

їні та антиукраїнські за духом ЗМІ, що дуже заплутує, і люди не те, що не знаходять правду, а навпаки — різко відхиляються від правди, оскільки беруть до уваги цілковиту російську брехню (Маринovich, 2017, с. 11), яка, на жаль, пронизує українське суспільство, а також Європу, Азію та Америку. На медіафорумі «Донбас у медіа: від популізму до фактів» деякі іноземці повчали українських журналістів толерантності, жодним словом не згадуючи не лише про російсько-українську війну, а навіть слів «Росія», «війна» не вимовляли. Анастасія Станко, Олексій Мацука, Тетяна Попова та інші знову закликали зменшити мову ворожнечі в українських медіа.

Щоб сповідувати принцип свободи слова, служити суспільству правдою, у журналістів має бути сформоване почуття моральної і соціальної відповідальності, вони повинні володіти глибокими знаннями про українське минуле і сучасне, щоб забезпечити правдиве прогнозування майбутнього розвитку. «Не піддаватися маніпулятивним технологіям і щодо вислову «мова ворожнечі». Адже промосковські бойовики, сепаратисти, кремлівські найманці — це не повстанці, не ополченці проти загарбників України, а люті вороги незалежності, української духовної соборності. Українські ЗМІ покликані називати українських героїв — героями, подвиг захисників України — подвигом, сепаратистську зраду — зрадою, російську брехню — брехнею, московський злочин — злочином, російську агресію — агресією» (Лизанчук, 2016). Саме у такому підході до висвітлення гібридної війни Росії проти України по-справжньому реалізується глибинна суть свободи слова і відповідальності, стандартів журналістської творчості, які забезпечуються високим рівнем історичних, філософських, політологічних, журналістських знань, патріотизмом, громадянською позицією, авторитетом аргументів, доказів, людино-націоцентричною енергією.

Дуже важливо розрізняти поняття «знати» і «розуміти», щоб не тиражувати будь-яку маніпулятивну інформацію. «Наші журналісти повинні розуміти, що крім кількісних стандартів (дали одну точку зору, то зобов'язані дати й другу), мають бути ще якісні стандарти, зокрема щодо вибору авторитетного представника певної думки. У нас про це часто забувають. Далеко не кожна думка має бути проголошена в суспільному просторі, тим паче, якщо вона спонукає до повалення конституційного ладу в країні. Не обов'язково надавати ефір кожному бандитові чи засланцю іншої держави, які виконують тут спецоперацію. Або давати, але супроводжувати їхні вислови глибокими поясненнями та передісторією» (Кулаков, 2014).

Свобода слова як категорія філософії й журналістики є головним підґрунтям повноцінного функціонування засобів масової інформації і дотримання стандартів журналістської творчості, завдяки яким аудиторія має можливість отримати правдиву, всебічно проа-

налізовану, соціально важливу інформацію про реальні факти, події, явища. Журналістська творчість поєднує в собі свободу слова, усвідомлену необхідність і відповідальність за зміст писемного, усного слова і телевізійного зображення.

Свобода вільного висловлювання думки — один із найважливіших чинників свободи засобів масової інформації, свободи творчості журналіста. Свобода і відповідальність журналіста реалізуються завдяки таким стандартам, як інтелектуальна компетентність, чесність, неупередженість, достовірність, точність, правдивість. Адже Правда, як зазначав Григорій Сковорода, основа успішного розвитку морального суспільства. Тарас Шевченко вірив в особливу місію українського Слова, яке, народившись від Правди, вселиться в людські душі, освітить їх світлом істини, національним духом, загальнолюдською любов'ю.

«Не може при добрі той жить, // Хто хоче злу й добру служити. // Бо хтівши догодить обом, // Він швидко стане зла рабом». Ці слова Івана Франка безпосередньо стосуються журналістської творчості. Особливо зросла їхня актуальність у нинішніх умовах гібридної агресії Росії проти України, складовою частиною якої є інформаційно-психологічна війна. Щоб ЗМІ України під час російсько-української війни виконували свою місію служіння суспільству, місію національного і загальнолюдського Добротворення, то потрібно засівати у людські серця і розум зерна історичної і сучасної правди, адже історія — це самосприйняття і самоусвідомлення себе серед інших, це — самовираження нації. На жаль, ще немає підстав констатувати, що свобода слова в Україні стала потрібною передумовою прискорення духовної інформаційної мобільності українців. Десятки засобів масової інформації в Україні, та й поза її межами, особливо в Росії, мають алергію до всього українського — народу, його історії, мови, культури, літератури, мистецтва, незалежності, майбутнього.

Висновки

Свобода слова як основа свободи взагалі, гарант розвитку українського демократичного суспільства не повинна залежати від випадковостей, тимчасових чинників, особистих уподобань і уявлень. Вона має ґрунтуватися на засадах філософії україноцентризму. Також треба розуміти, що стандарти журналістської творчості, майстерності — це не безликість, безкрилість, адже український журналіст не якась планетарна істота, безнаціональне створіння, що у нього немає Батьківщини, що він без роду-племени. В умовах російської агресії в українського журналіста мають органічно поєднуватися національно-громадянські й професійні якості.

Свобода слова і стандарти журналістської творчості не повинні бути інструментом маніпуляції суспільною свідомістю в інтересах агресора. У кожного журналіста має бути морально-етична, націо-

нально-патріотична межа: коли він перестає бути журналістом і починає бути свідомим громадянином. Ось тоді він повинен зупинити ефір і сказати гостю: свобода слова — це не свобода лиття бруду на українськість, це не всюдозволеність. Свобода слова, стандарти журналістської професії — це активна громадянська позиція, це — правда, це — професіоналізм, які журналіст реалізує на засадах україноцентризму.

ЛІТЕРАТУРА

1. Вовканич, С. (2001). Соціогуманістичний імператив тисячоліття: права і людини, і нації. *Вісник Львівського університету. Серія журналістика*, 21, 44-57.
2. Волошина, Л. (2019, 13-14 вересня). Справа не в питаннях... Українська журналістика почнеться з того, що професійний цех припинить видавати шоу за аналітику, а запрошену масовку за людей, чия думка є вкрай важливою для суспільства. *День*.
3. Горбулін, В. (2016а, 25 березня — 1 квітня). Гібридна війна: все тільки починається... *Дзеркало тижня*.
4. Горбулін, В. (2016б, 26 лютого). Тези до другої річниці російської агресії проти України. *Українська правда*. Взято з <https://forum.pravda.com.ua/index.php?topic=907290.5>.
5. Горбулін, В. (2016с, 27 серпня — 2 вересня). Хитромудра невизначеність нового світопорядку. *Дзеркало тижня*.
6. Грабовський, С. (2015, 4-5 вересня). Не «баланс», а об'єктивність. *День*.
7. Жулинський, М. (2019, 1-7 серпня). «А на москалів не вважайте...»: Російська мова як інструмент мовно-культурної та політичної експансії. *Слово Просвіти*.
8. Капелюшний, А. О. (Уклад.). (2004). *Енциклопедія афоризмів і крилатих фраз: «Журналістика — це спосіб життя»*. Львів: ПАІС.
9. Карпенко, В. О. (2006). Інформаційна політика та безпека. Київ: Нора-Друк.
10. *Конституція України*. (1997). Київ: Преса України.
11. Кулаков, А. (2014, 18-19 квітня). Надання ефіру злочинцям — безвідповідально і злочинно. *День*.
12. Лизанчук, В. (2015). *Психологія мас-медіа*. Львів: ЛНУ імені Івана Франка.
13. Лизанчук, В. (2016, 15-21 грудня). Україноцентризм і стандарти журналістської професії. *Слово Просвіти*.
14. Лизанчук, В. (2017а, 9-15 листопада). Головна гуманітарна зброя. *Слово Просвіти*.
15. Лизанчук, В. (2017б). *Інформаційна безпека України: теорія і практика*. Львів: ЛНУ імені Івана Франка.
16. Лизанчук, В. (2017с, 18-24 травня). Якою має бути головна світоглядна платформа української журналістики?! *Слово Просвіти*.
17. Лизанчук, В. (2018, 18 липня). Диявол входить голкою, а роздувається горою. *Слово Просвіти*.

18. Лубчак, В. (2016, 24-25 червня). «Чи вистоять інформаційні bastiони»? *День*.
19. Маринович, М. (2017). Криза постмодерної релятивності та етичний вимір. *Патріархат*, 6, 11-13.
20. Михайлин, І. Л. (2008). *Журналістика як всесвіт: Вибрані медіадослідження*. Харків: Прапор.
21. Михайлин, І.Л. (Уклад.). (2013). *Журналістика: Словник-довідник*. Київ: Академвидав.
22. Огризко, В. (2015, 11 серпня). Російська інформаційно-пропагандистська війна: деякі методи та форми протидії. *День*.
23. Татарин, М. (2017). Спокуса класицизму: привабливість постправди. *Патріархат*, 6, 3-7.
24. Тимошик, М. (2014, 7-8 листопада). Стандарти українського журналіста. *День*.
25. Торба, В. (2016, 7-8 жовтня). Росія — це вічний сусід і вічний ворог. *День*.
26. Siebert, F., Peterson, T. & Schramm, V. (1963). *Four theories of the press*. Urbana: University of Illinois press.

REFERENCE

1. Horbulin, V. (2016a, March 25 — April 1). Hibrudna viina: vse tilky pochynaietsia... [Hybrid war: it's just getting started...]. *Dzerkalo tyzhnia* [in Ukrainian].
2. Horbulin, V. (2016b, February 26). Tezy do druhoi richnytsi rosiiskoi ahresii proty Ukrainy [Abstracts on the second anniversary of Russian aggression against Ukraine]. *Ukrainska pravda*. Retrieved from <https://forum.ppravda.com.ua/index.php?topic=907290.5> [in Ukrainian].
3. Horbulin, V. (2016c, August 27 — September 2). Khytromudra nevyznachenist novoho svitoporiadku [The intricate uncertainty of the new world order]. *Dzerkalo tyzhnia* [in Ukrainian].
4. Hrabovskiy, S. (2015, September 4-5). Ne «balans», a obiektyvnist [Not balance, but objectivity]. *Den* [in Ukrainian].
5. Kapeliushnyi, A.O. (Comp). (2004). *Entsyklopediia aforyzmiv i krylatykh fraz «Zhurnalistyka — tse sposib zhyttia» [Encyclopedia of aphorisms and catchphrases: «Journalism is a way of life»*. Lviv: PAIS [in Ukrainian].
6. Karpenko, V.O. (2006). *Informatsiina polityka ta bezpeka [Information policy and security]*. Kyiv: Nora-Druk [in Ukrainian].
7. *Konstytutsiia Ukrainy [The Constitution of Ukraine]*. (1997). Kyiv: Presa Ukrainy [in Ukrainian].
8. Kulakov, A. (2014, April 18-19). Nadannia efiru zlochynsiam — bezvidpovidalno i zlochynno [Providing air to criminals is irresponsible and criminal]. *Den* [in Ukrainian].
9. Lubchak, V. (2016, June 24-25). «Chy vystoiat informatsiini bastiony»? [Will Information Bastions Stand?]. *Den* [in Ukrainian].
10. Lyzanchuk, V. (2015). *Psykhohohiia mas-media [Psychology of mass media]*. Lviv: LNU imeni Ivana Franka [in Ukrainian].

11. Lyzanchuk, V. (2016, December 15-21). Ukrainotsentryzm i standarty zhurnalistskoi profesii [Ukrainian centrism and standards of the journalistic profession]. *Slovo Prosvity* [in Ukrainian].
12. Lyzanchuk, V. (2017a, November 9-15). Holovna humanitarna zbroia [The main humanitarian weapon]. *Slovo Prosvity* [in Ukrainian].
13. Lyzanchuk, V. (2017b). *Informatsiina bezpeka Ukrainy: teoriia i praktyka [Information security of Ukraine: theory and practice]*. Lviv: LNU imeni Ivana Franka [in Ukrainian].
14. Lyzanchuk, V. (2017c, May 18-24). Yakoiu maie buty holovna svitohliadna platforma ukraïnskoi zhurnalistyky?! [What should be the main outlook platform for Ukrainian journalism?!]. *Slovo Prosvity* [in Ukrainian].
15. Lyzanchuk, V. (2018, July 18). Dyiavol vkhodyt holkoïu, a rozduvaietsia horoïu [The devil enters the needle and inflates the mountain]. *Slovo Prosvity* [in Ukrainian].
16. Marynovych, M. (2017). Kryza postmodernoï reliatyvnosti ta etychnyi vymir [The crisis of postmodern relativity and ethical dimension]. *Patriarkhat*, 6, 11-13 [in Ukrainian].
17. Mykhailyn, I.L. (2008). *Zhurnalistyka yak vsesvit: Vybrani mediadoslidzhennia [Journalism as the Universe: Selected Media Studies]*. Kharkiv: Prapor [in Ukrainian].
18. Mykhailyn, I.L. (2013). *Zhurnalistyka: Slovnyk-dovidnyk [Journalism: Directory Dictionary]*. Kyiv: Akademvydav [in Ukrainian].
19. Ohryzko, V. (2015, August 11). Rosiiska informatsiino-propahandystsko viina: deiaki metody ta formy protydii [The Russian propaganda war: some methods and forms of counteraction]. *Den* [in Ukrainian].
20. Siebert, F., Peterson, T. & Schramm, V. (1963). *Four theories of the press*. Urbana: University of Illinois press [in English].
21. Tataryn, M. (2017). Spokusa klasytsyzmu: pryvabyvist postpravdy [The temptation of classicism: the appeal of post-truth]. *Patriarkhat*, 6, 3-7 [in Ukrainian].
22. Torba, V. (2016, October 7-8). Rosiia — tse vichnyi susid i vichnyi voroh [Russia is an eternal neighbor and an eternal enemy]. *Den*.
23. Tymoshyk, M. (2014, November 7-8). Standarty ukraïnskoho zhurnalista [Standards of the Ukrainian journalist]. *Den* [in Ukrainian].
24. Voloshyna, L. (2019, September 13-14). Sprava ne v pytanniakh... Ukraïnska zhurnalistyka pochnetsia z toho, shcho profesiïnyi tsekh prypynyt vydavaty shou za analityku, a zaproshenu masovku za liudei, chya dumka ye vkrai vazhlyvoïu dlia suspilstva [It is not a matter of... Ukrainian journalism will start with the fact that the professional shop will cease to broadcast shows for analytics, but the invited extras for people whose opinion is very important for society]. *Den* [in Ukrainian].
25. Vovkanych, S. (2001). Sotsiohumanistychnyi imperatyv tysiacholittia: prava i liudyny, i natsii [The Millennium Sociohuman Imperative: Human and National Rights]. *Visnyk of the Lviv University. Series Journalism*, 21, 44-57 [in Ukrainian].
26. Zhulynskiy, M. (2019, August 1-7). «A na moskaliv ne vvazhaite...»: Rosiiska mova yak instrument movno-kulturnoi ta politychnoi ekspansii [«Do not count on Muscovites ...»: Russian as a tool for linguistic, cultural and political expansion]. *Slovo Prosvity* [in Ukrainian].

УДК 82-36:070(477)

Жанр анекдота на шпальтах газети «Україна Молода»

Оксана ГАРАЧКОВСЬКА

д. філол. н., проф.

Київський національний
університет культури і мистецтв

вул. Євгена Коновальця, 36,
Київ, Україна, 01133

e-mail:

garachkovskaoksana@gmail.com

ORCID: 0000-0001-8599-6430

© Гарачковська О., 2019

У статті висвітлюється специфіка анекдотів, що побачили світ на шпальтах газети «Україна молода» впродовж 2018–2019 років. На основі розлогого фактичного матеріалу, теоретичних розробок у царині жанрології осмислено процес виникнення та розвитку анекдота в українській літературі та журналістиці. У статті стисло розкривається генеза анекдота в Україні від давнини до наших днів.

Акцентується увага на тому, що смішний бік звичайних буденних обставин у жанрі анекдота настільки загострено, що вони виступають на грані між реальним і неможливим. Для нього іноді добираються такі ситуації, які за своїм змістом і суттю не підлягають широкому розголошенню і можуть розповідатись лише в певному товаристві.

Проведений аналіз засвідчив, що на шпальтах «України молоді» впродовж двох останніх років анекдоти регулярно друкувались у рубриках «Приколи про одеситів», «Приколи про свекрух і невісток», «Приколи про депутатів» тощо. Усього побачило світ близько дев'ястисот анекдотів, що є свідченням лише однієї з можливих форм побутування анекдота як жанру журналістики в системі друкованих ЗМІ. Водночас старі анекдоти також досить часто потрапляють на шпальти популярного видання, внаслідок чого виникає гумористично-сатиричний інтертекст з новими оцінками дійсності, новими смислами та асоціаціями — своєрідний «комічний золотослів». Якраз із цього джерела автори аналітичних статей, коментарів чи фейлетонів і беруть здебільшого кращі зразки анекдотів для унаочнення своїх розмислів. У такий спосіб адресанти апелюють до читацького досвіду реципієнтів, розраховуючи на адекватне сприйняття ними не тільки популярних у минулому анекдотів, а й сучасних суспільних процесів та обставин.

Жанрова типологія анекдотів, опублікованих у газеті «Україна молода», — від політичних «Приколів про Путіна», «Приколів про Януковича» та інших конкретних осіб, представників Держдуми Росії, до побутових анекдотів — «Приколів про їжу» тощо.

Дослідження організаційно-видавничої історії газети «Україна молода» та аналіз анекдотів, опублікованих на її шпальтах упродовж останніх двох років, дозволяє стверджувати, що це видання посідає вагоме місце в українській журналістиці початку XXI ст.

Ключові слова: анекдот, жанр, «Україна молода», сатирична публіцистика, критична журналістика, газета, сатира, гумор.

ANECDOTE GENRE ON THE PAGES OF “UKRAINA MOLODA” (“YOUNG UKRAINE”) NEWSPAPER

Oksana Garachkovska

Doctor of sciences (Philology), Associate Professor

Kyiv National University of Culture and Arts

01133, 36 Ye. Konovalets str., Kyiv, Ukraine

e-mail: garachkovskaoksana@gmail.com

ORCID: 0000-0001-8599-6430

Researcher ID: T-3868-2019

The article highlights the specifics of the anecdotes that were published on the pages of the newspaper “Ukraina Moloda” (“Ukraine Young”) during 2018-2019. The process of origin and development of anecdote in Ukrainian literature and journalism is based on the factual material, theoretical developments in the field of genre. The article briefly reveals the genesis of anecdote in Ukraine from ancient times to the present days.

Attention is drawn to the fact that the ridiculous side of ordinary everyday circumstances in the anecdote genre is so sharpened that they stand on the line between the real and the impossible. For it, sometimes such situations are selected which, by their content and essence, are not widely publicized and can only be narrated in a particular society.

The conducted analysis showed that during the last two years anecdotes were regularly published on the pages of “Ukraina Moloda” under the headlines “Jokes about Odessa citizens”, “Jokes about mothers-in-law and daughters-in-law”, “Jokes about deputies” and others. A total of nine hundred anecdotes have been released, which is an evidence of only one possible form of anecdote as a journalism genre in the print media system. At the same time, old anecdotes also often hit the headlines of a popular publication, resulting in a humorous-satirical intertext with new evaluations of reality, new meanings and associations - a kind of “comic goldword”. Just from this source, authors of analytical articles, commentaries, or feuilletons take the best samples of anecdotes to clarify their thoughts. In this way, the addressees appeal to the reader’s experience of the recipients, relying on an adequate perception of not only popular past anecdotes, but also of contemporary social processes and circumstances.

Genre typology of anecdotes published in “Ukraina Moloda” newspaper is from political “Jokes about Putin”, “Jokes about Yanukovich” and other specific individuals of the State Duma, to life jokes — “Jokes about Food” and more.

A study of the organizational and publishing history of “Ukraina Moloda” newspaper and the analysis of anecdotes published on its pages over the past two years suggest that this publication holds a significant place in Ukrainian journalism at the beginning of the 21st century.

Keywords: anecdote, genre, “Ukraina Moloda”(“Ukraine Young”), satirical journalism, critical journalism, newspaper, satire, humor.

Постановка проблеми

В останні роки сатира й гумор посіли помітне місце в системі українських друкованих ЗМІ. Сатирична публіцистика як один із різновидів публіцистики, а також критична журналістика відіграють напрохуд важливу роль у відтворенні значних подій соціального життя і впливу їх на свідомість народу, оскільки, з одного боку, беруть активну участь в реалізації ідейної боротьби, з іншого, сприяють формуванню естетичного смаку читачів. Така експансія сатири й гумору на шпальтах друкованих ЗМІ, імовірно, пов'язана передусім із процесом подальшої демократизації та гуманізації нашого суспільства.

Серед найбільш уживаних на шпальтах українських газет і журналів, нарівні з епіграмою та сатиричною афористикою, залишається жанр анекдота.

Аналіз останніх досліджень і публікацій

Незважаючи на те, що в останні десятиліття побачили світ дві монографії науковців про анекдот як жанр (Курганов, 1997; Ковалів, 2007), з'явилося кілька журналістикознавчих статей про мовно-жанрову еволюцію анекдота в українських газетних текстах (Денискіна, 2007), про контекстуальний фон у сприйнятті, фіксації, публікації і дослідженні політичних анекдотів (Кирчів, 2009), про специфіку сюжету в стрілецькому анекдоті (Кузьменко, 2010), а також дисертаційна студія, присвячена традиційному анекдоту у контексті сміхових явищ української культури (Кімакович, 2017), серед жанрів критичної журналістики анекдот у вітчизняному журналістикознавстві залишається найменш осмисленим. Однак поважний вік жанру, його активне суспільне функціонування підкреслюють органічність і важливість тієї ролі, яку він виконує в соціальних комунікаціях, зокрема й на шпальтах друкованих ЗМІ.

Культурологічне вивчення анекдотів нині особливо актуальне, оскільки категорії комічного пов'язані з найважливішими концептами культури, зокрема, з такими параметрами життя суспільства, як офіційне й «карнавальне» (М. Бахтін) ставлення до політичної ситуації в країні і світі. Отже, актуальність статті спричинена гострою потребою заповнити лакуни в аналізі анекдота як жанру критичної журналістики, а також відсутністю публікацій на цю тему.

Мета дослідження — проаналізувати специфіку оприлюднених анекдотів на шпальтах газети «Україна молода» впродовж 2018–2019 років.

Виклад основного матеріалу

Анекдот науковці здебільшого визначають як «коротке сатиричне або гумористичне, з дотепним закінченням усне оповідання про якийсь смішний випадок чи подію» (Косяченко, 1988), «один із найпопулярніших і найоперативніших жанрів народної творчості» (Кузьменко, 1997, с. 85), як «коротку усну оповідь, парадоксальну міні-новелу гумористичного або сатиричного характеру з несподіваним фіналом (Ковалів, 2007, с. 68). П. Єфименко називав її «можебилицею», Ю. Федькович — «придибашкою».

Смішний бік звичайних буденних обставин у жанрі анекдота настільки загострено, що вони виступають на грані між реальним і неможливим. Для нього іноді добираються такі ситуації, які за своїм змістом і суттю не підлягають широкому розголошенню і можуть розповідатись лише в певному товаристві.

Уперше термін «анекдот» застосував Прокопій Кесарійський у книзі «Таємна історія» (550 р.), змальовуючи курйозні випадки, пов'язані з викриттям постаті імператора Юстиніана, звичайв палацового життя. Щоправда, до цього жанру, основою якого були неординарні, повчальні події, раніше зверталися китайські та індійські дотепники, античні історики Плутарх (прибл. 45 — прибл. 127 рр.), Светоній (приблизно 70 — приблизно 140 рр.).

В Європі XII–XVI ст. цей жанр мав різні назви: новеліно (Італія), шванк (Німеччина), фабліо (Франція), фацеція — латинською мовою.

Тематична палітра народних анекдотів надзвичайно строката. Усі смішні й кумедні сторони родинного та громадського життя людей в них є матеріалом і об'єктом відображення. В анекдотах висміюються святоші, ледарі, хвальки, нероби, п'яниці, державні діячі, що не виправдали довіри народу. Не випадково деякі дослідники називають анекдот «службою швидкого реагування» на актуальні події суспільного життя, «адже саме анекдот зачіпає нерідко такі теми, що донедавна були заборонені для друкованої літератури» (Кузьменко, 1997, с. 85).

Характерним прийомом анекдотів, закладеним у самому їх сюжеті, є комізм паралельної логіки, своєрідне переакцентування сюжету з серйозного на смішне. Прозорий підтекст або тонкий натяк, що впливає на основі психологічної асоціації у процесі сприйняття, і є гумористичним ядром таких творів.

Анекдот як специфічний жанр народної творчості привернув увагу письменників та дослідників понад півтора століття тому. Одним із перших опублікував українською мовою анекдоти про татар, Наполеона та чумаків Г. Квітка-Основ'яненко у 1822 р. Він же

одним із перших українських прозаїків почав опрацьовувати народні анекдоти у формі гумористичних оповідань.

Багато гумористичних знахідок дав український анекдот М. Гоголю, С. Руданському, І. Франку, Остапу Вишні, П. Глазовому та іншим письменникам.

В останні десятиліття чимало українських друкованих ЗМІ подають на своїх сторінках анекдоти: смішні бувальщини про письменників у рубриках «Вибрики пегаса», «Вишняк» та «Клуб імені Остапа Вишні» («Літературна Україна»).

Значне місце займає анекдот і на сторінках «України молоді» — щоденної інформаційно-політичної газети, яка виходить у Києві. Газета була заснована в липні 1991 року (перше число побачило світ 4 липня 1991 р.) як молодіжне видання ЦК Компартії України, однак уже в серпні того ж року вона стала незалежною, підтримавши незалежність України. По тому нетривалий час мала засновником Міністерство у справах молоді та спорту. Нині існує у формі приватного підприємства; власник і директор з 1991 р. і до цього часу — Михайло Дорошенко (з річною перервою на роботу керівником прес-служби Президента України В. Ющенка в 1994–1995 рр.; обов'язки головного редактора газети на той час виконував С. Сай-Боднар). «Україна молода» орієнтується на національно свідому вітчизняну аудиторію різного віку, входить до складу Української асоціації видавців періодичної преси (УАВПП).

На початку свого становлення у 90-х роках ХХ ст. «Україна молода» — перша в нашій державі приватна газета — друкувалась як тижневик, накладом у 9 тис примірників. Однак з місяця в місяць видання нарощувало обсяг, у роки президентства В. Ющенка стало щоденним (з'являлось друком п'ять разів на тиждень, окрім понеділка та вівторка) накладом понад сто тисяч примірників. З приходом до влади В. Януковича в 2010 році періодичність газети зменшилась до чотирьох разів на тиждень (виходила у середу, четвер, п'ятницю та суботу). З початком війни на Сході нашої держави, розв'язаної Російською Федерацією проти українського народу, економічна криза позначилась і на скороченні накладу та періодичності газети — до трьох разів на тиждень (з 2018 року «Україна молода» виходить у середу, четвер та суботу накладом у кілька десятків тисяч примірників).

За період свого існування газета «Україна молода» пережила чимало революцій: розпад СРСР і народження незалежної України, студентську Революцію на граніті з її першим в українській новітній історії політичним скандалом — відставкою прем'єр-мі-

ністра В. Масола, зміну президентів, Помаранчеву революцію та Євромайдан.

А нині це популярне видання переживає власну — технологічну революцію. Паралельно з друкованою версією редакція розвиває оновлений сайт www.umoloda.kiev.ua. Сьогодні усі її читачі, що користуються інтернетом, можуть читати газету онлайн. Отже, «Україна молода» прагне бути більш оперативною, тематично різноманітнішою та цікавішою і при цьому не втратити той гумор і здоровий глузд, притаманний газеті впродовж її існування.

Варто наголосити, що з перших номерів газети в ній на останній сторінці була започаткована рубрика «Анекдоти». З березня 2008 року назву рубрики змінили на «Приколи» (від слова «приколювати» — убивати кого-небудь, проколюючи тіло багнетом, кинджалом і т. п.). Згадаймо у цьому зв'язку «Енеїду» І. Котляревського: «Евріал к йому підкрався // І просто в рот кинджал уткнув, // І приколів його». Згодом слова «приколювати», «прикол» набули метафоричного значення — «убивати» сміхом, таврувати зло, нещадно висміюючи його.

Ось, скажімо, один із характерних «приколів» «України молоді»:

«Михайло Горбачов отримав Нобелівську премію миру за розвал СРСР, Нобелівський комітет із великою надією вручає премію Бараку Обамі» (№ 189 від 13.10.2009).

З січня 2017 року в «Україні молодій» з'явилась нова назва рубрики — перша тематична група «приколів» — «Приколи про соцмережі»:

«— Аллочко, ти таки вийшла заміж?! Ну і що ти скажеш про першу шлюбну ніч? — Усю ніч змінювала прізвище в соцмережах» (№ 013 від 31.01.2017).

Упродовж 2018–2019 рр. на шпальтах газети було опубліковано близько дев'ятисот анекдотів, що виходили здебільшого в рубриках, які ідентифікували тематичну групу «приколів»:

«Приколи про блондинок. На автозаправці касир попереджає блондинку: — Відсьогодні бензин подорожчав. — Добре, налийте мені 50 літрів учорашнього» (№ 010 від 26.01.2018);

«Приколи про весілля. Розмова організаторів весіль: — Не можна ставити столи буквою «П». — Чому? — Бо після восьмого тосту для гостей це вже лабіринт» (№ 021 від 21.02.2018);

«Приколи про їжу та логіку. Гість, який запізнився, сідає за стіл, присунувши вазочку з чорною ікрою, і починає їсти ложкою. Господар підходить до нього і тихо шепоче: — Любий, це ж вам не каша. — Ну що ви, ніякого порівняння» (№ 098 від 11.09.2018);

«Приколи про подружжя. — Науме Ароновичу, а яка різниця між закоханим чоловіком та одруженим? — Закоханий чоловік не знаходить слів, а одружений не встигає їх вставити» (№ 101 від 11.09.2019).

«Приколи про тестів та зятів. Терміново продам квартиру тим, хто п'є, горланить і гучно гуляє. Нехай мої сусіди нарешті оцінять, як їм зі мною пощастило» (№103 від 17.09.2019).

«Приколи про одеситів. Роза Марківна скаржитися подрузі: «Дуже хочеться тепла, любові, чоловічих рук на талії, та й талію хочеться» (№ 104 від 18.09.2019);

«Приколи про ресторани. В одеському ресторані: — Скажіть, у вас є дика качка? — Ні, але для вас ми можемо розлютити домашню» (№ 105 від 20.09.2019) тощо.

На шпальтах газети «Україна молода» в аналізованій період можна також зустріти рубрики анекдотів — «Приколи про народних депутатів», «Приколи про чиновників», «Приколи про ДАІ і ділових дружин», «Приколи про жінок і гроші», «Приколи про свекрух та зятів», «Приколи про суддів» та десятки інших. Зустрічаються почасти й старі анекдоти («анекдоти з бородою») — «Приколи про Чапаєва і Петьку», «Приколи про Брежнєва» тощо.

Кожна з названих тематичних груп може бути об'єктом подальших наукових студій.

Анекдоти в українських друкованих ЗМІ, у тому числі й на шпальтах «України молоді», виконують насамперед комунікативну, психотерапевтичну та катарсичну функції.

Важливим для сучасного анекдота є дотепне обігрування лексичної, референційної, синтаксичної, ілокутивної неоднозначності, іноді небезпечне для морально-етичного канону чи панівного режиму.

Ось, скажімо, один із «приколів» першого року російсько-української війни на Сході нашої держави:

«Дипломати: — Україна, Євросоюз і США мають намалювати для Путіна дорожню карту щодо виходу з кризи.

Народ: — Так ця карта у нас на кожному паркані намальована — «ПТН ПНХ» (№ 184 від 10.12.2014).

Так званий політичний анекдот представлений на шпальтах «України молоді» «Приколами про Путіна», «Приколами про Януковича» та інших конкретних осіб, представників Держдуми Росії, духовенства (Московського патріархату), про П. Порошенка, В. Кличка та інших українських політичних діячів.

Ось, наприклад, анекдот про В. Януковича: «На Майдані три місяці думали, що подарувати Януковичу на 23 лютого» (№ 028 від 25.02.2014).

Або анекдот про В. Кличка: «Слухаючи довгу промову Порошенка на інавгурації, Кличко подумав: «Ну і добре, що я не став Президентом» (№ 082 від 11.06.2014).

Чи про Держдуму Росії: «Держдума РФ планує визнати АТО в Україні геноцидом чеченського народу» (№ 082 від 11.06.2014) та інші.

Основними ознаками сучасного українського газетного тексту, на думку Г. Денискіної (2007), «стає відкритість, оперативність, композиційна варіативність, жанровий синкретизм, стилістична різноманітність, широкий тематичний діапазон і відчутне посилення ролі авторської особистості» (Денискіна Г., 2007). Сказане повною мірою стосується також і анекдотів, опублікованих на шпальтах газети «Україна молода».

Стосовно форми анекдотів, опублікованих на шпальтах газети «Україна молода», їхньої композиційної специфіки, варто зауважити, що вони вживаються здебільшого у вигляді фрази-спостереження («Зараз як ніколи раніше, стало очевидним, що батьківські збори — від слова «збирати» (№ 103 від 17.09.2019), діалогу («— Галочко, знайди, я млинців напекла. — Не можу, мені завтра за кермо» (№ 105 від 20.09.2019), глузування над мовними штампами, пародіюванням анонсів («Одеса. Продуктовий магазин. Анонс: «Особи, які не потребують решти, обслуговуються поза чергою» (№ 104 від 18.09.2019).

Чимало анекдотів наділені фабулою, що може розгортатися у подію: «Приходить до Рози Мойсеївни слідчий і запитує: — Розо Мойсеївно, а вчора ви говорили, що все було добровільно. Жінка йому відповідає: — Товаришу лейтенанте, діамант виявився фальшивим, значить, це все-таки було згвалтування» (№ 104 від 18.09.2019) тощо.

Отже, внаслідок проведеного дослідження можна зробити такі висновки:

В умовах гострої економічної скрути, при всіх труднощах становлення, попри фінансові проблеми в опозиційні роки, коли очільником держави був В. Янукович, «Україна молода» стала першою щоденною україномовною й українською, національною газетою в нашій державі.

На сторінках «України молоді» впродовж 2018–2019 рр. анекдоти регулярно друкувались у рубриках «Приколи про одеситів»,

«Приколи про свекрух і невісток», «Приколи про депутатів» тощо. Усього було оприлюднено близько дев'ятисот узірців цього жанру, що є свідченням лише однієї з можливих форм побутування анекдота як жанру журналістики в системі друкованих ЗМІ. Водночас старі анекдоти («приколи з бородою») також досить часто потрапляють на шпальти популярного видання, внаслідок чого виникає гумористично-сатиричний інтертекст з новими оцінками дійсності, новими смислами та асоціаціями — своєрідний «комічний золотослів», або «цитатний фонд» (Г. Денискіна). Власне з цього джерела автори аналітичних статей, коментарів чи фейлетонів і беруть здебільшого кращі зразки анекдотів для унаочнення своїх розмислів. У такий спосіб адресанти апелюють до читацького досвіду реципієнтів, розраховуючи на адекватне сприйняття ними не тільки популярних у минулому анекдотів, а й сучасних суспільних процесів та обставин.

Дослідження організаційно-видавничої історії газети «Україна молода» та аналіз анекдотів, опублікованих на її шпальтах упродовж останніх двох років, дозволяє стверджувати, що це видання займає вагоме місце в українській журналістиці початку ХХІ ст.

ЛІТЕРАТУРА

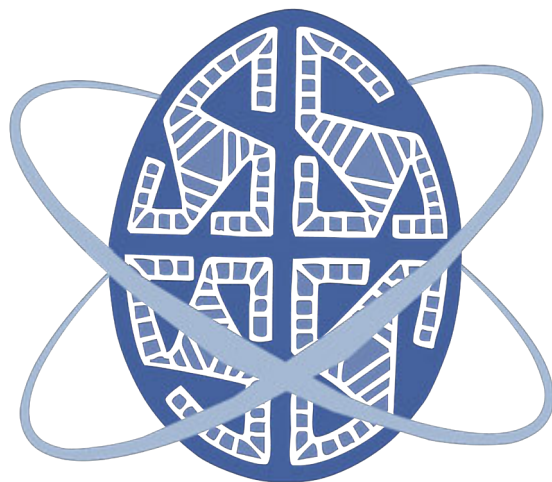
1. Денискіна, Г.О. (2007). Мовно-жанрова еволюція анекдота в газетних текстах. Наукові записки Інституту журналістики, 26, 227-230.
2. Кирчів, Р.Ф. (2009). Контекстуальний фон у сприйнятті, фіксації, публікації і дослідженні політичних анекдотів. Вісник Львівського університету імені Івана Франка. Серія філологічна, 47, 119-124.
3. Кімакович, І.І. (1996). Традиційний анекдот у контексті сміхових явищ української культури. (Дис. канд. філол. наук). ІМФЕ ім. М. Т. Рильського НАН України, Київ.
4. Кімакович, І.І. (2017). Народний анекдот і народний жарт як традиційні жанри усного мовлення комунікативних осіб. В Г. А. Скрипник (Ред.), *Слов'янський світ: Щорічник* (Вип. 16, с. 102-119). Київ: ІМФЕ ім. М. Т. Рильського НАН України.
5. Ковалів, Ю.І. (Уклад.). (2007). *Літературознавча енциклопедія* (Т. 1). Київ: Академія.
6. Косяченко, В.Т. (1988). Анекдот. В І.О. Дзевєрін та ін. (Ред.). *Українська Літературна Енциклопедія* (Т. 1, с. 67). Київ: Головна редакція УРЕ.
7. Кузьменко, О. (2010). Стрілецький анекдот: контекст — сюжет — текст. *Народознавчі зошити*, 1-2, 114-125.
8. Кузьменко, В.І. (1997). *Словник літературознавчих термінів*. Київ: Український письменник.
9. Курганов, Е. (1997). *Анекдот как жанр*. Санкт-Петербург: Академический проект.

REFERENCES

1. Denyskina, H.O. (2007). *Movno-zhanrova evoliutsiia anekdota v hazetnykh tekstakh* [Language-genre evolution of anecdote in newspaper texts]. *Naukovi zapysky Instytutu zhurnalistyky*, 26, 227-230 [in Ukrainian].
2. Kimakovych, I.I. (1996). *Tradytiiniy anekdot u konteksti smikhovykh yavlyshch ukrainskoi kultury* [A traditional anecdote in the context of the ridiculous phenomena of Ukrainian culture]. (PhD Dissertation). Institute of Art Studies, Folklore and Ethnology MT Rylsky NAS of Ukraine, Kyiv [in Ukrainian].
3. Kimakovych, I.I. (2017). *Narodnyi anekdot i narodnyi zhart yak tradytiini zhanry usnogo movlennia komunikatyvnykh osib* [People's anecdote and people's joke as traditional genres of verbal communication of communicative persons]. In H.A. Skrypnyk et al. (Eds.), *Slov'ianskyi svit: Shchorichnyk* [The Slavic World: Yearbook] (Issue. 16, pp. 102-119). Kyiv: Institute of Art Studies, Folklore and Ethnology MT Rylsky NAS of Ukraine [in Ukrainian].
4. Kosiachenko, V.T. (1988). *Anekdot* [Anecdote]. In I.O. Dzeverin et al. (Eds.), *Ukrainska Literaturna Entsyklopediia* [Ukrainian Literary Encyclopedia] (Vol. 1, p. 67). Kyiv: Holovna redaktsiia URE [in Ukrainian].
5. Kovaliv, Yu.I. (Comp.). (2007). *Literaturoznavcha entsyklopediia* [Encyclopedia of Literary Studies] (Vol. 1). Kyiv: Akademiia [in Ukrainian].
6. Kurganov, E. (1997). *Anekdot kak zhanr* [Joke as a genre]. St. Petersburg: Akademicheskii proekt [in Russian].
7. Kuzmenko, O. (2010). *Striletskyi anekdot: kontekst — siuzhet — tekst* [Sagittarius joke: context — history — text]. *Narodoznavchi zoshyty*, 1-2, 114-125 [in Ukrainian].
8. Kuzmenko, V.I. (1997). *Slovyk literaturoznavchykh terminiv* [Dictionary of Literary Terms]. Kyiv: Ukrainskyi pysmennyk [in Ukrainian].
9. Kyrchiv, R.F. (2009). *Kontekstualnyi fon u spryiniatti, fiksatsii, publikatsii i doslidzhenni politychnykh anekdotiv* [Contextual background in the perception, recording, publication and research of political anecdotes]. *Visnyk Lvivskoho universytetu imeni Ivana Franka. Seriia filolohichna*, 47, 119-124 [in Ukrainian].

ІСТОРІЯ ЖУРНАЛІСТИКИ

HISTORY OF JOURNALISM

УДК 070(71):821.161.2"19"

Канадський журнал «Слово Істини» в українському літературному процесі

Михайло ЛЕЦКІН

канд. філол. н., доц.

Житомирський державний
університет ім. Івана Франкавул. Велика Бердичівська, 40
10002, Житомир, Україна

e-mail: michaelangelo@i.ua

© Лецкін М., 2019

У статті реалізовано спробу продемонструвати представленість у канадському журналі Івана Огієнка (митрополита Іларіона) «Слово Істини» (1947–1951 роки) окремих проявів українського літературного процесу на прикладі письменників (белетристів, літературознавців, прозаїків і поетів) Леоніда Білецького, Семена Гаєвського, Володимира Дорошенка, Ігоря Качуровського, Леоніда Мосендза, Петра Одарченка, Бориса Олександрів, Яра Славутича, Михайла Садиленка. Через журнал І. Огієнко у важкий період після закінчення Другої світової війни закликав громадськість підтримати письменників матеріально, сам регулярно займався такою допомогою і публікував повідомлення про факти підтримки літераторів; слова подяки за цю допомогу, які виходили від українських письменників, також публікувалися на сторінках часопису. В журналі українські письменники високо оцінювали працю І. Огієнка «Історія української літературної мови», через яку коло письменництва значно розширювалось, у тому числі й за рахунок авторів із совєтської України. Журнал публікував поезію та прозу не лише релігійного (переважно самого митрополита Іларіона), а й світського характеру. Літератори на тлі тодішньої мовної розхристаності високо поцінювали високий рівень грамотності, притаманний «Слову Істини». На сторінках журналу знаходила місце і творчість українських письменників попереднього часу, які на той час уже пішли з життя (Спиридона Черкасенка, Юрія Клена). В статті йдеться і про чималі труднощі, з якими стикався І. Огієнко у видавничій справі, зокрема про критику малої автури часопису «Слово Істини», про окремі спроби ігнорування журналу. Безпосередня представленість письменників на журнальних шпальтах «Слова Істини» подається на більш широкому тлі творчого шляху того чи іншого письменника, його зв'язків з Іваном Огієнком. При всій фрагментарній репрезентованості українського літературного процесу в журналі «Слово Істини» ці фрагменти й нині є важливим матеріалом, без якого загальна картина української літератури була б неповною.

Ключові слова: український літературний процес, часопис, «Слово Істини», видавнича справа.

CANADIAN JOURNAL «SLOVO ISTYNY» (“WORD OF TRUTH”) IN UKRAINIAN LITERARY PROCESS

Mykhailo Lietskin

PhD in Philology, Associate Professor
Zhytomyr I. Franko State University
40 Berdychivska str.
10002, Zhytomyr, Ukraine
e-mail: michaelangelo@i.ua

The article implements the attempt to demonstrate the presence in Ivan Ohienko's (Metropolitan Hilarion) Canadian journal «Slovo Istyny» («Word of Truth») (1947–1951) of certain manifestations of the Ukrainian literary process on the example of writers (fiction writers, literary critics, prose writers, poets), Leonid Biletskyi, Semen Haievskyi, Volodymyr Doroshenko, Ihor Kachurovskyi, Leonid Mosendz, Petro Odarchenko, Borys Oleksandriv, Yar Slavutych, Mykhaylo Sadylenko. With the help of journal Ivan Ohienko in the difficult period after the end of World War II called on the public to support the writers financially. He regularly provided such assistance and published reports on the facts of writers' support; words of gratitude for this help, which came from Ukrainian writers, were also published on the pages of the journal. In the journal, Ukrainian writers praised I. Ohienko's work «History of Ukrainian Literary Language,” through which the range of writers has expanded significantly, including authors from the Soviet Ukraine. The journal published poetry and prose not only religious (mainly by Metropolitan Hilarion himself) but also secular. Against the backdrop of linguistic fragmentation at the time, writers highly appreciated the high level of literacy inherent in «Slovo Istyny» («Word of Truth»). On the pages of the journal found the place creativity of Ukrainian writers of the previous time, who by that time had already passed away (Spyrydon Cherkasenko, Yuriy Klen). The article also discusses the considerable difficulties faced by I. Ohienko in publishing, in particular, the criticism of a small aviary of the journal «Slovo Istyny» about some attempts to ignore the journal. The direct representation of writers in the journal «Slovo Istyny» is presented against a broader background of the creative path of a particular writer, his connections with Ivan Ohienko. Despite all the representation fragmentation of Ukrainian literary process in the journal «Slovo Istyny», these fragments are still important material without which the overall picture of Ukrainian literature would be incomplete.

Keywords: Ukrainian literary process, journal, "Word of Truth", publishing.

Постановка проблеми

У двох наших попередніх публікаціях про журнально-видавничу діяльність Івана Огієнка (митрополита Іларіона) (Лецькін М., 2014; Лецькін М., 2016) було продемонстровано віддзеркалення українського літературного процесу в місячних журналах 30-х років ХХ ст. Як тільки митрополит Іларіон у вересні 1947 р. прибув до Канади, у місто Вінніпег, він одразу ж зацікавився виданням нового журналу. Статус православного ієрарха підказав видавцеві як напрямок, так і назву цього часопису. Уже в листопаді 1947 р. митрополит Іларіон видрукував перше число журналу «Слово Істини» («народного християнського місячника») (Тіменик З., с. 175). Здавалося б, такий характер місячника й порівняно недовгий вік його існування (до 1951 р.) не передбачав простору на його сторінках для світської літератури. Тим не менш митрополит, сам поет і драматург (хай і релігійний), не був занадто ригористичним у цьому питанні...

Аналіз останніх публікацій

Спеціально цьому часописові присвячена стаття Юрія Мицика 2007 року «Місячник «Слово Істини» як джерело до вивчення життя і творчості митрополита Іларіона (І. Огієнка)» (Мицик Ю.). Серед інших журналів І. Огієнка канадського періоду про «Слово Істини» йдеться в статті Миколи Тимошика «Канадські україномовні часописи «Слово Істини», «Наша Культура», «Віра й Культура»» (Тимошик М. Канадські...), у ще ширшому контексті — у дослідженні Олеся Опанасюка «Рідне слово на чужині: Іван Огієнко — редактор і видавець» (Опанасюк О.). Літературознавчий аспект у цих працях заторкнuto лише побіжно.

Мета й завдання статті

Автор ставить собі за мету на підставі існуючої літератури виокремити прояви українського діаспорного літературного процесу на сторінках місячника «Слово Істини».

Виклад основного матеріалу

У листопаді 1947 р. митрополит Іларіон видрукував перше число журналу «Слово Істини» («народного християнського місячника») (Тіменик З., с. 175), через який розпочав широку дієву кампанію допомоги українцям, що внаслідок жадливої світової війни опинилися в скрутному становищі — на межі життя і смерті. У першому номері часопису І. Огієнко вміщує звернення «До всіх людей доброї волі», де з глибокою тривогою й водночас із гордістю за людську гідність українських літераторів зазначав, що «багато... учених, письменників, поетів, митців... терпить від постійного недоїдання... Вони починають глухнути, сліпнути, набувають сухот... Вони будуть тихо гинути, але просити не стануть» (Тіменик З., с. 53–54), і зорганізував допомогу нужденним інтелектуалам (Тіменик З., с. 176). Заклик було почуто в усьому світі.

Серед врятованих завдяки організованій І. Огієнком кампанії був Леонід Білецький (1882–1955) (Тіменик З., с. 176), відомий філолог-шевченкознавець. У 1922–1924 рр. Л. Білецький викладав методологію української літератури та історію української драми в Українському таємному університеті Львова, звідти переселився до Праги, де в нього вийшли до читача «Перспективи літературної критики» (1925), «Принципи в літературному дослідженні і критиці» (1927) (Мацько В., с. 179). Живучи в Німеччині (Аугсбург), Л. Білецький продовжував наукову діяльність і опублікував там праці «Історія української літератури» (1947), «Марко Вовчок та її творчість» (1948). 1949 року Л. Білецький опублікував дослідження «Віруючий Шевченко» та «Дмитро Дорошенко». До 1951 р. належать праці Л. Білецького «Три силуетки: про Марка Вовчка, Ольгу Кобилянську, Лесю Українку» та «Перша читанка: підручник» ([http... Білецький...](http://...)), які засвідчили, що дослідник суміщав інтереси як науки, так і шкільництва. 1956 року помертньо в Канаді було випущено «Рідне слово: підручник» невідомого трудівника Л. Білецького.

У числі 4 за 1948 р. Леонід Тимофійович з'являється як автор часопису «Слово Істини» (Ляхоцький В. Просвітитель..., с. 473). 1950 року він надрукував у Вінніпезі книжку «Омелян Огоновський», про що І. Огієнко вмістив у рубриці «Нові книжки» журналу «Слово Істини» повідомлення (Сохацька Є., с. 128–129). Омелян Огоновський — це видатний західноукраїнський учений-філолог і громадський діяч.

Семен Гаєвський (1876–1975) — український літературознавець, відомий також як єпископ Сильвестр. С. Гаєвський видав понад 60 наукових праць, присвячених головно пам'яткам української літератури. 1912 року він надрукував перше наукове дослідження «Київські списки повісті «Александрія» (Гаєвський С.), яке згодом лягло в основу більш розлогої праці. У двадцяті роки побачили світ його важливі дослідження «Теорія поезії» (1924 — усього було три видання), «Літературна діяльність Ольги Кобилянської» (1928), «Александрія в давній українській літературі»; 1929 р. — опубліковано перший том, а другий, за свідченням самого автора, «більшовики знищили» (Листування..., с. 459). 10 серпня 1946 року з Німеччини він надіслав І. Огієнкові листа, де повідомляв: «Вже два рази виступав на Шевченківській і Франковій конференціях із рефератами» (Листування..., с. 451). Лист С. Гаєвського від 8 жовтня 1946 р. свідчить: «Маю чергові скорпіони від митр. Полікарпа..., який заборонив читати (як [я] прочитав в указі на тему «Франко як творець «Мойсея»)» доклади, які не одержали апробати Св. Синоду» (Листування..., с. 451–452). 30 травня 1947 р. С. Гаєвський (Сильвестр) дякує І. Огієнкові (Іларіону) за надіслану його поему «Марія Єгиптянка»: «Зразу ж написав рецензію й відослав до газети «Наше життя» в Аугсбурзі. Послав поему з листом

і допискою проф. Л. Білецькому в Новий Ульм. Думаю, що він не відмовиться дати рецензію»; згадує автор листа долю своїх попередніх праць — розвідки про «Александрію» та «Теорію художньої літератури» (Листування..., с. 455). Наступного, 1948 р. С. Гаєвський, ще перебуваючи в Німеччині, видав у Нью-Йорку працю «Франків «Мойсей»» (Листування..., с. 555). У листах С. Гаєвського за 1951 р. згадується його праця над «Словом о полку Ігоревім» (Листування..., с. 462). До 1956 р. належить монографія «Іван Франко: Основні ознаки творчості» (Мельбурн) (Гаєвський С.).

У квітневому числі 6 журналу «Слово Істини» за 1948 р. було вміщено повідомлення єпископа Сильвестра — Семена Гаєвського про одержання посилки з одягом (Листування..., с. 457). Заслуговує на цитування лист С. Гаєвського від 17 липня 1950 р. з високою оцінкою книги І. Огієнка, надісланої з Канади С. Гаєвському (цей лист було оперативно надруковано в липневому числі 9 «Слова Істини»): «Одержав «Історію української літературної мови», остовпів від здивування! В еміграційних обставинах виконати таку складну річ із такою силою наукової літератури, це просто чудо, а не праця звичайної науково озброєної людини. Особливо захопило мене широкі і правдиве освітлення радянських часів із використанням усієї літератури. Користатимуть це й ті, що роблять Іларіона «москвофілом», а разом і мене, що поминаю його на Богослужбах» (Листування..., с. 461–462).

Володимир Дорошенко (1879–1963) 1918 року випустив у світ дослідження «Життя і слово: статті на літературно-громадські теми», «Спис творів Івана Франка, вип. 1–2» (завершено 1930 року). 1921 року побачила світ у Львові праця В. Дорошенка «Василь Стефаник», 1922-го — «Шевченкова криниця» (Князь...). Коли 1924 року в Києві вийшло четверте, доповнене видання «Історії українського письменства» С. Єфремова, то В. Дорошенко схвально відгукнувся на цю подію, висловивши захоплення живим, творчим викладом матеріалу (Інститут..., с. 89–90). В. Дорошенко 1925 року випустив у Львові короткий інформаційний огляд «Шевченкознавство за останнє десятиліття. 1914–1924». 1939 року В. Дорошенко оприлюднив у 16 томі Повного видання творів Т. Шевченка «Показчик видань Шевченкових творів та спис бібліографічних праць про Шевченка» (Князь...).

Коли В. Дорошенко 1949 року вже перебрався до Філадельфії в Сполучених Штатах Америки і знову спромігся зайнятися інтелектуальною творчістю (це була переважно літературно-наукова праця, мемуаристика, бібліографія), в Огієнковому часописі «Слово Істини» було опубліковано повідомлення про вихід у світ праці В. Дорошенка «Огнище української науки — «Наукове товариство ім. Т. Шевченка»» (Ляхоцький В. Тільки..., с. 314).

Ігор Качуровський (1918–2013) — український діаспорний поет, прозаїк, літературознавець, перекладач, редактор-видавець. Про основні віхи своєї творчості він сам написав у автобіографії:

«Перша збірка лірики вийшла 1948 р.

Друкувався в діаспоральних журналах «Літаври», «Нові Дні», «Пороги» (був редактором), «Молода Україна», «Овид», «Сучасність», «Визвольний Шлях» та в збірниках «Слово»; також містив переклади і статті на українські теми в російських журналах «Грани», «Континент», «Новый Журнал». На Україні мої статті, добірки поезій та уривки прози друкувалися в журналах «Україна», «Дніпро», «Прапор», «Всесвіт» та в газетах «Слово» й «Народна Газета».

Окремі поезії увійшли до «Антології української поезії» В. Державина, до «Координат» та до «Золотого гомону».

Ім'я моє фігурує в кількох енциклопедіях (не лише українських). Належу до об'єднання аргентинських письменників S.A.D.E.

Твори тричі премійовані або відзначені на літературних конкурсах.

Англійською мовою перекладені з прози «Шлях невідомого» (переклад Ю. Ткача) та готична новела «По той бік безодні» (друкована в Індії, у журналі «Уранія»), окремі поезії перекладено на мови англійську, німецьку, російську, іспанську та польську; деякі літературознавчі розвідки опубліковано в німецькому і французькому перекладі.

Для української програми Радіо Свобода написав і начитав понад 2000 скриптів — переважно на літературні теми (Зокрема, на хвилі «Радіо Свобода» І. Качуровський тепло відгукнувся на вихід у США книжки про М. Драй-Хмару його дочки (Трембіцький, 2011)).

Доповіді й літературні вечори мав у Зальцбурзі, Буенос-Айресі, Мюнхені, Парижі, Римі, Лондоні.

Педагогічна діяльність: 1968 р. читав лекції з російської літератури на курсах при Університеті Спасителя (в отців єзуїтів) у Буенос-Айресі; від середини 70-х років читаю лекції з новітнього українського письменства та теорії літератури (віршознавство, стилістика, теорія жанрів) в Українському Вільному Університеті в Мюнхені, двічі читав курс української літератури для майбутніх священників у отців Василіан у Римі (сам я — православний).

Творчість моя розподіляється між поезією (збірки «Над світлим джерелом», «В далекій гавані», «Пісня про білий парус», «Свічада вічності» та поема «Село»), прозою («Шлях невідомого», «Дім над кручею», «Залізний куркуль», низка новель), перекладацтвом («Вибране» Петрарки, «Золота галузка» — переклади з іспанської, португальської та каталанської; частинно друкована по журналах антологія «Окно в українську поезію») та літературознавством (триптих: «Нарис компаративної метрики», «Фоніка», «Строфіка»); меншою мірою присвя-

чується гумористиці (друкований вроздріб «Пародіярієм Хведосія Чички») та дитячій літературі (чекає на друк у «Веселці» віршована казка «Пан Коцький»).

Упорядкував біля десятка хрестоматій, антологій та збірників, але з них дотепер побачила світ лише «Хрестоматія української релігійної літератури. Книга перша. Поезія» (Очима..., с. 139–140).

У вінніпезькому місячнику І. Огієнка (Іларіона) «Слово Істини» друкувалися поезії І. Качуровського — зокрема, цикл «Серце дзвонить» (Тимошик М. «Лишусь...», с. 329; Ляхоцький В. Просвітитель... с. 475). Лист І. Качуровського від 25 червня 1949 р. був відправлений з Аргентини: «Я сильно відстав від нашого політичного, і літературного життя. Чи виходить «Слово Істини»? (останнє число, яке я маю, здається 11)» (Листування., с. 242–243). А коли 1949 року у Вінніпезі вийшла друком знакова праця І. Огієнка «Історія української літературної мови», то від І. Качуровського прийшов такий проникливий відгук на цю книгу (лист від 1 травня 1950 р.):

«Позавчора прийшла Ваша «Історія укр. літ. мови». Цією книжкою я прямо захоплений. Її можна читати не відриваючись, як роман — настільки вона живо й цікаво написана. А простота і зрозумілість викладу робить її приступною для найширшого кола читачів. Найголовніше те, що приваблює у Вашій праці — це її безтенденційність, її об'єктивна науковість. Істина для Вас стоїть вище всього!.. деякі наші, виховані на тенденційності «критики» виступлять з осудом Вашої «Історії укр. літ. мови». Що торкається мене особисто, то я від наукової праці вимагаю насамперед науковості й тому працю Вашу вітаю з усією ширістю.

Ваше Високопреосвященство! Якщо це Вам може бути потрібно, то я не маю нічого проти того, щоб Ви цю мою оцінку «Іст. укр. літ. мови» вмістили в «Слові Істини» за моїм підписом.

У «Порогах» ч. 7 я вмістив оголошення про вихід у світ Вашої книжки... адміністратор і видавець «Порогів» просить прислати йому (він має книгарню) десяток примірників «Історії укр. літ. мови» на продаж» (Листування..., с. 244–245) (відгук І. Качуровського на книжку І. Огієнка було надруковано в червневому 8-му числі «Слова Істини»).

Леонід Мосендз (1897–1948) — український поет і прозаїк. В еміграції із самого її початку Л. Мосендз був визнаний як український поет, у Подєбрадах разом з Оленою Телігою, Євгеном Маланюком, Юрієм Кленом, Олегом Ольжичем входив до поетичної «квадриги», яка гуртувалася навколо «Літературно-наукового вісника», з ними ж та деякими іншими поетами створив «Празьку школу» (Панченко В., с. 47). Л. Мосендз є автором вінка сонетів «Юнацька весна», поеми «Вічний корабель» про національно-визвольну боротьбу нідерландців у XVI ст. з явними алюзіями до української історії. Перша

авторська книга Л. Мосендза була не поетичною, а есеїстичною (від цього не менш талановитою) — «Штайн — ідея й характер» (Львів, 1935) — про героя визвольної боротьби німецького народу проти наполеонівської агресії. І далі він видає свою прозу: автобіографічну повість «Засів» (Чернівці, 1936), збірку оповідань «Людина покірنا» (Львів, 1937) (Українське..., с. 171–175), яку було посмертно перевидано 1951 року в канадському Вінніпезі. 1939 року виходить друком новелістична збірка Л. Мосендза «Відплата» з темами європейського середньовіччя та Ренесансу. Нарешті, в 1941 р. у Празі з'являється перша поетична книжка нашого автора «Зодіак» із комплексом віршів 1921–1936 рр. Л. Мосендз продовжує горіти творчим полум'ям і в 1940–1943 рр. входить до авторського колективу празького журналу «Пробоем» (Качкан В., с. 254). Леонід 1945 року перебирається до альпійської Австрії. Цього року в Інсбруку виходить поема «Канітферштан, на українську мову перелицьований», присвячена дружині, 1946 року — автобіографічна поема «Волинський рік» (надрукована в Мюнхені 1948 року). В Інсбруку Л. Мосендз заприятелював із Юрієм Кленом (Освальдом Бургардтом), тут вони разом із Миронном Левицьким для розрядки від серйозної напруженої творчості, від труднощів повоєнного життя та невсипущої Леонідової хвороби вирішили здійснити гумористичний проєкт такого собі «українського Козьми Прутка» — графомана Порфирія Горотака; твір «Дияболічні параболи» вийшов у світ у Зальцбурзі 1947 року. Написав Л. Мосендз і поему «Дні життя і смерті козака Мамая», і дитячі казки, і памфлети. Серйозною його працею став полемічно-суперечливий роман «Останній пророк» про Івана Хрестителя (три частини опубліковані посмертно, четверта й досі не знайдена) (Українське..., с. 175–177).

Брак автури після руйнівної світової війни спричинився до того, що практично до 80 відсотків матеріалів на сторінках часопису «Слово Істини», що був задуманий як «народний християнський місячник», належали перу самого митрополита. Це викликало невдоволення з боку певної частини української еміграції, серед якої надто помітною постаттю був Л. Мосендз. Він піддавав дошкульній критиці поетичні твори Владики Іларіона (які той рясно друкував у «Слові Істини»), вважаючи цю поезію неякісною, і написав на твори митрополита знущальну рецензію (Тимошик М. «Лишусь...», с. 487). Він вважав неприпустимим те, що поеми православного ієрарха друкувалися в католицькому Парижі, і ту згадану вже нами обставину, що видавець-редактор журналу є водночас і чільним автором видання. А між тим сам Л. Мосендз не дуже і прагнув поповнити собою число авторів «Слова Істини», бо його релігійний світогляд вагався між православ'ям і протестантизмом та окультизмом, тож і митрополит, вели-

кий поціновувач поезії, не міг у православному часописі друкувати вірші, не вповні православні.

Петро Одарченко (1903–2006) вищу освіту здобув у Ніжинському педагогічному інституті (Інституті народної освіти) (Енциклопедія..., с. 288), по закінченні вишу підготував дисертацію «Стиль Лесі Українки». У післявоєнний час був викладачем Вільного українського університету (Мюнхен), де прочитав курс лекцій про Лесю Українку, редагував твори письменників-класиків і писав до цих видань передмови. Першою його книжкою в еміграції стала монографія «Т. Г. Шевченко в радянській критиці», перекладена й англійською мовою (1952 р.). 1954 року побачило світ дослідження «Поетична майстерність Т. Г. Шевченка». Він і далі вів свою шевченкіану, яка вилилася в такі праці, як «Шевченко й Мазепа» (1959 р.), «Традиції Шевченка в українській літературі» та «Світова слава Шевченка» (1964 р.), «Шевченкознавство на Україні в 1961–1981 рр.» та (як розширення вже згаданої монографії 1952 року) «Тарас Шевченко в радянській літературній критиці 1920–1960 рр.» (1991 р.) (Рогач П.). Продовжуючи тему своєї незахищеної дисертації, молодий учений досліджував творчість Лесі України та Михайла Драгоманова, що вилилося 1954 року в монографію «Леся Українка і М. Драгоманов» (Листування..., с. 550). І ця тема мала авторське продовження («Леся Українка й українська народна творчість», 1960 р.) і продовження редакторське («Хроніка життя і творчості Лесі Українки», укладач П. Косач-Кривенко, 1970 р.). Не забував П. Одарченко й письменницького «врожаю» своєї рідної Полтавщини: його перу належать численні розвідки про уродженців цього краю М. Зерова, О. Зуєвського, М. Ореста, М. Номиса та інших (Рогач П.). 29 жовтня 1989 р. у приміщенні УВАН (Нью-Йорк) на науковій конференції професор виступив із доповіддю «Праці Михайла Драй-Хмари про Лесю Українку» (Трембіцький А., с. 310). У письменницькому плані він був членом американського Об'єднання письменників діаспори «Слово» й закордонним членом (з 1993 р.) Спілки письменників України (Рогач П.).

Лист П. Одарченка до І. Огієнка від 20 квітня 1948 р. свідчить про творчі контакти двох поважних українців і про те, що Українська вільна академія наук на той час іще не перебралася на американський континент:

«Сердечно дякую за Вашу поему «Прометей». З великим інтересом прочитав я цей цікавий твір! Дуже й дуже дякую за «Слово Істини». Ваше слово в захист скитальників — це епохальний твір! Я, як один із тих скитальників, висловлюю Вам за Вашу незвичайно гарячу, палку і глибоку сердечну правду велике СПАСИБІ!..» (Листування..., с. 379). Цей лист одержав відповідь професора-митрополита 25 травня того ж року.

Борис Олександрів-Грибінський (1921–1979) ще в середній школі став віршувати (1939 року житомирська обласна газета опублікувала його поезію на відзнаку роковин Т. Шевченка). У другій половині повоєнних сорокових років ХХ ст. у таборах «Ді-Пі» (переміщених осіб) він видавав популярний в емігрантській середовищі український журнал «Літаври» (Листування..., с. 382–383). 1946 року виходить перша поетична збірка Б. Олександрів-Грибінського «Мої дні». Протягом 1952–1961 рр. редагував у Канаді журнал «Молода Україна» (Монастирецький Л., с. 132). Коли 26 червня 1954 р. в Нью-Йорку було організаційно оформлено Об'єднання українських письменників в еміграції (ОУП) «Слово» з випуском однойменного збірника, то одним із його засновників (письмово з Канади) був і Борис Олександрів-Грибінський. На канадській землі займався улюбленою літературною справою. 1965 рік став часом виходу у світ його другої поетичної книжки «Туга за сонцем». Потім були ще «Коло круг», «Камінний берег». Уже після смерті, 1980 року, було видано його останню книжку поезій «Поворот по сліду» (Монастирецький Л., с. 132–133). Того ж 1980 р. у восьмому збірнику «Слово» було опубліковано його проникливий вірш, датований 31 травня 1979 р. і присвячений смерті та відвідинам могили Тодося Осьмачки (Скорський М., с. 197–198).

Прочитуємо лист Б. Олександрів-Грибінського митрополитові від 7 лютого 1948 р.: «Ігор Качуровський щось згадував мені про Ваше бажання використати деякі його та мої поезії у Вашому журналі. Не знаю, що з моїх поезій могло б до нього тематично підійти. Хіба «Мати» або «Ой хрести серед поля, хрести» з книги «Мої Дні», а з новіших речей посилаю Вам тепер кілька віршів. Можете використати їх як хочете й де хочете, аби тільки була добра коректа (не часте явище в українській канадській пресі). А втім, «Слово Істини» цього гріха не має.

Якщо опинюся в Канаді (а це доволі сумнівне, бо вербувальна комісія крім всяких інших ярмаркових оглядин робить ще й оглядини рук, а вони в мене зовсім не мозолисті), то стану постійним дописувачем Вашого журналу. А поки що — поручаю себе Вашим молитвам» (Листування..., с. 384–385). І дійсно, поки І. Огієнко видавав у Канаді часопис «Слово Істини», одним із дописувачів у цьому виданні був (поряд із такими визначними українцями, як В. Доманицький, І. Качуровський, Ю. Мулик-Луцик та ін.) Б. Олександрів-Грибінський, який переїхав до Канади (Ляхоцький В. Просвітитель..., с. 240).

Яр Славутич (1918–2011) — поет, літературознавець, редактор-видавець, перекладач. Помітним є доробок Яра Славутича як талановитого українського поета західної діаспори: він видав збірки «Гомін віків», «Правдоносці», «Спрага», «Мудрощі мандрів», «Живі смолоскипи» та ін.; його поезії сповнені вистражданим патріотизмом, вони ха-

рактизуються виразною лаконічністю та художньою емоційністю. За літературну працю відзначений у діаспорі десятьма нагородами, серед яких найвагоміша — золота Шевченківська медаль Конгресу українців Канади — національної координаційної ради, створеної 1940 року за ініціативою канадського уряду для більш ефективного вмонтування тамтешнього українства в боротьбу з гітлерівською Німеччиною (Енциклопедія..., с. 193, 377). До того ж Яр Славутич — талановитий перекладач англомовної поезії на українську мову; скажімо, його переклад найвідомішого, культового віршованого твору Роберта Фроста «Увечері на узліссі» вважається певним еталоном, бо перекладач зумів зберегти не лише зміст, а й ритміку, тонку строфіку та своєрідну систему рим оригіналу (цьому перекладові він віддав тридцять років — з 1953-го по 1983-й). Відомий і як літературний критик українського зарубіжжя. Зокрема, він є автором рецензій на твори Тодося Осьмачки (Скорський М., с. 60). З 1960 р. Яр Славутич жив у Канаді, працював професором слов'янських мов і літератур Альбертського університету в Едмонтоні (1960–1983 рр.). В Америці опублікував історико-літературознавчу працю «Модерна українська поезія» (нею цікавився І. Огієнко), створив перший у світі мартиролог української літератури «Розстріляна муза» (Ляхоцький В. Просвітитель..., с. 278). 1963 року у Вінніпезі було видано громадським коштом української діаспори книжку працівника Вінніпезької консисторії Ф. Онуфрійчука про книгозбірні митрополита Іларіона — професора Івана Огієнка, — і редактором цього видання став професор Яр Славутич.

Видаючи християнський часопис «Слово Істини», І. Огієнко звернув увагу на молодого талановитого українця-емігранта Яра Славутича й в одному з чисел журналу інформував читачів про вихід у світ дослідження Яра Славутича «Модерна українська поезія. 1900–1950» (Сохацька Є., с. 129).

Михайлові Садиленку (1881–1973), літературознавцеві, колишньому завідувачеві українського відділення Краснодарського педінституту, належить видана в Харкові Інститутом Тараса Шевченка 1930 року праця «Культ Шевченка в Черноморіи (Кубані)», де, зокрема, йшлося про святкування 100-літнього ювілею Т. Шевченка 1911 року на Кубані. На жаль, деякі інші його розвідки із шевченківської теми не збереглися (Листування..., с. 428).

Лист М. Садиленка «Нидієм» було видруковано на сторінках Огієнкового журналу «Слово Істини» (грудень 1947 р., число 2) (Листування..., с. 553). В Огієнковому «Слові Істини» було вміщено його статтю «Наші могили» (січень 1949 р., число 3) (там само) «про жахіття сталінського терору в материковій Україні. Як у часи московсько-імперські, та й у нові Сибір і Північ наповнювалися українськими могилами», у тому числі й могилами талановитих українських письменників.

У листі від 30 квітня 1950 р. цей автор описав диво оновлення ікони Пресвятої Богородиці в таборі для переміщених осіб (місто Ляндек) («Слово Істини» за червень 1950 р., число 8) (там само).

Звісно, висвітлення українського літературного процесу в Огієнковому місячнику «Слово Істини» не обмежувалося лише періодом його видання, тобто безпосередньо 1947–1951 роками, — у журналі знаходилося місце і для тих митців красного слова, які вже закінчили свій земний шлях — давно чи недавно. Наведемо відповідні матеріали.

Спиридон Черкасенко (1876–1940) в 1904 р. вперше вийшов на літературну стежу як автор поезій (збірник «Хвилини»), оповідань (збірник «На шахті»), драм («Хуртовина» та ін.). Найвищими досягненнями митця стали трагедійна драма «Про що тирса шелестіла», у центрі якої знаходиться образ славного козацького ватажка І. Сірка, і неоромантична «Казка старого млина» — своєрідний реквієм за втратою під тиском промислового освоєння первісної степової природи півдня України, щирих людських відносин. Автор низки історичних драм («Коли народ мовчить», «Северин Наливайко», «Ціна крові» та ін.) (Енциклопедія..., с. 445–446).

Характеризуючи захоплення України більшовиками, С. Черкасенко з гнівом і гіркотою писав про те, що «вис ще червона заметіль», про «пекельні «октябрини»», про «для дурнів створений «інтернаціонал»» (Білоус П., с. 17).

У числі 3 за 1952 р. «Слова Істини» було видруковано вірш С. Черкасенка «Українським робітникам» (Ляхоцький В., с. 254, 630). Ось ця поезія, написана ще 1935 року і сповнена потужного національного заряду й водночас гіркоти:

Тримайтеся свого, куди б не повели
Вас мудрі ті, не вами складені, програми!
Хоч їм покірні ви, як у ярмі воли,
Та все блукаєте без долі манівцями.
В червоній за́граві ви зовсім очманіли
І геть відкинувши свій рідний ідеал,
Обманені, усе зіпаєте, щосили
Для дурнів створений «інтернаціонал».
Новому катові б'єте за те поклони,
Що у ваших головах вчинив розгاردіаш...
Вам шлях один — у рідний край, де рідна мова,
В них правда вся, уся сила, воля й життя!»

Юрій Клен — Освальд Бургардт (1891–1947) у червні 1922 р. в Києві на літературному диспуті разом із М. Зеровим, М. Рильським, П. Филіповичем висловився за необхідність орієнтації української літе-

ратури на Європу, на світовий контекст, на загальнолюдські цінності (Наєнко М., с. 185), що не вписувалося в ідеологічну схематику радянського відокремлення від «гнилого Заходу». Наприкінці 1923 р. О. Бургардт увійшов до створеної М. Зеровим «Асоціації письменників» разом із М. Рильським, П. Филиповичем, М. Драй-Хмарою, Т. Осьмачкою та ін. (Скорський М., с. 29). Як науковець-дослідник публікує статті про німецьку літературу, інколи в зіставному ключі: «Співець із бунтарською душею» (1924), «Ернст Толлер» та «Експресіонізм у німецькій літературі» (1925), «Леся Українка і Г. Гейне» (1927), «Георг Кайзер» (1930). Наприкінці того десятиліття Освальд виявив свій блискучий талант і як український поет (пізніше, уже будучи емігрантом, він прибрав собі псевдо Юрій Клен). Його першою оригінальною поезією був сонет 1928 р. «Сковорода», появу якого захоплено вітав Микола Зеров — очільник групи поетів-неокласиків — і який опубліковано 1929 року в колективному збірнику «Сяйво».

Невеличка група неокласиків («п'ятірне гроно»: М. Зеров, М. Драй-Хмара, М. Рильський, П. Филипович, Юрій Клен) була дуже згуртована, тут панувала атмосфера взаємної приязні й пошани, і це сприяло розквітові поетичної творчості (хоча в літературознавстві й були спроби «відлучити» його від неокласиків і «прилучити» до романтиків на підставі особливостей тематики та світогляду).

В окупованому німцями Львові поетові, активному учасникові українського літературного життя, вдалося видати книжку своїх віршованих творів (Скорський М., с. 49). У 1940–1943 рр. Юрій Клен друкує довершені поезії в празькому українському журналі «Пробоем» (Качкан В., с. 254), згодом стає одним із засновників об'єднання «Мистецький український рух», де гуртувалися наші співвітчизники, які опинилися на теренах Німеччини та Австрії (Наєнко М., с. 232). Професор В. Державін зарахував цього поета до когорти «пізнаваних» традиціоналістів, які в рамках відомих раніше стилів несли нову змістовну якість (Трембіцький А., с. 267). На все життя зберіг вірність товариству неокласиків, у розлуці він присвятив друзям теплі октави в поемі «Прокляті роки», змальовує їх у третій частині свого основного твору «Попіл імперій». Він підготував (та не встиг видати) збірку власних перекладів німецькою мовою творів українських неокласиків. Проникливо писав 1948 року, по смерті Юрія Клена, про цю рису поета його сучасник і кореспондент: «В непохитній вірності письменника своїм друзям, яка саме через повноту свою просто неспроможна допустити нічого стороннього й застережливого, відчувається щось від наших козацьких часів, від лицарського середньовіччя — епох, коли ця чеснота була спеціально підношувана й овіяна пильним плеканням. Вірність і відданість становлять глибоко симпатичну рису світлої особистості Юрія Клена, рису, гідну пошани та наслідування» (Мицик Ю., с. 598).

Проблема необхідності допомоги українським біженцям, згадана вище, була надто актуальною, яскравим свідченням чого стала голодна смерть в одному з німецько-австрійських таборів для біженців від радянсько-соціалістичного «раю» відомого українського поета Юрія Клена (Освальда Бургардта). Смерть сталася 30 жовтня 1947 р., напередодні виходу першого числа «Слова Істини» (Скорський М., с. 171), хоча до кінця днів поет горів творчим полум'ям і напередодні смерті відвідав у Баварії професора В. Державина для бесіди, присвяченої неокласикам (Орест М., с. 599), з рюкзаком за плечима з'явився в таборі українських емігрантів біля міста Міттенвальда, де міг контактувати з Т. Осьмачкою, Є. Маланюком, М. Орестом (Скорський М., с. 107). Дізнавшись про сумну подію, владика Іларіон у часописі «Слово Істини» надрукував проникливе повідомлення про трагічну для української літератури втрату: «Український народ, чи знаєш ти, що один із кращих синів твоїх, наш письменник Юрій Клен помер на чужині від голодування?.. І за ним незабаром підуть десятки, а то й сотні наших кращих людей, наших українських обранців, нашої еліти...». Було оприлюднено й заклик щодо фінансової підтримки поетової вдови: «Допоможіть! По бл. п. нашому відомому поетові Юрію Клену (Бургардтові), що помер 30.X.1947 р. від виснаження, позостався на чужині в тяжкому стані безпомічна вдова з дрібними дітьми. Її адреса...» (Пам'ятки..., с. 538).

Висновки

Таким чином, можна стверджувати, що при всьому релігійно-конфесійному спрямуванні місячника Івана Огієнка «Слово Істини» видавець-редактор знаходив можливості висвітлювати на його сторінках окремі моменти белетристичної творчості та літературознавчої діяльності українських письменників діаспори, і ці окремі моменти й нині допомагають нам дізнаватися про невсипущість душі тих талановитих українців, які в неймовірно важких умовах творили інтелектуальну основу сучасної вітчизняної культури. За межами нашої розвідки залишилися ще прозаїки Андрій Чайковський і Улас Самчук, які також дещо «засвітилися» в «Слові Істини», але тут потрібні додаткові дослідження.

ЛІТЕРАТУРА

1. Білецький Леонід Тимофійович. (б.р.). Взято з http://uk.wikipedia.org/wiki/Білецький_Леонід_Тимофійович.
2. Білоус, П. (2010). Іван Огієнко про національно-культурне відродження України в другій половині XVI — на початку XVII ст. В *Іван Огієнко в діалозі культур і духовності (Огієнківські читання в Чудодієвому): збірник наукових праць*. Житомир: Видавництво ЖДУ ім. І. Франка.
3. Боровий, В.І. (1993). *Очима серця: ув'язнена лірика*. Харків: Основа.

4. Гаєвський Степан Юхимович. (б.р.). Взято з http://uk.wikipedia.org/wiki/Гаєвський_Степан_Юхимович.
5. Качкан, В. (1998). Хай святиться ім'я твоє: українознавство та пресологія (XIX — перша половина XX ст.) (Кн. 3). Львів: Фенікс.
6. Князь української бібліографії. (2009). Взято з <http://www.nplu.kiev.ua/events/calendar/2009/text/doroshenko.htm>.
7. Лецкін, М. (2014). Місячник Івана Огієнка «Рідна мова» в українському літературному процесі 30-х років XX ст. *Український інформаційний простір*, 2, 109–116.
8. Лецкін, М. (2016). Варшавський місячник Івана Огієнка «Наша культура» в українському літературному процесі 30-х років XX ст. *Український інформаційний простір*, 4.
9. *Листування митрополита Іларіона (Огієнка)*. (2006). Київ: Києво-Могилянська академія.
10. Ляхощкий, В. (2000а). *Просвітитель: видавничо-редакційна діяльність Івана Огієнка (митрополита Іларіона)*. Київ: Видавництво імені Олени Теліги.
11. Ляхощкий, В. (2000б). *Тільки книжка принесе волю українському народові...: книга, бібліотека, архів у житті та діяльності Івана Огієнка (митрополита Іларіона)*. Київ: Видавництво імені Олени Теліги.
12. Ляхощкий, В.П., Московченко Н.П., & Преловська, І.М. (Упоряд.). (2001). *Пам'ятки:[Археографічний щорічник] (Т. 2: Епістолярна спадщина Івана Огієнка (митрополита Іларіона) (1907–1968)*. Київ.
13. Мацько, В. (2011). Науково-педагогічна діяльність Івана Огієнка: київська доба. В О. Завальнюк (Ред.), *Іван Огієнко й сучасна наука та освіта: науковий збірник* (Вип. VIII). Кам'янець-Подільський: Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка.
14. Мицик, Ю. (2007). Місячник «Слово Істини» як джерело до вивчення життя і творчості митрополита Іларіона (І. Огієнка). У Д. (Рудюк), & В. Ляхощкий (Ред.), *Науковий збірник, присвячений 125-річчю з дня народження митрополита Іларіона (Огієнка)*. Київ: Київська православна богословська академія УПЦ КП.
15. Мишанич, О.В. (Упоряд.). (2003). *Інститут літератури ім. Т.Г. Шевченка НАН України, 1926 — 2001: Сторінки історії, 75*. Київ: Наукова думка.
16. Монастирецький, Л. (2004). Постать Бориса Олександрів-Грибінського на тлі української еміграційної літератури: національний аспект творчості. *Проблеми славістики*, 3–4(25–26).
17. Наєнко, М. (2003). *Історія українського літературознавства*. Київ: Академія.
18. Олександрів Борис. (б.р.). Взято з http://uk.wikipedia.org/wiki/Олександрів_Борис.
19. Оліфіренко, В.В. (Упоряд.). (2001). *Енциклопедія українознавства для школярів і студентів*. Донецьк: Сталкер.
20. Опанасюк, О. (2004). *Рідне слово на чужині: Іван Огієнко — редактор і видавець*. Житомир: Перевесло.
21. Орест, М. (1994). Заповіді Юрія Клена. У Є. Федоренко, & В. Яременко (Упоряд.), *Українське слово: хрестоматія української літератури та літературної критики XX ст.* (Кн. 1, с. 597–605). Київ: Рось.
22. Панченко, В., & Куценко, Л. (1996). *«Євангеліє чужих піль...»*. Кіровоград.

23. Рогач, П. (Уклад.). (1993). *Колоски з літературної ниви: короткий літературний календар Полтавщини*. Полтава: Полтавський літератор.
24. Скорський, М. (1999). *Тодось Осьмачка: життя і творчість*. Київ: Український центр духовної культури.
25. Сохацька, Є. (2007). *«Молюся за весь рідний край...»: штрихи до життєпису Івана Огієнка та його культурологічної діяльності*. Кам'янець-Подільський: ПП Мошак М.І.
26. Тарнавський, О. (б.р.). Галина Журба — рушійна сила Об'єднання українських письменників «Слово». Взято з <http://www.ukrlit.vn.ua/article/1623.html>.
27. Тимошик, М. (2000а). *«Лишусь навіки з чужиною...»: митрополит Іларіон (Іван Огієнко) й українське відродження*. Вінніпег: Український православний Собор; Київ: Наша культура й наука.
28. Тимошик, М. (2000b). Канадські україномовні часописи «Слово Істини», «Наша Культура», «Віра й Культура». В *Українська періодика: історія й сучасність. Доповіді та повідомлення VI Всеукраїнської науково-практичної конференції 11–13 травня 2000 р.* Львів.
29. Тіменик, З. (1997). *Іван Огієнко (Митрополит Іларіон): життєписно-бібліографічний нарис*. Львів.
30. Трембіцький, А. (2011). Часопис «Свобода» (Нью-Йорк) про життєві шляхи і творчі здобутки Михайла Драй-Хмари. В О. Завальнюк (Ред.), *Іван Огієнко й сучасна наука та освіта: науковий збірник* (Вип. VIII). Кам'янець-Подільський: Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка.
31. Яременко, В. Федоренко, Є., & Сліпушко, О. (Упоряд.). (1994). *Українське слово: хрестоматія української літератури та літературної критики ХХ ст.* (Кн. 2). Київ: Рось.

REFERENCES

1. Biletskyi Leonid Tymofiiiovych. (n.d.). Retrieved from http://uk.wikipedia.org/wiki/Biletskyi_Leonid_Tymofiiiovych [in Ukrainian].
2. Bilous, P. (2010). Ivan Ohiienko pro natsionalno-kulturne vidrozhennia Ukrainy u druhii polovyni XVI — na pochatku XVII st. [Ivan Ogienko on the National and Cultural Revival of Ukraine in the Second Half of the 16th — Early 17th Centuries]. In *Ivan Ohiienko u dialozi kultur i dukhovnosti (Ohiienkivski chytannia u Chudodiiievomu): zbirnyk naukovykh prats [Ivan Ogienko in the Dialogue of Cultures and Spirituality (Ogienkov Readings in Chudodiyev): Collection of Scientific Papers]*. Zhytomyr: Vydavnytstvo ZhDU imeni I. Franka [in Ukrainian].
3. Borovy, V.I. (1993). *Ochyma sertsia: uviaznena liryka [Eyes of the Heart: Embedded Lyrics]*. Kharkiv: Osnova [in Ukrainian].
4. Haievskiyi Stepan Yukhymovych. (n.d.). Retrieved from http://uk.wikipedia.org/wiki/Haievskiyi_Stepan_lukhymovych [in Ukrainian].
5. Kachkan, V. (1998). *Khai sviatytsia imia tvoie: ukrainoznavstvo ta presologiiia (XIX — persha polovyna XX st.) [May your name be holy: Ukrainian Studies and Pressology (XIX — first half of XX century)]* (Pt. 3). Lviv: Feniks [in Ukrainian].
6. Kniaz ukrainskoi bibliohrafii [Prince of Ukrainian bibliography]. (2009). Retrieved from <http://www.nplu.kiev.Ua/events/calendar/2009/text/doroshenko.htm> [in Ukrainian].

7. Liakhotskyi, V. (2000a). *Prosvytel: vydavnycho-redaktsiina diialnist Ivana Ohiiienka (mytropolyta Ilariona) [Educator: publishing and editorial activity of Ivan Ogiienko (Metropolitan Hilarion)]*. Kyiv: Vydavnytstvo imeni Oleny Telihy [in Ukrainian].
8. Liakhotskyi, V. (2000b). *Tilky knyzhka prynese voliu ukrainskomu narodovi...: knyha, biblioteka, arkhiv u zhytti ta diialnosti Ivana Ohiiienka (mytropolyta Ilariona) [The Monthly Word of Truth as a Source for Studying the Life and Work of Metropolitan Hilarion (I. Ogiienko)]*. Kyiv: Vydavnytstvo imeni Oleny Telihy [in Ukrainian].
9. Liakhotskyi, V.P., Moskovchenko N.P., & Prelavska, I.M. (Comps.). (2001). *Pamiatky: [Arkhieohrafichniy shchorichnyk] [Monuments: [Archaeographic Yearbook]]* (Vol. 2: Epistoliarna spadshchyna Ivana Ohiiienka (mytropolyta Ilariona) (1907–1968). Kyiv [in Ukrainian].
10. Lietskin, M. (2014). Misiachnyk Ivana Ohiiienka «Ridna mova» v ukrainskomu literaturnomu protsesi 30-kh rokiv XX st. [Ivan Ogiienko's Monthly Journal «Native Language» in the Ukrainian Literary Process of the 1930s]. *Ukrainskyi informatsiinyi prostir*, 2, 109–116 [in Ukrainian].
11. Lietskin, M. (2016). Varshavskiy misiachnyk Ivana Ohiiienka «Nasha kultura» v ukrainskomu literaturnomu protsesi 30-kh rokiv XX st. [Ivan Ogiienko's Warsaw Monthly «Our Culture» in the Ukrainian Literary Process of the 1930s]. *Ukrainskyi informatsiinyi prostir*, 4 [in Ukrainian].
12. *Lystuvannia mytropolyta Ilariona (Ohiiienka) [Correspondence of Metropolitan Hilarion (Ogiienko)]*. (2006). Kyiv: Kyievo-Mohylianska akademiia [in Ukrainian].
13. Matsko, V. (2011). Naukovo-pedahohichna diialnist Ivana Ohiiienka: kyivska doba [Scientific and pedagogical activity of Ivan Ogiienko: Kiev day]. In O. Zavalniuk (Ed.), *Ivan Ohiiienko i suchasna nauka ta osvita: naukovyi zbirnyk [Ivan Ogiienko and modern science and education: a scientific collection]* (Issue VIII). Kamianets-Podilskyi: Kamianets-Podilskyi natsionalnyi universytet imeni Ivana Ohiiienka [in Ukrainian].
14. Monastyretskyi, L. (2004). Postat Borysa Oleksandriva-Hrybinskoho na tli ukrainskoi emihratsiinoi literatury: natsionalnyi aspekt tvorchosti [The figure of Boris Alexandrov-Grybinsky against the background of Ukrainian emigration literature: the national aspect of creativity]. *Problemy slavistyky*, 3–4(25–26) [in Ukrainian].
15. Myshanych, O.V. (Comp.). (2003). *Instytut literatury imeni T.H. Shevchenka NAN Ukrainy, 1926–2001: Storinky istorii, 75 [Institute of Literature. T.G. Shevchenko NAS of Ukraine, 1926–2001: Pages of history, 75]*. Kyiv: Naukova dumka [in Ukrainian].
16. Mytsyk, Yu. (2007). Misiachnyk «Slovo istyny» yak dzherelo do vyvchennia zhyttia y tvorchosti mytropolyta Ilariona (I. Ohiiienka) [The Monthly Word of Truth as a Source for Studying the Life and Work of Metropolitan Hilarion (I. Ogiienko)]. In D. (Rudiuk), & V. Liakhotskyi (Eds.), *Naukovyi zbirnyk, prysviachenyi 125-richchiu z dnia narodzhennia mytropolyta Ilariona (Ohiiienka) [Scientific collection dedicated to the 125th anniversary of the birth of Metropolitan Hilarion (Ogiienko)]*. Kyiv: Kyivska pravoslavna bohoslavska akademiia UPTs KP [in Ukrainian].
17. Naienko, M. (2003). *Istoriia ukrainskoho literaturoznavstva [History of Ukrainian Literary Studies]*. Kyiv: Akademiia [in Ukrainian].
18. Oleksandriv Borys. (n.d.). Retrieved from http://uk.wikipedia.org/wiki/Oleksandriv_Borys [in Ukrainian].
19. Olifirenko, V.V. (Comp.). (2001). *Entsyklopediia ukraïnoznavstva dlia shkoliariv i studentiv [Encyclopedia of Ukrainian Studies for Schoolchildren and Students]*. Donetsk: Stalker [in Ukrainian].

20. Opanasiuk, O. (2004). *Ridne slovo na chuzhyni: Ivan Ohiienko — redaktor i vydavets [Native word abroad: Ivan Ogienko — editor and publisher]*. Zhytomyr: Pereveslo [in Ukrainian].
21. Orest, M. (1994). Zapovity Yu. Klena [The Testament of Yu. Klen]. In Ye. Fedorenko, & V. Yaremenko (Comps.), *Ukrainske slovo: khrestomatiia ukrainskoi literatury ta literaturnoi krytyky XX st. [The Ukrainian word: a textbook of Ukrainian literature and literary criticism of the twentieth century]* (Pt. 1, pp. 597–605). Kyiv: Ros [in Ukrainian].
22. Panchenko, V., & Kutsenko, L. (1996). «Ievanheliie chuzhykh pil...» [«The Gospel of Strangers' Dust...»]. Kirovohrad [in Ukrainian].
23. Rohach, P. (Comp.). (1993). *Kolosky z literaturnoi nyvy: korotkyi literaturnyi kalendar Poltavshchyny [Spikelets from the literary field: a short literary calendar of Poltava region]*. Poltava: Poltavskiyi literator [in Ukrainian].
24. Skorskyi, M. (1999). *Todos Osmachka: zhyttia i tvorchist [Todos Osmachka: life and creativity]*. Kyiv: Ukrainskiyi tsentr dukhovnoi kultury [in Ukrainian].
25. Sokhatska, Ye. (2007). «Moliusia za vves ridnyi kraj...»: shtrykhy do zhyttiepysu Ivana Ohiiienka ta yoho kulturolohichnoi diialnosti [«I pray for all the native land...»: strokes to the biography of Ivan Ogienko and his cultural activities]. Kamianets-Podilskiyi: PP Moshak M.I [in Ukrainian].
26. Tarnavskiyi, O. (n.d.). *Halyna Zhurba — rushiina syla Obiednannia ukrainskykh pysmennykiv «Slovo» [Halyna Zhurba is the driving force behind the Ukrainian Writers' Association «Slovo»]*. Retrieved from <http://www.ukrlit.vn.ua/article1/1623.html> [in Ukrainian].
27. Timenyk, Z. (1997). *Ivan Ohiienko (Mytropolyt Ilarion): zhyttiepysno-bibliohrafichnyi narys [Ivan Ogienko (Metropolitan Hilarion): a biographical sketch]*. Lviv [in Ukrainian].
28. Trembitskiy, A. (2011). Chasopys «Svoboda» (Niu-Iork) pro zhyttievi shliakhy i tvorchi zdobutky Mykhaila Drai-Khmary [Svoboda Magazine (New York) on the paths and creative achievements of Michael Dray-Cloud]. In O. Zavalniuk (Ed.), *Ivan Ohiienko i suchasna nauka ta osvita: naukovyi zbirnyk [Ivan Ogienko and modern science and education: a scientific collection]* (Issue VIII). Kamianets-Podilskiyi: Kamianets-Podilskiyi natsionalnyi universytet imeni Ivana Ohiiienka [in Ukrainian].
29. Tymoshyk, M. (2000a). «Lyshus naviky z chuzhynoiu...»: mytropolyt Ilarion (Ivan Ohiienko) i ukrainske vidrozhennia [«I am forever with a stranger...»]. Vinnipeh: Ukrainskiyi pravoslavnyi Sobor; Kyiv: Nasha kultura i nauka [in Ukrainian].
30. Tymoshyk, M. (2000b). Kanadski ukrainomovni chasopysy «Slovo Istyny», «Nasha Kultura», «Vira y Kultura» [Canadian Ukrainian-language magazines Word of Truth, Our Culture, Faith and Culture]. In *Ukrainska periodyka: istoriia i suchasnist. Dopovidi ta povidomlennia VI Vseukrainskoi naukovo-praktychnoi konferentsii 11–13 travnia 2000 r [Ukrainian Periodicals: History and Modernity. Reports and Announcements of the VI All-Ukrainian Scientific and Practical Conference May 11–13, 2000]*. Lviv [in Ukrainian].
31. Yaremenko, V. Fedorenko, Ye., & Slipushko, O. (Comps.). (1994). *Ukrainske slovo: khrestomatiia ukrainskoi literatury ta literaturnoi krytyky XX st. [Ukrainian word: a textbook of Ukrainian literature and literary criticism of the twentieth century]* (Pt. 2). Kyiv: Ros [in Ukrainian].

УДК 070+655.41(477-87)"196/198"

Правозахисна діяльність українських діаспорних ЗМІ та видавництв у 60–80-х роках ХХ ст.

Алла МИКОЛАЄНКО

канд. н. із соц. комунік.,
ст. викладачКиївський національний
університет культури
і мистецтввул. Є. Коновальця, 36
01133, Київ, Україна

e-mail: alla-mykolaenko@ukr.net

ORCID ID 0000-0003-2869-8140

© Миколаєнко А., 2019

Досліджень діяльності осередків української громади за кордоном в 60–80-х роках ХХ ст. досі залишається недостатньо для того, аби цілісно уявити масштаби та охоплення еміграційного правозахисного руху. Актуальним є розширення та поглиблення інформації про організації українців, пов'язані з друком видавничої продукції.

З метою аналізу різних напрямків правозахисної діяльності українських ЗМІ та видавництв у діаспорі розглянуто джерела, що висвітлюють роботу цих осередків. Подано факти з історії, які засвідчують їх активну інформаційну, книговидавничу, оборонну та «допомогову» діяльність. Крім історичного методу, використано також системний метод та порівняння.

Взято до уваги діяльність видавництв «Сучасність» (Мюнхен), «Смолоскип» (Балтимор), «Перша українська друкарня» (Париж), газету «Шлях Перемоги» (Мюнхен), журнал «Визвольний Шлях» (Лондон). Розкрито роль зв'язкових, через яких осередки українців за кордоном отримували самвидавні матеріали з материкової України. Розглянуто інформаційну роботу американських радіостанцій «Свобода» та «Голос Америки», які активно співпрацювали з українськими ЗМІ діаспори.

Досліджено оборонний напрям роботи, в межах якого на захист українських політв'язнів багатотисячними тиражами видавалася друкована продукція про арешти й репресії в Україні, долучалися відділення Міжнародної Амністії європейських і північноамериканських країн. Окреслено суть «допомогової» діяльності українських еміграційних осередків у формі фінансової та моральної підтримки з-за кордону політв'язнів УРСР.

У підсумку зроблено акцент на тому, що правозахисну місію українських ЗМІ та видавництв у еміграції визначали комплексно інформаційний, видавничий, оборонний та «допомоговий» напрями, які виявились достатньо ефективними у справі відновлення прав і свобод людини в материковій Україні.

Ключові слова: українська еміграція, діаспора, правозахисна діяльність, видавництво «Сучасність», видавництво «Смолоскип», «Перша українська друкарня».

HUMAN RIGHTS ACTIVITIES OF UKRAINIAN DIASPORA MEDIA AND PUBLISHING HOUSES in the 60-80's of the XX century

Alla Mykolaienko

PhD in Social Communication, Senior Teacher
Kyiv National University of Culture and Arts
36, Ye. Konovaltsia str., 01133, Kyiv, Ukraine
e-mail: alla-mykolaenko@ukr.net
ORCID ID 0000-0003-2869-8140

There is still insufficient research on the activities of the Ukrainian community abroad in the 1960s and 1980s in order to provide a comprehensive picture of the scope and coverage of the emigration human rights movement. It is important to expand and deepen information about organizations of Ukrainians related to printing publishing products.

In order to analyze different areas of human rights activity of Ukrainian media and publishing houses in the diaspora, the functioning of leading diaspora magazines, newspapers and publishing houses was analyzed. The article presents the facts from their history, which testify to their active informational, book publishing, defense and "support" activities. In addition to the historical method, the system method and comparison were also used.

The activities of the publishing houses "Suchasnist" ("Modernity") (Munich), "Smoloskyp" ("Torch") (Baltimore), "First Ukrainian Printing House" (Paris), newspaper "Shliakh Peremohy" ("The way of victory") (Munich), magazine "Vyzvolnyj Shliakh" (London) were taken into consideration. The role of the communicators through which the centers of Ukrainians abroad received self-published materials from mainland Ukraine is revealed. The information activity of American radio stations "Svoboda" and "Holos Ameryky", which actively cooperated with Ukrainian Diaspora media, is considered.

The research focuses on defense work, in which printed materials about arrests and repressions in Ukraine were published in defense of Ukrainian political prisoners, and branches of the European and North American Amnesty International were joined. The essence of "ancillary" activity of Ukrainian emigration centers in the form of financial and moral support from abroad of political prisoners of the USSR is outlined.

As a result, emphasis is placed on the fact that the human rights activities of the Ukrainian media and publishing houses in emigration were determined by complex information, publishing, defense and "support" directions, which proved to be sufficiently effective in restoring human rights and freedoms in mainland Ukraine.

Keywords: *Ukrainian emigration, diaspora, human rights activities, publishing house "Suchasnist", publishing house "Smoloskyp", "First Ukrainian printing house".*

Постановка проблеми

Історія української діаспори нині привертає увагу науковців, адже численні факти, які стали доступними за часів незалежності, досі залишалися поза увагою. У другій половині ХХ ст. українці за кордоном виявилися однією з найбільш помітних активних діаспорних громад. Опинившись поза межами України, свідомі діячі продовжували справу відновлення національної самостійності та державності. Особливе місце в процесах правозахисної діяльності відіграли преса і видавництва. Адже саме вони стали стратегічними форпостами української ідеї, перебуваючи в еміграції.

Аналіз стану розробки проблеми

Напрямки правозахисної діяльності українських ЗМІ та видавництв закордоном науковці досліджували фрагментарно, переважно в межах дотичних проблем. Праці українських дослідників (Тарас Лутчин, Олесь Обертас, Юрій Недужко, Олександр Омельковець) містять окремі згадки про видавців та журналістів діаспори. Проте йдеться лише про часткове висвітлення теми. Достовірну фактологічну інформацію про видавництва та пресу еміграції розпорошено в публіцистичних матеріалах закордонних та українських ЗМІ. Водночас їх вивчення дає змогу з'ясувати вплив діаспорної преси та книговидання на поширення у світі достовірної інформації про порушення прав політв'язнів УРСР.

Завдання статті: 1) виявити основні напрями правозахисної діяльності української преси та видавництв діаспори в 60–80-х роках ХХ ст.; 2) проаналізувати роботу окремих осередків ЗМІ та книговидання української еміграції; 3) виявити вплив українських еміграційних видавництв і преси на поширення серед світових медіа інформації про ситуацію в УРСР та становлення української державності.

Виклад основного матеріалу.

Наприкінці 1960-х років ХХ ст. українські осередки в країнах Заходу активно виступили на підтримку та захист дисидентів УРСР, розпочавши рух супроти тоталітарного радянського режиму та порушення прав людини в тогочасній Україні. Як зазначає Ю. Недужко (2008), правозахисна діяльність українців за кордоном «стала модифікованою версією боротьби за демократичний розвиток та державну незалежність України» (с. 55).

Вивчаючи дисидентський рух у радянській Україні, американський науковець Я. Білоцеркович (1988) відзначив, що його головне джерело — це конфлікт цінностей, який виявлявся в різних суспільних сферах: 1) національне самовизначення України проти політичного підкорення СРСР; 2) мовний, культурний та етнічний плюралізм замість русифікації і національної асиміляції; 3) свобода релігії замість репресій та запровадження атеїзму; 4) верховенство осо-

би над державою і суспільством проти верховенства партії, держави і суспільства над особою; 5) демократичні свободи слова, преси, зібрань, організацій, виборів, права на еміграцію проти авторитарних обмежень; 6) влада закону проти підкорення закону інтересам партії і держави; 7) збалансований економічний розвиток, децентралізація, свобода профспілок, право на страйк (с. 67–68). Вирішення окресленого конфлікту цінностей між радянською системою та правозахисниками УРСР і стало засадничим для українських ЗМІ, які перебували в еміграції.

У правозахисній діяльності українські діаспорні ЗМІ та видавці керувалися державницькими (незалежність України) та правовими (дотримання міжнародних декларацій і резолюцій) нормами.

Інформаційний напрям правозахисної діяльності українців передбачав одержання та поширення серед світової громади правдивих відомостей про становище українців в СРСР. Видавці та ЗМІ повідомляли українську еміграційну й іноземну пресу про арешти та репресії в УРСР. Так, у документі «Інформації про діяльність» (Зінкевич, 1978) видавництво «Смолоскип» подає відомості, що від 1968 р. до 1978 р. ним було опубліковано 400 повідомлень лише українською мовою. «Контакти з колюмністами і постачання їх матеріялами з України в результаті дали велику статтю Джека Андерсона про Йосипа Терелю, яка появилася у 970 газетах світу, на що теж зареагували КГБ-істські “Вісті з України”» (Зінкевич, 1978, арк. 2). За статистичними даними, значний резонанс спричинили повідомлення «Смолоскипа» про те, що одного з активних учасників правозахисного руху Й. Терелю після арештів примусово помістили в спеціалізовану психіатричну лікарню, де медикаментозне втручання негативно позначилося на стані його здоров'я. У такий спосіб зусиллями видавництва формувалася несфальшована публічна думка світової спільноти про події в УРСР.

У поширенні інформації про українських політв'язнів значну роль відіграли Сахаровські слухання — Міжнародний трибунал з 1975 р., присвячений порушенням прав людини в СРСР.

У статті «Перед сумлінням світу» В. Маркуся, опублікованій журналом «Сучасність», про Сахаровські слухання зазначено: «На зразок “трибуналів публічної opinio”, як проведене з ініціативи Бертранда Расселя судження американців за В'єтнам, чи “трибунал” над радянською концентраційною системою кінця 1940-их років у Парижі, у 1970-их роках виникла ініціатива судити теперішню радянську практику репресій. У відповідь на “московський апель” академіка Андрея Сахарова постав у Копенгагені окремих комітет, складений з радянських дисидентів на Заході та їхніх західних приятелів, що поставив собі за мету розкрити перед західною opinio злочинну політику

Кремлю проти основних людських прав, як вони зафіксовані у Деклярації прав людини» (Маркусь, 1978, с. 51). У Перших Сахаровських слуханнях (жовтень 1975 р.), що відбулися в Копенгагені, у будинку Данського парламенту, взяло участь 25 свідків. Обговорювалися питання репресій і переслідувань дисидентів, використання психіатрії з політичними цілями, позбавлення національних прав народів СРСР. Під час Других Сахаровських слухань у Римі (1977) виступили 30 свідків, переважно колишні радянські політв'язні, зокрема Й. Сліпий. Треті Сахаровські слухання у Вашингтоні в Конгресі США (1979) зібрали 60 свідків. Виступали П. Григоренко — про права націй в СРСР, Н. Світлична — про суди над членами Української гелсінської групи, Р. Мороз — про П. і В. Січків та ін. Четверті Сахаровські слухання відбулися в Лісабоні (1983), П'яті — у Лондоні (1985). Українські ЗМІ та видавці щоразу активно долучалися до їх організування та проведення. Хоча юридично слухання Сахарова не набули характеру трибуналу, їхня постійна періодичність привертала увагу ЗМІ та високопосадовців світу до питань, які порушували свідки зібрань.

Радянська система намагалася різними способами дискредитувати і зганьбити перед світовою спільнотою діяльність закордонних організацій українців. Один із речників КДБ Ю. Римаренко (1981) у книжці «Антикоммунистический альянс» докладно проаналізував Белградську конференцію (жовтень 1977 р. — березень 1978 р.) в Югославії, під час якої, на його думку, «разом із сіонистськими емісарами... намагалися керувати буржуазні націоналісти, які прикривалися свідцтвами різного роду самозваних “інформаційних агентств”» (с. 172). Ю. Римаренко (1981) стверджує, що саме «буржуазно-націоналістичні» організації українців у діаспорі розповсюдили серед представників багатьох держав провокаційний лист, у якому найманці ЦРУ інформували світову спільноту щодо проявів антисемітизму в УРСР, інспірованих владою. Викривлення, перекручення інформації про участь закордонних українців у Белградській конференції стала відповіддю на активізацію правозахисної діяльності української еміграції.

Правдиву інформацію про конференцію в Югославії знаходимо в тогочасних еміграційних виданнях. Так, у неперіодичному листку «Облога» йдеться про те, що напередодні конференції 28 червня 1977 р. у день суду над М. Руденком та О. Тихим делегація вашингтонського Комітету гелсінських гарантій України виступила в Белграді з протестом проти репресій в Україні та з вимогою участі України в роботі конференції. Серед членів делегації були й акредитовані кореспонденти часопису «Смолоскип» А. Каркоць та К. Гуйтан. Двох організаторів зібрання А. Фединського та А. Мішталя було арештовано й вислано з Югославії. Цей арешт спричинив ще більший резонанс

навколо українських питань. А. Каркоць відкрив прес-конференцію, під час якої заявив про «правдоподібний» арешт своїх колег і пояснив причини, чому українська група прибула до Белграду: «Україна не є заступлена на цьому форумі, — говорив він, — вона не може говорити в своєму власному імені, хоч вона є членом ООН і є європейською державою з 50-мільйонним населенням» («В Белграді», 1978, с. 3). Незважаючи на депортацію активістів Вашингтонської групи, про радянські репресії в УРСР під час прес-конференції представники української еміграції поінформували європейські видання та телеканали.

Ще одну прес-конференцію Вашингтонська група організувала перед закриттям Белградської наради від імені Української гелсінської групи. У зібрання знову втрутилася югославська поліція, яка затримала організаторів конференції. Проте за сприяння посольства США попередній інцидент з арештами не повторився й активісти залишилися в Югославії.

Українські діаспорні ЗМІ у складі Вашингтонської групи на Белградській конференції не змогли домогтися звільнення радянських політв'язнів. Однак інформаційна діяльність осередків викликала значний світовий резонанс, зокрема вони заручилися підтримкою американських урядовців, які сприяли правозахисній діяльності українців після конференції. На захист М. Руденка та О. Тихого виступив сенатор Б. Дол. Він написав листа голові Верховного Суду УРСР Л. Смірнову з вимогою переглянути справи засуджених (вересень 1978 р.). Після прес-конференції П. Григоренка в Нью-Йорку (13 березня 1978 р.) конгресмен М. Фенвік виступила на його захист; зокрема в промові конгресмена йшлося про незаконне позбавлення правозахисника громадянства СРСР. Порушення прав людини в Україні розглядалося і в ООН. Так, представник США в Комісії з прав людини ООН Е. Мезвінський 13 березня 1979 р. закликав Комісію стати на захист радянських політв'язнів, які незаконно постраждали за обстоювання прав людини.

В інформаційній діяльності діаспорних ЗМІ важливе місце мали радіо «Свобода» та «Голос Америки». Ще до книжкового видання радіо «Свобода», хоч і після прискіпливих перевірок, передавали в Україну «Лихо з розуму» В. Чорновола. Американські радіостанції стали комунікаційною ланкою, завдяки якій заборонені твори в усній формі поверталися на Батьківщину за схемою самвидав — тамвидав — самвидав. Про вплив таких передач на авторів, які не давали дозволу на трансляцію своїх творів, О. Обертас (2010) зазначив: «якщо автор самвидавної публікації був ще не надто відомий КДБ, то починалися репресії супроти нього та його сім'ї; якщо ж автор знаходився вже в ув'язненні, то факт ретрансляції його праці з-за океану надавав особ-

ливого авторитету автору самвидаву в очах усієї табірної адміністрації та спів'язнів» (с. 66). Інформаційний обмін самвидаву УРСР і тамвидаву еміграції був двостороннім не лише завдяки американським радіостанціям. Під час арешту В. Стуса (1972), окрім чернеток його творів та самвидавних праць різних авторів, у нього також вилучили закордонні українські видання (Наумова, 2014, с. 63), зокрема збірку Л. Костенко «Поезії» («Смолоскип», 1968), фотокопію книги І. Дзюби «Інтернаціоналізм чи русифікація?», поезії Емми Андіївської «Базар» (Мюнхен, 1967), книгу В. Вовк «Каппа Хреста» («Сучасність», 1969). Цей факт засвідчує, що з труднощами українські книжки, випущені за кордоном, поодинокі потрапляли в материкову Україну, де були джерелом викриття замовчуваної владою правди.

Матеріали самвидаву еміграція одержувала також через зв'язкових. Так, студентка Г. Коцурова вивозила матеріали дисидентів, зокрема «Українські вісники», які готував і редагував В. Чорновіл, за кордон із Закарпаття у Пряшів. Звідти переважно П. Гроцький передавав журнал на Захід, де його передруковували видавництва «Смолоскип» (Балтимор), «Сучасність» (Мюнхен), Українська видавнича спілка (Лондон) не лише українською, а й англійською та французькою мовами. Публікації журналу часто звучали й цитувалися в ефірі радіо «Свобода». Арешт зв'язкової Г. Коцурової спричинив серйозні наслідки: вона визнала, що самвидавну літературу дістала в Києві від українського літературного критика І. Світличного та деяких інших авторів. До того ж Г. Коцурова запросила в Україну та познайомила з дисидентами члена Спілки української молоді Я. Добоша з Бельгії, після арешту й зізнань якого Україною прокотилася хвиля масових арештів інтелігенції (Зінкевич, 2012, с. 276)

Після того, як у «Першій українській друкарні» було випущено «Лихо з розуму» В. Чорновола, очільник видавництва «Смолоскип» О. Зінкевич і колишній секретар управи Організації державного відродження України Є. Скоцко під час зустрічі з відомим політологом Зб. Бжезінським поінформували його про рух опору в Україні і самвидав. За сприяння Зб. Бжезінського вдалося видати «Лихо з розуму» у відомому американському видавництві «МекГро-Гілл» під назвою «The Chornovil Papers» (1968) з його вступною статтею. Це видання В. Чорновола здобуло розголос, про що свідчать відгуки на нього в пресі: так, в американському виданні «The Saturday Review» (Нью-Йорк) журналіст М. Колб зазначив, що «The Chornovil Papers» — «це, ймовірно, найсміливіше, найбільш різке звинувачення зловживань радянської системи, яке досягло Заходу» (Kalb, 1969, с. 32). Документи з видання В. Чорновола «Лихо з розуму» було передруковано в газетах «Washington Post», «Sunday Bulletin», «New York Daily News» (США), «Gazett», «Telegram» (Канада).

Повість М. Осадчого «Більмо», яка в 1968 р. поширилась у самвидаві, потрапила на Захід через московських дисидентів. У 1971 р. її надрукували в газеті «Шлях перемоги» (Мюнхен), журналі «Сучасність» (Мюнхен) та в журналі «Визвольний Шлях» (Лондон). У видавництві «Смолоскип» повість вперше вийшла окремою книгою. Крім того, «Смолоскипові» за сприяння голландських правозахисних організацій вдалося також опублікувати «Більмо» М. Осадчого у відомому французькому видавництві «L. A. Fayard» під назвою «Cataracte» в перекладі К. Гусар (1974). Книжкою М. Осадчого видавництво хотіло випередити французький переклад «ГУЛАГу» О. Солженіцина і випустило його тиражем 50 тисяч примірників.

Помітними були окремі матеріали в діаспорних ЗМІ, до прикладу, есе «Репортаж із заповідника ім. Берії» правозахисника В. Мороза, яке вийшло в журналі «Сучасність» (1968).

Крім інформаційного, провадився також оборонний напрям роботи. На захист українських політв'язнів багатотисячними тиражами (10–50 тис.) в США видавалася друкована продукція про арешти й репресії в Україні: буклети («Суди на Україні — 1972», «Суди на Україні — 1973», «Валентин Мороз», «Юрій Шухевич», «Ніна Строката», «Святослав Караванський», «Ірина й Ігор Калинці», «Українські жінки в советських тюрмах» та ін.), листівки («Л. Плющ», «О. В. Романюк», «С. Параджанов» та ін.), портрети окремих українських політв'язнів.

Долучилися до оборони українських політв'язнів — В. Мороза, Ю. Шухевича, Л. Плюща, П. Григоренка, В. Чорновола, М. Руденка, В. Стуса — Відділення Міжнародної Амністії європейських і північноамериканських країн. Конкретизуючи допомогу організації українським правозахисникам, варто навести чимало промовистих фактів. Матеріали, присвячені українським політв'язням, виходили в бюлетенях «Amnesty International» та «Amnesty International Newsletter». Представники американської, голландської, німецької МА листувалися із З. Красівським, В. Марченком, В. Чорноволом. У бюлетені американського відділення в 1968 р. на першій шпальті опублікували дві репродукції картин О. Заливахи «Вулиця» і «Жінка» з редакційним підписом: «Ні, ці репродуковані мистецькі картини не виконав комуністичний митець Пабло Пікассо. Їх виконав українець Опанас Заливаха» (Зінкевич, 2012, с. 493). На третій шпальті того ж випуску надрукували статтю про С. Караванського та лист його дружини Н. Строкатої до Л. Брежнєва з проханням розстріляти його, щоб скоротити муки. Повідомлення, заклики на захист українських політв'язнів у виданнях МА, оборонні акції, звернення до керівників СРСР свідчать про активну діяльність міжнародної організації, що об'єднувала світову громадську думку проти репресій, арештів і жорстоких судових присудів в УРСР.

Ще один правозахисний напрям діяльності українських ЗМІ та видавництв — т. зв. «допомоговий», суть якого полягала у фінансовій та моральній підтримці з-за кордону політв'язнів в УРСР. Так, видавництво «Смолоскип» друкувало найповніші списки дисидентів та докладну інформацію про них: хто та де відбуває «покарання», дати їх народження, потреба в допомозі. Українська громада регулярно надсилала листи, вітання, передачі, що не завжди доходили до адресатів.

Про вплив активності української еміграційної громади на історію СРСР слушно зауважив на шпальтах часопису «Сучасність» Б. Осадчук: «Чим далі, то трудніше буде для тоталітарних систем переслідувати свободу думки, затримувати і конфіскувати закордонні газети і журнали, застосовувати контроль і цензуру» (Осадчук, 1961, с. 126). Варто додати, що відстежити і вчасно припинити всі дії української громади за кордоном, спрямовані на захист політв'язнів, наглядчачам тоталітарного режиму все ж не вдавалося.

Висновки

Правозахисну діяльність українських ЗМІ та видавництв в еміграції визначали інформаційний, видавничий, оборонний та «допомоговий» напрями. У сукупності та взаємодії вони були ефективними у справі відновлення прав і свобод людини в материковій Україні.

Осібною та помітною у 60–80-х роках ХХ ст. стала діяльність видавництв «Сучасність» (Мюнхен), «Смолоскип» (Балтимор), «Перша українська друкарня» (Париж), а також преси, зокрема газети «Шлях перемоги» (Мюнхен), журналу «Визвольний Шлях» (Лондон) та ін. Особливо уваги заслуговує інформаційна діяльність американських радіостанцій «Свобода» та «Голос Америки», які активно та результативно співпрацювали зі ЗМІ та видавцями української діаспори.

Світова громада, зокрема ЗМІ, пресові агентства та міжнародні організації, активно підтримували процес оборони людських прав в УРСР, у якому видавництва і преса української еміграції відіграли визначну роль.

ЛІТЕРАТУРА

1. В Белграді — в обороні прав України — 28 червня, 1977 р. Облога : неперіодичний листок Української Інформаційної Служби. (1978, 22 січня). *Смолоскип*, с. 3.
2. Зінкевич, О. (1978). Українська Інформаційна Служба «СМОЛОСКИП». Листування редколегії «Смолоскипа». Інформація про діяльність [від 1978 р.]. (Архів Зінкевича О. С. 33. ЛМ, 2(2), 2 арк.). Музей-архів українського самвидаву при Міжнародному благодійному фонді «Смолоскип», Київ.
3. Зінкевич, О. (Ред). (2012). *Рух опору в Україні 1960–1990: Енциклопедичний довідник* (2-ге вид.). Київ: Смолоскип.

4. Маркусь, В. (1978). Перед сумлінням світу (Нотатки з Сахаровських слухань 1977 у Римі). *Сучасність*, 4, 50-77.
5. Наумова, О. (2014). Публікації творів самвидаву в українських видавництвах за межами СРСР (на матеріалах фонду Наукової бібліотеки Львівського національного університету ім. Івана Франка). *Вісник Львівського університету. Серія: Книгознавство, бібліотекознавство та інформаційні технології*, 8, 62-75.
6. Недужко, Ю. (2008). Боротьба української діаспори країн Заходу за права людини в Україні: (середина 80 — початок 90-х рр. XX ст.). *Мандрівець*, 3, 55-62.
7. Обертас, О. (2010). Український самвидав: літературна критика та публіцистика (1960-і — початок 1970-х років) [Монографія]. Київ: Смолоскип.
8. Осадчук, Б. (1961). Листи до редакції. *Сучасність*, 2, 126.
9. Римаренко, Ю. И. (1981). Антикommуністический альянс: Критика идеологических и социально-политических доктрин международного сионизма и украинского буржуазного национализма. Київ: Наукова думка.
10. Bilocerkowycz, J. (1988). *Soviet Ukrainian Dissent: A Study of Political Alienation*. Boulder: Westview Press.
11. Kalb, M. (1969, March 29). Unafraid Pen from the Ukraine. *The Saturday Review*, pp. 32-35.

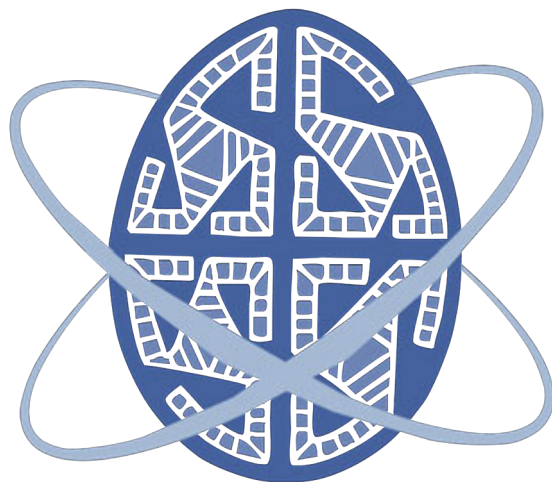
REFERENCES

1. Bilocerkowycz, J. (1988). *Soviet Ukrainian Dissent: A Study of Political Alienation*. Boulder: Westview Press [in English].
2. Kalb, M. (1969, March 29). Unafraid Pen from the Ukraine. *The Saturday Review*, pp. 32-35 [in English].
3. Markus, V. (1978). Pered sumlinniam svitu (Notatky z Sakharovskykh slukhan 1977 u Rymi) [Before the Conscience of the World (Notes from the Sakharov Hearings 1977 in Rome)]. *Suchasnist*, 4, 50-77 [in Ukrainian].
4. Naumova, O. (2014). Publikatsii tvoriv samvydavv v ukrainskykh vydavnytstvakh za mezhamy SRSR (na materialakh fondu Naukovoї biblioteki Lvivskoho natsionalnogo universytetu im. Ivana Franka) [Publications of works of self-publishing in Ukrainian publishers outside the USSR (based on the materials of the Fund of the Scientific Library of the Ivan Franko National University of Lviv)]. *Visnyk Lvivskoho universytetu. Seriya: Knyhoznavstvo, bibliotekoznavstvo ta informatsiini tekhnolohii*, 8, 62-75 [in Ukrainian].
5. Neduzhko, Yu. (2008). Borotba ukrainiskoi diaspory krain Zakhodu za prava liudyny v Ukraini: (seredyina 80 — pochatok 90-kh rr XX st.) [The struggle of the Ukrainian diaspora of the countries of the West for human rights in Ukraine: (mid 80's — early 90's of XX century)]. *Mandrivets*, 3, 55-62 [in Ukrainian].
6. Obertas, O. (2010). *Ukrainskyi samvydav: literaturna krytyka ta publitsystyka (1960-i — pochatok 1970-kh rokiv)* [The Ukrainian Samizdat: Literary Criticism and Journalism (1960s — early 1970s)] [Monograph]. Kyiv: Smoloskyp [in Ukrainian].
7. Osadchuk, B. (1961). Lysty do redaktsii [Letters to the Editor]. *Suchasnist*, 2, 126 [in Ukrainian].

8. Rimarenko, Iu. I. (1981). *Antikommunisticheskie aliansy: Kritika ideologicheskikh i sotsialno-politicheskikh doktrin mezhdunarodnogo sionizma i ukrainskogo burzhuaznogo natsionalizma* [*Anti-Communist Alliance: Criticism of the ideological and socio-political doctrines of international Zionism and Ukrainian bourgeois nationalism*]. Kyiv: Naukova dumka [in Russian].
9. V Belhradi — v oboroni prav Ukrainy — 28 chervnia, 1977 r. Obloha : neperiodychnyi lystok Ukrainskoi Informatsiinoi Sluzhby [In Belgrade — in defense of the rights of Ukraine — June 28, 1977 Siege: a non-periodic leaflet of the Ukrainian Information Service]. (1978, January 22). *Smoloskyp*, p. 3 [in Ukrainian].
10. Zinkevych, O. (1978). Ukrainska Informatsiina Sluzhba «SMOLOSKYP». Lystuvannia redkolehii «Smoloskypa». Informatsiia pro diialnist [vid 1978 r.] [SMOLOSKIP Ukrainian Information Service. Correspondence of the editorial board of the Smoloskip. Activity information [since 1978]]. (Arkhiv Zinkevycha O. S. 33. LM, 2(2), 2 ark.). Muzei-arkhiv ukrainskoho samvydavu pry Mizhnarodnomu blahodiinomu fondi «Smoloskyp», Kyiv [in Ukrainian].
11. Zinkevych, O. (Ed.). (2012). *Rukh oporu v Ukraini 1960–1990: Entsyklopedychnyi dovidnyk* [*Resistance movement in Ukraine 1960–1990: an encyclopedia*] (2nd ed.). Kyiv: Smoloskyp [in Ukrainian].

МЕРЕЖЕВІ ВИДАННЯ

INTERNET PUBLICATIONS

УДК 004.5:[070:654.197]

Проблеми взаємодії користувачів і цифрових ЗМІ у контексті проєктування інтерфейсів

Сергій ШАШЕНКОасистент кафедри
мультимедійних технологій
і медіадизайнуКиївський національний
університет імені Тараса
Шевченкавул. Юрія Іллєнка, 36/1
02000, Київ, Україна

e-mail: s.shashenko@gmail.com

ORCID ID 0000-0002-9794-5937

© Шашенко С., 2019

У статті виокремлено, описано та проаналізовано форми взаємодії користувачів з цифровими медіа, які ускладнюють користування ними, з'ясовано причини їх виникнення. За основу дослідження узято результати розробки інтерфейсів цифрових медіа на основі досвіду користувачів.

Теоретичне осмислення проблем комунікації користувачів з цифровими медіа допоможе зрозуміти причини виникнення цих проблем та дозволить уникнути їх у майбутньому.

Інтерфейс цифрового медіа розглядається як основний компонент, що забезпечує комунікаційну взаємодію між ним і користувачем. Якісний інтерфейс розробляється відповідно до функцій медіа та потреб людей, які користуються ним. Здійснений огляд характеристик, що сприяють комунікаційній продуктивності та ефективно задовольняють потреби користувачів. Адже крім інформаційної цінності ефективний дизайн веб-ресурсу є запорукою його успіху.

Виокремлено характеристики людиноорієнтованого дизайну інтерфейсів взаємодії з користувачем.

Описано проблеми, що виникають при роботі з цифровими медіа. Наведено способи вирішення комунікативних труднощів засобами дизайну та проєктування.

З'ясовано причини виникнення проблем комунікації користувачів з цифровим медіа. Більшість із них полягає у нерозумінні реальних потреб і бажань користувачів та прийняття невдалих (таких, що не відповідають потребам) конструкторських рішень на етапі розробки інтерфейсу.

Ключові слова: інтерфейс, веб-дизайн, проєктування, цифрові медіа, комунікація, взаємодія.

PROBLEMS OF INTERACTION BETWEEN USERS AND DIGITAL MEDIA IN THE CONTEXT OF INTERFACE DESIGN

Serhii Shashenko

Taras Shevchenko National University of Kyiv
36/1 Yu Illienko str., 02000, Kyiv, Ukraine
e-mail: s.shashenko@gmail.com
ORCID ID 0000-0002-9794-5937

The article identifies, describes and analyzes forms of user interaction with digital media that make it difficult to use, and explains the causes of their occurrence. The research is based on the results of developing digital media interfaces based on user experience.

Theoretical understanding of users' communication problems with digital media will help to understand the causes of these problems and to avoid them in the future. The digital media interface is considered as a major component that provides communication between it and the user. Qualitative interface is designed in accordance with the functions of media and the needs of people who use it. An overview of features that facilitate communication productivity and effectively meet users' needs has been reviewed. In addition to information value, effective design of a web resource is the key to its success.

The characteristics of human-oriented design of user interaction interfaces are distinguished.

Problems encountered when working with digital media are described. The ways of solving communicative difficulties by means of design and projecting are given.

The causes of communication problems with digital media users have been identified. Most of them consist in misunderstanding the real users' needs and desires and making unsuccessful (inappropriate) design decisions during the interface development phase.

Keywords: *interface, web design, projecting, digital media, communication, interaction.*

Постановка проблеми

Подолання проблем зі складністю користування інформаційними інтернет-ресурсами є одним із найважливіших завдань сучасних дизайнерів і проєктувальників.

Ефективний дизайн інтерфейсу веб-ресурсів визначається характеристиками, що сприяють досягненню мети, якою керуються користувачі цих ресурсів. Зрозумілість інтерфейсу і легкість у користуванні веб-ресурсом сприяють комунікаційній продуктивності та, відповідно, ефективніше задовольняють потреби користувачів. У свою чергу, це сприяє популярності продукту і його комерційному успіху, що є чи не найважливішим чинником існування інформаційних ресурсів у сучасному конкурентному медіапросторі.

Таким чином маємо просту і, на перший погляд, очевидну закономірність: крім інформаційної цінності оптимальний і ефективний дизайн веб-ресурсу є запорукою його успіху. На жаль, в інтернеті маємо велику кількість корисних ресурсів, складних у використанні. Це означає, що багатьом ресурсам необхідні якісніші методи розробки дизайну інтерфейсу.

Аналіз останніх публікацій

Проблемам розробки інтерфейсів цифрових медіа присвячено багато праць представників світової спільноти. Більшість із них практичного спрямування. Українські науковці також приділяли увагу цьому питанню, зокрема у науковій статті Роман Марусенко дослідив методи аналізу взаємодії користувача з інтерфейсом медіа, а О. Ситник досліджував їх з точки зору композиційно-графічного моделювання.

Мета й завдання статті

Теоретичне осмислення проблем комунікації користувачів з цифровими медіа допоможе зрозуміти причини виникнення та дозволить уникнути їх у майбутньому.

Мета статті — виокремити елементи, що ускладнюють комунікацію людини з цифровим медіа. Щоб виявити проблеми, необхідно провести аналіз інтерфейсів інформаційних ресурсів, описати проблеми, що виникають при роботі з ними, з'ясувати їх причини та запропонувати шляхи вирішення засобами дизайну на основі досвіду розробки інтерфейсів цифрових продуктів.

Вклад основного матеріалу

Проблема комунікації користувачів з цифровими медіа полягає у тому, що розробка їх системи дизайну часто відбувається спонтанно. Замість того, щоб розробляти дизайн ресурсу враховуючи потреби потенційних користувачів, розробники зосереджуються на технологічній складовій продукту. У результаті виникають незручні для користувача дизайнерські характеристики, головним чином тому, що вони недостатньо людиноорієнтовані.

За визначенням промислового дизайнера Віктора Папанека проектування — це свідомі та інтуїтивні зусилля для створення значущого порядку (Папанек В., 2008). Відомий американський розробник Алан Купер пропонує детальніше визначення дизайну інтерфейсу, більш орієнтованого на людей:

- розуміння бажань, потреб та мотивації користувачів, а також контексту, в якому перебувають користувачі;
- усвідомлення можливостей, вимог та фінансових чи технічних обмежень;
- використання цих знань як основи для планування та створення інформаційних ресурсів, зміст, форма і поведінка яких робить їх корисними і зручними, а також економічно і технічно можливими (Купер А., 2009).

Це визначення підходить для більшості об'єктів дизайнерського виробництва, але конкретні акценти на формі, змісті та поведінці будуть залежати від особливостей продукту. Унікальність інтерактивних медіапродуктів полягає в їх складній поведінці. У зв'язку з цим виникає потреба в методиці розробки дизайну, що здатна поліпшити комунікацію людини з технологічним продуктом.

Причини проблем ефективності комунікаційних особливостей інтернет-ресурсів полягають у нерозумінні реальних потреб і бажань користувачів.

Роль розробників у визначенні системи дизайну і поведінки продукту як правило нічим не обмежена. Їх уявлення про потреби, які повинен задовольняти ресурс, може відрізнятись від реальних потреб користувачів. Часто некоректно чи недостатньо детально сформовані вимоги до ресурсу, брак часу чи інформації спонукають розробників приймати конструкторські рішення, що в результаті погіршують комунікативність інформаційного продукту та знижують його продуктивність.

Це пов'язано з тим, що етапу проектування не відводиться належна увага як серед замовників, так і серед розробників. Проектування повинне здійснюватися до створення візуальної (графічної) оболонки ресурсу і спиратися на потреби користувачів. Це важливий етап в методиці розробки дизайну цифрових продуктів загалом та інформаційних ресурсів зокрема.

За останні роки якість дизайну інформаційних ресурсів помітно поліпшилась, що позитивно позначилося на комунікації користувачів з ними. Багато існуючих інтернет-ресурсів зробили редизайн композиційно-графічної моделі макетів своїх продуктів враховуючи позитивні тенденції у досвіді взаємодії цифрових медіа з користувачами. Ресурсам, що з'явилися у мережі за останні роки і розробленим на основі трендових характеристик сучасного дизайну, часто

вдається витіснити з інформаційного середовища старіші їх аналоги зі складнішою системою взаємодії. Якщо простежити тенденції змін дизайну інформаційних мережевих ресурсів за останнє десятиліття, можна виокремити такі характеристики людиноорієнтованого дизайну інтерфейсів взаємодії з користувачем:

- укрупнення та увиразнення основних елементів взаємодії (кнопок, інтерактивних графічних та текстових елементів);
- спрощення композиційно-графічної моделі за рахунок зменшення кількості структурних елементів видимої частини макету сторінки;
- розробка змістової структури ресурсу і упорядкування інформації за ключовими категоріями на основі правила “7+2”. Такий спосіб організації інформації допомагає розробникам дизайну задіяти більшу площу в композиції сторінки і виразніше представити навіть складну структуру ресурсу, що сприяє комунікації з користувачем.

Для кращого розуміння складності в комунікації інформаційних ресурсів з користувачами варто окреслити основні проблемні характеристики таких ресурсів та оглянути способи їх вирішення на основі досвіду взаємодії користувачів із цифровими медіа.

Безальтернативна інтерактивність

Часто при використанні інформаційних ресурсів складність і незрозумілість у взаємодії з інтерактивними елементами спричиняють ситуації у поведінці ресурсу, що ведуть у глухий кут. Це може бути, наприклад, виринаюче модульне вікно з повідомленням про помилку і єдиною кнопкою “ок”, яка не виконує корисних функцій, але зайвий раз нагадає користувачеві про його огріх у користуванні ресурсом і змушує його погодитися з цим. Також як приклад може бути сторінка з відсутніми результатами, що відкривається після пошуку, і з неможливістю подальшої взаємодії через відсутність кнопок, що передбачають продовження сценарію користування ресурсом і утримання його уваги. Часто користувачі припиняють комунікацію з ресурсом на цьому етапі.

Як вирішення такої проблеми деякі ресурси пропонують альтернативні варіанти пошуку на основі подібних запитів, представлених інтерактивними текстовими чи графічними елементами дизайну, або принаймні мають кнопку з функцією подальшої взаємодії (наприклад, повернутися на головну сторінку чи шукати в іншій категорії).

Як приклад безальтернативної взаємодії можемо навести виникнення під час комунікації з ресурсом діалогових вікон на кшталт “Ви впевнені?” чи “Ви дійсно хочете це зробити?”. Такі питання ускладнюють комунікацію, принижуючи користувача сумнівами в його спроможності робити вибір і змушуючи його погоджуватися з цим. Натомість краще передбачити можливість скасувати дію. Такий під-

хід дозволяє зменшити кількість кліків при виконанні великої кількості однотипних операцій (наприклад, видалення чи переміщення елементів) пришвидшує процес користування ресурсом і не залишає негативного психологічного ефекту.

Перехід на зовнішні ресурси у поточному вікні переглядача

Поширеним випадком припинення комунікації користувача з інформаційним ресурсом є перехід за посиланням, що веде на інший ресурс і відкривається в поточному вікні переглядача. Таким чином, за умови виникнення інтересу до наявної там інформації, користувач починає взаємодіяти з новим ресурсом, що унеможливорює легке повернення до попереднього. Вдалим вирішенням цієї проблеми є налаштування гіперпосилань, що ведуть на зовнішні ресурси, так, щоб вони відкривалися у новій вкладці переглядача. Таким чином завершивши роботу на зовнішньому ресурсі та заклавши його, комунікація з поточним джерелом триває за рахунок наявності відкритої вкладки в переглядачі.

Нав'язування комп'ютерного способу мислення

Цей чинник пов'язаний з психологічними особливостями сприйняття і представлення інформації розробниками ресурсів. В процесі розробки дизайнери часто не враховують особливості сприйняття інформації рядовим користувачем. Таким чином зрозумілі для розробників речі можуть бути незрозумілими для більшості споживачів. Багато інформаційних-ресурсів розраховані на грамотного користувача комп'ютера.

Наприклад, представлення інформації в одиницях обчислення інформації (байти, біти, мегабайти, мегабіти тощо) може заплутати не тільки непідготовленого користувача, але і досвідчених фахівців технічної сфери, оскільки може виникнути плутанина у використанні скорочень їх назв чи їх конвертації з двійкової системи у десяткову і навпаки. Ситуація ускладнюється нерозумінням абстрактних чисел, користувачеві подекуди складно зрозуміти і оцінити велике число він бачить чи мале. Тому цифрові дані краще візуалізувати і подавати у порівнянні (використовуючи графіки, діаграми, статус бари тощо).

Необхідність авторизації на ресурсі

Деякі ресурси унеможливають їх використання без реєстрації і подальшої авторизації. Таким чином велика кількість потенційних користувачів припиняють комунікацію з ресурсом на цьому етапі через небажання рутинної процедури заповнення полів з персональними даними та підтвердженням реєстрації через електронну пошту. Ще більше відлякує умова реєстрації за номером телефону.

Подолати цю проблему можна шляхом надання можливості ознайомитися з інформацією, представленою на ресурсі, без реєстрації, а додаткові опції і функції (наприклад можливість завантажувати

файли чи залишати коментарі) надавати авторизованим користувачам. Таким чином читач має можливість визначити корисність ресурсу для себе і за потреби здійснить рутинну процедуру реєстрації задля його розширених можливостей.

Горизонтальна прокрутка

Де-факто вертикальна прокрутка притаманна більшості медіа. Вона зручна, а головне — звична користувачам та інтуїтивно зрозуміла. Вертикальний спосіб компонування контенту зумовлений специфікою споживання інформації — порціями у лінійному порядку. Такий спосіб підходить для будь-якого типу контенту: як за змістом, так і за формою та обсягом.

Горизонтальна прокрутка може бути дизайнерським рішенням. У такому випадку, як правило, ретельно розробляється структура інформації і композиційна модель її представлення з урахуванням горизонтального скролінгу.

Але частіше горизонтальна прокрутка з'являється, коли контент не поміщається по ширині. Горизонтальна прокрутка може з'явитися непередбачувано внаслідок технічного прорахунку, коли дизайн інтерфейсу не враховує різні особливості екранів медійних пристроїв. Це ускладнює комунікацію з медіа. Звідси виникає наступна проблема.

Неадаптивна мобільна версія

Наразі можемо сміливо стверджувати, що смартфони стали забезпечувати основний комунікаційний канал взаємодії користувача з медійним продуктом (ресурсом, сервісом). Тенденція споживання інформації з мобільних пристроїв характерна для усіх країн з розвинутою системою мобільного інтернет-зв'язку чи точками Wi-Fi-доступу. За даними соціологічного дослідження GfK кількість користувачів смартфонів серед активних користувачів Інтернету України у віці від 16 років досягло 85 % (Количество пользователей..., 2018).

Неадаптивна версія медіаресурсу, що розроблений тільки під один тип екрану (найчастіше для персональних комп'ютерів, де екран по ширині перевищує його висоту), зумовлює ускладнення взаємодії з ним на мобільних пристроях. Вузький формат екранів вимагає іншої композиційно-графічної моделі представлення тієї ж інформації.

Таким чином до функцій графічного дизайну у процесі розробки медіа додається проектування кількох функціональних версій інтерфейсів взаємодії з користувачем, які представляють однаковий контент, при мінімальному впливові на структуру. Крім того процес завантаження оптимальної версії інтерфейсу повинен бути автоматизованим, тобто самостійно визначати тип екрану пристрою та відповідний йому макет. У сучасному медіапросторі мати мобільну версію ресурсу чи сервісу переросло з правила хорошого тону у необ-

хідність, що позитивно поліпшує комунікацію з медіа, а також є важливим чинником його життєздатності у середовищі продуктів конкурентів.

Висновки

Отож, результатом аналізу інтерфейсів стало виокремлення елементів, що ускладнюють комунікацію людини з цифровим медіа. Найбільш значущими серед них є безальтернативна інтерактивність, нав'язування комп'ютерного способу мислення, перехід на зовнішні ресурси у поточному вікні переглядача, необхідність авторизації на ресурсі, горизонтальна прокрутка, неадаптивна версія ресурсу.

Існують технологічні способи вирішення перелічених проблем, але їх задіяння вимагає від розробника глибокого розуміння потреб користувачів ще на етапі проектування.

Проаналізувавши проблемні аспекти комунікації з інформаційними ресурсами, можемо дійти висновку, що в процесі розробки цифрових медіа не приділяється належної уваги інтерактивній складовій. На те є три причини:

1. Відсутність уявлення про реальних користувачів.
2. Конфлікт між потребами людей і пріоритетами розробки.
3. Відсутність процесу, що дозволяє зрозуміти потреби користувача і допомагає в розробці оптимального дизайну та якісної поведінки цифрового продукту.

Осмилення проблем комунікації користувачів з цифровими медіа та причин їх виникнення дозволить уникати їх у майбутньому та створювати якісні інтерфейси засобами дизайну на основі досвіду користувачів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Брэдди, Х. (2016). *Дизайнь. Современный креатифф* (Н. Фрейман, пер.). Санкт-Петербург: Питер.
2. Вроблевски, Л. (2012). *Сначала мобильные!* Москва: Манн, Иванов и Фербер.
3. Количество пользователей смартфонов в Украине достигло 85%. (2018). Взято из: https://mmr.ua/show/kolichestvo_polyzovateley_smartfonov_v_ukraine_dostiglo_85.
4. Купер, А., Рейман, Р., & Кронин, Д. (2009). *Алан Купер об интерфейсе. Основы проектирования взаимодействия* (М. Зислис, пер.). Санкт-Петербург: Символ-Плюс.
5. Маркотт, И. (2012). *Отзывчивый веб-дизайн* (П. Миронов, пер.). Москва: Манн, Иванов и Фербер.
6. Монтейро, М. (2013). *Дизайн — это работа* (Д. Кириенко, пер.). Москва: Манн, Иванов и Фербер.
7. Папанек, В. (2008). *Дизайн для реального мира* (Г. Северская, пер.). Москва: Д. Аронов.

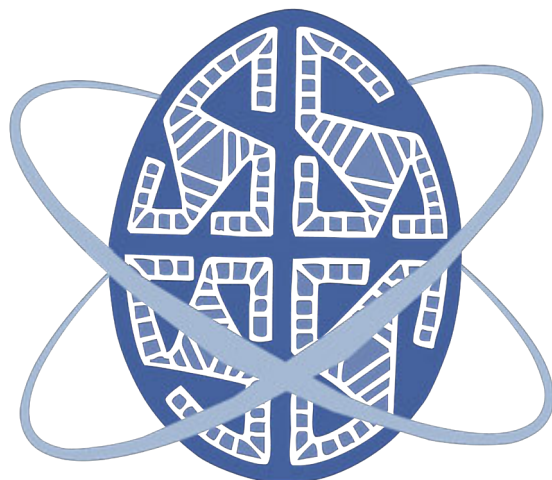
-
8. Уолтер, А. (2012). *Эмоциональный веб-дизайн* (П. Миронов, пер.). Москва: Манн, Иванов и Фербер.

REFERENCES

1. Bredli, Kh. (2016). *Dizain. Sovremennyi kreatiff* [Design. Modern creatiff] (N. Freiman, Trans.). St. Petersburg: Piter [in Russian].
2. Kolichestvo polzovatelei smartfonov v Ukraine dostiglo 85% [The number of smartphone users in Ukraine has reached 85%]. (2018). Retrieved from: https://mmr.ua/show/kolichestvo_polyzovateley_smartfonov_v_ukraine_dostiglo_85 [in Russian].
3. Kuper, A., Reiman, R., & Kronin, D. (2009). *Alan Kuper ob interfeise. Osnovy proektirovaniia vzaimodeistviia* [About Face 3. The Essentials of Interaction Design] (M. Zislis, per.). St. Petersburg: Simvol-Plius [in Russian].
4. Markott, I. (2012). *Otzyvchivyi veb-dizain* [Responsive web design] (P. Mironov, Trans.). Moscow: Mann, Ivanov i Ferber [in Russian].
5. Monteiro, M. (2013). *Dizain — eto rabota* [Design is a work] (D. Kirienko, Trans.). Moscow: Mann, Ivanov i Ferber [in Russian].
6. Papanek, V. (2008). *Dizain dlia realnogo mira* [Design for the real world] (G. Severskaia, Trans.). Moscow: D. Aronov [in Russian].
7. Uolter, A. (2012). *Emotcionalnyi veb-dizain* [Emotional web design] (P. Mironov, Trans.). Moscow: Mann, Ivanov i Ferber [in Russian].
8. Vroblevski, L. (2012). *Snachala mobilnye!* [Mobile first!]. Moscow: Mann, Ivanov i Ferber [in Russian].

ЗАРУБІЖНІ ЗМІ І КНИГОВИДАННЯ

FOREIGN MASS MEDIA
AND BOOK PUBLISHING

UDC 821.172-14.09

Links Between Letters and Poems Written by Balys Sruoga

Gabija BANKAUSKAITĖ
doctor of the Humanities, Prof.
Vilnius university, Lithuania
e-mail:
gabija.bankauskaite@knf.vu.lt
ORCID ID 0000-0002-3276-8159
© Bankauskaitė G., 2019

The paper reviews personal letters and lyrics written by Lithuanian writer Balys Sruoga (1896–1947). The poet is distinguished for his unique writing style; his personal letters expose outstanding linguistic expression. It is not easy “to kill the author” in his poetry, to separate his lyrical subject from the poet himself.

We can retrace the author’s friendship, the contrasts of his mood, and the same poetical images as well as symbols in Sruoga’s personal letters to his wife Vanda Daugirdaitė. Sruoga transmitted his own life situation of ethical value from reality into the aesthetic form, and individualized it. The valuable poetic relationship with reality and poetic thinking was expressed through the composition of the lyric confession poem. The Dionysian and Apollonian motifs in Sruoga’s poetic and epistolary texts were examined to show that the same motifs and even the same formulations appear in both.

Consequently the study of parallels in Balys Sruoga’s personal letters and poetry opens a number of interesting research opportunities of fictive and non-fictive links: the construction of the individual linguistic world view, the manifestations of personal identity, and the search of creative identity forms.

Keywords: Balys Sruoga, personal letters, poetry, epistolary form, literature, Lithuanian modernism.

ЗВ'ЯЗКИ МІЖ ЛИСТАМИ ТА ПОЕЗІЄЮ, НАПИСАНИМИ БАЛІСОМ СРУОГОЮ

Габія Банкаускайте

д-р гуманітаристики, проф.
Вільнюський університет, Литва

У статті розглядаються особисті листи та лірична поезія литовського письменника Баліса Сруоги (1896–1947). Поет вирізняється своїм унікальним стилем письма; його особисті листи розкривають видатне мовне вираження. У його поезії не вдається «вбити автора», відокремити його ліричний сюжет від самого поета.

Ми можемо простежити дружбу автора, контрасти його настрою, ті ж поетичні образи в творах, як і символи в особистих листах Сруоги до його дружини Ванди Даугірдайте. Сруога передав власну життєву ситуацію етичної цінності з реальності в естетичну форму та індивідуалізував її. Цінний поетичний зв'язок із дійсністю та поетичним мисленням виражався через композицію віршованої ліричної сповіді. Діонісійські та Аполлонські мотиви в поетичних та епістолярних текстах Сруоги були досліджені, щоб показати, що схожі мотиви і навіть однакові формулювання з'являються в обох жанрових варіаціях.

Отже, дослідження паралелей в особистих листах і поезії Баліса Сруоги відкриває ряд цікавих дослідницьких можливостей вигаданих та не вигаданих зв'язків: побудова індивідуального мовного світогляду, прояви особистої ідентичності та пошук форм творчої ідентичності.

У самому базовому сенсі, писемність можна визначити як спосіб передачі інформації. Коли і письменник, і читач існують, цей процес можна розглядати і як засіб спілкування. Написання листів — один із найдавніших методів спілкування. Цей жанр не обмежений передачею конкретної інформації, оскільки часто включає обмін досвідом, емоціями та настроями. Завдяки цьому цей жанр часто наближається до поезії.

Баліс Сруога був литовським класиком, визначним письменником завдяки тому, що його бібліографія відрізнялася насамперед різноманітністю жанрів. Він писав вірші, поеми, есеї, займався критикою, а також перекладом. Сруога переклав на литовську мову твори Йохана Вольфганга Гете, Генріха Гейне, Оскара Вайльда, Генріка Ібсена, Поля Верлена, Шарля Бодлера, Олександра Блока, Олександра Бальмонта, Анни Ахматової, Самуеля Бенеллі та інших письменників.

Ключові слова: Баліс Сруога, особисте листування, поезія, епістолярна форма, література, литовський модернізм.

In the most basic sense, writing can be defined as a method of transferring information. When both the writer and the reader exist, this process can be seen as a means of communication as well. Writing letters is one of the oldest communication methods. This genre is not limited by the transmission of specific information as it often involves sharing experiences, emotions, and sentiments. Due to this, this genre often comes close to poetry. Naturally, emotionality is a feature of personal, not business correspondence. However, writing letters is a hobby of many writers.

The object of the article are very especially emotional letters written by Lithuanian modernist poet Balys Sruoga (1896–1947). He was a Lithuanian classic, remarkable among writers due to his bibliography being distinguished by the variety of genres, first and foremost. He wrote poetry, poems, plays, was engaged in criticism as well as translation. He translated texts written by Johan Wolfgang Goethe, Heinrich Heine, Oscar Wilde, Henrik Ibsen, Paul Verlaine, Charles Baudelaire, Aleksandr Blok, Aleksandr Balmont, Ana Achmatova, Samuel Benelli and other writers into Lithuanian. He was a great theorist of the theatre also.

This research was based on the letters to his beloved woman and on two his poems. Balys Sruoga and Vanda Daugirdaitė have met in Moscow. After that they were working together for some time. Sruoga was editor-in-chief of the magazine named “Lithuania”, and Vanda was his secretary. They have felt in love with each other and were writing letters when they were not together. Sruoga used to love writing letters. He left almost 5,853 letters. And only a small piece of them were published. These letters were archived in the Institute of Lithuanian Literature and Folklore in Vilnius. 142 letters were addressed to his loved one Vanda Daugirdaitė. The copies of these letters were kept in the museum of Balys and Vanda Sruogai in their home in Kaunas. The majority of these letters were written during his studies in Russia and Germany (from 1919 to 1924). At the same time, Sruoga was writing poetry actively. It was included in his anthologies “Sun and Sand” („Saulė ir smiltys“, 1920) and “On the Path of Gods” („Dievų takais“, 1923). Those poems were dedicated to Vanda Daugirdaitė.

Sruoga created his first book when he went to St. Petersburg, and after that to Moscow to study philology. Vanda was in Lithuania at the time. They were friends for not long. And the early letters showed his extreme mood swings and feelings towards her very clearly. After that Sruoga and Vanda gave scholarships. Sruoga went to Munchen and worked on German studies and his dissertation. And Vanda went to Berlin and studied history. At that time they were engaged and were going to marry. The second book of poems was written in that period.

Sruoga’s best known work was the novel “Forest of the Gods: Memoirs” („Dievų miškas: atsiminimai“, 1957) based on his own life experiences as a prisoner in the Stutthof Concentration Camp operated by Nazis where

he was sent in March 1943 together with forty-seven other Lithuanian intellectuals after the Nazis started a campaign against possible anti-Nazi agitation in the occupied Lithuania. Literature theorists have focused on this novel the most. Meanwhile, poetry studies first of all attempted to define the place of Sruoga's works in the context of Lithuanian literature and literary movements, for example, neo-romanticism and symbolism. Letters and other ego-documents were used in order to disclose the historical and personal details of Sruoga's life. His letters have been studied without linking them to his poetry: the expression of salutations in personal letters and the cognitive model of 'love' in Sruoga's letters to Daugirdaitė. Letters have been used when analysing the timeline of writing and editing novel "Forest of the Gods: Memoirs". Lyrical parallels have been discussed broadly but were not analysed in depth. This research unfolded the characteristics of Sruoga's works by proposing an analytical method that merges ego-documentary with literature. There is the attempt to search the personal correspondence by Balys Sruoga for links that helped to construct the history of the author's personality, to clarify the behind-the-scenes aspects and to unfold the story of his friendship with his beloved woman. The connection between epistolarity and fictional texts was very promising and interesting for research about Sruoga.

The issues surrounding the links between the epistolary form and fiction

The epistolary genre was one of ego-documentary genres. Ego-documentary (in short — ED) itself was understood as 'the historic sources of personal nature where the subject and the writer was the same person. The author of an ED published the information about own interests, feelings, joy and concerns' (Roszak 2013: 47). ED could also be defined as the written account of personal space, self-witnessing written testament or first-person written account. In addition to letters, autobiographies, memoirs, and diaries were also considered to be ED. Some researchers tended to view unpublished poetry as ED as well. Such classification was based on the statement that 'rough, often unprofessionally rhymed words also expressed their world views, personal intentions, the understanding of the contemporary social life' (Berenis 2013: 18). Lyrical digressions in ED as well as poetry written without intention to publish did not differ from the published material in their essence. Even the text, written without any intention to publish, could reach the public eventually and could be included into anthologies. Its artistic value was not evaluated in this case. But there was a question, why researchers were united in viewing poetry that was recognised as ED as the expression of the author's world views or emotions while poetry recognised as literature and the intentions of their authors was so controversial. American anthropologist Clifford Geertz has defined the au-

thor of an ED as the following — the historical subject was seen ‘not only as the structure of discourse, but also as ‘body and soul’ that had a certain posture in the world and was distinguished by the will to operate’ (Berenis 2018: 19). Researchers of ED gave significance to how text helps to show the individuality of a person instead of the text itself — ‘in case of the written account of private space, the author has stopped being merely the measure of deciphering the communal mentality’. He [himself] has become an ‘individual of special mentality’ (Roszak 2013: 51). And yet: could ED be recognised as literature?

Aistė Kučinskienė has stated that there was a genre inseparability. First of all, it was difficult to discern a letter from literature due to the language style — ‘it was extremely important that language stylisation could and often was met in letters: an epistolary text was a writing method created by the writer that tended to be separated from the reality despite the author’s intentions solely due to the reason that it was written (it was transformed verbal communication) and the style of the letter was not strictly defined — it could come close to fiction’ (Kučinskienė 2011: 550). Vytautas Berenis also has noted the importance of style in ED. He said that ‘we could not forget that each ED was marked by the contemporary aesthetic tradition and the manner of writing’ (Berenis 2013: 21). Another thing that brought letters closer to literature was the fact that letters often became drafts of upcoming literary works. In case of beginning writers, a letter was a draft of a fictional work, a way to learn how to write, so letters belonged to ‘the creator’s biography, spiritual life, as a prototype of creative work’ (Kučinskienė 2011: 551). This exact principle was followed when analysing Sruoga’s letters as primary drafts of his poems. It was also important to mention that the lyrical texts provided in the letters were not recognised as poems during the time of their writing, but upon reading Sruoga’s poems written later or during the same period, it became possible to view these letters in such light.

An especially close link between literature and epistolary texts was noted when the literature was clearly related to real-life experiences or biography of the author. Kučinskienė has showed this by analysing the epistolary and literary texts by Lithuanian female writers, Žemaitė and Šatrijos Ragana. She has stated that if creative works ‘arose’ from the biography, the letter became an intermediary element (Kučinskienė 2011: 551). Dominique Maingueneau has defined the relationship between the creative work and reality also. He said that writing dominated the writer’s life but writing was a form of life and the act of writing — working on a manuscript created a zone where the contact between ‘life’ and ‘fiction’ became extremely obvious (Maingueneau 1998: 52). The aforementioned aspects clearly complicated the distinction between letter and literature. So, we should discuss the reader (the addressee) who, at first glance, might seem as the main feature distinguishing letters from literature.

Letters were considered to be sources from one's private space, meaning that they were addressed to a specific person instead of many readers, unlike literature. Textologist Siegfried Scheibe has claimed that 'a letter was addressed to a person who was in a different place (room) than the author of the letter. A letter contained a message, information or references that could be communicated to the addressee almost in the same way if that person was in the same place' (Scheibe 1988). However, Kučinskienė contradicted this view:

"Is it possible that the addressee's presence in another room or the intimate nature of the message makes a letter what it is? While a literary work often does not have a specified addressee, an implied reader (who is also not sitting in the same room since he is understood as an abstraction) is often intrinsic to it.... Also we can assume that a letter, much like a literary work, 'slips out' of the author's hands as a result of the act of writing as the author loses the right to text and the issue of the owner becomes difficult to solve." (Kučinskienė 2011: 554).

Thus, even the discussion about the reader (addressee) did not solve the issue of the distinction between a literary work and a letter, so we can conclude that all literature was letters, in a way, since it was addressed to someone and conveys a message. It might be said that epistolary works could benefit literary analysis and could be read not only as documents but like literary or near-literary texts as well. Hence, the analysis of letters could not only unfold important details from the author's life or personality but also could disclose the meaning hidden in a literary work.

The relationship between the creator and the hero

According to Stanislav Roszak, 'in a hundred years, sources that revealed the history of a family and the biographic details of its members became witnesses of individual experiences that conveyed not only the sentiments of an epoch but the creator's personality, too' (Roszak 2013: 52). Thus, this paper balanced between life, letter, and literature.

In life and literature alike Sruoga was considered a rebel. So it was difficult to put this figure down to any literary movement:

"He found it hard to adjust to his environment; he felt some aversion to the environment and was somewhat a rebel." (Yla 1997: 336).

"Balys Sruoga, having been put among other literary classics, is anxiously fussing: it is too crowded for him in any scheme or chain of pathetic epithets." (Kubilius 1996: V).

Sruoga was the first poet who moved the entire Lithuanian poetry towards modernism. On the one hand, the writer was distinguished by intense

expression of the internal condition, innovative poetics and modernist protest. On the other hand, the poet did not distance himself from the romantic poetry tradition. Sruoga used to love to state in his literature criticism papers that the expressive text continued the main theses of romantic lyricism, and the essence of the creative work was the inner, spiritual world, and personal expression was the spirit of the work, as well poetic imagery was a live fraction of spirit. So, Sruoga assessed his creative efforts in the context of the Romantic paradigm. He used to write that any fictional work could only be assessed by the power of the spirit's openness. In this case, the view of ED researchers corresponded with Sruoga's one. 'The researcher tackled the issues of the auto-portrayal and self-assessment of a new age person, in other words, he analysed language that was used in the attempt to express oneself, one's social status and moral values' (Roszak 2013: 55). Mikhail Bakhtin also has stated that 'there was a link between the literary and ED research'. He has noted that 'non-lyrical works by the author, where the prosaic idea is always expressed more clearly, were very important' (Bachtin 2002: 100).

The rebellious Prometheus, the creative Romantic genius, was the Sruoga's alter ego. But did the semantic similarity between Sruoga's letters and poems allowed us to identify the author with the lyrical subject? Sruoga's personality has raised as much discussion as his works. But literature theorists did not tend to link personality traits to the lyrical subject created by the poet. One might contradict such a statement. Bakhtin has claimed that 'the exceptional individuality of a creating author entered the aesthetic object, became an architectonic form, since an event, person, phenomenon became individualised' (Bachtin 2002: 333). Both poetic letters and poems by the author could be seen as an emotional confession by Sruoga where distinct personality traits described in the memoirs of his contemporaries became noticeable. On the other hand, as Bakhtin said, 'if the author completely identified with the hero, nothing complete and self-sufficient could be created, only the actual future that was beyond the semantic future could be continued' (Bachtin 2002: 101). As a result, 'analysing poetry became quite problematic due to the fact that author was at one's most formal when writing poetry. He disappeared in the chiming external and picturesque as well as plastic and rhythmic internal forms, so it seemed that he did not exist, that he blended with the hero or that conversely, that there was no hero, only the author' (Bachtin 2002: 98). This feature of poetry complicated not only the search of the relationship between the author and the hero but also the analysis of the whole text in general. The failure to understand the positions of the author and the hero made it difficult to describe the theme of the work as well. Bakhtin has stated that 'due to the aforementioned feature of pure poetry — near absolute indistinguishability between the author and the hero — it was extremely complicated to distinguish and phrase the theme as a certain semantic prosaic

or epic assumption' (Bachtin 2002: 99). When analysing a poem by Alexander Pushkin, Bakhtin has noted that wording the theme of a poetic work would always be conditional and not entirely adequate; in order to describe it as accurately as possible, one should take the biographic details and other texts by the author into consideration. Bakhtin compared abstract and non-specific poetry to a musical work and labeled it an expression of a possible thought or action. Due to this, it was sometimes handy to use the behind-the-text material as it was explained, supplements and sometimes even demonstrated the genesis of a poem.

When discussing the poet and the hero, Bakhtin, on the one hand, has claimed that 'in poetry the hero almost did not have anything to oppose the author with'. On the other hand, he said that 'the author seemingly permeated the hero leaving only a small possibility of individuality in his core itself' (Bachtin 2002: 274). In poetry the author often had objectified himself because this genre required not only an outside glance, a defined hero's personality or a clear fabula but also an aesthetic and artful expression of an emotion. Bakhtin has noted that 'poetry was seen and heard oneself from the inside by using the emotional eyes and the emotional voice of the other. One heard himself in another, with others and for others' (Bachtin 2002: 279). The hero was that 'other' that the author overtook and used to express its own emotions:

"I find myself in the emotionally agitated voice of another, I am personified in the voice that sings about another, I found authoritative access to my internal agitation; I sing about myself with the potential lips of another loving soul" (Bachtin 2002: 279).

In poetry, unlike in other genres, it was not necessary to create a complete hero. Bakhtin has stated that 'in it, the moral point of view was the internal state or an event that was not only a definition of the hero in action, the hero only experienced it but this experience did not complete the hero' (Bachtin 2002: 280). Roszak has claimed that 'letters showed not only the history and biographic details of a family, but also became witnesses of individual experiences that convey, in addition to the sentiments of an epoch, the creator's personality, too' (Roszak 2013: 52). So, we should also discuss and compare how Sruoga expressed his emotions in his letters and what emotions became clear in the space of the poetic hero.

Early works by Sruoga showed a movement from temporary impressions, aesthetic poetic vocabulary and symbolic declarations to expressionistic expression. This could be linked to Sruoga's mood swings and creative process that his contemporaries had defined like this:

"In his youth he especially had mood swings. He wrote poems spontaneously, as a result of teenager love... Back in 1919 to 1920 we used to walk

around the oak-wood in Kaunas, the Mickevičius Valley, Balys would suddenly become very quiet, walk away, sit down in the grass and start writing. This is it, there's already a poem..." (Sruogienė 1996: 116).

"One moment he is extremely happy, then he is extremely unhappy, then there's a great upswing, hope, and then a downfall, the last moment of tragedy, replaced again by incredible delight in buds, grass, snow..." (Čiurlionytė-Karužienė 1997: 98).

Sruoga's letters were very sentimental, the emotions were very pronounced, often dramatic:

"The sea. Crazy laughter. Unspeakable misery. Frantic freedom. And a silent evening prayer. The spirit is laughing, the spirit is melting in the sun-rays – the spirit sees eternity." (Sruoga 1921: P5146).

"Why am I so miserable, why I am I so scared? There is no comfort! I cannot call for help! I have no strength to endure the pain!" (Sruoga 1922: P5185).

"Like a dog left outside at night in autumn" (Ibid: P5194).

As we could see in the letters, the author experienced everything very vividly, often leaned towards extreme mood swings: absolute despair or endless joy. The lyrical subject in Sruoga's poetry was also defined as a spontaneous, poetic, and a very dynamic personality. The subject was nervous and experienced dynamic mood swings:

"A silent touch of an oar
The whiff of a dying wind
Some expectation of joy –
...
The oar falls out silently again –
The soul cries, the soul feels – " (Sruoga 1996: 187).

Thereby, sensitivity was one of the most important features of the lyrical subject ("Hopeful, sleepless nights / Teary eyes / Face of copper" (Ibid: 70) and the poet. Sruoga often expressed his feelings very directly in his letters to Vanda. He was not afraid to describe his tears and pain:

"I have no roof, no family, and yet I'm still Sruoga, crying like a crazy man" (Sruoga 1922: P5171).

"I am walking around the dirty streets and garden all day, and my heart keeps crying so!" (Sruoga 1922: P5194).

Both writer and the lyrical subject often anticipated the pointlessness of the world. This sense of despair he described especially poetically in one of the letters:

“I do not know if you’ll believe that my heart is crying. The leaves are flowing in the direction of wind, they bid farewell to the world, they sing songs of abyss while longing for eternity. I am cowering while listening to the ringing of leaves, and I am ever so wistful. And it seems that the whole world is merely an echo of a falling tear.” (Sruoga 1919: P5280).

In poems, hopelessness was often expressed by comparing life to a prison (“Chains in the evening, the sky in the morning. / A blossom and dust meet the same fate. / My prison, my birth” (Sruoga 1996: 66). The image of life-prison, called captivity, can be found in letters as well: “I want so much to help you, while breathing sun and singing the bloom, to escape the earthly captivity so that I could help you lift yourself up to the blue skies.” (Sruoga 1919: P5280).

The space where the lyrical subject operated was very telling. Bakhtin has claimed that ‘the centre of the arrangement and the moral significance of external objects depicted in a work was the external body and the external human soul. All objects were tied to the exterior of the hero, his external and internal (bodily and spiritual) limits’ (Bakhtin 2002: 205). Both the creator and the lyrical subject wandered in a depressed manner between the earthly routine, reality and dreams, visions, ideal worlds; they divided life into separate moments that did not possess objective time and stable space. Sruoga used to consider which is more real — meaningful dreams or meaningless life. This illustrated the complicated relationship that Sruoga and his lyrical subject had with space: the emotionally open lyrical subject had difficulty finding himself and opened up while spontaneously merging with the surroundings.

Sruoga and his lyrical hero were united in their wandering between earthly routine, reality and dreams, visions, and ideal worlds. The poet dreamed a lot and retold his dreams in his letters. The ones were sometimes so vivid that he himself had difficulty separating the dream from the reality or a vision. Dreams were intertwined with memories, wishes, and prayers:

“I remember: Kaunas, Nemunas... And you are so full of sun, of sunrays, of warmth! Such a silent day, such bright sun, you’re so close! But this is not a dream, this was all mine — mine — mine! Will I ever feel the heat, will you ever be close, will our sun be hot, will you and the sun ever be mine? What am I dreaming! But — if I was unable to dream with open eyes right now, I would not be able to live.” (Sruoga 1921: P5154).

“It seems that a somewhat special sacred morning has dawned in my soul. And I do not know how to pray so that I can praise this holy day. I would shout to the world — my sacred — sacred — vision but there is a ringing bell somewhere, and I can only kneel down and fall silent.” (Sruoga 1922: P5164).

The limit between a dream, memory, vision, prayer, and reality was unclear. It was as if Sruoga was living in them. This imagery was conveyed as short moments that merged and dynamically changed in his poems:

“Be a gentle visitor for a moment
Of my forgotten existence!
...
I do not know your path.
I grew up in the wilderness and dreamt
I sung about you in the distance
And the vision in the night –
And the agony of exile –
I am awake, just for you!” (Sruoga 1996: 101).

The Dionysian orientation

The Apollonian and Dionysian dichotomy could be noted in Sruoga's early works and letters. When analysing the timeline of his early ones, the thing that first struck the eye was the abundance of negative emotion such as sadness, suffering and loneliness while waiting for the response from the loved one. Such semantics showed the Dionysian side of the creator: his Nietzschean artistry and Baudelairean spleen. The lyrical subject often looked at the sky, tried to become one with it. There was a world of dreams and visions but the motives of an abyss, falling down, disappointment in the world. The subject's hopelessness and downfall were also common.

Restlessness was linked to suffering that rised from not being able to be with the loved one. Life was often seen not as a gift and joy but as endless suffering, prison, and a burden. It was often expressed in symbols of abysses or decadent outbursts of the personal subconscious:

“I am still the same, I collected violets at midnight and burned them in the grand bonfire I made in the middle of the forest, like I burn my grief near the brink of an abyss today...

Oh, blessed be those who cursed the salves and blessings, those who happily smiled while falling down the abyss, blessed be all of you, all – Eternal Peace for you in the hour of death.” (Sruoga 1996: 94–95). –

“The leaves are flowing in the direction of wind, they bid farewell to the world, they sing songs of abyss while longing for eternity.” (Sruoga 1919: P5280).

The attitude of the poet and the lyrical subject was also linked to the Dionysian image when developing the atmosphere of secrecy, mysticism, the unsaid in the letters as well as in the poetry. The idea expressed in the poem “Miserere” had come from a letter:

“I will not be the same as I can only be with you in a tale, I will not be the one that you long for — I will be the cold and icy wind, and nothing else. And you will hurt for me, as you yourself call it shame, and we will both be unwell, but you know it yourself... As for others, I cannot be different, because I will never allow anyone else to enter my soul and find out what is going on inside... I will be a hypocrite, a hooligan, a fraud and a sinner — I do not care about it at all... my unearthly secret will not be disclosed” (Sruoga 1922: P5181). —

“It is so bleak... I am listening to horror... I am listening to the abyss... I stop breathing — I am kneeling near a cross — I have many secrets — I have closed the blinds, I have drawn the curtains, and now no guests will come visit me...” (Sruoga 1996: 95).

Misery was the most prominent emotion in Sruoga’s letters and poetry. This feeling was often described directly as well as poetically and dramatically in his letters:

“But I am horribly, horribly sad! I have no roof, no family, and yet I’m still Sruoga, crying like a crazy man.” (Sruoga 1922: P5171). —

“I am walking around the dirty streets and garden all day, and my heart keeps crying so!” (Ibid: P5194).

The lyrical subject was also searching for comfort on the streets:

“If you have nothing to live for
Go to the long
Autumn street...
There you can soothe your dirty face
And the storm will silence
The power of hunger...
Hopeful, sleepless nights
Teary eyes
Face of copper
Pain threading through dirty streets” (Sruoga 1996: 70).

Misery was often intertwined with longing and loneliness in the texts:

“Today I’m alone ... crying without consolation! Why am I so miserable, why I am I so scared? There is no comfort! I cannot call for help! I have no strength to endure the pain! Like a dead body buried in the field!” (Sruoga 1922: P5185).

The sense of loneliness was similarly described in one of the poems:

“Like a single osier in the field
Is waiting for sun that is not coming
I am calling out in the field and I fail

And I am wandering besides the road
I follow the falling star
The sad god of the fields
Caraway and dill smell
Do you hear, do you know
How alone I am here with the fields?" (Sruoga 1996: 115).

The sense of loneliness and the inability to call for help was strengthened by the open and empty space — the field. Loneliness and misery were mixed with longing that was expressed very lyrically:

"Where it is silent, there I'll be alone, alone, sun will not ever look at my window. And I will repeat during sleepless nights — my beloved Vandukas — will you hear me! And when I will cry out of longing, will you come visit me! My heart, I have found myself again in some endless longing and I am again unstopably sad. I do not know why. I am somewhat scared, somewhat uncomfortably grim, I want to shout, shout — and cry. I would somewhat like to call you beautifully, to do something so good for you so that you would know how sad I am, that you would feel how horrible it is for me without you in the world! But what can I tell you, what can I do for you!" (Sruoga 1922: P5167).

"The longing motive is especially vivid in the poem "The Cold Crusade":

"As if no one knew my lonely paths
Where I loved the storm, where I speak with longing —
...
And I drown in the cold love of my visitors of longing.
...
I would keep screaming this horrid lament, the lament of a hungry soul!
Until another stolen crusade seduces the soul..." (Sruoga 1996: 16).

Symbols of impermanence linked to the ambivalent semantics of the vitality of flora convey the Dionysian atmosphere in the texts. Sruoga identified himself with a birch tree in his letters:

"What endless ache! Pads along like a hungry dog banished to the wilderness and I know it will not find it Here, and I know there is no way back for me, and I know my heart will quiver like that of a birch ... will crumple the strength, an autumnal storm will descend, will break a branch, and I will stand and look at the ground!.." (Sruoga 1920: P5130). —

"And a distant birch, the lonely orphan, drowned in the sky." (Sruoga 1996: 116).

In the works, a birch symbolises lack of power, weakness, misery, and loneliness. Other plants embody impermanence:

“The leaves are flowing in the direction of wind, they bid farewell to the world, they sing songs of abyss while longing for eternity.” (Sruoga 1919: P5280). —

“We, like wheat ears, are waiting in gloom
For the scythe to reap us...
Until dreams weaved silently
Tangle and unravel...” (Sruoga 1996: 28).

“Chains in the evening, the sky in the morning.
A blossom and dust meet the same fate.
My prison, my birth” (Ibid).

Thereby, Dionysian emotions are not only similar but are also expressed in a similar manner in these texts. Longing is supported by the motive of loneliness and the obvious intent to express feelings.

The Apollonian orientation

As Sruoga’s and Daugirdaitė’s relationship became closer, the tone of the letters changed as well. The series of love poems and the second book were also completed at the time. Dionysian atmosphere was more and more often counterbalanced by the Apollonian sentiment. Sruoga was a solar poet who admired Konstantin Balmont, and Vyacheslav Ivanov. His symbol of the sun was linked to the aesthetic of the German Romantics, the Russian mystical symbolism of the halo. It expressed the eschatological revival and the renewal of the world and unfolded the most important moral meanings of the poetic worldview.

The loving figure kept searching for hope and consolation in the nature and open spaced like the sea or sky in the texts:

“... I want to go to sea — there are more tales there, there waves are echoing and singing, there’s the eternal circle, there’s more love and soul, there’s more silence, mystery, and life.” (Sruoga 1922: P5278).

“... A new force surrounded my spirit, it seems that the entire world is in my heart, and it seems that it is so bright in the heart that I can only sing the heavenly hymn.” (Ibid: P5161). —

“It seems as if I would jump into the sea
Pray along with the wave —
Maybe the bleak night will break into light
Maybe dawn will break in the heart!” (Sruoga 1996: 21).

“Oh soul! The soul is anxious...
...
Calm down! Let the sun fall down

Let the sky glow

The sky, blue and bright like a dream, will soon be in you!" (Ibid: 41).

The 'sea', the 'sun', and the 'sky' were linked to the divinity and the Apollonian imagery in the texts and symbolised escaping the earthly prison.

The Russian solar poetic symbolism actualised life, enlightenment, movement and change, endless eternity, organics, the discovery of nature and self, passion, burning, completeness, and the proximity to the myth. The symbols of the sun, the sea, and the cosmos showed the mystery of being, the sense of endless, and the alienation of the lyrical subject from the daily life in Sruoga's works. The sun was often conveyed as a metaphor for life. Sruoga called his life 'sun' and his troubles 'wind' in one of the letters. The sun is expressed as a metaphor for the sun as well in poetry and letters:

"Our meeting, our misfortune, our being together — I had no thoughts that could specify and convey this, there are some winds interfering with my sun." (Sruoga 1922: P5179).

"And you are so full of sun, of sunrays, of warmth! Such a silent day, such bright sun, you're so close! But this is not a dream, this was all mine — mine — mine! Will I ever feel the heat, will you ever be close, will our sun be hot, will you and the sun ever be mine?" (Sruoga 1921: P5154). —

"A rocky shore is drowned in the sun
Blue waves kissing
Sunny feet, sweet, silent
Shining in the sun, loving in the sun —
...
Blue shore has drowned in the sun
Grew and grew up, ripened and matured
Fruits in the earth, berries in juice
Firm chests naked in the sun" (Sruoga 1996: 163).

Sun was also linked to the love interest. The epithet 'beloved' is often replaced with 'sunlit' in the letters:

"So that you would become as intoxicated with my love as the heat of the Sun matures a young flower. I want you to miss me, I want you to be mine — mine — Sunlit." (Sruoga 1921: P5146).

"If only you were here, I would crown you with a white flower wreath that has a heady scent and you would be white and sunlit, my queen of flowers" (Ibid: P5139).

Sun is the antithesis of loneliness, misery, and longing:

"Where it is silent, there I'll be alone, alone, sun will not ever look at my window" (Sruoga 1922: P5167). —

“I have closed the blinds, I have drawn the curtains, and now no guests will come visit me...

Sunrays, sunrays are my visitors...

I talk with them and I keep silence with them and while I complain, they love me...” (Sruoga 1996: 94).

The variant of the sun symbol, fire, embodied life, creation, and love. It was stated in one of the letters:

“No, I will never forget the time you asked me: “but I gave you all — what else do you want?” — But I want a lot, I want the world to drown in the blue skies, I want the sky to descend on earth and like you, I want fire to burn in your eyes! I want fire to burn in your eyes! Then I will be! Then the mountains will be transparent and the heart will carry stars — then I will drown in love. “I gave you everything already!” Oh no! You couldn’t have given me everything because you don’t yet know who you are or what you possess! Even I, having thought about it all night, can’t find the words to tell you who you are to me and what you possess! And how can you give me the fire that burns in your eyes, that is invisible, that is eternal, that is inseparable from your essence! How can you give me the fire on which it depends whether the world should exist or not! That fire connects your body and soul... And it is slightly odd that when I kiss your body, as intoxicating its breath is ... — your smouldering fire will be the foundation of the eternal life!” (Sruoga 1920: 5135).

Several of Sruoga’s poems were close to this letter where the fire obtained the same meaning: fire was life (“The kindled life will not die” (Sruoga 1996: 35), fire was soul (“I ponder and ponder / I weave and I weave / If I glanced at you / Would the evening fire fade?” (Ibid: 147), fire was love (“Invisible flames / Without aching, painful wounds / Will grasp, cradle, fondle” (Ibid: 280), fire was passion (“That the poet’s overwhelming heart / Will set you on fire.” (Ibid: 331).

The aspiration of the love interest in the works was to be the source of happiness that gave the desire to live:

“I don’t even know how to tell you, but I want to tell you so much time and time again how I want to live because of you, how much I want to bloom because of you, how much I want to love and love even stronger! And it seems that even if I said that word for a thousand times, I could never tell you all that grows and blossoms in my heart — because of you, because of you!” (Sruoga 1922: P5164).

The prosperity of the soul and the desire to live was a frequent motive in Sruoga’s poetry:

“The wandering
Traveller’s soul
Hears a new birth
And blooms again...” (Sruoga 1996: 91).

Such sudden rebirth and joy was often related to dreams, visions, being in-between two worlds — ‘being alert’ in the texts (“And the vision in the night — / And the agony of exile — / I am awake, just for you!” (Ibid: 101) — “How often have I dreamed of you. Nights are so hot, it seems that I am alert in sleep — it seems I see you in my sleep! I cannot sleep at night, the song sings itself and I hurry somewhere in the gloom” (Sruoga 1924: P5238). Dream became an antithesis of a miserable, lonely life. Sruoga believed that one dreams of people who think of the dreamer a lot.

Similar doubts were presented in the poem ‘Passengers’ (“Upon the arrival — / Like a dream, as if she is alive — / She did not promise neither lilacs nor a wreath” (Sruoga 1996: 147). Dreams were not only bright, unexpected, but also passionate, intoxicating, intimate. The passion was described directly in the letters, kisses, hugs were mentioned:

“I turned on the light, I called you with my eyes, but you are not here, and yet I saw your eyes so clearly, I heard your heartbeat so well, I kissed you, my darling, so silently, your chest trembled so silently and gently... And I did not know if I was dreaming or if I was alert, it only seemed that you were there, right there, bright, young, my Vandukas... I still cannot believe, I think that you were with me, I think that you were alive — your spirit, your body...” (Sruoga 1922: P5169).

“And last night I had such a beautiful dream about you. You were so young, so beautiful, so pure! And I kept kissing you until oblivion, until nothingness — — — ... I wish I could have the same dream about you tonight!” (Sruoga 1924: P5236).

Dreams were sensual in poetry as well but they were conveyed more subtly here:

“A dear echo of the loved one
Will flutter in silence —
And the wreath will light up
With silent echoes
With crazy dreams
With heady glances” (Sruoga 1996: 127).

The metaphor of fire was often used to express the passion born in dreams in poems (“Let them know / That crowns are fluttering / That I burn in a green dream / That I flutter and sing!” (Ibid: 121).

Receiving a long awaited letter is another reason for joy:

“Once I receive your letter, I get some relief for my soul, I am calmer, I don’t feel actual fatigue and I can work much better! Just you write, Vandukas! ... Will I receive a letter from you? Or will I again be alone — alone — abandoned.” (Sruoga 1923: P5229).

It was difficult to pinpoint the actual mention of a letter in poetry, but one could presume that Sruoga labeled a letter from the loved one a ‘prophet of sun’:

“The first whiff, the first flowers of a new spring —
Bird cherries, cowslips, bindweeds...
...
New worries, graceful worries — new trumpets —
Have spilled a grey fog...
Pray, spirit... Fall and worship the upcoming morning...
The prophet of sun has arrived!” (Sruoga 1996: 62).

Daugirdaitė was often referred to as sun both in poetry and letters, on the other hand, ‘blooming flowers’, ‘spring’ were the words that Sruoga used to express undefinable joy. Joy and pain almost always were born out of love in Sruoga’s works.

Thereby, the significance of Apollonian symbols in Sruoga’s poetry and letters was very similar. Lyrical letters contained a lot of aesthetic moments due to which the analysed letters came close to poetry. Such concurrences helped us understand Sruoga’s creative work because the idea of his poems would not be as clear if not for slightly simpler metaphors, found in the simpler context of his letters.

Conclusion

First of all, regarding Balys Sruoga’s letters and poetry we could consider the scheme consisting of ‘reality-letter-fictional work’. It demonstrated the link between the reality and poetry through the spiritual link between friendship and love. A fictional work was the result of an actual real-life experience. A letter became in between. It was used to express the same idea, albeit not aesthetical or finalised as literature.

Second, both the lyrical subject of the poems and Sruoga auto-portrayed in the letters were very sensitive and emotional. They were distinguished by their complicated psychology and mood swings. Both subjects were close to the romantic and the symbolistic type of a poet. They were somewhere between the Dionysian and the Apollonian image, the reality and the dream. Sruoga was more open in the letters. He has tended to describe his feelings directly more often, but very poetic as well. He was a subject for self-assessment in the poems viewed and was regarded from the inside that turned into the lyrical subject.

The third conclusion was that, all the analysed works unfold Sruoga’s experiences. Misery, the pain of love caused by loneliness and longing,

and undefinable joy, resulting from love, dreams, and visions are most frequently conveyed through texts.

The final conclusion: the moral poetic architectonic relationship of Sruoga with the reality and his poetic worldview has been expressed compositionally, in a lyrical confessional poem.

REFERENCES

1. Bachtin, Michail (2002). *Autorius ir herojus: estetikos darbai*. Vilnius: Aidai.
2. Berenis, Vytautas (2013). „Egodokumentų tyrimai: ištakos, metodai, perspektyvos“ [in:] *Egodokumentai ir privati Lietuvos erdvė XVI–XX amžiuje*. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 13–44.
3. Čiurlionytė-Karūžienė, Valerija (1997). „Atsiminimai“ [in:] *Balys Didysis: atsiminimai apie Balį Sruogą*. Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 97–99.
4. Yla, Stasys (1997). „Aitvarų klubas“ [in:] *Balys Didysis: atsiminimai apie Balį Sruogą*. Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 326–336.
5. Kubilius, Vytautas (1996). „Moderniosios literatūros klasikas“ [in:] *Sruoga, Balys. Raštai I*. Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 5–13.
6. Kučinskienė, Aistė (2011). „Ne-laiškas apie laiškus: kaip skaityti epsitolinius tekstus?“ [in:] *Naujasis židinys* 8, 549–556.
7. Maingueneau, Dominique (1998). *Literatūros kūrinio kontekstas: sakymas, rašytojas, visuomenė*. Vilnius: Baltos lankos.
8. Roszak, Stanisław (2013). „Egodokumentai — mėginimas istorijos šaltinyje atrasti slypintį autorių“ [in:] *Egodokumentai ir privati Lietuvos erdvė XVI–XX amžiuje*. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 47–67.
9. Scheibe, Siegfried (1988). „Some Notes on Letter Editions: With Special Reference to German Writers“ [in:] *Studies in Bibliography* 41. Virginia: The Bibliographical Society of the University of Virginia. <http://etext.virginia.edu/bsuva/sb> (access: 5 August 2016).
10. Sruoga, Balys (1919). *Laiškai Vandai Daugirdaitei*: P5280. Balio ir Vandos Sruogų namai-muziejus.
11. Sruoga, Balys (1920). *Laiškai Vandai Daugirdaitei*: P5130, 5135. Balio ir Vandos Sruogų namai-muziejus.
12. Sruoga, Balys (1921). *Laiškai Vandai Daugirdaitei*: P5139, P5146, P5154. Balio ir Vandos Sruogų namai-muziejus.
13. Sruoga, Balys (1922). *Laiškai Vandai Daugirdaitei*: P5161, P5164, P5167, P5169, P5171, P5179, P5181, P5185, P5194, P5278. Balio ir Vandos Sruogų namai-muziejus.
14. Sruoga, Balys (1923). *Laiškai Vandai Daugirdaitei*: P5229. Balio ir Vandos Sruogų namai-muziejus.
15. Sruoga, Balys (1924). *Laiškai Vandai Daugirdaitei*: P5236, P5238. Balio ir Vandos Sruogų namai-muziejus.
16. Sruoga, Balys (1996). *Raštai I. Poezija*. Vilnius: Alma littera.
17. Sruogienė, Vanda (1996). „Iš mūsų bendro gyvenimo“ [in:] *Balys Sruoga mūsų atsiminimuose*. Vilnius: Regnum fondas, 104–136.

УДК 070. 13:94(47+57)

Про свободу преси в ССРС* З архівів «Української Видавничої Спілки» в Лондоні

Осип ДЯКІВ (Горновий)
журналіст, публіцист

Редакція «Українського інформаційного простору» прийняла рішення опублікувати, вперше в Україні, у повному обсязі статтю журналіста УПА О. Горнового «Про свободу преси в ССРС». Автор статті — член головного осередку пропаганди при провіді ОУН. Загинув 1950 року на 29 році життя в бою з відділом МГБ біля однієї з криївок на Львівщині

Цей унікальний, фактично невідомий дослідникам і досить суголосний із нинішніми українськими реаліями, текст має драматичну долю.

З'явився він у світ 1946 року на шпальтах часопису Української Головної Визвольної Ради (УГВР) «Самостійність». Це було єдине його число, яке до сьогодні не збереглося. Текст статті поширювався в самвидаві на території підрадянської України. 1949 року вийшов окремою брошурою в одній із підпільних друкарень УПА з вихідними даними «Київ-Львів». Єдиний уцілілий примірник цієї брошури в сканованому вигляді оприлюднено на сайті «Електронний архів Українського Визвольного руху». Проте сам оригінал брошури досить пошкоджений: у ній бракує кількох сторінок, на окремих сторінках немає цілих фрагментів тексту. Пізніше стаття була передрукована в одному з випусків так званих мініатюрних брошурок із масиву підривної антирадянської літератури, який видавався від імені Закордонного Представництва УГВР у Лондоні і в нелегальний спосіб переправлявся та територію радянської України. Примірник цієї брошури виявив професор Микола Тимошик в архіві Української Видавничої спілки в Лондоні під час недавнього наукового стажування у Великій Британії. За цим документом і здійснено редакційну підготовку тексту для цієї публікації.

У документі зроблено аналіз радянської преси в контексті поняття свободи преси в демократичному і тоталітарному суспільствах. Подаючи низку прикладів із центральної та місцевої радянської преси, автор виділяє три особливості радянської журналістики: а) вся без винятку преса в ССРС належить не народові, а правлячій партії сталінських вельмож; б) всі публікації в радянській пресі стандартизовані не тільки щодо змісту, а й форми їх подачі; в) пресі більшовиків властиве тотальне застосування методики замовчування й приховування правди; г) докорінне вивертання й перекручування дійсності, якщо вона не відповідає комуністсько-більшовицькій ідеології.

Ключові слова: підривна література, радянська (совєтська) преса, свобода слова, вільна преса, Українська Видавнича Спілка, Українська Головна Визвольна Рада, Українська Повстанська Армія.

* Мовні особливості документа збережено

ON THE FREEDOM OF PRESS IN THE USSR From the archives of the Ukrainian Publishing Union in London

Osyp Diakiv (Hornovyi)
journalist, publicist

The editorial office of the Ukrainian Information Space has decided to publish the full article of the journalist of the UPA O. Hornovyi «On the freedom of press in the USSR» for the first time in Ukraine. The author of the article is a member of the main unit of propaganda during the OUN. He died in 1950 at the age of 29 in a battle with the KGB department near one of the shelters in Lviv region.

This unique, virtually unknown to researchers and quite consistent with the current Ukrainian realities, text has a dramatic fate.

It was published in 1946 on the front pages of the Ukrainian Main Liberation Council (UMLC) magazine «Independence». It was the only number, and it has not survived to this day. The text of the article was distributed in self-publishing on the territory of the Soviet Ukraine. In 1949 it was published a separate brochure in one of the underground UIA printing houses with the initial data «Kyiv-Lviv». The only surviving copy of this brochure in the scanned form was published on the website of the Electronic Archive of the Ukrainian Liberation Movement. However, the original of the brochure itself is rather damaged: it lacks several pages, and individual pages lack whole sections of text. Later, the article was reprinted in one of the issues of the so-called miniature brochures from the massif of subversive anti-Soviet literature, which was published on behalf of the UMLC Foreign Office in London and was illegally transported to the territory of Soviet Ukraine. A copy of this booklet was discovered by Professor Mykola Tymoshyk in the archives of the Ukrainian Publishing Union in London during a recent research internship in the United Kingdom. This document is the subject of editorial preparation for this publication.

It analyzes the Soviet press in the context of the notion of press freedom in a democratic and totalitarian society. By giving a number of examples from the central and local Soviet press, the author identifies three features of Soviet journalism: a) the press in the USSR belongs not to the people, but to the ruling party of Stalin's nobles; b) all the publications were standardized not only in content but also in the form of their submission; c) a very consistent application of the method of concealing of truth; c) a radical eversion and distortion of reality, if it did not conform to the communist-bolshevik ideology.

Keywords: subversive literature, Soviet press, free speech, free press, Ukrainian Publishing Union, Ukrainian Main Liberation Council, Ukrainian Insurgent Army.

Вільна преса — це один з найбільших здобутків сучасного людства. Та, на жаль, сьогодні, в сторіччі, здавалося б, тріумфу демократії, це її основне завоювання ще далеко не скрізь здійснене. Ще багато народів, ще багато мільйонів працюючих не стали сьогодні власниками цього великого досягнення і не можуть в обороні своїх законних, справедливих прагнень користуватися такою могутньою зброєю, як вільна преса. Після розгрому фашизму в цій війні деякі народи відзискали право на вільну пресу, але всі народи, які попали під кнут сталінських імперіялістів, далі цього права не мають. На величезній території, від Владивостока до Ельбу, вільної преси немає. У самому СРСР волю преси здушено цілком. В країнах, свіжоузалежених сталінськими імперіалістами (Румунія, Болгарія, Югославія, Албанія, Мадярщина, Чехо-Словаччина, Польща), які поки що проходять підготовчий період до їх повного «приєднання» до СРСР, ще деякі форми вільної преси збережено. Тут, поруч основної агентурної пробольшевицької преси, допущена також і деяка опозиційна преса. Крім того, в силу особливого становища цих країн і пробольшевицька преса мусить писати трохи в іншому дусі, як пише преса в СРСР, хоч їй властиві всі прийоми цієї. Але про дійсно вільну пресу в цих країнах говорити не доводиться.

Якими ж реакційними і злочинними є на такому фактичному тлі «мужні» большевицькі заяви про волю преси в СРСР. Всі кремлівські злочинці, які здушили в себе всяку вільну пресу, які позбавили нас усіх демократичних свобод, мають сміливість уже майже 30 років підряд цвенькати нам, що в СРСР преса служить народові, а сьогодні не забувають на міжнародній арені показатися при кожній нагаді зі своєю «вільною пресою» і хвалитися нею перед іншими народами.

Все це покладає на нас обов'язок ще і ще раз зайнятися питанням преси в СРСР, ще і ще раз розкрити реакційну щодо цього політику сталінських вельмож. Те, що робимо це на сторінках підпільної преси, найкращий доказ того, як у дійсності обстоїть справа з вільною пресою в СРСР.

Ми далекі від того, щоб за ідеальну вважати пресу західної демократії. Ми знаємо, що не вся і не все вона служить народові, ми знаємо, який великий вплив має на неї капітал, як він узалежнює її від себе, ми свідомі її хиб, але все ж це вільна преса, і до неї годі навіть і прирівнювати большевицьку пресу. Молотов, полемізуючи з Бірнсом на Паризькій мировій конференції про пресу в своїх країнах, не міг не ствердити, що в західних державах поруч преси, що виходить, якою керують капіталістичні трести, існує й об'єктивна преса. А чи ж у нас поруч преси, що стоїть на послугах партії, існує якась інша легальна преса, чи виходить у нас бодай одна об'єктивна газета? Навіть у тій Греції, про яку нас щодня повідомляють, як про кубло розбеще-

ної реакції, виходять комуністичні газети, а чи ж можна собі уявити щось подібне в нас, у країні «перемігшого соціалізму» і «найвищої демократії»?

Ні, не можна. Бо вся, без винятку, преса в ССРСР належить не народові, а правлячій партії сталінських вельмож.

Такі центральні газети як «Правда», «Культура и жизнь», і такі журнали, як «Большевик» і «Пропагандист», що дають тон усій большевицькій пресі, безпосередньо видає ЦК ВКП(б). Газету «Известия» також видає ЦК ВКП(б), сховавшись за лаштунки Верховної ради ССРСР, що, як відомо, не має жадного значення й є тільки засобом маскуваннн сталінської диктатури.

На ступні республік і нижче не має навіть розподілу між партією і радами, і вони видають спільні газети. Так, напр., «Радянська Україна» і «Правда Украины» — це, як виразно на них зазначено, органи ЦК КП(б)У, Верховної ради і Ради міністрів УССР. Обласні (напр., «Вільна Україна» і «Львовская Правда») і районні (напр., «Червоні Бережани», газета Бережанського р-ну, Тернопільської обл.) газети — це одночасно органи обкомів партії й обласних рад чи райкомів партії і районних рад.

Отже, хребет советської преси — чисто партійна преса. Її безпосередньо видають партійні клітини.

Всі молодіжні газети, від центральних почерез республіканські аж до шкільних стінгазет включно, зосереджені в руках комсомолу, що однозначне з їх зосередженням у руках партії.

Газета «Красная Звезда» — це орган міністерства збройних сил, тобто партійна газета. Всі червоноармійські газети видає політуправління Червоної Армії, або інакше — партія.

Газети профспілок, кооперативів, культурних, наукових, спортивих товариств і т. д. цілковито контролює партія, як і самі ці організації (згідно зі статтею 126 в конституції ССРСР, партія є в них «керівним ядром»). Ясно, що ці газети не можуть писати нічого, що не відповідає інтересам партії.

Отже ж, жодної незалежної преси, не тільки політичної, а навіть профспілкової чи суто наукової, в ССРСР немає. Вся преса стоїть на послугах сталінській політиці й ідеології. Жадної газети не мають ті «безпартійні», що то з ними в спільному «блюці» йде большевицька партія до кожних виборів (очевидно тому, що такого блюку взагалі в житті не існує).

Підпорядкованість преси в ССРСР партії потверджується також тим, що відповідальні редактори всіх газет, як правило, партійці. Крім цього, часто перед випуском газет їх перевіряють секретарі для пропаганди, а часто й перші секретарі партії. Важливіші статті перед їх уміщенням обговорюють визначні партійці. Найважливіші стат-

ті передруковуються за центральними газетами. Іншими словами, контролю партії над її власною пресою посунена так далеко, що вона на багато разів перевищує цензуру в царській Росії.

Що в СРСР преса стоїть лише на самих послугах більшовицької партії, це прекрасно видно з характеру і змісту цих газет. Всі вони, як краплі води, подібні одна до одної. Кожна стаття у них, від найбільшої до найменшої, кожна дрібна замітка, кожний рядок відображають тільки інтереси партії і цілковито просякнуті цими інтересами. Більшовицькі газети стандартизовані не тільки щодо їх змісту, а також щодо їх форми: перші сторінки відводяться питанням політики партії, справам СРСР, а остання сторінка, подекуди частина передостанньої — міжнародним подіям. Навіть у суто наукових чи літературних журналах на перших сторінках уміщують накази і промови Сталіна, постанови ЦК ВКП(б), уряду і т. д., а щойно після них іде властивий матеріал.

Ось зміст першого скраю номера «Радянської України» (24.8.1946 р.) 1 сторінка: «Поліпшити добір, розстановку і виховання кадрів» (повідомлення про пленум ЦК КП(б)У — чотири повні шпальти), «Вийнятковий успіх фільму „Клятва» у Львові», «Всесоюзне соціалістичне змагання», «Хліб — державі», зведення міністерства земсправ про роботу тракторів (разом 2 шпальти); 2 сторінка: «Збори активу ленинградської партійної організації», «Збори письменників м. Ленінграду» (і ті, і ті збори в зв'язку з постановою ЦК ВКП(б), «Про журнал „Звезда» і „Ленинград»» (4 шпальти), «Затягування молотьби гальмує хлібоздачу», «Бобринські і дмитрівські пустодзвони» (про зрив хлібоздачі), зведення мін. техкультури про перебіг сільськогосподарських робіт і роботу тракторів (разом 2 шпальти); 3 сторінка: «Напередодні нового навчального року», «Петропавлівські законники» (про усунення з праці одної комуністки), «Радянській школі — добрі підручники» (разом з деякими дрібними замітками 3 шпальти), коротке повідомлення про пленарне засідання Паризької мирової конференції 22 серпня, дуже загальний зміст промови Цалдаріса (разом дещо більше, як пів шпальти), промова Мануїльського (більше як дві шпальти), повідомлення про відкликання ярославського посла з Атен (разом 3 шпальти); 4 сторінка: «Націоналістичними манівцями» (нагінка на М. Рудницького) та міжнародні події (разом 5 шпальт) і 1 шпальта дрібних повідомлень. Отже ж, зміст газети — політика і політики партії: політика в розстановці кадрів, політика в промисловості, політика хлібозаготівель, політика в галузі ідеології, освіти і т. д.,

А чи ж все це відображає інтереси працюючих? Чи ж «ці питання турбують громадян СРСР? Чи ж все це, тим самим, відбиває фактичну дійсність в ОССР? Ні одно, ні друге, ні третє. Соціалістичні змагання, хлібоздачі — цілком не в інтересах працюючих, і вони зовсім

ані турбуються тим, що хлібоздачі зриваються, ані тішаться новими стахановцями чи новими «переможцями соціалістичного змагання». Збори лєнінградських письменників, на яких їх примушувано самобичуватися й обплывувати своїх товаришів, цілком не відображають дійсних поглядів цих письменників і т. д.

Життя в ССРСР не вкладається в рядки большевицької преси. Воно не знаходить на її сторінках свого скільки-небудь вірного і повного відбиття. Навпаки, його змальовує преса цілком перекручено.

Большевицька преса є клясичним прикладом того, як можна вивертати, перекручувати, фальшувати дійсність. В цій злочинній роботі вона застосовує найпідліші і найганебніші методи. Насамперед вона дуже послідовно застосовує методу замовчування правди, методу приховування, і то не маловажливих випадків, а подій великої ваги, якщо вони не йдуть лінією партії.

Нещодавно (1944 р.) відбувалося «переселення» двох народів: кримських татар і чеченців. Адже ж це не маловажлива подія, це не те, що зрив хлібоздачі в двох чи трьох районах. Це справа життя двох історичних народів. Це ж з рідної землі гвалтом вигнано 180 тисяч татар і понад 300 тисяч чеченців. Це ж жахливий злочин, а до того ж він діється в ХХ сторіччі. Проте советська преса, яка громами кидає у випадку арештування одного чи двох сталінських агентів за кордоном, про справу «переселення» мовчала. Ми не говоримо про те, щоб на її сторінках пролунав бодай один голос захисту цих народів. Це не до подумання. Ми хочемо звернути увагу на те, що советська преса навіть ніяк не висвітлила цієї події. Переважна більшість громадян ССРСР довідалася про «переселення» кримських татарів і чеченців щойно 26.6.1946 р., коли був опублікований закон Верховної ради РСФСР про скасування Чечено-Інгушської АССР і перетворення Кримської АССР у Кримську область. Тоді вона також довідалася про ті брехливі аргументи, якими оправдано цей сталінський злочин (співпраця татар і чеченців з німцями). І коли в цій пресі не знайшлося місця для ширшого висвітлення «переселення» кримських татар і чеченців, коли вона цілковито затаїла справжні мотиви цього переселення (визвольна боротьба цих народів проти сталінських поневолювачів), коли ні одна з газет ані словечком не згадала, з якою жорстокістю відбувалося це «переселення», то, напр., «Правда» ч. 164, 1946 р., питанню труднощів, що їх доводилося поборювати новим переселенцям в Криму при вирощуванні тютюну і т. д., відвела майже пів сторінки (кореспонденція «К чому приводять канцелярско-бюрократические методи руководства»). Зазначимо, що «Правда» ухиляється навіть прямо сказати, що людність Криму була насильно вивезена, і пише, що нові переселенці прибули «в разграбленные и разоренные немецко-фашистскими оккупантами її обезлюдившие колхозы Кри-

ма». І так пише преса, яка звичайно кричить, щоб усі речі називати по імені (якщо таке називання вигідне сталінській кліці).

В 1944 р. сталінські імперіялісти склали зі своїми варшавськими найманцями договір про переселення українського населення, що живе в межах Польщі, до ССР, а польського населення, що живе в межах ССР — до Польщі. Ця угода була складена понад головами обох народів, без їх згоди, в інтересах Кремля. Зрозуміло, що українське населення не хотіло залишати від віків ним заселених земель Підляшшя, Холмщини, Грубешівщини, Надсяння, Лемківщини, а коли большевицько-польські вислужники почали його витягати силою, воно вхопилося за зброю. Щоб зламати спротив українського населення, варшавські агенти Сталіна, за вказівками з Москви, вдалися до жахливого терору: палення сіл, мордування мирних мешканців, не жалючі ні жінок, ні дітей. З цією метою вони послали проти українського населення численні польсько-большевицькі банди, загони НКВД, дивізії т. зв. війська польського. Наведемо тут декілька фактів злочинів цих банд в 1945 р.: в с. Пискоровичі польсько-большевицькі бандити вимордували 2 тисячі українців, в с. Березка — 130, в с. Павликова — 300, в с. Бахів — 150, в с. Гораєць — 150 (переважно жінок). Це тільки деякі факти, далеко не всі з найбільших, а скільки таких же дрібних.

Та громадяни ССР (за винятком тих, які безпосередньо зустрічалися з переселенцями або читають українську підпільну літературу) нічогосінько не знають про ці жахливі звірства. Преса «незалежної УССР» не знайшла за потрібне запротестувати проти звірського переслідування переселюваних українців. Ця преса, яка так часто покликується на те, що вона висловлює «обурення» українського народу, напр., у випадку подій у Греції чи Трієсті, цілком не висловила обурення українського народу над злочинами, що їх dokonano на його братах за лінії Керзона. Ні один із перерахованих нами злочинів не попав на сторінки ні української советської преси, ні преси інших «братніх» республік. Взагалі справа переселення українців не удостоїлася навіть будь-якої уваги, наче б це була дрібниця, а не переселення одного мільйона людей.

Вже три повні роки Українська Повстанська Армія веде на українських землях збройну боротьбу проти сталінських окупантів. В обороні насильно переселюваного українського населення з земель, що положені на захід від лінії Керзона, вона виступила також проти польських агентів Сталіна. За цей час УПА звела безліч великих і менших боїв, напр., великий бій під Гурбами (Рівенська обл., квітень 1944 р.), біля с. Унів (р-н Перемишляни, Львівська обл., квітень 1945 р.), біля с. Тисова (Перемищина, вересень 1945 р.), біля с. Журавків (р-н Журавно, Дрогобицька обл., листопад 1945 р.), завзяті зимові

бої 1946 р. в Чорному Лісі (р-н Станиславів), знищила багато райцентрів, напр., Радехів (Львівська обл.), Отинія, Делятин, Надвірна (Станиславівська обл.), Бірче, Любачів, Грубешів, Кростонопіль (за лінією Керзона), Пробіжна (Тернопільська обл.), Стрілиці Нові (Дрогобицька обл.), провела наскоки на обласні центри, напр., Станиславів, Перемишль. В цих боях брали участь цілі полки, часто дивізії, падали чималі жертви, напр., в бою під Гурбами по боці большевиків брало участь 30 тисяч війська, в бою біля с. Радванці — 4 тисячі, в бою біля с. Заболки (р-н Куликів, Львівська обл.) по боці енкаведистів було 470 вбито і ранено, по боці повстанців — 40 вбито і 18 поранено.

Проте, про жоден з боїв УПА не написала советська преса. Про них пише навіть польська агентурна преса, певна річ, у своєрідному забриханому дусі, і тільки про те, що відбувається в межах Польщі. Напр., газета «Дзеннік Жешовскі» від вересня 1946 р. вмістила інтерв'ю з генералом Роткевичем, командувачем військ, що діють проти УПА, в якому писала:

«Як відомо, проблема безпеки — це в нас ще далі пекуче питання. Особливо східні і південні повіти нашого воевідства (Жешовского — О. Г.) піддаються нападу українських банд УПА... Військо польське не припиняє боротьби в справі очищення східних і південних повітів від банд уповців. Недавно була розбита банда Гріня. У бою, який зав'язався між уповцями і військом польським, загинуло 24 уповці, 2 ранено, а 5 взято живими в полон. Здобуто при тому 1 гранатомет, 5 легких кулеметів, 5 ППШ, 8 крісів, 5 скринь з амуніцією. Під час бою з бандою Бурлаки загинуло 60 бандитів. Про силу наступу Війська польського на банди свідчить той факт, що лише протягом короткого часу, з 1-го до 20-го серпня, загинуло 67 уповців, поранено 13, взято в полон 128 і здобуто великі запаси зброї. Одночасно був забитий Бір, керівник банди УПА, і заступник керівника банди Грома».

Ми поминаємо стиль цієї писанини і брехливі цифри жертв УПА, якими пишаються польські агенти Сталіна, не подаючи своїх втрат. Для нас важливо показати, що польська преса пише час-від-часу, хоч і брехливо, про бої УПА. За браком місця помістити більше вийнятків, ми тільки обмежимось перерахуванням ще кількох заголовків статей з цієї преси: «Коли кінець бандам?» («Нове горизонти», 4.8.1946 р.). «Знищування бандерівців у Сяноцькому повіті. Кінець «Дам'яна»» («Польска Збройна». 8.8.1946 р.), «Посилені наскоки бандерівців» («Нове горизонти», 25.8.1946 р.), «Язва бандитизму в Горлицькому повіті» («Дзеннік Польскі». 25. 8. 1946 р.), «Ржешув бореться з бандитами» («Глос люду», 28.8.1946 р.), «Про що мріє УПА» («Ржечпосполіта», 3.9.1946 р.), «Знищування радіовисильні УПА» («Дзеннік Ржешовскі», 2.9.1946 р.). «Як розбито грізну банду Семена» (там же, 12.9.1946 р.),

підвальна стаття на двох сторінках, «По слідах бандерівців» («Пшекруй», 152 1.9.1946 р., довгий репортаж), «200 забитих — кількості поранених. Акція військових відділів проти бандерівців» («Трибуна робітничка» ч. 22, 1946 р.), «Успіхи в боротьбі з бандерівцями» («Нове горизонти», 13.10.1946 р.).

З вищенаведених прикладів виходить, що польська пробольшевицька преса, хоч і брехливо, та все ж пише про бої УПА. Пише навіть багато, хоч вона займається зовсім невеличким, підрядним тереном дій УПА. Але в самому СРСР про дії УПА вперто мовчать. А тимчасом тут є основний терен боротьби УПА, саме тут УПА найширше розгорнула свою збройну і політичну боротьбу, саме тут вона звела найбільшу кількість своїх боїв, саме тут вона добила своїх найбільших успіхів. Однак, большевицька преса пильно приховує боротьбу УПА і перед власними громадянами, і перед світом. На основі цієї преси про УПА можна довідатися лише зі звернень до УПА т. зв. уряду УРСР, що їх тричі поміщено в пресі, або з фейлетонів Остапа Вишні.

Восени 1945 р. (вересень) і навесні 1946 р. (квітень) відділи УПА відвідали Словаччину. Це були два з більших рейдів УПА. Про них писала вся словацька і чеська, в тому числі і пробольшевицька, преса, як також світова преса. Напр., газета «Демократ», орган словацької демократичної партії, від 20.9.1945 р писала про рейд:

«Останніми тижнями з'явилися у північно-східній частині Словаччини озброєні групи... До цього часу не було випадків, щоб ці групи допускалися насильства над життям чи майном громадян».

Комуністична газета «Всходословенська правда» від 21.9.1945 р. писала про це в трохи іншому тоні:

«Адже ж від самого початку було ясно, що малі групи злочинних покидьків людства... ховаються перед суворою рукою справедливості... Вони прийшли до нас тому, що в Польщі для них неможливе життя, але тільки і досягли того, що їх і в нас примкнули кліщі справедливості. Декількох було зловлено, а деяким пощастило втекти в ліси на Мадярщину. Так виглядає історія т. зв. бандерівців у нас»...

Газета запевняла, що на цьому кінець з бандерівцями, що їх поява подібна милянній бульці. Але в квітні 1946 р. відділи УПА знову відвідали Словаччину, зустрічаючи всюди, як і першого разу, велику прихильність і підтримку словацького населення. Тоді навіть і комуністична преса мусіла серйозніше поставитися до «історії т. зв. бандерівців».

Для ілюстрації відгомону весняного рейду відділів УПА на Словаччину наведемо вийняток із Братиславської газети «Бойовник» від 1.6.1946 р.:

«Нещодавно пробігла всі газети вістка, що східня Словаччина очищена і що на наших землях немає вже жодних груп бандерівців. В пресі з'явився ряд репортажів, які дали змогу громадськості зорієнтуватися щодо цілей цих озброєних формацій, які більше як рік по війні ведуть завзяті бої проти польської і советської держав, а перед кількома місяцями намагалися вплинути на розвиток наших внутрішньополітичних відносин. Координованими операціями наша суходільна армія цілком звільнила землі Республіки і сьогодні забезпечує її інтегральність. Стоїмо сьогодні поза небезпекою. Безвслідних акцій одиниць або менших груп немає чого боятися. Порядок, безпека для людини і її майна забезпечені, і армія готова в зародку здавити всякий крок, який змагав би до порушення цих цінностей».

Газета не може сховати того великого захоплення, що його викликала поява відділів УПА серед словацького населення, і визнає, що:

«При появі озброєних бандерівських формацій, загальновідомих під назвою УПА (Українська Повстанська Армія), постало найбільше питань про її сучасну діяльність, завдання, політичну спрямованість та про спроможність їхнього діяння».

В большевицькій пресі не було про це, як і про всі інші факти діяльності УПА, жодної згадки.

Так же само не згадується у цій пресі про нечувані в світі облави, що їх з 1944 р. НКВД провадить по наших селах і містах, про масові арешти і заслання у Сибір, про численні процеси за закритими дверима, про тяжкі вироби, про розстріли.

Сьогодні сталінські вельможі, пограбувавши весь хліб з України, не зважаючи на посуху, що діткнула східніх областей, викликали в цих областях новий голод. Але большевицька преса мовчить про це і не пише ані слова. Коли взяти комплект «Радянської України» за 1946 р., то лише 2 чи 3 рази непомітно промайнуло на її сторінках одне слово — посуха. До того ж газета від себе не написала про цю посуху нічого і ніколи. Раз, напр., вона згадує про неї, публікуючи промову Хрущова, другий раз — промову Михайлова на XIII-му з'їзді ЛКСМУ. А ось скільки цей другий сказав про неї і в якому зв'язку:

«Завдання наших пропагандистів і агітаторів — нести в широкі маси працюючих безсмертні ідеї Леніна-Сталіна, мобілізуючи людей на подолання труднощів після воєнного часу, що ускладнюються посухою і неврожаєм у деяких областях і районах нашої країни» («Радянська Україна» з 14 грудня 1946 р.).

І більше нічого. Не сказано навіть, у яких областях і районах була посуха.

А тим часом за словом посуха ховається жахлива дійсність, ховається голод, який щодня прирікає на і смерть нові й нові жертви. Тисячі виголоднілих, обідраних людей із східних областей іде в західні області України, щоб тут від своїх, також пограбованих братів, дістати шматок хліба. Мов тіні снуються вони по селах і базарах. Великою юрбою товпляться вони по станціях. Між ними молоді й старі жінки, діти, інваліди Червоної Армії, в руках у них невеличкі клунки. Вони тремтять від холоду і страху, що кожної хвилини НКВД може відібрати від них жменю випрошеного хліба чи кілька картопель, на які там ждуть усі вдома.

Та цих картин советська преса не бачить. Зате вона розписується про «квітуче і щасливе та заможне життя» в ССРСР, про «трудоий підйом», що охопив працюючих у зв'язку з четвертою п'ятирічкою, про відданість партії. Вона вміщує знімки вдоволених робітників, добре плеканих дітей, розсміяних колгоспниць, начебто всіх їх не сушить голод, а розпирає добробут.

І це власне ще одна характеристична особливість большевицької преси — докорінно вивертати і перекручувати дійсність, дослівно, робити з чорного біле, а з білого чорне. Ніде в світі ця метода не розвинена так, як в ССРСР. Тут вона досягнула своїх вершин. Наймерзенніша брехня, найпідліший наклеп, найрафінованіше крутіство — ось елементи, що роблять цю методу такою досконалою. Очевидно, що вона могла розвинути тільки за умов, в яких немає жодної газети, що викривала б ці брехні, яка інформувала б точно і висвітлювала б дійсність об'єктивно. Методу цілковитого перекручування окремих фактів і всієї дійсності большевицька преса може застосувати тільки при одночаснім цілковитім замовчуванні правди про не вигідні партії явища і події.

10 лютого 1946 року відбувалися «вибори» до так званої Верховної ради ССРСР. Як і всі інші «вибори» в ССРСР дотепер, вони відбувалися в обстановці перекреслення усякої демократії. Народ не вибирав вільно своїх справжніх представників, а «вибирав» згори назначених кандидатів, вигідних сталінським вельможам. Зокрема в західних областях України, де активна протибольшевицька боротьба найсильніша, ці «вибори» проходили без збереження навіть, будь-яких демократичних форм. Виборчий терор прибрав тут нечуваних розмірів і форм. Перед виборами в кожному селі заквартирували гарнізони військ НКВД, напр., в селах Жидачівського р-ну, Дрогобицької обл. (без залози райцентру), було розташовано 600 енкаведистів, в селах Стрийського р-ну, цієї області, разом з райцентром — 5253 енкаведистів, в Перемишлянському і Поморянському районах Львівської

обл. — понад 3200. Гарнізони силою гонили людей до «виборів», напр., в с. Добрівляни, Станиславівського р-ну, енкаведисти гнали до виборчого приміщення таку колону «виборців»: попереду один енкаведист тягнув за волосся Возну Настю (років 44), обабіч колони йшли конвоїри, а замикав її танк. Та мимо всього населення масово бойкотувало «вибори», напр., в Калуському районі, Станиславівської обл., на 12.596 виборців зовсім не голосувало 10.108, в райцентрі Козова Тернопільської обл. з 1.550 виборців — 1.200. Голосували лише ті люди, які не могли витримати жорстокого терору.

Для вільної преси вистачить одного з цих фактів, щоб він не лишився непоміченим. А таких фактів тисячі. На їх основі вільна преса повинна б голосно запротестувати проти таких виборів і показати їх у правдивому світлі. Але в большевицькій пресі навіть натяку на ці факти не було. Навпаки, вона розписувалася, що вибори пройшли в «атмосфері піднесення», що народ дав доказ своєї «відданости» партії Леніна-Сталіна, що виборці голосували вже від 12 години вночі, що пхалися до виборчих урн один наперед одного і т. д. Вся ця брехлива писанина так добре всім нам відома, що немає потреби довше на ній зупинятися.

Невже ж так повинно виглядати служіння преси народові? Невже ж все це вказує на те, що советська преса стоїть на службі народу і захищає його інтереси? Ні, це вказує на те, що советська преса стоїть лише на послугах партії і захищає її інтереси. Ця преса для народних мас є ворогом, а не оборонцем, бо вона не зупиняється перед жодною брехнею, щоб тільки вибілити політику партії, сховати її злочини, а життя гноблених і визискуваних мас показати наскрізь фальшиво і перекручено. І власне така забріхана преса інформує про наше життя всі інші народи, що часто і не уявляють собі розмірів цієї брехні.

Ми, правда, навчилися розрізняти большевицьку брехню, ми навчилися своєрідного читання сталінських газет, ми навчилися вилловлювати правду з-поміж рядків. Ми знаємо, що коли преса пише, що робітники такого-то заводу добровільно взяли на себе зобов'язання дати продукцію понад плян, то це означає, що їм цей «понад плян» накинуто силою; коли преса пише, що працюючі якогось міста вийшли в неділю на роботу для очищення міста, то це означає, що їх примусово вигнано на цю роботу. Коли читаємо, що якесь село найскоріше виконало хлібоздачу, то зразу догадуємося, що там мусів бути щодо цього найсильніший терор і т. д.

Візьмемо конкретний приклад. Львівська обласна газета «Вільна Україна» від 28-го серпня 1946 р. писала: «Колгоспники і трудові селяни Городокського р-ну по-большевицькому виконують резолюції XII-го пленуму ЦК КП(б)У про збирання врожаю... та проведення хлібозаготівель і заготівель інших сільськогосподарських продуктів у 1946 р...»

Щоб краще організувати збирання врожаю, молотьбу та виконання хлібозаготівлі, райком КП(б)У закріпив за всіма селами окремі первинні партійні організації, зобов'язавши їх всіляко допомагати селянам у проведенні збиральної кампанії і хлібоздачі. Так, наприклад.... «первинна партійна організація райторгвідділу (секретар тов. Глобін) допомагала селянам с. Долиняни, парторганізація райспоживспілки (секретар тов. Грабенко) мала за завдання успішно допомагати провести збирання та хлібоздачу селянам села Бартатів».

Тим часом у селах Городокського р-ну саме було навпаки. Селяни цілком не хотіли здавати хліба, тому й треба було закріпити за всіма селами партійні організації. Допомога тов. Глобіна чи Грабенка зовсім була не в тому, щоб виходити з серпом чи косою в поле або допомагати окремим селянам молотити збіжжя. Вона полягала в тому, що вони залякували селян тюрмою чи Сибіром за невиконання хлібоздачі, що вони будучи на чолі енкаведівських груп, за допомогою їх силою забирали від селян хліб і примушували відвозити його на заготівельні пункти.

А тепер ще один приклад. 11.10.1945 р. до с. Грушка (р-н Отинія, Станиславівської обл.) приїхало 30 енкаведистів з начальником районного енкаведе і прокурором і через три дні силоміць забирали від селян хліб за рахунок хлібоздачі, переводячи одночасно обшуки.

20.9.1945 р. в с. Джурів (р-н Городенка, Станиславівської обл.) райпрокурор з енкаведистами стягав контингент. За те, що бідна вдова Гармаш Анна не здала 9 кг до назначеної їй норми хлібопоставки, прокурор покарав її 9 центнерами додаткового контингенту. Жінка з розпуки кинулася в криницю.

Проте, і отинійська, і городенська райгазета писали, що селяни сіл Грушка і Джурів виконали хлібоздачу радо, по-большевицькому, що райначальник НКВД і прокурор допомагали селянам у цій кампанії. Про Гармаш Анну, про злочини прокурора ні городенська райгазета, ні станиславівська облгазета не писали ані слова.

В советській пресі постійно роїться від усяких звернень, листів, подяк, телеграм, що їх, буцім, складають самі працюючі. Всім нам добре відома техніка складання і підписування таких звернень і листів. Привозять їх большевицькі чиновники готовими з району і примушують підписувати на мітінгах під прямим чи посереднім терором. Наприклад, 9.9.1945 р. в с. Летяче (р-н Товсте, Тернопільська область) енкаведисти газета, ні станиславівська облгазета не писали ані підписати таку телеграму до Сталіна:

«Ми, селяни села Летяче, вже виконали хлібоздачу. Готуємося до осінньої сівби та дякуємо тобі, батьку, за визволення з німецької неволі».

Хто не хотів підписувати — били до крові. Найсильніше побили селянку Марію Микитюк. Про так чи подібно прийняті листи, телеграми, звернення, преса пише, що вони були прийняті «з великим одушевленням», «під загальну радість і оплески працюючих». Ці звернення публікує і обговорює преса, щоб створити фальшиве уявлення про відданість, любов і вдячність радянських громадян советській владі, Сталіну, про велике розуміння їх політики партії і її підтримку.

Для характеристики того, як советська преса користується наклепами, ми зупинилися на висвітлюванні нею українського національно-визвольного руху. Відомо, що український національно-визвольний рух усіма засобами боровся проти німецьких окупантів. У цій боротьбі зродилася і загартувалася у постійній боротьбі з гітлерівцями УПА. Проте, большевицька преса згідно з загальною лінією пропаганди зв'яже український революційний рух з гітлерівцями, називає його німецькою агентурою.

Ось зразок:

«В страшні дні окупації західньої України німецько-фашистівськими загарбниками жалюгідні недобитки українсько-німецьких націоналістів підняли голову. Вони стали відверто і щиро служити фашистам, стали їх вірними помічниками в катуванні і винищенні місцевих робітників і селян» («Радянська Україна» ч. 163, 1946 р.). Щобільше, газета має сміливість виступати від імени народу і висловлювати його погляди».

«Цього ніколи не забуде наш народ. Українсько-німецькі націоналісти давно приготували собі могилу. Ніколи трудящі західніх областей не йшли і не підуть за цими огидними бандитами... Трудящі західніх областей вже відчули перевагу радянського ладу, і ніяка сила не зможе зламати, волі і прагнення визволеного народу до нового життя».

Так пишеться про працюючих західніх областей, що йдучи за закликами революційного підпілля, суцільним фронтом бойкотували «вибори» до т. зв. Верховної ради ССР, чим вони найкраще доказали, що цілковито солідаризуються з українським революційно-визвольним рухом. Так пишеться про український революційно-визвольний рух, який висловлює прагнення всього українського народу, який тішиться цілковитою підтримкою народу, що в наслідок дало йому можливість три роки успішно боротися проти гітлерівських загарбників, а тепер уже три повні роки проти сталінських імперіалістів. Для кожної об'єктивної людини ясно, що така боротьба була б неможлива без підтримки в масах, коли одночасно відомо (сталінським верховодам зокрема), що вона не користується жодною допомогою

ззовні. Однак, для большевицької преси така правда не існує. Для неї взагалі не існують жодні норми об'єктивності. Брудний наклеп, огидна базарна лайка заступають їх місце.

Кому ж, отже, служить ця преса, коли вона затаює правду про боротьбу українського народу, щобільше, коли вона плюгавить цю боротьбу, коли вона лле помиї на неї? Невже ж народові? Ні, вона служить сталінським поневолювачам, які гноблять український народ, які винищують його, які грабують його. Вона служить зграї сталінських злочинців, кровопивців, за знищення яких так завзято і героїчно бореться український народ.

Як на доказ, що, ніби, советська преса вільна, сталінські вельможі часто покликуються на те, що вона може критикувати. Правда, критиці в большевицькій пресі відводиться немало місця. Вона буває навіть дуже гостра. Але кого і за що критикується? Критикується окремих людей, окремі установи, критикується навіть партійців і окремі партійні клітини, але ніколи не критикується партія у цілому, ніколи не засуджується злочинної політики партії, цілої реакційної большевицької суспільно-політичної системи. А тим часом не в окремих людях чи установах причини лиха, а, навпаки, в реакційному сталінському режимі, в злочинній політиці партії, в самому існуванні партії — цієї зграї експлуататорів і імперіалістів. Бо ж власне партія поневолює десятки народів, бо ж саме вона експлуатує мільйони працюючих, бо ж це вона побудувала свій тоталітарний лад, який найкраще забезпечує їй панівне становище та можливість поневолювати і експлуатувати. Чи з усуненням того або того керівника заводу, колгоспу або якогось виконкому, що його розкритикують у газетах, змінюється щось у становищі працюючих? Чи від того робітник, колгоспник перестають бути експлуатованими, чи від того полегшується їхня праця, підвищується життєвий рівень? Чи від того вони почуваються вільними громадянами і свідомими учасниками державного будівництва? Жодні зміни в людях не змінюють становища працюючих, а часто тільки погіршують його.

Це становище можуть змінити лише цілковите знищення большевицької партії і побудова нового справедливого ладу. І коли б в СРСР була дійсно вільна преса, то її вістря було б у цьому напрямі і скероване. І тоді дійсно вона служила б народові, що власне прагне до повалення СРСР і знищення сталінських паразитів. Але тому, що ця преса не вільна, вона не критикує партії, не плямує її політики, не викриває її злочинів, не боронить народних мас, тобто не бореться з коренем лиха.

За що ж вона критикує? За невиконання пляну виробництва, за зрив хлібоздачі, за формалізм у керівництві, за занедбання больше-

вицького виховування молоді і т. д. і т. п., словом за невиконання постанов і плянів партії.

З газети «Радянська Україна» з 24.8.1946 р., зміст якої ми подали у вступі цієї статті, наведемо приклад такої критики:

«В артілі ім. 12-річчя жовтня Вільшанського р-ну намолочено понад 1000 центнерів зерна, а державі здано лише 100 центнерів. Голова колгоспу Романишин виправдується «нестачею тягла», тим часом на роботах тут використовується лише третину, корів. У колгоспі ім. Молотова, Миронівського р-ну, на току лежить 180 центнерів ячменю. Голова артілі Бондаренко виділив для вивозу хліба тільки дві підводи» (обидва райони Київської області).

Ось ще один приклад з Миколаївської області, одної з найбільш діткнених посухою областей:

«Стан з виконанням пляну хлібозаготівель у колгоспах і радгоспах Миколаївської області викликає серйозне занепокоєння. За останні дні жовтня по області здавали хліб державі в середньому тільки 68 колгоспів. На приймальні пункти за кілька днів вони вивезли всього 800 центнерів зерна...»

Колгоспи мають змогу посилити здачу хліба за рахунок кукурудзи. Посівна площа цієї культури по області становила 51.661 гектарів.

«Проте, досі зібрано урожай з площі не більше як 5 тис. гектарів... Ще гірше з молотью і здачею цієї культури державі...»

Вільно в області почувають себе зривники хлібозаготівлі... Голова колгоспу «Сивашець» Баштанського р-ну, Корольов вдається явно до антидержавних дій. Він майже вдвоє-троє понизив дані про врожай, центнерами розбазарює хліб. Колгосп має 45 гектарів посіву кукурудзи, а державі здав лише 40 з половиною центнерів, хоч урожай цієї культури становив 8 центнерів з гектара. Решту врожаю розбазарили, розікрали» («Радянська Україна» ч. 218, 1946 р.).

Газета накидається не тільки на голову колгоспу Коральова, а й на уповноваженого міністерства заготівель Павлюченка, завідувача облземвідділу Дьохтярова і інших, включно до першого секретаря облкому Філіпова.

Отже ж, преса замість, щоб розкрити труднощі хлібоздачі, вимагає повної її реалізації за будь-яку ціну. Замість, щоб вимагати знесення хлібопоставок або бодай шукати шляхів їх зменшення, газета шукає шляхів їх виконання. Вона вважає, що хліб можна заступити кукурудзою і за її рахунок плян буде виконаний. Замість вимагати

видачі хліба голодуючим колгоспникам, вона кричить, що колгоспники розбазарюють і розкрадають хліб і кукурудзу. Вона бачить факти «розкрадання», а не бачить, що колгоспники пухнуть з голоду. Не бачить, бо їх доля їй байдужа, бо не інтересам працюючих вона служить, а сталінським вельможам, інтереси яких вимагають забрати, коштом навіть голоду, весь хліб, потрібний їм для реалізації п'ятирічки для воєнних приготувань.

Щоб створити враження, що советська преса піклується про працюючих, зона час-від-часу поміщує кореспонденції, статейки, в яких ніби стає на захист працюючих. Звичайно вміщує їх під голосними наголовками як: «За кожною скаргою стоїть жива людина». Але чи ж можна це назвати дійсним обстоюванням народних мас? Коли ця преса не бореться проти національного поневолення в ССРСР, проти експлуатації людини, коли, навпаки, вона виправдує сталінський колоніально-експлуататорський лад, коли величає народних катів — Сталіна і його соратників, вона не служить народові. Коли ця преса не бачить живої людини за голодуючими, за арештованими, за вивезеними на Сибір — вона не боронить інтересів працюючих.

Бо ж що в обличчі тих мільйонів, приречених на голод і на страждання, на жахливий визиск, на надмірну працю, являють собою тих кілька заміток у газетах, в яких, ніби, береться в оборону працюючих? Що помагає працюючим те, що газети напишуть про якогось советського чиновника, який викинув відвідувача за двері чи незаконно присвоїв собі колгоспну свиню?

Від того вони не перестають бути визискувані, не перестають гинути від голоду. Такі статті і кореспонденції у пресі тільки затемнюють справу, бо вони викривляють дійсне становище працюючих в ССРСР і головних винуватців цього становища. Тому вони не тільки не дають жодної користі працюючим, а, навпаки, є для них найвищою мірою шкідливими.

Майже завжди критика в пресі немає нічого спільного з справжньою критикою, а змінюється у пряму нагінку. В такому випадку залюбки користується преса з багатого арсеналу большевицької лайки, відвертих погроз, недвозначних натяків, (залежно від потреби). Наведемо один приклад. Якийсь Г. Степовий у «Радянській Україні» ч. 159, 1945 р., накидаючись на Євгена Кирилюка за його «Нарис історії української літератури» писав:

«Є. Кирилюк навіть не вжив (у своїй промові на партійних зборах Спілки письменників — О. Г.) виразу «націоналістичні помилки». Він виходить,... просто помилився. Можливо, єдиною справді помилкою Є. Кирилюка були сподівання, що видані за його редакцією старі твердження Єфремова не будуть викриті. В цьому він таки помилився.

Надто сильно смердить націоналістичним духом з редагованого Є. Кирилюком «Нарису», щоб цей дух лишився непомічений.

... З боку Кирилюка ми маємо цілком свідому спробу видати націоналістичну контрабанду за досягнення радянського літературознавства. Ми маємо спробу виправдати цю контрабанду, знову пустити в обіг давно викриті, ворожі радянському суспільству націоналістичні теорії і теорійки.

Це вже не помилки радянського літературознавця.

Написане в «Нарисі» і сказане на виправдання написаного доводить, що Є. Кирилюк глибоко погруз у націоналістичному багні і не робить навіть серйозних спроб вибратися з цього багна на тверду землю».

Ясно, що це не критика, а пряма нагінка, відвертий шантаж, різні погрози. Преса в ССРСР застосовує цю методику в тих випадках, коли треба виступити проти осіб, які чимсь прогрішилися перед партією. Така критика може означати або сигнал до ліквідації цих людей, або виправдання уже проведеної ліквідації. При тому преса ніколи не пише, що ці люди виступали тільки проти партії, вона пише, що вони виступали проти народу і що власне народ засуджує їх діяльність і вимагає їх покарання. І в цьому власне підтягуванні партії під народ, у прикриванні інтересів партії інтересами народу — величезний злочин большевицької преси.

В питанні висвітлення внутрішнього життя ССРСР советська преса керується такою настановою: показати це життя у найясніших кольорах, показати життя народів ССРСР і працюючих мас якнайкращим у світі, показати, що політика партії скерована на здійснення інтересів народних мас і що вона користується цілковитою підтримкою цих мас. Зрозуміло, що це зобов'язує советську пресу змальовувати життя у всіх інших державах світу найчорнішими кольорами. Те, чого цій пресі не дозволено бачити в ССРСР, те вона дуже виразно бачить поза межами ССРСР. Там вона бачить, і національне гноблення, і експлуатацію людини, і придушення демократії, і кризи, і безробіття, і голод, і чого ще тільки вона не бачить. Аж дивно робиться, як вона встигає за цим усім, як дріб'язково нотує кожний негативний факт, а в той час тисячі, тисячі таких і далеко гірших фактів в ССРСР, не потрапляють на її сторінки. Мета цього: протиставляючи ССРСР усім іншим країнам, формувати в своїх громадян погляд, що життя в ССРСР найкраще.

Очевидно, така мета зумовила, що в советській пресі виробилася струнка і дуже хитра система інформації про закордон і закордонну політику свого уряду. На цій системі ми й зупинимось зараз.

Насамперед треба сказати, що вся інформація про закордон зосереджена лише в руках однієї інституції ТАСС. Ясно, що вона не про-

пустить на свій внутрішній ринок жодної вістки, не вигідної для партії. Виготовлені цією агенцією повідомлення передруковує вся преса без будь-яких змін. У всіх газетах ті ж самі вістки. Може їх бути більше або менше, але завжди в тій же самій редакції.

Важливіші самостійні політичні статті можуть дозволити собі тільки центральні газети, передусім, «Правда». Всі інші передруковують лише те, що напишуть центральні газети.

Кореспонденції закордонних кореспондентів виготовляються за загальноприйнятим советською пресою зразком і тим самим не змінюють нічого в системі большевицької інформації.

Основне в цій системі, що чисто інформативний матеріал не відділяється від його висвітлювання. Читач не дістає самої, об'єктивної інформації, на основі якої він міг би сам скласти свій погляд на дану річ. Він отримує інформацію в такому спрепаруванні, що зразу ж висвітлює дану подію у відповідному, потрібному партії дусі. Досягається цього різними засобами.

По-перше, інформації подається в обрізаному, промовчаному і зручно перекрученому вигляді, і тим самим вони не дають повного і точного, а слідом за тим і об'єктивного уявлення про дійсний хід і розвиток інформованої події. Факти зіставляються так, що вони відразу мають означене висвітлення.

По-друге, одночасно з інформативною частиною подається власне пояснення, призначене керувати думками читача й оформлювати його погляд у цілковитій відповідності з поданим поясненням.

По-третє, інформативну частину збувається кількома словами, так лише для введення, а решту місця відводиться поясненням. Це взагалі не дає читачеві змоги зорієнтуватися про дійсний хід даної події.

Очевидно, ці прийоми бувають у більше або менше чистому вигляді, а часто переплітаються між собою. Покажемо це на конкретних прикладах. 1946 рік був роком багатьох конференцій і засідань. На них виголосили делегати різних народів чимало промов. В якій же ж редакції вміщувала їх советська преса, бодай найважливіші? Промови Молотова, Вишинського, Мануїльського вміщувалися цілком або майже цілком повністю. Інші промови або точний їх зміст уміщувався тоді, коли їх виголошували агенти Сталіна: Кардель, Жоже Пяде, Ржимовський, Енхер Ходжа і т. д. Промови Бирнса, Бевіна, Остіна, Коннелі, Шовкрота та інших завжди подавалися у скороченні, часто навіть дуже великому, і завжди з поясненнями, що вони слабкі, непослідовні, неаргументовані. Виходить, що советський читач не цікавиться тим, що говорив Бирке чи Бевін, що він сам не міг би на підставі опублікованих промов зробити висновок, чи ці промови слабкі і необґрунтовані, коли б вони дійсно такі були. Виходить, що советському читачеві треба пальцем показати, що ось це слабе і необґрунтоване, а це блискуче і сильне.

Та трапився, до речі, безпрецедентний випадок, коли ми могли прочитати одну повну промову, а саме промову Бирнса на Паризькій мировій конференції, у якій він, спираючись на факти, розкрив усі махінації Молотова (від Потсдамської почавши і на Паризькій конференції закінчивши) щодо обмеження значення малих держав і встановлення диктатури великих держав. Читаючи відповідь Молотова Бирнсу, ми бачили, що Молотов не міг заперечити жодного закиду Бирнса, а намагався їх тільки пом'ягшити і якось виправдатися.

І тоном, і змістом, промова Молотова була поступкою Бирнсові. І хоч після цього советська преса писала, що промова Молотова була блискуче аргументована, а промова Бирнса була «сердита, але не переконлива», у нас створився щодо цих промов цілком протилежний погляд.

Немало ми начиталися про Еватта, про його рухливість, про те, що він усім надоїдав своїми довгими промовами, про те, що ці промови були наклепницькі, що в них були напади на ССРСР. Ми, однак, не можемо сказати, що ці промови надоїли нам. Жодної з них, а навіть ширшого змісту їх преса не опублікувала. А що ж це? Нападки Еватта не цікаві для нас? Хіба ж громадяни ССРСР не хочуть знати, оскільки виступи Еватта дійсно необґрунтовані? Якщо вони були наклепницькі, то чого боятися наклепу, чому ж не надрукувати цих наклепів? Хай би ми самі побачили, як вони виглядають, і самі створили думку. Отже виходить, що незручно було сталінським крутіям опублікувати ці промови і тому вони обмежилися тільки їх лайливою критикою. І так воно в дійсності було.

Коли якогось факту, скандального для большевицьких вельмож, не пощастить приховати, коли щодо нього треба обов'язково зайняти якесь становище, то преса часто вдається до фейлетонового стилю і за допомогою псевдоіронії, підлого цинізму, каторжної лайки і інших таких прийомів намагається звалити вину на противника. Звичайно, в таких випадках пише Заславський на сторінках «Правди», напр., «Черное дело американской охранки» (ч. 174, 1946 р.), «Клеветник без дарования» (ч. 169Є 1946 р.), «Жалкий финал позорной комедии» (ч. 183, 1946 р.).

На цій останній статті Заславського зупинимося. В ній автор обговорює відому справу передачі певними громадянами Канади деяких тайних матеріалів советському аташе в Канаді, або простіше, організацію крадіжки цим аташе згадуваних матеріалів. Про це газети повідомили перший раз, публікуючи заяву в цій справі уряду ССРСР від 20.2.1946 р. Тоді нічого не писалось, що справу крадіжки розкрив Ігор Гудзенко, шифрувальник советського аташе, що втік із советської амбасаді. Щойно 3-го серпня ім'я Гудзенка згадав у обговорюваній статті Заславський. Немає сумніву, що Гудзенко, що пра-

цював як шифрувальник і знав багато таємниць, дійсно подав багато точних даних про шпигунську роботу советського аташе і підривну діяльність агентури, т. зв. Канадської робітничо-прогресивної партії, більше, коли Гудзенко забрав також із собою деякі оригінальні документи. Та Заславський на двох шпальтах лайливої писанини намагається заперечити цьому і звести хід справи до цього, що вона компромітує не ССРСР і його закордонних представників, а навпаки, канадський уряд.

Для характеристики стилю Заславського, наведемо деякі місця:

«Весь доклад по своему существу — это изложение болтовни, клеветнических измышлений и вообще безпардонного вранья некоего Игоря Гудзенка, изменника советской родине, дезертира і предателя. Несколько месяцев подряд он виваливал перед комиссией неправдоподобный, бессмысленный вздор, а его слушали, развесив уши, а достопочтенные суды, записывали, протоколировали, фотографировали...

Во всем этом суды стали разбираться столь же усердно, как разбирался некогда петух в навозной куче».

Як однобоко большевицька преса інформує про життя за кордоном, вказує також те, що здебільшого вона покликається тільки на свої закордонні агентурні газети «Дейлі Уоркер», «ПМ», «Юманіте», «Руде право», «Глос люду», «Борба» тощо, які стоять на послугах сталінським верховодам, так же само, як «Правда» чи «Известия». Коли наводиться інші газети, то лише в дуже невеличких вирізках, і то здебільше тоді, коли ці газети напишуть щось прихильніше про ССРСР.

Так же само покликається советська преса і на своїх закордонних агентів, на всяких сенаторів Пепперів, Леонів Кшицьких, коментаторів Стілів, усяких голів і членів товариств дружби з ССРСР, не згадуючи вже про ставлеників Москви, як Дімітров, Тіто, Гроза, Берут, Гомулка, Готвальд і т. д. Кожному виступові котрого-небудь із тих агентів завжди відводиться багато місця. Звернімося до прикладів. У «Правде» з 17 липня 1946 р. вміщено на 4 сторінці повідомлення про виступ Бирнса, присвячений підсумкам Паризької сесії ради міністрів закордонних справ. Цьому виступові, що трактує таку поважну справу, як підсумки паризьких нарад, на яких виготовлено проєкт мирних договорів, в газеті не відведено навіть цілої шпальти. На 3-й сторінці цього ж номера газети поміщено привітальну промову Берута на першому з'їзді партії «Стронніцтво Демократичне» і відведено такому цілком звичайному виступові аж 3/4 шпальти. У «Правде» ч. 118 виступові сенатора Пеппера в Медісон-Сквер Гардені 15.6.1946 р., в якому він критикує зовнішню політику СТТТА, зовсім у большевицькому дусі, відведено одну цілу шпальту.

Взагалі про те, що корисне з погляду інтересів партії, хоч би це був якийсь звичайний мітинг, скликаний сталінськими агентами в Нью-Йорку, або, зверненого проти противника, пишеться багато. Все некорисне збувається дрібними замітками, певна річ, зфальшованими, якщо цілком не промовчується. Ми пам'ятаємо, як багато писала советська преса про інспірований сталінськими верховодами рух в Іранському Азербайджані. Коли ж у грудні 1946 р. урядові війська знову зайняли цю частину Ірану і привернули попередній стан, перші повідомлення преси були такі скупі і неясні, що годі було і уявити собі, що власне діється в Ірані.

Шляхом спеціального зіставлювання, висвітлювання і добору фактів советська преса створює у своїх читачів уявлення, що поза межами ССРСР існує тільки безробіття, страйки, голод, що ССРСР користується великою прихильністю серед усіх працюючих світу, що ті працюючі лягають і встають з думкою про ССРСР, про Сталіна. Кожний рух, кожний виступ, звернений проти ССРСР, преса за загальною вказівкою партії, зв'язує зараз з реакцією, фашизмом і т. п. Народним, демократичним називається усе те, що прихильно ставиться до ССРСР, що стоїть на послугах йому, тобто всю агентуру, замасковану в компартіях, товариствах дружби і т. д. Отже ж, коли, напр., робітник у США, який бореться дома проти капіталістів, але одночасно, боліючи долею і становищем робітника в ССРСР, виступає проти ССРСР — він фашист, він вислужник реакції. Коли ж якийсь капіталістичний дідок, який сам визискує робітників, але, одержуючи одночасно певні суми з советської амбасад, вихвалює ССРСР — він демократ і прогресивний діяч.

Так же само большевицька преса інформує про українську еміграцію і еміграцію інших народів. Діяльність еміграційних організацій заплямовується тавром вислужництва. Раніше їх зв'язувалося з гітлеризмом, а зараз щораз частіше — зі світовою, особливо англо-американською реакцією. Тому напр., — діяльність Закордонного Представництва Української Головної Визвольної Ради, що керує усією боротьбою українського народу, боротьбою УПА, большевицька преса опльовує як тільки може (хоч радше воліє про неї мовчати). Тому Степан Бандера, який весь час німецько-большевицької війни був в'язнем у гітлерівському концтаборі, якого два брати згинули в Освенцімі, для неї чужоземний агент. Тому такі керівники Комітету Українців Канади (КУК), як о. д-р Кушнір, — це фашисти-реакціонери, тому тільки, що вони виступають проти ССРСР і стоять на платформі Самостійної України. Такі ж сталінські агенти, як Свистун, Прокопчак, що недавно відвідав ССРСР, — це демократи, це ті, які висловлюють погляди і прагнення канадських українців.

Як далеко залежна від партії советська преса, показує також те, що вона не може здобутися навіть на об'єктивне висвітлення культурних,

наукових і технічних досягнень інших народів. Партія і щодо цього міцно зв'язує пресі руки і найменше відхилення від цієї лінії побоює, як «схилення перед буржуазною культурою і наукою».

Ось приклад. Центральна комсомольська газета «Комсомольская Правда» з 15.9.1946 р., критикуючи газету «Советський спорт», писала:

«Про наших майстрів спорту, про наших фізкультурників газета розказує сухо, стримано, але як тільки заїде річ про закордонний спорт, газета не скупиться на захоплені оцінки...

У «Советского спорта» не вистачає фарб і місця, щоб ясно висвітлити досягнення советських спортсменів. Зате мало не 60 сторінок газета присвятила цього року висвітленню закордонного спорту. На цих сторінках не можна знайти ні одної статті, яка б розкривала непригожу суть буржуазного спорту зо всім його комерційним духом і меркантильністю. Редакція не викриває перед читачем характеру спортивного руху в нашій країні і характеру спортивного руху в капіталістичних країнах. Це велика помилка газети і її редактора тов. Котельнікова».

Для нас ясно, що така критика означає. Ми знаємо, що після неї газета «Советський спорт» і її редактор мусять змінити курс на 180 ступнів і знайти місце і фарби, щоб змальовувати досягнення советського спорту та розкривати меркантильний характер закордонного спорту.

І хіба ж можна говорити про вільну пресу в СРСР, коли навіть спортивна газета мусить бути партійною (розкривати суть буржуазного спорту), коли навіть спортивна газета не може вільно писати дещо більше про досягнення закордонного спорту, якщо дійсно цих досягнень багато.

Нарешті, ще такий приклад. Під час війни 1941 р. в Англії була винайдена пеніциліна — дуже радикальний лік, щовиліковує багато, в тому числі невилікувальних досі хворіб. Пеніциліна належить до найбільших винаходів останніх десятиріч і має величезне значення у медичній науці. Цей винахід відзначено нагородою Нобеля. Та советська масова преса (про вузьконаукову не говоримо) про це довго не писала і ніяк не відмічала цього великого досягнення, бо це ж було б «схилянням перед буржуазною наукою». Це було б незгідне з лінією, яку вона провадить: російська наука найславніша в світі, і в цьому вона намагається переконати советських громадян. Журнал «Україна», напр., написав про пеніциліну щойно в червні 1946 р., зазначаючи одночасно, що її «виділив» російський учений проф. Ермолін 1942 р. Так само пишеться зараз про протитифозні застрижи:

«Вчені багатьох країн довго намагалися знайти вакцину для щеплення проти висипного тифу. В 1939 р. професорові Яцемірській-Кронтовській пощастило знайти простий спосіб приготування

такої вакцини... (Календар — довідник на 1946 рік, Укр. вид. політичної літератури, стор. 304).

Власне такою інформацією, шляхом замовчування того, що протитифозна вакцина була вже давно до 1939 р. винайдена (напр., у Львові був відомий інститут Вайгля, де виготовлялася така вакцина), замовчуванням імен винахідників створюється у масових читачів враження, що щойно в 1939 р. і щойно советський учений винайшов спосіб виготовлення вакцини для щеплення проти висипного тифу. Подаючи, що пеніциліну «виділив» російський учений, формується у читачів погляд, що російська наука аж ніяк не поступається щодо цього закордонній науці. Така метода не випадкова, а характерна для советської преси.

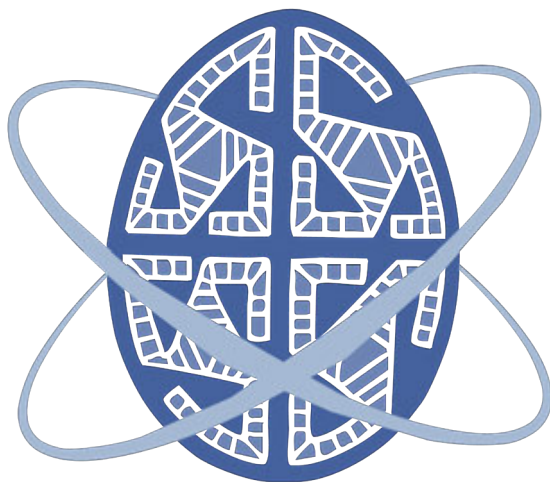
І тільки сталінські вельможі можуть називати таку пресу вільною. Тільки цілком не вважаючи на своїх громадян і знаючи необізнаність світової громадської думки, вони можуть писати в своїй конституції і повторювати на кожному кроці, що в СССР існує свобода преси та називати її одною з найважливіших ознак найвищої у світі — советської демократії. Щобільше, тільки в них може вистачати нахабности пропонувати свою пресу, як приклад для всіх народів світу.

Це жорстокий глум і знущання з власних громадян, це ганьба для всього культурного і прогресивного людства.

В такій обстановці величезні завдання покладаються на нашу підпільну пресу, єдину народну пресу в СССР. Наш обов'язок — зробити з неї міцне знаряддя боротьби проти сталінських поневолювачів і експлуататорів. Наш обов'язок — в найглухіші кутки занести революційне слово Правди, дати його пригнобленим масам, запалювати їх ним на священну боротьбу за визволення. Наш обов'язок — перед усім світом показати в правдивому світлі не тільки сталінську пресу, а й увесь сталінський колоніально-експлуататорський лад, всю злочинну антинародну політику сталінських вельмож. Наш обов'язок — на сторінках нашої підпільної преси, наших підпільних видань нещадно викривати сталінську брехню, щоб не лишити з неї і каменя на камені.

ЗВ'ЯЗКИ З ГРОМАДСЬКІСТЮ

PUBLIC RELATIONS

УДК 316.77:342.7-053.81(477)

Права сучасної української молоді в інформаційному просторі України

У статті розглядаються проблемні питання реалізації прав сучасної української молоді в інформаційному просторі України, з'ясовано, що актуальність завдань зростає, починаючи з XVII століття, агресивною політикою інформаційних інтервенцій сусідньої держави. Виявлено, що з 1991 року Росія намагалася втягнути Україну в поле власних інтеграційних інтересів, а український інформаційний простір наповнюється «українськими версіями» популярних російських газет і журналів, сторінки яких містять проросійські матеріали. Описана хронологія ядерного нищення українського інформаційного простору протягом XVII-XX століть, що не дало можливості українській молоді з XVII століття та майже за тридцять років незалежності XXI століття, отримати права на власний український інформаційний простір. Встановлено, що в українському інформаційному просторі майже всі ЗМІ представляють або окремі фінансово-політичні групи або належать іноземним власникам, які явно або через треті країни діють в пропагандистській парадигмі РФ. З'ясовано, що сучасний інформаційний простір незалежної України донині залишається незахищеним та вразливим до проникнення російської ідеологічної риторики. Політичний істеблішмент легко та відкрито використовує вказану риторику у власних, зовсім не державницьких цілях. Досліджено фундаментальні засади, складові елементи та етапи формування українського інформаційного простору в контексті реалізації прав молоді. Загалом диференціація актуальних проблем в українському інформаційному просторі відбувається навколо таких парадигм: політико-ідеологічної, економічної та гуманітарної. З 2019 року український інформаційний простір окреслює концептуальні засади реалізації політики Росії щодо України, втіленої в концепції «Русский мир», «Третій Рим». Встановлено, що в українському інформаційному просторі широко представлено реалізацію проросійських олігархічних інтересів, інтересів бізнес-корпорацій, що зумовлює посилення російського впливу, формування позитивного іміджу Росії за рахунок реалізації прав української молоді.

Ключові слова: українська молодь, український інформаційний простір, реалізація прав молоді, інформаційна інтервенція, пропагандистська парадигма.

Сергій БОЛТІВЕЦЬ

д-р псих. н., проф.

ДУ «Державний інститут сімейної та молодіжної політики»

01001, м. Київ, вул. Десятинна, 14

e-mail: boltivetssergij@i.ua

ORCID ID 0000-0003-4432-5272

Researcher ID: U-3069-2018

Олена ГАЛУШКО

канд. іст. н., ст. н. сп. відділу розвитку молодіжної політики

ДУ «Державний інститут сімейної та молодіжної політики»

01001, м. Київ, вул. Десятинна, 14

e-mail: legin.uyf@gmail.com

ORCID ID 0000-0002-9614-8055

© Болтівець С., Галушко О., 2019

RIGHTS OF MODERN UKRAINIAN YOUTH IN THE INFORMATION SPACE OF UKRAINE

Serhii Boltivets

Doctor of Psychological Sciences, Professor
Head of the Department of Youth Policy Development,
State Institute for Family and Youth Policy
14 Desiatynna str., 01001, Kyiv, Ukraine
e-mail: boltivetssergij@i.ua

Olena Halushko

PhD in Historical Sciences
Senior Researcher of the Department of Youth Policy Development
State Institute for Family and Youth Policy
14 Desiatynna str., 01001, Kyiv, Ukraine
e-mail: legin.uyf@gmail.com

The article deals with the problematic issues of modern Ukrainian youth rights realization in the information space of Ukraine. It is found that the urgency of the tasks has been increasing since XVII century by an aggressive policy of the neighboring state information interventions. It has been revealed that since 1991 Russia has tried to involve Ukraine in the field of its own integration interests, and Ukrainian information space is being filled with "Ukrainian versions" of popular Russian newspapers and magazines, the pages of which contain pro-Russian materials. The article describes the chronology of Ukrainian information space nuclear destruction during XVII–XX centuries, which prevented Ukrainian youth from obtaining the rights to their own Ukrainian information space from XVII century and for nearly thirty years of independence of XXI century. It is determined that in the Ukrainian information space almost all mass media represent either separate financial and political groups or belong to foreign owners, who explicitly or through the third countries act in the propaganda paradigm of the Russian Federation. It has been found that the modern information space of independent Ukraine still remains unprotected and vulnerable to the penetration of Russian ideological rhetoric. The political establishment easily and openly uses this rhetoric for its own non-state purposes. Fundamental principles, constituent elements and stages of Ukrainian information space formation in the context of youth rights realization are investigated in the article. In general, the differentiation of current problems in the Ukrainian information space took place around the following paradigms: political, ideological, economic and humanitarian. From 2019, Ukrainian information space outlines conceptual foundations for implementing Russia's policy towards Ukraine, embodied in the concept of "Russian World", "Third Rome". It is determined that the realization of pro-Russian oligarchic interests, business corporations interests is widely represented in Ukrainian information space, which leads to the strengthening of Russian influence, formation of positive Russia image through the realization of Ukrainian youth rights.

Keywords: Ukrainian youth, Ukrainian information space, realization of youth rights, information intervention, propaganda paradigm.

Актуальність теми

Більшість країн Європи створили спеціальне молодіжне законодавство, засноване на принципах і категоріях європейського молодіжного права. Законодавче забезпечення інтегрованої в інформаційному просторі молодіжної політики залишається питанням для обговорення, її нормативно-правові норми часто обмежуються молодіжною роботою і формальною освітою. Основні цілі молодіжної політики в молодіжних законодавчих актах країн Європи добре ілюструють основні галузі, які включають гармонізацію інформаційного простору кожної країни з реалізацією прав молоді: на освіту (неформальне навчання, роботу з молоддю); перепідготовку кадрів; питання зайнятості і ринку праці; здоров'я; соціальний захист; кримінальне судочинство; відпочинок (зокрема, спорт і мистецтво); національну оборону і військову службу; ініціативи і молодіжну участь.

Ключові нормативно-правові норми європейських молодіжних законодавчих актів включають в себе: можливості для інформованої участі і громадянства; безпеку і захист; боротьбу з соціальною ізоляцією і сприяння соціальної інтеграції; надання і використання інформації (у тому числі нових інформаційних технологій); мобільність і інтернаціоналізм; мультикультуралізм; рівні можливості. Основними домінантами молодіжної політики є освіта, навчання і зайнятість. Ці важливі питання і проблеми молодіжної політики заслуговують на особливу увагу з урахуванням конкретних умов окремих країн, з метою забезпечення більш детальної дискусії (Howard Williamson, 1997–2001).

У законодавчому полі України досі не знаходилося місця для окремого молодіжного закону або кодексу. Але наша ініціатива стосується створення нового Закону «Про молодіжну політику» на основі врахування європейських принципів та цінностей, а також досвіду європейських країн у цій сфері. Проект такого закону під робочою назвою «Про молодь» було винесено на обговорення молодіжної спільноти, а консультації з представниками молодіжних організацій відбулись у різних областях країни, й за їх результатами відповідні поправки внесено до проекту закону.

Серед пропозицій щодо розвитку українського інформаційного простору представниками молоді до законопроекту було обґрунтовано необхідність забезпечення дистанційного цілодобового доступу молодих осіб до книг і до джерел інформації, що перебувають у віданні публічних бібліотек.

Молодіжні активісти зверталися з ініціативою відображення у законопроекті державної підтримки мобільності молоді та розвитку транспорту як умови мобільності; захисту права на інформацію та підтримки молоді з обмеженими можливостями та соціально враз-

ливої молоді; участі молодіжних громадських організацій у формуванні та реалізації молодіжної інформаційної політики. Однак, незважаючи на це, основним інтелектуальним джерелом законодавчих ініціатив молоді та для молоді в Україні, включаючи розвиток українського молодіжного інформаційного простору, залишаються міжнародні документи, законодавство і програми ЄС, а також найбільш успішних в ініціюванні і розробленні змісту молодіжної політики держав, які залучають для цієї роботи значні фінансові ресурси і наукові сили, таких як Швеція, Німеччина, Австрія і Франція. Аналіз ініціатив представників молодіжних організацій свідчить про домінування проблем організаційних засад їх функціонування, регулювання яких здійснюється спеціально уповноваженими центральними органами виконавчої влади, що не вичерпує всього спектру проблем молодих людей, життя яких не обов'язково пов'язується і визначається цими громадськими формуваннями.

Враховуючи це, Україна неминуче змушена буде розвивати власну ювенологічну дослідницьку базу для визначення саме тих інформаційних пріоритетів, що постійно змінюються в процесі дорослішання різних поколінь молоді і які не є еквівалентними усталеним суспільним уявленням про потреби молоді і законодавчим шаблонам, які не можуть базуватися виключно на копіюванні законодавчих зразків країн-членів ЄС без власного внутрішньо українського наукового вивчення, аналізу і узагальнення. Цим самим інформаційне забезпечення молодіжної політики України має систематично отримувати власне наукове обґрунтування і базу міждисциплінарних та мультидисциплінарних ювенологічних досліджень, що дозволить сформувати адекватний загальносуспільним ініціативам молоді та індивідуальним ініціативам молодих людей український інформаційний простір.

Актуальність названого завдання зростає з огляду на нерозв'язаність протиріч, детермінованих, починаючи XVII століття, агресивною політикою інформаційних інтервенцій сусідньої Московії, що стала інформаційною основою анексії України Російською імперією, Радянською Росією, утримування її в складі колишнього СРСР, та у фарватері інформаційної політики Російської Федерації, про що слушно зауважив О. Перепелиця: «Власне, всі постановки питань в українських ЗМІ є російськими, ніхто не має власних» (Перепелиця О., 2006, с. 228). Також з 1991 року Росія намагалась втягнути Україну в поле власних інтеграційних інтересів, це явище В. Іщук назвав «парасолька російського інформаційного простору» (Іщук В., 2000, с. 27). Український інформаційний простір наповнюється «українськими версіями» популярних російських газет і журналів, сторінки яких містять проросійські матеріали («гібридний інформаційний простір»). На цьому наполягала Н. Пелагеша в монографії «Україна в

сміслових війнах постмодернізму: трансформація української національної ідентичності в умовах глобалізації» (Пелагеша Н., 2008) й обґрунтувала необхідність створення інформаційного простору, в якому не порушуватимуться права українських громадян.

Однак це явище не нове. Впродовж століть Росія вела цілеспрямовану інформаційну політику на українських теренах. Особливо промовистими є хроніки XVII–XX століть.

Отже, українська молодь з XVII століття та майже за тридцять років незалежності XXI століття, так і не отримала права на власний український інформаційний простір та вимушена залишатись у полоні російської пропаганди.

Стан розробки проблеми

В українському інформаційному просторі майже всі ЗМІ представляють або окремі фінансово-політичні групи або належать іноземним власникам, які явно або через треті країни діють в пропагандистській парадигмі РФ. Про це, визначаючи принципи роботи масових медіа, говорять автори посібника «Сучасні технології та засоби маніпулювання свідомістю, ведення інформаційних воєн та спеціальні інформаційні операції» (Петрик В. М., 2006). Крім того, необхідно згадати роботи, в яких аналізується роль мас-медіа як творця інформаційного простору в Україні М. Бутиріної «Мас-медіа як середовище створення та функціонування стереотипів масової свідомості» (Бутиріна М., 2009), О. Грищенко «Мас-медіа в процесах динамічних трансформацій українського суспільства (політико-культурологічний аспект)», А. Матюшиної «Соціокультурна роль мас-медіа у формуванні громадянського суспільства в Україні: комунікативний дискурс» (Матюшина А., 2009) тощо.

У цьому контексті важливою є праця професора Нью-Йоркського університету К. Ширкі «Політична сила соціальних медіа: технології, публічна сфера і політичні зміни (2011) (Жугай Н., 2012, С. 79–86), в якому науковець стверджував, що у новому тисячолітті революційні події в різних державах будуть зумовлювати саме соціальні медіа. У цьому контексті необхідно звернути увагу на розвиток протидії цим тенденціям з боку олігархічних ЗМІ — створення мережі «ботоферм», використання методів «тролінгу», міфотворчість, відображена у працях психологів, що пояснюють природу міфів і стереотипів на людину: Д. Майєрс «Соціальна психологія» (2002), В. Татенко «Соціальна психологія впливу» (2008), С. Онуфрив «Політичний медіадискурс» (2012).

Виходячи з проведеного нами аналізу чинного законодавства України та розробленого нами законопроекту «Про молодіжну політику», маємо за обов'язок засвідчити, що в українському інформаційному просторі залишається неврегульованою сфера поширення «фейкових», а, отже, фальшивих, неправдивих новин.

Виклад основного матеріалу

Сучасний інформаційний простір незалежної України донині залишається незахищеним та вразливим до проникнення російської ідеологічної риторики. Крім того, політичний істеблшмент легко та відкрито використовує вказану риторику у власних, зовсім не державницьких цілях. Ці два чинники одержують фінансову та ідеологічну підтримку у Російській Федерації. Отже, споконвічне бажання українського народу будувати власну державу, визначати його внутрішнє і зовнішнє життя наражається на агресію ззовні, що, втім, відбувалося упродовж цілої української історії останніх століть.

Формування українського інформаційного простору після здобуття Україною незалежності пов'язано, насамперед, зі зміною ідеологічних підходів до розуміння і аналізу історичних процесів і явищ. Ця проблема світоглядно поставала як окциденталізм — спрямованість на Захід (Європу) або орієнталізм — спрямованість на Схід (Росія). Цю проблему потрібно розглядати як в історичній площині, так і культурній. Саме з таких позицій відбувається формування українського інформаційного простору на початку XIX століття. У контексті історичного процесу проблема історичної орієнтації концептуалізується внаслідок Лютневої революції в 1905 році. Питання українського інформаційного простору постає з позицій федералістських чи автономістських та концентровано виявляється у період національно-визвольних змагань 1917–1921 років, коли формуються нові суб'єкти на геополітичній карті світу — УНР, а згодом — ЗУНР. Український інформаційний простір починає розвиватись і звучати у світовому контексті, встановлюючи міждержавні зв'язки з країнами Антанти.

Проекція розвитку українського інформаційного простору можлива лише з урахуванням пройдених етапів формування українського інформаційного простору в контексті реалізації прав молоді:

- 1) 1991–1995 рр. — приєднання до ОБСЄ, Ради Європи, Угода про партнерство та співробітництво з ЄС, Хартія про особливе партнерство з НАТО, відкриття представництв за кордонами України, відкриття перших ЗМІ, зорієнтованих на суто українського читача;
- 2) 1996–2004 рр. — активний розвиток політики «багатовекторності», український медіа-простір дублює російський інформаційний простір;
- 3) 2005–2010 рр. — проголошено національний пріоритет створення українського інформаційного простору України як майбутнього члена Європейського Союзу;
- 4) 2011–2013 рр. — відмова від формування українського інформаційного простору, відтворення української копії російського інформаційного простору; проте з 2010 року українська проблематика стала невід'ємною частиною європейського інтелектуального

простору, авторитетні науковці та журналісти обстоювали українську європейськість, тобто гомогенність українського суспільства стосовно європейських підвалин життя;

5) з 2014 року дотепер — період «гібридної інформаційної війни» з українським інформаційним простором, посилення олігархічних та проросійських ЗМІ в інформаційному просторі, інформаційні спецоперації, ведення агресивних операцій з маніпуляції свідомістю, поширення несправжніх (або фейкових новин), перебільшення, перекручування, міфологізація.

Загалом диференціація актуальних проблем в українському інформаційному просторі відбувалась навколо таких парадигм:

- політико-ідеологічна інтеграція та ідентифікація;
- економічна парадигма газових, «м'ясо-молочних» і торговельних конфліктів заради інформаційної інтервенції для просування інтеграційних проєктів;
- гуманітарна парадигма мовної проблематики — статус російської мови в Україні, російськомовного населення та церковна проблематика — становище УПЦ московського патріархату.

Новітня епоха формування українського інформаційного простору зосереджена на розв'язанні проблем зовнішньої політики РФ, дискусій про українсько-російські відносини та проблеми, пов'язані з бізнесом проросійських кланово-олігархічних структур в Україні. З 2019 року український інформаційний простір окреслює концептуальні засади реалізації політики Росії щодо України, втіленої в концепції «Русский мир», «Третій Рим». До українського інформаційного простору послідовно повертаються проблеми російської зовнішньої політики, особливо в ЗМІ, які фінансуються на гроші РФ, включаючи російських інвесторів.

Причини російської пропагандистської атаки на Україну мають такі основні виміри: по-перше, це військово-стратегічна засторога від намагання України вступити до НАТО та ЄС, а по-друге, внутрішньополітичні взірці розвитку громадянського суспільства, у разі їх ефективного втілення, загрожують стати прикладом і предметом наслідування мешканців Росії, що ускладнить існування російської влади в сучасному її обсязі. Розуміння російськими політиками, філософами та політологами важливого значення України для функціонування російського геополітичного простору вказує на їхню неспроможність віднаходження ними інших прийнятних пояснень, окрім заперечення існування неосяжного для них інтелектуального ускладнення, яким є існування українського народу та української мови. Останніми роками це набуло рис «гібридної війни з ідентичністю», «гібридної мовної війни» з українською молоддю з боку проросійських ЗМІ. Стає очевидно, що в українському інформацій-

ному просторі широко представлено реалізацію проросійських кланово-олігархічних інтересів, інтересів бізнес-корпорацій, що зумовлює посилення російського впливу, формування позитивного іміджу Росії за рахунок реалізації прав української молоді, для якої не залишилося місця її цінностям та можливостям самореалізації у молодіжній політиці держави.

Враховуючи те, що молодь є основною силою кожної нації, яка забезпечує оборону утвореної цією нацією держави, важливим є розуміння того, що, по-перше, війнам у фізичному вимірі передують інформаційні війни як недружні кроки однієї держави проти іншої. По-друге, ефективність російської інформаційно-пропагандистської війни, основним об'єктом якої є сучасна українська молодь, зумовлена декількома комплексними чинниками: цілеспрямованою державною інформаційною політикою РФ, якій підконтрольна вся медіасфера України, та відсутність офіційної інформаційної та мовної протидії у сфері інформаційної молодіжної політики України. По-третє, український інформаційний простір почав формуватися завдяки волонтерському руху, а не державній політиці. Треба наголосити, що занепокоєння масштабами російської інформаційної інтервенції як складової «гібридної війни» у 2014–2019 роках виникло також і в інших країнах Європи.

З цього приводу в статті К. Щоткіної «Ефірна сутність» справедливо відзначено той факт, «що Росія — медіа країна», головною метою якої є тотальна «спільна точка зору», яку реципієнт не думає спростувати, з огляду на відсутність альтернативних заборонених джерел інформації (Щоткіна К., 2014). Саме це є однією з ознак тоталітарних спільнот («тоталітарна медіа держава»), поряд з якою сусідні держави вимушені здійснювати особливо міцну культурно-інформаційну політику протидії.

Зі свого боку, Україна не протистоїть російській інформаційній інтервенції. У російському політичному та науковому середовищі, в ЗМІ вже стали традиційними відверто імперські, шовіністичні публікації стосовно України, в яких порушуються права української молоді на безпечне життя у власній незалежній державі, висловлюються територіальні зазіхання тощо. Ситуація ускладнюється тим, що проросійські олігархічні ЗМІ України, в яких повністю відсутні мовні, культурні й правові бар'єри, сприяють інформаційній експансії Росії, якій цим самим навіть не потрібно створювати спеціалізовані ЗМІ для своєї пропаганди в Україну, адже можна використовувати продукцію внутрішнього призначення.

Ще однією проблемою українського інформаційного простору є той факт, що ЗМІ не можуть впоратися з покладеними на неї функціями. Про це свідчить загальна тенденція подачі ЗМІ дезінформа-

ції, або часткової інформації, відсутність аналізу проблеми та подій, представлення, як правило, лише одного з інформаційних приводів, який є найпоширенішим.

Актуалізація проблеми забезпечення і дотримання інформаційних прав молоді неминуче підносить питання про необхідність протидії знищенню спільно української самоідентифікації молодих людей в інформаційній молодіжній політиці України. Це підтверджує теза І.Василенка про те, що утвердження цінності символічного капіталу культури в інформаційному просторі забезпечує вирішальну перевагу на інформаційному полі, а отже, і на політичній карті світу (Василенко І. А., 2008, С. 3–20). Такий підхід особливо важливий у період, коли Росія втілює інформаційну, воєнну та політичну експансію в Україну, що відображає небажання РФ відмовитися від безпідставних уявлень про свої особливі права і роль в геополітичному просторі Європи і світу.

Висновки

З 1991 року в науковій літературі майже не розглядалося питання реалізації інформаційних прав молоді в Україні. Водночас молоді українські громадяни фактично позбавлені можливості мати власний простір для інформаційного дискурсу, метою якого стало б розв'язання власних повсякденних проблем, а не проблем російської зовнішньої політики або питань, пов'язаних з перерозподілом ресурсів між проросійськими кланово-олігархічними групами. Однак інформаційні права молоді охоплюють коло питань, що перебувають у полі зору дослідників більшості країн світу, як і науковців профільного Державного інституту сімейної та молодіжної політики України, зосереджуючи суспільну увагу на цінностях сім'ї, роботи, освіти, збереження здоров'я, забезпечення житлом.

Гуманітарна сфера охоплює значний спектр питань, пов'язаних із внутрішньодержавними проблемами, спричиненими впливом чинників російської інформаційної, воєнної та політичної інтервенції. Ці проблеми стосуються реалізації їх прав на гідне життя у власній країні, серед яких українська мова, народ, церква, історія мають стати для сучасної української нації тими ідентифікаторами, що сповна дають змогу реалізувати власні права в українському інформаційному просторі.

Український інформаційний простір відображає властивості і прикмети світового інформаційного поля, однак його неповторність безпосередньо пов'язана із усвідомленням українською молоддю права на власну ідентичність у її розвитку. Характерними ознаками формування інформаційного простору для молоді є між поколіннями спадкоємність і наступність, ідейно-концептуальна окресленість, сталість і динамічність молодіжної проблематики. Формування

українського інформаційного простору пов'язано з реалізацією «чотирьох свобод», які є базовими в європейському просторі — «демократія», «права людини», «свобода слова», «загальноєвропейські цінності».

Головною метою державної політики у сфері формування українського інформаційного простору має стати орієнтація на створення української політично активної нації та громадянського суспільства загалом, крім того, чітка визначеність орієнтирів всередині правлячої еліти на побудову європейської правової держави.

Український інформаційний простір потребує очищення і захисту від інформаційної інтервенції РФ та інших недружніх до України іноземних держав шляхом ухвалення відповідної правової бази.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бутиріна, М. (2009). Мас-медіа як середовище створення та функціонування стереотипів масової свідомості. (Автореф. дис. д-ра наук із соціальних комунікацій). Інститут журналістики КНУ імені Тараса Шевченка, Київ.
2. Василенко, І.А. (2008). Образ Росії в віртуальному діалозі культур. Вестник Московского университета. Серия 12, Политические науки, 3, 3-20.
3. Гоцур, О.І. Сучасна українська преса як чинник формування геополітичної стратегії України (2000-2014 рр.): проблематика, концептуально-змістове навантаження. (Дис. канд. наук із соціальних комунікацій). Львівський національний університет імені Івана Франка, Львів.
4. Жугай, Н. (2012). Огляд статті Клея Ширкі «Політична сила соціальних медіа: технології, публічна сфера і політичні зміни». Комунікація, 2, 79-86.
5. Іщук, В. (2000). Україна: проблема престижності та ідентичності (масова комунікація і культура як суб'єкт формування громадської та національної свідомості). Київ: Смолоскип.
6. Матюшина, А. (2009). Соціокультурна роль мас-медіа у формуванні громадянського суспільства в Україні: комунікативний дискурс. (Автореферат дисертації д-ра наук із соціальних комунікацій). Інститут журналістики КНУ імені Тараса Шевченка, Київ.
7. Пелагеша, Н. (2008). Україна у смислових війнах постмодернізму: трансформація української національної свідомості в умовах глобалізації [Монографія]. Київ: НІСД.
8. Перепелиця, О. (2006). Причини та специфіка російського впливу на внутрішню політику України. Актуальні проблеми міжнародних відносин, 64 (2), 223-229.
9. Петрик, В.М., Остроухов, В.В., Штоквиш, О.А., Кальниш, В.В., & Полевий, В.І. (2006). Сучасні технології та засоби маніпулювання свідомістю, ведення інформаційних воєн та спеціальні інформаційні операції. Київ: Росава.
10. Щоткіна, К. (2014, 22-28 березня). Ефірна сутність. Дзеркало тижня, 3.
11. Williamson, H. (2002). *Supporting young people in Europe: principles, policy and practice*. The Council of Europe international reviews of national youth policy 1997-2001. Strasbourg: Council of Europe Publishing.

REFERENCES

1. Butyrina, M. (2009). *Mas-media yak seredovyshe stvorennia ta funktsionuvannia stereotypiv masovoi svidomosti* [Media as a medium for the creation and functioning of stereotypes of the mass consciousness]. (Abstract of DSc Dissertation). Taras Shevchenko National University of Kyiv, Institute of Journalism, Kyiv [in Ukrainian].
2. Hotsur, O.I. *Suchasna ukrainska presa yak chynnyk formuvannia heopolitychnoi stratehii Ukrainy (2000-2014 rr.): problematyka, kontseptualno-zmistove navantazhennia* [Contemporary Ukrainian press as a factor in shaping Ukraine's geopolitical strategy (2000-2014): problems, conceptual and substantive load]. (PhD Dissertation). Ivan Franko Lviv National University, Lviv [in Ukrainian].
3. Ishchuk, V. (2000). *Ukraina: problema prestyzhnosti ta identychnosti (masova komunikatsiia i kultura yak sub'iekt formuvannia hromadskoi ta natsionalnoi svidomosti)* [Ukraine: the problem of prestige and identity (mass communication and culture as the subject of the formation of public and national consciousness)]. Kyiv: Smoloskyp [in Ukrainian].
4. Matiushyna, A. (2009). *Sotsiokulturna rol mas-media u formuvanni hromadianskoho suspilstva v Ukraini: komunikatyvnyi dyskurs* [The sociocultural role of the mass media in shaping civil society in Ukraine: a communicative discourse]. (Abstract of PhD Dissertation). Taras Shevchenko National University of Kyiv, Institute of Journalism, Kyiv [in Ukrainian].
5. Pelahesha, N. (2008). *Ukraina u smyslovykh viinakh postmodernizmu: transformatsiia ukrainskoi natsionalnoi svidomosti v umovakh hlobalizatsii* [Ukraine in the Meaningful Wars of Postmodernism: Transformation of Ukrainian National Consciousness in a Globalization] [Monograph]. Kyiv: NISD [in Ukrainian].
6. Perepelytsia, O. (2006). Prychyny ta spetsyfika rosiiskoho vplyvu na vnutrishniu polityku Ukrainy [Causes and specifics of Russian influence on Ukraine's domestic policy]. *Aktualni problemy mizhnarodnykh vidnosyn*, 64 (2), 223-229 [in Ukrainian].
7. Petryk, V.M., Ostroukhov, V.V., Shtokvysh, O.A., Kalnysh, V.V., & Polevyi, V.I. (2006). *Suchasni tekhnologii ta zasoby manipuliuvannia svidomistiu, vedennia informatsiinykh voien ta spetsialni informatsiini operatsii* [Modern technologies and means of manipulating consciousness, waging information wars and special information operations]. Kyiv: Rosava [in Ukrainian].
8. Shchotkina, K. (2014, March 22-28). Efirna sutnist [Essential essence]. *Dzerkalo tyzhnia*, p. 3 [in Ukrainian].
9. Vasilenko, I.A. (2008). Obraz Rossii v virtualnom dialoge kultur [The image of Russia in a virtual dialogue of cultures]. *Vestnik Moskovskogo universiteta. Seriya 12, Politicheskie nauki*, 3, 3-20 [in Russian].
10. Williamson, H. (2002). *Supporting young people in Europe: principles, policy and practice. The Council of Europe international reviews of national youth policy 1997-2001*. Strasbourg: Council of Europe Publishing [in English].
11. Zhuhai, N. (2012). Ohliad statti Kleia Shyrki «Politychna syla sotsialnykh media: tekhnologii, publichna sfera i poltychni zminy» [Review of Clay Shirky's article «The Political Power of Social Media: Technology, the Public Sphere, and Political Change»]. *Komunikatsiia*, 2, 79-86 [in Ukrainian].

УДК 316.772.5:37

Питання формування медіаграмотності: подолання стереотипів

Галина ДЕГТЯРЬОВА

д-р пед. н.

Харківська академія
неперервної освіти

вул. Пушкінська, 24,
61057, Харків, Україна

e-mail: metukrlit@gmail.com

ORCID ID 0000-0001-8588-6098

© Дегтярьова Г., 2019

У статті висвітлена актуальна проблема, яка стосується формування стереотипів як соціального явища в суспільстві та їх ролі в ньому. Наголошено на необхідності усвідомлення впливу продукованих мас-медіа стереотипів на перебіг соціальних процесів, на розвиток індивідуумів, соціуму, суспільства і держави, актуалізовано необхідність руйнування стереотипів. Зауважено, що для того, аби не потрапити на гачок стереотипів, необхідно докласти зусиль щодо формування критичного мислення населення та подолання ними тих стереотипів, що гальмують зміни, які відбуваються в системі відносин людини з природою та створеним нею світом матеріальної та духовної культури. Розглянуто також особливості стереотипів, їх основні види та складові елементи: «стрижень» і «периферію», когнітивну та захисну функції стереотипів, їх позитивні та негативні сторони, що саме призводить до вироблення стереотипів поведінки, чи просто їх зруйнувати, висвітлено роль медіа у їх формуванні, наголошено, що оперування стереотипами (їх породження, легітимація чи руйнація) є невід'ємною складовою журналістської діяльності, розглянуто метод стереотипізації, наведено приклад його застосування, акцентовано увагу на тому, що будь-яка інформація, яка надходить у наш мозок, повинна піддаватися аналізу, зауважено, що саме медіаосвіта є засобом формування медіаграмотності населення, а її головним інструментом — критичне мислення. Наведено приклади вправ для студентів вишів, інших верств населення, які дозволять їм усвідомити суть поняття «стереотип» та їх роль у соціумі, з'ясувати етимологію цього явища та навчитися їх долати, аби задовольнити свої потреби та уподобання, а також сприятимуть виробленню в них необхідних умінь для уникнення стереотипів у разі потреби, хоча стереотипи можуть виникнути за один день, але на їх руйнування потрібен досить тривалий час.

Ключові слова: стереотипи, маніпуляції свідомістю, метод стереотипізації, мас-медіа, медіаграмотність.

THE ISSUE OF MEDIA LITERACY FORMATION: OVERCOMING STEREOTYPES

Halyna Dehtiarova

Head of the Department of methods of
teaching languages and literature
Kharkiv Academy of Continuous Education
24 Pushkinska str., 61057, Kharkiv, Ukraine,
e-mail: metukrlit@gmail.com

The article highlights a very actual problem which is concerning the formation of stereotypes as a social phenomenon in society and their role in it. The investigation emphasizes on the need for awareness of the influence of the produced mass-media stereotypes on the course of social processes, on the development of individuals, society and the state, and the necessity of breaking stereotypes is actualized. It is noted that in order to avoid the stereotypes, efforts should be made to form critical thinking of the population and to overcome those stereotypes that hinder the changes that occur in the system of human relations between nature and material and spiritual culture world created by human. Also the article considers the features of stereotypes, their main types and components: «core» and «periphery», cognitive and protective functions of stereotypes, their positive and negative sides, which leads to the production of behavior stereotypes, or simply to destroy them, highlights the role of the media in their formation, emphasizes that the operation of stereotypes (their creation, legitimation or destruction) is an integral part of journalistic activity. During the study was considered the method of stereotyping, was given an example of its application, the attention is paid to the fact that any information that enters our brain should be analyzed, also it was noted that media education is a means of forming population media literacy, and its main tool is critical thinking. The article gives the examples of exercises for higher education establishments students, and other population segments, which will allow them to understand the concept of «stereotype» and their role in society, elucidate the etymology of this phenomenon and learn how to overcome them, in order to meet their needs and preferences, and also help them to develop the necessary skills to avoid stereotypes when necessary, although stereotypes may occur in one day, but their destruction takes a long time.

Keywords: stereotypes, consciousness manipulation, stereotyping method, mass media, media literacy.

Актуальність проблеми

Вважається, що кожна людина в демократичному суспільстві може самостійно ухвалювати рішення щодо того, як їй вчинити в тій чи іншій ситуації, проте лише незначна частина замислюється над тим, що хтось заздалегідь майстерно нав'язав ці погляди та переконання ззовні. І незамінним засобом таких «навіювань» є мас-медіа, які часто-густо використовують прийоми маніпуляції свідомістю та маніпулятивного впливу, що формують стереотипи.

Ще у 1922 р. У. Ліппман (2004) визначав стереотипи як вибірковий і неточний спосіб сприйняття дійсності, що веде до спрощення та породжує забобони, а також указував, що людина для полегшення життя користується заміниками блоків дійсності — стереотипами, які не завжди сприяють адекватному сприйняттю інформації та реалій життя.

Постановка проблеми

Проблема формування стереотипів як соціального явища у суспільстві та їх ролі в ньому, глумачення самого поняття «стереотип» широко аналізувалася в дослідженнях Г. Андреевої (2000), О. Балицького, Л. Сабурової (1989), О. Блинової (2013), М. Бутиріної (2007, 2008, 2010), Т. Васильєвої (1988), Л. Завгородньої (2013), У. Ліппмана (Lippmann, 1922), Ю. Поліщук, С. Гнатюка, Н. Сейлової (2015), Е. Фромма (E. Fromm, 1994) та ін. Це дозволило усвідомити важливість впливу продуктованих мас-медіа стереотипів на перебіг соціальних процесів, на розвиток індивідуумів, соціуму, суспільства і держави, актуалізувати необхідність руйнування стереотипів.

Питання формування медіаграмотності у різних верств населення розкрито в працях В. Потапової, О. Скрипник (2013), Б. Потятиника (2005), О. Прикидько (2015) та ін. Однак недостатньо вивченими залишаються питання медіаосвітньої діяльності, спрямованої на подолання тих стереотипів, що гальмують зміни, які відбуваються в системі відносин людини з природою та створеним нею світом матеріальної та духовної культури.

Мета статті — висвітлити роль мас-медіа у формуванні та подоланні стереотипів, а також важливість формування медіаграмотності громадян, яка дозволить уникати стереотипів у разі потреби.

Виклад основного матеріалу

Поняття «стереотип» потрапило в соціально-психологічний лексикон із видавничої справи. Воно розглядалося з точки зору різних наук (соціальної психології, філософії, когнітології, семіотики, теорії інформації тощо), що вказує на його міждисциплінарний характер, що не полегшує процес його вивчення завдяки наявності різних аспектів стереотипу.

Стереотип сьогодні, зазвичай, розглядається як механізм взаємодії, найпростіша форма комунікації, результат взаємного тя-

жіння і культурної напруги, при цьому він ще й одночасно характеризує ступінь соціалізації людей. Саме завдяки спрощенню навколишнього світу до рівня схем у процесі активного обміну інформацією між представниками різних груп відбувається реальне оцінне наповнення стереотипів (Балицкий, Сабурова, 1989; Блинова, 2013; Фромм, 1994) і людина створює власний світ уявлень і стереотипів.

Не звертаючи увагу на те, що особливістю стереотипів є спонтанність виникнення, вплив на формування нового емпіричного досвіду, традицій і звичок, спрощення і неадекватність сприйняття дійсності, що їх складно змінити (тобто вони мають консервативний характер), і часто виникають випадково (унаслідок «випадкового факту, творчої уяви, бажання вірити»), а на поведінку людей впливають усталені традиційні моральні кодекси, що призводить до вироблення стереотипів поведінки, які збігаються з соціальними нормами, а отже і з процесом соціального нормування поведінки членів спільноти. Стереотипи, хоч і схожі на традиції і звичаї, що вирізняються об'єктивно визнаною загальною значущістю, відкритістю для «інших», залишаються на рівні прихованих суб'єктивних умонастроїв, які індивід і суспільство найчастіше навмисно приховують від «чужих» (Васильева, 1988).

Стереотипи складаються з двох елементів: центру — «стрижня», що містить одну-дві найбільш помітних, яскравих, емоційно забарвлених ознаки, і «периферії», яка тісно пов'язана з цими ознаками та відображає певні риси характеру та поведінки, властивості, явища, витоки й наслідки події або процесу.

Ю. Алексеєва (2013) вважає, що «до основних видів стереотипів належать мовні, етнічні, та гендерні стереотипи», а «до класів стереотипів відносять особисті, гендерні, сімейні стереотипи, та суспільні (соціальні) стереотипи», при виробленні яких мова йдеться не тільки про інформацію і мислення, а й про складний соціально-психологічний процес, під час якого відбувається класифікація та грубе і схематичне спрощення соціального оточення людини. «Головна позитивна функція стереотипів — це можливість зберігати у пам'яті узагальнені характеристики й актуалізувати їх у відповідних обставинах», зазначає О. Блинова (2013, с. 39). За Л. Завгородньою (2013), стереотипи мають як негативну сторону (вони характеризуються ригідністю і консервативністю, протистоять інноваціям, а стереотипні оцінки часто бувають помилковими; заважають креативному мисленню та об'єктивній оцінці, пропонуючи упереджене, часто емоційне ставлення), так і позитивну (стереотипи спрощують і прискорюють прийняття рішень; економлять час і зусилля; розширюють простір для безпосереднього сприйняття та мислення; роблять поведінку індивідів про-

гнозованою; дії стають більш точними, аж до автоматизму; сприяють процесу передання знань; допомагають адаптації людини в новій ситуації).

О. Блинова (2013, с. 39) виділяє дві основні функції стереотипів: когнітивну — формування картини світу (що містить «Я-образ») та захисну — збереження цієї картини світу. «Оперування стереотипами (їх породження, легітимація чи руйнація) є невід'ємною складовою журналістської діяльності, що виявляється не тільки як творчий процес щодо створення інформаційного продукту, але й як конкретний специфічний спосіб досягнення дійсності» (Бутиріна, 2007, с. 15).

Кожна особа має свої слабкі сторони, які можуть бути використані ЗМІ при маніпулюванні її свідомістю, проте існує кілька точок впливу на свідомість, які є спільними для всіх людей, серед яких Ю. Поліщук, С. Гнатюк, Н. Сейлова (2015, с. 303) виокремлюють стереотипи, що ґрунтуються на емоційному сприйнятті людиною певних об'єктів і явищ. На особистість вплив ефектів медіа може бути функціональним, коли ЗМІ продукують національну ідентичність, є агентами соціалізації, але не шкодять іншим категоріям населення, і дисфункціональним, коли продукування певних стереотипів дискримінує чи маргіналізує індивідів (Бутиріна, 2008).

Мас-медіа є ініціаторами формування стереотипів. Саме вони привчають людину мислити стереотипами, що передаються, повторюються кілька разів на добу і відтворюються ЗМІ, занижуючи їх інтелектуальний рівень, створюючи міфи, імідж конкретних людей для формування уявлень про ту чи іншу людину і привернення уваги соціуму, що завжди пов'язані з уявою. У ЗМІ також «часто можна побачити посилання на ті чи інші стереотипи і тим же вони ще більше їх розвивають та формують хибну думку у споживача» (Шепель, 2010). Журналіст, коли йому трапляється той чи інший стереотип, має розглядати його об'єктивно і всебічно. Для цього йому потрібно перш за все вивчити його витоки, відшукати якомога більше інформації та думок незалежних експертів щодо цього стереотипу, лише після чого подавати готову оброблену інформацію споживачеві, не нав'язуючи її, а щоб він самотужки міг дійти висновку, бо дуже часто журналісти суб'єктивно і по-своєму викладають інформацію.

На сьогодні існує значна кількість методів, які застосовують мас-медіа задля маніпулювання свідомістю людей, серед яких можна виділити метод стереотипізації, що передбачає нав'язування людині стереотипної поведінки в будь-яких життєвих ситуаціях на основі побудови певного образу соціального світу. Будь-які новини, що транслюються ЗМІ, можуть служити прикладом реалізації цього методу. Наприклад, на сайті Znaj.ua під заголовком «Повстання циган:

у Києві пролилася перша кров» (Повстання циган..., 2019) було розміщено інформацію: «Очевидці розповідають, що в Києві почалося повстання циган. Відомо, що 2 липня приблизно о 03:30 ночі, цигани з битами побили чоловіка на ім'я Ярослав», яка містить мову ворожнечі, засновану на стереотипізації. У цьому випадку важливим є те, наскільки інформація, що висвітлюється, зазнала класифікації та категоризації. Тут ми можемо говорити про те, як стереотипи співвідносяться з конкретними індивідами. Слово «цигани» тут є негативним стереотипом, яке характеризує певну групу людей, хоча в заголовку не використано офіційної назви цієї етнічної групи — «роми». Це маніпулятивний прийом, завдяки якому в нашій уяві виникає стереотипний «портрет» ромів, завдяки чому «в українському суспільстві проявляються неприйняття, страх, осуд щодо ромів через їхній спосіб життя, соціальну поведінку» (Не потони..., 2015, с. 129). ЗМІ мають унікати мови ворожнечі, але, як не прикро, це часто їм не вдається. Отже, люди часто стають заручниками стереотипів, створених у їхній свідомості медіа.

«Інформаційне наповнення українських ЗМІ сприяє спростуванню стереотипів, натомість спосіб подачі інформації, зокрема, повторюваність, сприяє створенню стереотипів» (Романовські, 2010), тому маємо критично ставитися не тільки до інформації, яку подають медіа, а й до громадської думки, ярликів, стереотипів, догм, упереджень, повір'їв тощо. «Уся інформація (навіть якщо вона «добре знайома», традиційна для суспільства і ви її чули з дитинства), яка надходить у ваш мозок, повинна піддаватися аналізу» (Печерська, 2019). Тут у нагоді стане медіаграмотність, яка має формуватися впродовж життя, адже на руйнування стереотипів повинні бути спрямовані зусилля медіапедагогів завдяки впровадженню медіаосвіти, яка допоможе нам захистити себе від надміру агресивного інформаційного доквілля (Потятиник, 2005).

Зважаючи на те, що «стереотипи є надзвичайно важливим чинником формування свідомості, який можливо розглядати, враховуючи соціальні та власне психологічні аспекти їхніх проявів та розвитку» (Блинова, 2013, с. 42), можна запропонувати студентам або слухачам тренінгів з медіаграмотності завдання, які дозволять їм усвідомити суть і роль стереотипів у соціумі та навчитися їх долати.

Розглянемо висвітлення ісламської проблематики в українських мас-медіа і як воно впливає на формування стереотипів.

В Україні нараховується близько 2% мусульман, тому не так легко приписати їм нехарактерні для них наміри, а стереотипізація ісламського питання в українських ЗМІ «є не тільки наслідком певної позиції журналістів, представленої переважно афективним компонентом стереотипно-настановного комплексу, скільки результатом їх

некомпетентності, підпорядкованості принципам буденного сприйняття. У медійній продукції зустрічаємо, зокрема, такі зразки релігійної неграмотності: «мусульманська церква» (мечеть), «ісламський Бог любові», «мусульманський бестселер» (Коран), «релігія, яку вважають найбільш войовничою» (запитання з кросворда) (Бутиріна, 2010). Слід зазначити, що вітчизняні медіа, стереотипізуючи іслам, доволі часто цитують і апелюють до позицій західних дослідників з питань ісламу та використовують такі стереотипні вирази, створені ЗМІ, як «іслам — загроза стабільності Європи», «іслам — тероризм» тощо. Це призводить до актуалізації упередженого ставлення до мусульман, що негативно позначається на міжконфесійних відносинах в Україні.

Як засіб дискредитації окремої людини чи цілої етнорелігійної групи мас-медіа часто використовують прийом «наклеювання ярликів». Це дозволяє, нівелюючи багатогранність поняття, звужуючи його зміст, програмувати певне сприйняття, спростити дефініцію завдяки акцентуванню уваги на одній характерній ознаці. Щоб таке не відбувалося, потрібно вміти критично сприймати інформацію, що подається медіа. Для цього варто зайнятися медіапросвітою.

Розглянемо деякі завдання, за допомогою яких можна навчитися долати стереотипні уявлення про мусульман.

Усім добре знайоме прислів'я: зустрічають за одягом... Але зовнішність може бути оманливою: під маскою добропорядної людини, може ховатися злодій. Як часто ми помиляємося при першому знайомстві. Можна навчитися не потрапляти на такий гачок. У пригоді стане така вправа, що передбачає перегляд фільму «Зовнішність оманлива» (<http://youtube.com/watch?=b0qhn4q7-Oo>) та подальший його аналіз, під час якого потрібно з'ясувати, скільки з глядачів на початку ролика думали, що чоловік з бородою та сумкою (мусульманин) може бути терористом або, як у цьому випадку, наркодилером; що вони думали на початку про білого чоловіка в костюмі, адже він на початку фільму у жодного, як правило, не викликає стурбованості чи відчуття небезпеки. Тут важливо пояснити, «що це лише вплив стереотипів, які нам дуже часто «допомагають» сформувати медіа (а також інші люди — їхні джерела та особистий досвід, але все ж окремі випадки не можна узагальнювати на цілий народ або групи людей)» (Не потони..., 2015, с. 129-130).

Корисним для подолання стереотипного сприйняття подій може також виявитися робота над виконанням і заснованої на методі передбачення вправи «5 кадрів» (Практична медіаосвіта..., 2013, с. 366-368). Спочатку пропонується написати заснований на картинках-символах (рис. 1) стислий сценарій (синопсис) фільму.

Рис. 1 Картинки-символи «5 кадрів»

Після виконання завдання треба, не коментуючи, прослухати сценарії. Як правило, вісім учасників із дев'яти пропонують сценарій з терористом у метро.

Далі потрібно запропонувати подивитися перший фрагмент фільму «Stranger» (<https://www.youtube.com/watch?v=RpjHSiQLPmA>) з початку до 1 хв 30 с. і дати відповіді на питання: Чому присвячено сюжет фільму?, Хто його герої?, Які між ними стосунки? Як далі розвиватиметься сюжет? Потім продовжуємо демонстрацію фільму із стоп-кадром «Зупинка на станції» на 04 хв 04 с. та обговорювати побачене за запитаннями: Чи з'явилися нові герої?, Як це вплинуло на сюжет?, Чи змінилися взаємини перших двох героїв?, Яким чином?, Як ви гадаєте, як далі розвиватиметься сюжет? Потім завершення перегляду фільму та надання відповідей на рефлексивне питання: Чи сподобався вам фільм? Далі викладач або тренер пропонує пригадати картинки-символи (рис. 1), запропоновані для написання сценарію (їх бажано знову вивести на екран), та пояснити, які стереотипні уявлення мали учасники, розробляючи сценарії. Автори вправи наголошують на тому, що в цій дискусії немає правильних чи неправильних відповідей — важливий сам процес роздумів над стереотипами. Підсумовуючи, ми обов'язково маємо нагадати учасникам, що «араби та єв-

реї — конфліктні сторони, вони воюють і тому, напевне, можна було припустити, що будь-які два представники цих національностей перебуватимуть по різні боки барикад. Проте герої стрічки повелися інакше» (Не потони..., 2015, с. 132).

«Сприйняття Іншого як представника аутгрупи всупереч індивідуальному досвіду взаємодії з ним тяжіє до репродукції стереотипів, розповсюджених в інгрупі. Саме тому, спроби вітчизняних журналістів на шпальтах суспільно-політичної періодики скорегувати сприйняття ісламського світу, яке узагальнено можна визначити як «ісламофобія», як правило, не виходять за межі інверсії стереотипу, що надає можливість альтернативного прочитання» (Бутиріна, 2007). Таким чином, отримуємо можливість пояснити, що в разі потреби ми можемо ламати стереотипи, якщо не будемо боятися їх зруйнувати.

Ми розглянули лише кілька завдань, які спрямовані на розвиток критичного мислення та уникнення деструктивного впливу медіа.

Хочемо наголосити, що стереотипи створюються за один день, але на їх руйнування потрібен тривалий час. Мас-медіа можуть як поширювати та створювати стереотипи, так і, критикуючи їх хибність та шкідливість, сприяти побудові рівноправного суспільства. При отриманні різноманітної інформації (вербальної, невербальної) потрібно критично сприймати її, звертаючи увагу на те, що медіа схвалюють, що подають як норму та ідеал, а що як порушення правил і виняток, кого в новинних сюжетах або статтях призначають винним, відповідальним за негативні наслідки і чому, та робити зважений висновок.

Висновки

1. Стереотипи в суспільства мають як негативну, так і позитивну сторону.
2. Соціальні стереотипи часто використовуються як спосіб ідентифікації особи.
3. Мас-медіа, спираючись на сформовані соціумом соціальні стереотипи, на фіксовані ознаки ідентичності, а не на поведінку конкретної людини, використовують їх для маніпуляції свідомістю людини, а також докладають багато зусиль до формування нових стереотипів, а з іншого боку можуть сприяти їх подоланню.
4. Актуальним залишається питання ефективної підготовки громадян до безпечної взаємодії з медіа і тут у нагоді стане медіаосвіта.

ЛІТЕРАТУРА

1. Алексеева, Ю. (2013, 27 травня). Роль стереотипів у масовому суспільстві. Науковий блог. Національний університет «Острозька академія». Взято з <https://naub.oa.edu.ua/2013/rol-stereotypiv-u-masovomu-susplstvi/>.
2. Андреева, Г.М. (2000). Психология социального познания. Москва: Аспект Пресс.

3. Балицкий, А.Г., & Сабурова, Л.А. (1989). Социальные стереотипы и социальная самореализация. В *Философия истории: диалог культур* (с. 13-15). Москва.
4. Блинова, О.Є. (2013). Роль соціальних стереотипів у регуляції поведінки особистості. *Науковий вісник Миколаївського державного університету імені В. О. Сухомлинського. Серія: Психологічні науки*, 2(10), 37-41.
5. Бутиріна, М.В. (2008). Ефективність мас-медіа в контексті теорії стереотипів. *Ученые записки Таврического национального университета им. В. И. Вернадского. Серия «Филология. Социальная коммуникация»*, 21(1), 262-267.
6. Бутиріна, М. В. (2010). Стереотипізація ісламу у мас-медіа. *Українське релігієзнавство, спецвыпуск 1*.
7. Бутиріна, М.В. (2007). Явище стереотипізації у масовій комунікації. *Поліграфія і видавнича справа*, 2, 13-20.
8. Васильева, Т.Е., & Галинская, И.Л. (1988). Стереотипы в общественном сознании: социально-философские аспекты. Москва: Академия наук СССР.
9. Завгородня, Л. В. (2003). Стереотипи породження та сприймання журналістського твору (на матеріалі газетних текстів). (Автореф. дис. канд. філол. наук). Інститут журналістики КНУ імені Тараса Шевченка, Київ.
10. Липпман, У. (2004). *Общественное мнение*. (Т.В. Барчунова, пер.). Москва: Институт Фонда «Общественное мнение».
11. Не потони в інформаційному дощі: Навчання медіаграмотності громадян: Посібник для тренерів. (2016). Київ: Академія Української Преси; IREX; StopFake.
12. Печерська, Н. (2019, 22 липня). Як активізувати критичне мислення: перевірені лайфхаки. Взято з https://24tv.ua/health/kritichne_mislennya_yak_aktivizuvati_layfhaki_n839580.
13. Повстання циган: у Києві пролилася перша кров. (2019, 2 липня). Взято з <https://znaj.ua/capital/povstannya-cygan-u-kyuevi-prolylasya-persha-krov>.
14. Потятиник, Б. (2005). Масова журналістська освіта — а чому б ні? *Медіакритика*, 10, 7-10.
15. Прикидько, О.М. (2015). Демократична платформа інформування та розвитку медіаосвіти (на прикладі відкритих телеканалів Німеччини «OK-TV Ludwigshafen» та «OK Worms»). *Наукові записки Інституту журналістики*, 61, 62-66.
16. Романовські (Смоляр), Р. (2010, 13 грудня). Стереотипи на українських каналах: підсилення чи заперечення? [Допис в блозі]. Взято з <https://group-36.livejournal.com/8411.html>.
17. Фромм, Э. (1994). *Анатомия человеческой деструктивности*. Москва: Республика.
18. Шепель, М. (2010, 13 грудня). Чи розвивають ЗМІ стереотипи? [Допис в блозі]. Взято з <https://group-36.livejournal.com/8561.html>.
19. Polishchuk Yu., Gnatyuk S., & Seilova N. (2015). Mass media as a channel of manipulative influence on society. *Ukrainian Scientific Journal of Information Security*, 21(3), 301-308.

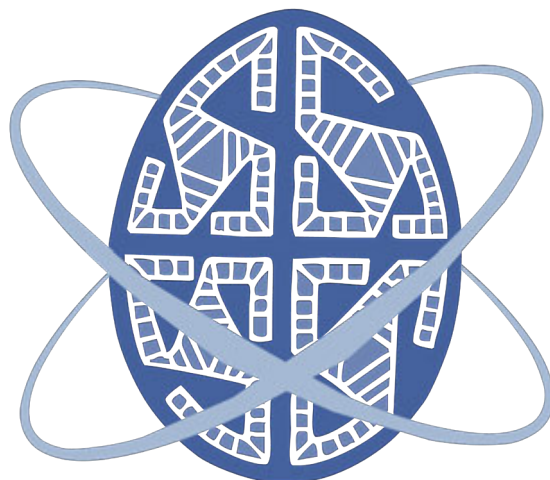
REFERENCES

1. Alekseieva, Yu. (2013, May 27). Rol stereotypiv u masovomu suspilstvi [The role of stereotypes in mass society]. Naukovyi bloh. Natsionalnyi universytet «Ostrozka akademiia». Retrieved from <https://naub.oa.edu.ua/2013/rol-stereotypiv-u-masovomu-suspilstvi/> [in Ukrainian].
2. Andreeva, G.M. (2000). Psikhologiiia sotcialnogo poznaniia [Psychology of social cognition]. Moscow: Aspekt Press [in Russian].
3. Balitckii, A.G., & Saburova, L.A. (1989). Sotcialnye stereotypy i sotcialnaia samorealizatsiia [Social stereotypes and social self-realization]. In *Filosofiiia istorii: dialog kultur* [Philosophy of History: Dialogue of Cultures] (pp. 13-15). Moscow [in Russian].
4. Blynova, O.Ye. (2013). Rol sotsialnykh stereotypiv u rehuliatcii povedinky osobystosti [The role of social stereotypes in the regulation of personality behavior]. *Naukovyi visnyk Mykolaivskoho derzhavnogo universytetu imeni V.O. Sukhomlyn'skoho. Series: Psykholohichni nauky*, 2(10), 37-41 [in Ukrainian].
5. Butyrina, M.V. (2007). Yavyshe stereotypizatsii u masovii komunikatsii [The phenomenon of stereotyping in mass communication]. *Polihrafiia i vydavnycha sprava*, 2, 13-20 [in Ukrainian].
6. Butyrina, M.V. (2008). Efektyvnist mas-media v konteksti teorii stereotypiv [The effectiveness of mass media in the context of stereotype theory]. *Uchenye zapiski Tavricheskogo natsionalnogo universiteta imeni V.I. Vernad'skogo. Series "Filologiiia. Sotcialnaia komunikatsiia"*, 21(1), 262-267 [in Ukrainian].
7. Butyrina, M.V. (2010). Stereotypizatsiia islamu u mas-media [Stereotyping Islam in the Media]. *Ukrainske relihiieznavstvo, special issue 1* [in Ukrainian].
8. Fromm, E. (1994). Anatomiiia chelovecheskoi destruktivnosti [Anatomy of human destructiveness]. Moscow: Respublika [in Russian].
9. Gypsy uprising: the first blood spilled in Kyiv [The role of stereotypes in mass society]. (2019). Retrieved from <https://znaj.ua/capital/povstannya-cygan-u-kyievi-prolylasya-persha-krov> [in Ukrainian].
10. Lippman, U. (2004). Obshchestvennoe mnenie [Public opinion]. (T.V. Barchunova, Trans.). Moscow: Institut Fonda «Obshchestvennoe mnenie» [in Russian].
11. Ne potony v informatsiinomu doshchi: Navchannia mediahramotnosti hromadian: Posibnyk dlia treneriv [Not drowning in the information rain: Teaching media literacy to citizens: A guide for coaches]. (2016). Kyiv: Akademiia Ukrain'skoi Presy; IREX; StopFake [in Ukrainian].
12. Pecherska, N. (2019, July 22). Yak aktivizuvaty krytychne myslennia: perevireni laifkhaky [How to activate critical thinking: proven lifehacks]. Retrieved from https://24tv.ua/health/krytychne_myslennia_yak_aktivizuvaty_layfhaki_n839580 [in Ukrainian].
13. Polishchuk Yu., Gnatyuk S., & Seilova N. (2015). Mass media as a channel of manipulative influence on society. *Ukrainian Scientific Journal of Information Security*, 21(3), 301-308 [in English].
14. Potiatynuk, B. (2005). Masova zhurnalistska osvita — a chomu b ni? [Mass journalism education — why not?]. *MediaKrytyka*, 10, 7-10 [in Ukrainian].
15. Prykydko, O.M. (2015). Demokratychna platforma informuvannia ta rozvytku mediaosvity (na prykladi vidkrytykh telekanaliv Nimechchyny «OK-TV Ludwighshafen» ta «OKWorms») [Democratic platform of information coverage

- and development of media education (on the example of public television channels in Germany «OK-TV Ludwigshafen» and «OK Worms»). Scientific notes Institute of Journalism, 61, 62-66 [in Ukrainian].
16. Romanovski (Smoliar), R. (2010, December 13). Stereotypy na ukrainskykh kanalakh: pidsylennia chy zaperechennia? [Stereotypes on Ukrainian channels: reinforcement or denial?] [Blog post]. Retrieved from <https://group-36.livejournal.com/8411.html> [in Ukrainian].
 17. Shepel, M. (2010, December 13). Chy rozvyvaiut ZMI stereotypy? [Do the media develop stereotypes?] [Blog post]. Retrieved from <https://group-36.livejournal.com/8561.html> [in Ukrainian].
 18. Vasileva, T.E., & Galinskaia, I.L. (1988). Stereotypy v obshchestvennom soznanii: sotcialno-filosofskie aspekty [Stereotypes in public consciousness: socio-philosophical aspects]. Moscow: Akademiia nauk SSSR [in Russian].
 19. Zavorodnia, L.V. (2003). Stereotypy porozhennia ta sprymannia zhurnalistytskoho tvoriv (na materialy hazetnykh tekstiv) [Stereotypes of generation and perception of journalistic work (on the basis of newspaper texts)]. (Abstract of PhD Dissertation). Taras Shevchenko National University of Kyiv, Institute of Journalism, Kyiv [in Ukrainian].

МОЛОДА ЖУРНАЛІСТСЬКА НАУКА

YOUNG JOURNALISTIC SCIENCE

УДК 339.138:659.126]:[37:005

Місце бізнес-подій у системі маркетингових комунікацій бренду (на матеріалах бізнес-школи «Міжнародний інститут бізнесу»)

Катерина ДМИТРЕНКО
магістрантка

Київський національний
університет культури
і мистецтв

вул. М. Ушакова, 18, кв. 125
Київ, 02000, Україна

e-mail: ermitrenko@gmail.com

© Дмитренко К., 2019

У статті досліджується питання сучасного стану в Україні в конкретиці високого рівня конкуренції з товарами з низькою ціною. Зазначається, що беззаперечною перевагою будь-якої компанії, що допомагає їй вести боротьбу за споживача, постає бренд — найцінніший ресурс підприємства. Для підтримки його функціонування, що гарантує ідентифікацію товару та додану вартість, використовуються маркетингові комунікації. Досліджується система «інтегрованих маркетингових комунікацій», як спосіб об'єднання ключових компонентів просування, та надається список вимог до них. У статті аргументується побудова власного бренду — результату інтегрованих маркетингових комунікацій. Акцентується увага на тому, що «бренд» — це нематеріальний продукт, який сприймається споживачами через органи чуття. Наголошується на тому, що в образі будь-якої торговельної марки завжди превалює емоційна складова; її основний ресурс — це довіра споживачів, «вроджені» або набуті цінності, позитивні асоціації, які утворюють ідентичність бренду. Проводиться аналогія з подіями, де відвідувачі також отримують інформацію через органи чуття (за допомогою відео-матеріалів, поліграфії, музики, каво-паузи тощо). З використанням теоретичних досліджень, наукових робіт та публікацій надається визначення терміну «бізнес-подія». На основі проведеного аналізу підкреслено, що в системі побудови успішного бренду компанії події відіграють значну роль, так як використовують усі відчуття людини (як і бренд), що позитивно впливає на ставлення споживачів до бренду, залучення їх уваги, запам'ятовування події, як щось неординарне. Обгрунтовано маркетингові цілі бізнес-школи «Міжнародний інститут бізнесу» та шляхи їх досягнення. Окреслено основні особливості просування продукту бізнес-школи — освіти. Проведено аналіз частини маркетингових комунікацій бренду школи, до якої входять бізнес-події. Проаналізовано їх місце, цілі та результати, серед яких залучення нових клієнтів, знайомство з MBA освітою тощо. Отож, в статті доведено ефективність бізнес-подій в цілому та доречність їх включення в маркетингові комунікації бренду на конкретному прикладі підприємства — бізнес-школи.

Ключові слова: маркетинг, події, просування, комунікації, аналіз, система, бізнес.

THE PLACE OF BUSINESS EVENTS IN THE BRAND'S MARKETING COMMUNICATIONS SYSTEM (on the example of business school “International Institute of Business”)

Kateryna Dmytrenko

Master student

Kyiv National University of Culture and Arts

The article examines the issue of current situation in Ukraine, high level of competition with low-cost goods. It is noted that the undeniable advantage of any company that helps it to fight for the consumer is the brand — the most valuable enterprise's resource. Marketing communications are used to support its operation, which guarantees the identification of the goods and the added value. The article explores “Integrated Marketing Communications” system as a way of combining key components of promotion and provides a list of requirements for them. The article discusses the construction of own brand as the result of integrated marketing communications. Emphasis is placed on the fact that “brand” is an intangible product that is perceived by consumers through the senses. It is emphasized that in the image of any trademark the emotional component always prevails; its core resource is consumer confidence, “innate” or acquired values, positive associations that form a brand identity. An analogy is made with events where visitors also receive information through the senses (through videos, prints, music, coffee breaks, etc.). Using theoretical research, scientific papers and publications, the definition of the term “business event” is provided. Based on the analysis, it is emphasized that events play a significant role in the system of building a successful company brand, as they use all person's feelings (as well as the brand), which positively influences consumers attitude to the brand, attracting their attention, remembering the event as something extraordinary. The marketing goals of business school “International Institute of Business” and the ways to achieve them are substantiated. The main features of promoting a business school product — education, are outlined. The analysis of the marketing communications part of the brand of the school, which includes business events was carried out. Their role, goals and results are analyzed, including new clients' attraction, acquaintance with MBA education and more. Thus, the article shows the effectiveness of business events in general and the relevance of their inclusion in brand marketing communications on a specific example of an enterprise — business school.

Keywords: marketing, events, promotion, communication, analysis, system, business.

Постановка проблеми

Розвиток ринкової економіки в Україні обумовлено стрімким зростанням динамізму і диференціації ринку. «Місце» компанії на ринку визначає ефективність маркетингової стратегії просування товарів та послуг. Але у сьогодиньньому світі товарів-замінників із єдиною конкурентною перевагою — ціною — стає все більше. Тому важливе значення у формуванні та реалізації маркетингової стратегії підприємства відіграє бренд — сильна торгова марка, що виступає одночасно як засіб ідентифікації, комунікації і як спосіб створення доданої вартості — маржі. Сьогодні споживача все важче здивувати роликami на телебаченні, рекламними оголошеннями та спеціальними акціями. Традиційні інструменти втрачають свою позицію у конкурентній боротьбі. Потенційний клієнт\споживач перенасичений інформацією і через це здатний реагувати тільки на те, що стосується особистих емоцій. Тому на «маркетингову арену» виходять нові способи залучення уваги споживача.

Аналіз останніх досліджень і публікацій

Бізнес-події як інструмент просування товарів та послуг ще недостатньо досліджений, але науковці Димитрова С. М. (2008) та Кочкина Н. Ю. (2003) в своїх дисертаціях звертають увагу на цей феномен. Так, у роботах Тульчинського Г. Л. (2011), Примака Т. О. (2011), Лохина Т. Е. (2009), Слупського С. (2008), Ткачук О. (2010) та інших викладено основи просування товарів та послуг, а також практичні поради щодо їх впровадження. Теоретично-методологічним засадам подій були присвячені дослідження таких науковців як Боришполець К. Ц. (2005), Ахременко А. С. (2006), Циганков П. А. (2003). Водночас, треба відзначити, що у теорії соціальних комунікацій, зокрема у галузі зв'язків із громадськістю, не було вичерпно досліджено найважливіші питання використання подій у просуванні товарів та послуг.

Незважаючи на існуючі напрацювання теоретико-методичного і прикладного характеру в сфері використання подій як інструменту просування товарів та послуг, недостатньо дослідженим залишається питання доцільності та ефективності включення бізнес-подій до маркетингового плану. На їх розробку та впровадження виділяється недостатнє фінансування та їх результативність викликає питання.

Метою статті є аналіз сучасних наукових та науково-публіцистичних публікацій, маркетингових досліджень та звітів, особистісних спостережень за діяльністю бізнес-школи «Міжнародний інститут бізнесу» на предмет ефективності впровадження бізнес-подій для маркетингової комунікації. Для досягнення поставленої мети необхідно виконати такі завдання:

1. Систематизувати теоретичні підходи до визначення суті подій та бізнес-подій в системі маркетингових комунікацій.

2. Висвітлити результати особистісних спостережень за діяльністю бізнес-школи «Міжнародний інститут бізнесу» щодо використання бізнес-подій для просування освітнього продукту.

Виклад основного матеріалу дослідження

Для осмислення суті поняття «бізнес-подія» звернемось до відповідних словників і визначимо для початку слова, з яких воно складається. Незважаючи на широке використання слова «бізнес», важко дати однозначне визначення. Огляд визначень бізнесу, запропонованого в різних словниках, показав, що це поняття має різний соціокультурний контекст залежно від соціально-економічного укладу країни і розвитку ринкової економіки. Слово «бізнес» у буквальному перекладі з англійської (*англ. — business*) означає будь-яке заняття, справа, що приносить дохід.

Поняття «подія» в загальному розумінні означає будь-яке зібрання людей із певною метою. В цьому контексті дослідниця О. Симановська (2006) пропонує використовувати термін «подія» як явище, що виходить за рамки звичного плину життя. Відповідно до поданих вище визначень, можемо припустити, що провідним компонентом бізнес-подій є неординарна подія, яка приносить дохід.

Систематизація теоретичних поглядів щодо місця бізнес-подій у системі просування товарів та послуг дала змогу з'ясувати, що в сьогоdnішньому світі конкурентної боротьби за споживача зростає необхідність обґрунтованого механізму взаємодії зі споживачем, а також впровадження нестандартних методів комунікації в умовах ринкової трансформації України.

Маркетингові комунікації — це система просування товарів та послуг від виробника до кінцевого споживача, побудована на економічно-доцільних та обґрунтованих інструментах (Кочкіна, 2003, с. 47).

Вони можуть мати різні цілі. Наприклад, збільшення вартості продукту або послуги, зменшення витрат на виробництво, збільшення кількості точок збуту тощо.

Кожен продукт або послуга мають чотири компоненти просування: продукт, ціна, розподіл, просування. Їх також можна об'єднати в групи щодо повідомлень до споживача: повідомлення, носієм якого є продукт, або повідомлення, носієм якого є методи просування. У свою чергу, сучасна література з маркетингу виділяє такі методи просування: реклама, паблік рілейшнз (ПР), стимулювання збуту, прямий маркетинг (Димитрова, 2008, с. 50).

Питання розробки стратегії просування вивчали: Аакер Д. А., Батра Р. та Маєрс Дж. (1996; 2000), Блек С. (1990), Вадерман Л. (1996), Дейян А. (1993), Лук'янець Т. І. (1998) та ін.

Вказані методи просування мають на меті створення необхідної маркетингової комунікації. Вимоги до неї наступні:

- Здійснювана комунікація може бути візуальною, вербальною та візуально-вербальною. Повідомлення є спеціально підготовленими, що зменшує ризик передачі «зайвого» повідомлення та збільшує можливості контролю над тим, як його сприймає споживач.

- Комунікаційні повідомлення надсилаються дискретно та фіксуються одержувачем за допомогою органів зору та слуху.

- Комунікаційні повідомлення носять навмисний активний характер. Підприємство заздалегідь визначає бажану реакцію з боку споживача та надсилає відповідні повідомлення. Воно контролює наявність зворотного зв'язку, завдяки якому робить висновок про ефективність комунікації, тобто здійснює активні дії.

- Можливе використання різноманітних каналів передачі інформації, включаючи «з вуст в уста», яка у деяких випадках є єдиним можливим способом досягнення споживача (Кочкіна, 2003, с. 51).

Комунікації є безупинним процесом взаємодії між виробником та споживачем. Тому, якщо підприємство націлене на одержання бажаної відповідної реакції від споживача, воно повинно прагнути до інтегрованості своїх комунікаційних повідомлень. Під інтегрованими маркетинговими комунікаціями (ІМК) розуміють стратегічний аналіз, вибір, застосування та контроль над усіма засобами маркетингових комунікацій, які забезпечують ефективну взаємодію між фірмою та покупцями, споживачами, клієнтами.

За своєю сутністю ІМК має на меті об'єднати всі чотири компоненти просування. Схематично це зображено на Рис. 1.

Рис. 1

ІМК мають відповідати певним критеріям ефективності для вдалого їх впровадження. Як визначає фахівець з ІМК П. Сміт, для оцінки рівня комунікаційної інтеграції на підприємстві, його керівництву треба відповісти на сім запитань (Сміт, 2001, с. 234–235):

1. Чи узгоджені комунікаційні цілі з маркетинговими цілями та загальними цілями компанії?

2. Чи узгоджена діяльність щодо маркетингових комунікацій з іншими функціями бізнесу, пов'язаними із виробництвом, операціями та менеджментом?

3. Чи узгоджений маркетинговий набір (продукт, ціна, розподіл) з необхідним комунікаційним повідомленням?

4. Чи всі комунікаційні інструменти використовуються для надання допомоги споживачу\замовнику\клієнту на кожному етапі процесу виконання ними покупки? Чи забезпечує їхнє використання загальне й узгоджене повідомлення?

5. Чи узгоджена ідея творчого дизайну та його реалізації з обраним варіантом позиціонування продукту та послуги?

6. Чи всі внутрішні підрозділи та зовнішні агентства працюють спільно над узгодженим планом та стратегією? Чи зустрічаються всі регулярно для обговорення ходу їх реалізації?

7. Чи використовується виділений бюджет найефективнішим способом, що дозволяє заощаджувати на масштабах та оптимізувати довгострокові інвестиції?

Кожну ІМК треба узгоджувати з усіма пунктами окремо, а також загальний маркетинговий план має їм відповідати.

Розглянемо події загалом та бізнес-події зокрема в системі інтегрованих маркетингових комунікацій. Інструменти подій та мульти-сенсорного маркетингу розглядають бренд (не плутати з підприємством, компанією, фірмою) як отримання досвіду і використовують всі канали для створення враження від бренду.

Бренд (*англ. — brand*) — сильна торгова марка, яка має своїх переконаних покупців-прихильників, несе в собі додану вартість, сама є засобом створення доданої вартості (Димитрова, 2008, с. 29).

Актуальність побудови бренду можемо проілюструвати результатами дослідження С. Девіса (Девис, 2001, с.15–16):

- 72% покупців стверджують, що готові платити за свою улюблену торгову марку ціну, що на 20% перевищує вартість найближчої конкуруючої марки; 50% споживачів готові до аналогічного підвищення ціни на чверть, а 40% — на третину;

- 25% покупців вказують, що при придбанні бажаної марки, ціна взагалі не відіграє ніякої ролі;

- більше, ніж 70% споживачів хотіли б у виборі продуктів керуватись торговими марками, а більше 50% так і роблять;

- більше 50% споживачів схиляються до думки, що сильна торгова марка полегшує дебют товарів на ринку; при цьому вони більше схиляються придбати новинки під відомими марками, що, на їхню думку, гарантує якість продукту.

Людина отримує інформацію через сенсорні канали, яких у нас п'ять: зір, слух, нюх, смак та дотик. Всі абстрактні поняття, в тому

числі бренд, формуються на основі відчуттів, отриманих через ці канали. Оскільки обробка отриманих вражень проходить в глибоких структурах мозку, вона не усвідомлюється і не піддається логічному аналізу. «Погана новина для маркетологів — якщо ви не використовуєте мультисенсорний (який використовує всі відчуття — прим. автора) маркетинг, він використовує вас», — наголошує Катерина Ільченко, спеціаліст по нейромаркетингу, засновниця агенції Neuro-knowleges. О. Малинка (2005) підкреслює, що сильний бренд є найціннішим активом, яким може володіти компанія. Проте, створення бренду і підвищення його якості є довгим і складним процесом, який виходить за рамки маркетингу. Дослідниця справедливо відмічає, що популярний бренд неможливо створити лише за допомогою масової реклами або численних промоакцій. В образі будь-якої торговельної марки завжди превалює емоційна складова; її основний ресурс — це довіра споживачів, «вроджені» або набуті цінності, позитивні асоціації, які утворюють ідентичність бренду.

Отже, ми можемо стверджувати, що в системі побудови успішного бренду компанії події відіграють значну роль, так як використовують усі відчуття людини. Для прикладу використання усіх відчуттів наведемо подію, яку організовує бізнес-школа «Міжнародний інститут бізнесу» — презентацію:

- зір — створюється спеціальний відео-контент для показу;
- слух — підбирається спокійна джазова мелодія, яка грає в перервах;
- нюх — в аудиторії працює каво-машина, завдяки якій запах кави відчувається протягом усієї події;
- смак — під час перерви гості можуть зробити собі гарячі напої та скуштувати солодощі;
- дотик — гості отримують пакет учасника з комплектом поліграфії.

Головна перевага будь-якої спеціальної події — встановлення безпосереднього контакту між клієнтом (продуктом, брендом) та аудиторією, створення між ними емоційного зв'язку.

Загалом, події стали популярними протягом останнього десятиріччя. Причин цього є декілька, наголошує С. Касьяненко (2018):

1. Стало модним навчання (life-long-learning), пробувати щось нове, збагачувати свою бібліотеку новими виданнями, а телефон — новими контактами.

2. Сучасна молодь не поспішає заводити родини, ставати дорослими, які після роботи йдуть до телевізора. «Діти важких 90-х взяли підтримувати свої мрії: бігати, плавати, співати, танцювати», — говорить спеціаліст з PR С. Касьяненко.

3. Можливість отримати будь-яку інформацію будь-коли вводить в оману. Пошуки відповіді саме на запит користувача, дослівно буває

довгим та безрезультатним, тому події з експертами створюють можливість запитати про те, що насправді хвилює.

На основі отриманих теоретичних знань, ми можемо обґрунтувати доцільність використання бізнес-подій у системі просування освітніх послуг бізнес-школи «Міжнародний інститут бізнесу» та проаналізувати отримані результати.

Отож, для виокремлення місця та ролі бізнес-подій у системі просування товарів та послуг, будемо користуватись рекомендаціями щодо розробки стратегії просування, яка забезпечує узгодженість інтересів, на прикладі особистих спостережень за маркетинговими стратегіями бізнес-школи «Міжнародний інститут бізнесу», м. Київ. Це організація, яка працює на ринку освітніх послуг та надає різні ступені MBA (Master of business administration) освіти: MBA in Public Sector, Ukrainian MBA, General MBA, Executive MBA, International MBA. Маркетингові комунікації спрямовані на кінцевого споживача освітнього продукту — студента. Розглянемо детальніше основні особливості просування освітніх послуг.

1. *Визначити цілі стратегії просування.* У ситуації, що розглядається, ціль стратегії полягає в тому, щоб привернути увагу потенційного клієнта до бізнес-школи, продемонструвати йому свою експертність та практичність. Кінцевою стадією є переконати клієнта вступити до освітнього закладу.

2. *Вибір цільової аудиторії.* Цільовою аудиторією для комунікаційного впливу бізнес-школи «Міжнародний інститут бізнесу» є споживачі, які цікавляться бізнес-освітою, є найманими працівниками топ рівня або є власниками бізнесів. Із рівнем знань, освіти та доходів вище середнього.

3. *Створення ідеї комунікативного звернення.* Основний девіз бізнес-школи при роботі з потенційними клієнтами можна сформулювати наступним чином: «Ми — практична школа України № 1».

4. *Вибір каналів розповсюдження комунікаційних повідомлень.* Як канали передачі інформації про бізнес-школу «Міжнародний інститут бізнесу» доцільно використовувати задля стимуляції збуту рекламу і прямий маркетинг, який включає особисті продажі та проведення ознайомлюючих бізнес-подій. Стратегія просування складається з трьох стадій, кожна з яких переслідує власні цілі. Розглянемо їх окремо (Таблиця 1).

Таблиця 1

Рекомендації щодо розробки стратегії просування, яка забезпечує реалізацію інтересів бізнес-школи «Міжнародний інститут бізнесу» та кінцевих споживачів бізнес-освіти

№	Цілі комунікативного впливу	Комунікаційні елементи, задіяні на певній стадії просування		
		Прямий маркетинг		Реклама
1	Інформувати потенційних клієнтів про бізнес-освіту	Проведення презентацій MBA-освіти	Проведення зустрічей з випускниками з метою обміну досвідом навчання	Рекламні інтеграції з бізнес-подіями Києва (баннер, флаєри, буклети і т.д.)
2	Створити у потенційного клієнта позитивне ставлення до бізнес-школи як до закладу освіти	Проведення регулярних освітніх заходів з залученням спікерів із цікавими та корисними темами	Публікації в бізнес-виданнях відгуків випускників бізнес-школи з акцентуацією на практичність отриманих знань	Бути доданими до e-mail розсилок з рейтингами бізнес-шкіл
3	Продемонструвати експертність викладачів	Проведення регулярних зустрічей (бізнес-сніданок, ланч) з викладачами	Висвітлення на власних ресурсах досягнень викладачів (наукові статті, ступені, звання)	
4	Стимулювати до отримання нових знань	Надання особливих умов щодо вступу на ранніх етапах реєстрації	Демонстрація корисності навчання через відгуки студентів, викладачів, роботодавців	
5	Створити сприятливі умови для вступу	Закріплення за кожним потенційним клієнтом менеджера		

Перша ціль комунікативного впливу постає в інформуванні потенційних, ще не виявлених споживачів про існування бізнес-освіти та її доступність. Для цього в Києві регулярно, декілька разів на місяць, проходять презентації, на яких викладачі, студенти та випускники діляться своїми знаннями, набутим досвідом та практичною цінністю отриманих знань. Із цією ж метою бізнес-школа виступає партнером у різноманітних подіях: фестивалях, виставках, форумах, конгресах, які мають на меті інформування суспільства про стан бізнесу, економіки, фінансів.

Друга ціль реалізується за допомогою регулярного проведення відносно недорогих подій з топовими експертами в сфері бізнесу, економіки, фінансів, лідерства, маркетингу, стратегії тощо. Також, задля створення у потенційного клієнта позитивного враження про школу, школа регулярно публікує ПР-матеріали у бізнес-виданнях («МС Today», «Mind», «Менеджмент») з відгуками випускників, історіями успіху, експертними темами викладачів тощо.

Третя мета досягається завдяки регулярному проведенню бізнес-подій з викладачами бізнес-школи для демонстрації їх експертності, досвідченості та авторитетності. Ці події відбуваються в форматі, коли всі присутні можуть ставити свої питання спікерам та отримати на них кваліфіковану відповідь.

Четверта мета реалізується завдяки наданню спеціальних умов (знижок за ранньою реєстрацією, за рекомендацію або конкурсів на отримання грантів) тим, хто розглядає для себе бізнес-освіту, але для кого вона фінансово непосильна.

І остання, п'ята мета, реалізується завдяки індивідуальному підходу до кожного студента, надання йому особистого менеджера, який супроводжує клієнта від знайомства з бізнес-школою до моменту підписання договору.

Отож, завдяки активному використанню бізнес-подій в системі інтегрованих маркетингових комунікаціях, бізнес-школа може активно взаємодіяти з потенційною аудиторією.

Висновки

З розвитком ринку в Україні з'являється все більше можливостей для комунікації з цільовою аудиторією. Але, зважаючи на перенасиченість споживачів інформацією, постає необхідність у впровадженні нових інструментів. Серед них можна виділити події загалом та бізнес-події зокрема.

На основі проведеного аналізу публікацій, наукових робіт нам вдалось аргументувати наявність бізнес-подій у маркетингових комунікаціях компаній, оскільки серед розмаїття каналів просування в інтегрованих маркетингових комунікаціях, події — чи не єдиний спосіб апеляції до всіх органів чуття людини. Це забезпечує залучення уваги споживачів, стимулює запам'ятовування тощо.

За результатами власних спостережень за маркетинговою діяльністю бізнес-школи «Міжнародний інститут бізнесу», була проаналізована схема досягнення маркетингових цілей через спеціальні події, які бізнес-школа проводить регулярно. Виявлено, що бізнес-події — ефективний канал комунікації, зокрема для доведення експертності викладачів, знайомства з МВА освітою тощо.

ЛІТЕРАТУРА

1. Ахременко, А.С. (2006). *Политический анализ и прогнозирование*. Москва: Гардарики.
2. Батра, Р., Майерс, Дж.Дж., & Аакер, Д.А (2000). *Рекламный менеджмент* (5-е изд.). Санкт-Петербург: Питер.
3. Блек, С. (1990). *Паблик рилейшнз. Что это такое?* Москва: Модино пресс.
4. Боришполец, К.Ц. (2005). *Методы политических исследований*. Москва: Аспект Пресс.

5. Девис, С.М. (2001). *Управление активами торговой марки*. Санкт-Петербург: Питер.
6. Дейян, А. (1993). *Реклама = La publicite*. Москва: Прогресс-Универс.
7. Димитрова, С.М. (2008). *Оцінка ефективності маркетингової стратегії підприємства на основі бренд-підходу*. (Дисертація кандидата економічних наук). Полтавський університет споживчої кооперації України, Полтава.
8. Касьяненко, С. (2018). Івент-маркетинг: неможливі впади інтереса. *Маркетинг и реклама*, 9, 32-33.
9. Кочкіна, Н.Ю. (2003). *Маркетингові комунікації як інструмент узгодження економічних інтересів виробника і споживача*. (Дисертація кандидата економічних наук). Національний технічний університет України «Київський політехнічний інститут», Київ.
10. Лохина, Т.Е. (2009). *Менеджмент специальных событий в сфере культуры*. Санкт-Петербург: Лань.
11. Лук'янець, Т.І. (1998). *Рекламний менеджмент*. Київ: КНЕУ.
12. Малинка, О. (2005). «ДНК» бренду як система збереження, відтворення і передачі інформації до споживача. *Маркетинг в Україні*, 1, 30-31.
13. Примак, Т.О. (2011). Маркетингові комунікації: особливості підготовки фахівців. *Маркетинг в Україні*, 4 46-52.
14. Симановская, О. (2006). *Организация HR-события*. Москва: Вершина.
15. Слупский, С. (2008). Event-рынок Украины: взгляд в будущее. *Маркетинг и реклама*, 10, 30-33.
16. Смит, П. (2001). *Коммуникации стратегического маркетинга*. Москва: ЮНИТИ-ДАНА.
17. Ткачук, О. (2010). Event — важлива складова сучасного PR. *Маркетинг в Україні*, 1, 34-39.
18. Тульчинский, Г.Л. (2011). *PR в сфере культуры и образования*. Санкт-Петербург: Лань.
19. Цыганков, П.А. (2003). *Теория международных отношений*. Москва: Гардарики.
20. Barta, R., Mayers, J.G., & Aaker, D.A. (1996). *Advertising Management*. Prentice Hall, Inc.
21. Wunderman, L. (1996). *Being Direct: Marketing Advertising Pay*. New York: Random House.

REFERENCES

1. Akhremenko, A.S. (2006). *Politicheskii analiz i prognozirovaniye [Political Analysis and Forecasting]*. Moscow: Gardariki [in Russian].
2. Barta, R., Mayers, J.G., & Aaker, D.A. (1996). *Advertising Management*. Prentice Hall, Inc. [in English].
3. Batra, R., Maiers, Dzh.Dzh., & Aaker, D.A (2000). *Reklamnyi menedzhment [Advertising management]* (5th ed.). St.-Petersburg: Piter [in Russian].
4. Blek, S. (1990). *Pablik rileyshnz. Chto eto takoe? [Public Relations. What it is?]*. Moscow: Modino press [in Russian].
5. Borishpoletc, K.Tc. (2005). *Metody politicheskikh issledovaniy [Policy Research Methods]*. Moscow: Aspekt Press [in Russian].

6. Deijan, A. (1993). *Reklama = La publicite* [Advertising = La publicite]. Moscow: Progress-Univers [in Russian].
7. Devis, S.M. (2001). *Upravlenie aktivami torgovoi marki* [Brand Asset Management]. St.-Petersburg: Piter [in Russian].
8. Dymytrova, S.M. (2008). *Otsinka efektyvnosti marketynhovoї stratehii pidpriemstva na osnovi brend-pidkhotu* [Evaluating the effectiveness of an enterprise marketing strategy based on a brand approach]. (Candidate's thesis). Poltavskiy universytet spozhychoi kooperatsii Ukrainy, Poltava.
9. Kasianenko, S. (2018). Ivent-marketing: neveroiatnyi vsplek interesa [Event marketing: an incredible surge of interest]. *Marketing i reklama*, 9, 32-33 [in Russian].
10. Kochkina, N.Yu. (2003). *Marketynhovi komunikatsii yak instrument uzgodzhennia ekonomichnykh interesiv vyrobnyka i spozhyvacha* [Marketing communications as a tool for reconciling the economic interests of the manufacturer and the consumer]. (Candidate's thesis). Natsionalnyi tekhnichnyi universytet Ukrainy «Kyivskiy politekhnichnyi instytut», Kyiv.
11. Lokhina, T.E. (2009). *Menedzhment spetsialnykh sobytii v sfere kultury* [Cultural Special Event Management]. St.-Petersburg: Lan [in Russian].
12. Luk'ianets, T.I. (1998). *Reklamnyi menedzhment* [Advertising management]. Kyiv: KNEU.
13. Malynka, O. (2005). «DNK» brendu yak systema zberezhenia, vidtvorennia i peredachi informatsii do spozhyvacha [Brand DNA as a system for storing, reproducing and transmitting information to the consumer]. *Marketynh v Ukraini*, 1, 30-31.
14. Prymak, T.O. (2011). Marketynhovi komunikatsii: osoblyvosti pidhotovky fakhivtsiv [Marketing communications: features of specialist training]. *Marketynh v Ukraini*, 4 46-52.
15. Simanovskaia, O. (2006). *Organizatsiia HR-sobytiia* [HR Event Organization]. Moscow: Vershina [in Russian].
16. Slupskii, S. (2008). Event-rynok Ukrainy: vzgliad v budushchee [Event-market of Ukraine: a look into the future]. *Marketing i reklama*, 10, 30-33.
17. Smit, P. (2001). *Kommunikatsii strategicheskogo marketinga* [Strategic Marketing Communications]. Moscow: IuNITI-DANA [in Russian].
18. Tsygankov, P.A. (2003). *Teoriia mezhdunarodnykh otnoshenii* [Theory of International Relations]. Moscow: Gardariki [in Russian].
19. Tkachuk, O. (2010). Event — vazhlyva skladova suchasnoho PR [Event is an important component of modern PR]. *Marketynh v Ukraini*, 1, 34-39.
20. Tulchinskii, G.L. (2011). *PR v sfere kultury i obrazovaniia* [PR in the field of culture and education]. St.-Petersburg: Lan [in Russian].
21. Wunderman, L. (1996). *Being Direct: Marketing Advertising Pay*. New York: Random House [in English].

УДК 324-057.341:[32+159.9-026.38](477)"2019"

Політико-психологічні маніпуляції у передвиборчій кампанії президента України 2019 року

Андрій ЛАГУТА
магістрант

Київський національний
університет культури
і мистецтв

вул. Є. Коновальця, 36
01133, Київ, Україна

e-mail: andre1996n@gmail.com

ORCID ID 0000-0003-2586-8693

© Лагута А., 2019

Стаття присвячена темі, що завжди актуальна для демократичних суспільств, — маніпуляцій у передвиборчих кампаніях. Оскільки медіаграмотність як освітня дисципліна не впроваджена в широкий загал в українському суспільстві — це призводить до того, що громадськістю маніпулюють, спотворюючи реальність. Саме використання різних технік, «брудних» технологій, тактик та стратегій маніпуляцій утруднює існування демократії.

На основі медіадослідження (використання електронних джерел, соціальних мереж та відеохостингів) автор аналізує те, які маніпуляційні стратегії (за типологією Н. Хомського) були використані кандидатами у передвиборчій кампанії Президента України 2019 року, а також вплив технік і технологій, що були використані в рамках маніпулятивних стратегій.

Було досліджено здійснення вербального і невербального впливу на електорат: лінгвістично, психологічно, нейролінгвістично; були проаналізовані міміка, жести кандидатів; зауважено як посыл до емоційно-підсвідомої складової суспільства може стати вирішальним у передвиборчій гонці, яким чином «відволікання від важливого» може сприяти кандидату сформувати свій імідж. Також розглянуто архетипи, які використовувалися в передвиборчій кампанії, їх суть і значення для суспільства, «навішування ярликів»; поступовість рішень, що зробили кандидата популярним серед громадськості; тренди, котрі були створені іміджмейкерами кандидатів задля підвищення рейтингу та підтримки. З'ясовано як можна використати «провину» на свою користь; відстежено маніпуляції соціологічними дослідженнями; розмову з народом, як з дитиною і гру в «простонародність». Автором досліджено як гіперболізація фактів без порівняння може викликати серйозне обурення суспільства та зруйнувати імідж опонента. Був проведений ґрунтовний аналіз впливу на маси, який застосовувався за допомогою маніпулятивних технологій і стратегій.

Об'єктом дослідження було обрано передвиборчі кампанії трьох кандидатів: В. Зеленського, П. Порошенка, Ю. Тимошенко.

Ключові слова: маніпуляція, стратегія, тактика, ЗМІ, передвиборча кампанія, імідж.

POLITICAL AND PSYCHOLOGICAL MANIPULATIONS IN THE 2019 PRESIDENTIAL ELECTION CAMPAIGN

Andrii Lahuta

Master student

Kyiv National University of Culture and Arts

36 Ye. Konovalets str., 01133, Kyiv, Ukraine

e-mail: andre1996n@gmail.com

ORCID ID 0000-0003-2586-8693

The article is devoted to a topic that is always relevant to democracies: manipulations in election campaigns. Since media literacy as an educational discipline is not widely implemented in Ukrainian society, it causes the public to be manipulated, distorting reality with vivid illusions. It is the use of different techniques, «dirty» technologies, tactics, strategies that impedes the existence of democracy.

This article on the basis of media research (use of electronic sources, social networks and video hosting) reveals what manipulation strategies (according to N. Khomsky's typology) were used by the candidates in the 2019 presidential election campaign, as well as the influence of techniques and technologies used in within the framework of manipulative strategies.

It has been investigated how verbally and non-verbally was carried influence on electorate, namely: linguistically, psychologically, neurolinguistically, facial expressions, candidate gestures; as a message to the emotionally subconscious constituent of society can be decisive in the election race, how «distraction from the important» can help the candidate not lose their image and «ignorance and mediocrity», which helps candidates gain additional support for the electorate. Also in the article are considered archetypes that were used in the election campaign, their essence and meaning for society, «hanging labels»; the gradualness of the decisions that made the candidate popular with the public; trends that were created by candidate image makers to increase rankings and support. How you can use «guilt» to your advantage; manipulations with sociological surveys; conversation with the people as with a child and a play in a «simpleton». How the hyperbolizing of facts without comparison can cause great public outrage and disrupt an opponent's image, or how candidates have tarnished their image or changed it in general. A thorough mass impact analysis was conducted using manipulative technologies and strategies.

The research object was the election campaigns of three candidates: V. Zelenskyi, P. Poroshenko, Y. Tymoshenko.

Keywords: V. Zelenskyi, P. Poroshenko, Y. Tymoshenko, manipulation, strategy, mass media, Ukraine.

Актуальність теми

У сучасному світі комп'ютеризоване суспільство все більше охоплюється всесвітньою павутиною і, на жаль, мало уваги звертається на те, яку інформацію це суспільство сприймає. ЗМІ оновлюються, і в погоні за читачем давно охопили інтернет-простір, де друковане слово замінено на цифрове, проте його суть залишається незмінною: воно впливає і буде впливати на думку не лише однієї людини, а й усієї громади. Інформація перестала бути обмеженою, для неї не існує кордонів і її неможливо контролювати в повному обсязі.

Людська свідомість вразлива, особливо, коли доводиться стикатися з великими обсягами інформації, яка може формувати чи спотворювати сприйняття реальності та викликає широкий спектр емоцій.

Стан розробки проблеми

Проблематикою маніпуляцій займалися такі дослідники: Є. Л. Доценко у своїй науковій монографії «Психологія маніпуляції» розглядав механізми маніпулятивного впливу (Доценко, 2003), С. О. Зелінський описував психологічний процес отримання інформації людиною на свідомому та підсвідомому рівнях (Зелінський, 2008), С. Кара-Мурза розбирав маніпуляції суспільною свідомістю, як одну із технологій панування (Кара-Мурза, 2008), А. А. Круглашов розглядав політичне маніпулювання у президентських виборчих кампаніях в Україні (2004/2010 рр.) (Круглашов, 2012), А. А. Максимов у своєму рукописі ««Чисті» та «брудні» технології виборів» дослідив як розвивалися виборчі технології і до яких змін в демократії вони призвели (Максимов, 1999), І. О. Поліщук описував як змінювалася культура виборів в Україні (Поліщук, 2008), Г. Г. Почепцов в книзі «Інформація і дезінформація» проаналізував проблеми інформаційної безпеки (Почепцов, 2001), Н. Хомський виділив маніпуляційні стратегії управління суспільною думкою (Хомський, 2019).

Завданням цієї наукової розвідки є: на основі розроблених американським дослідником Н. Хомським десяти маніпулятивних стратегій відібрати, систематизувати та проаналізувати конкретні приклади, що були застосовані у передвиборчій кампанії Президента України 2019 року.

Джерельною базою виступають електронні ресурси («Укрінформ», «ТСН», «УНІАН», «ZNAJ.UA», офіційні сайти кандидатів з їх передвиборчими програмами та ін.), соціальні мережі (Facebook) та відеохостинги (YouTube).

Виклад основного матеріалу

Розвиток і перехід ЗМІ від друкованих до цифрових засобів інформування створюють додаткові потоки впливу, а популярність соціальних мереж дозволяє суб'єктам маніпуляції використовувати максимально потужні маніпуляційні технології. Адже потік інформації в

інтернет-просторі неможливо зупинити чи втиснути в межі контролю, особливо, коли йдеться про передвиборчу кампанію. Тому тема політичної маніпуляції є доволі популярною і необхідною для подальшого вивчення і розробки методичних порад щодо їх запобігання.

Так, на основі досліджень видатного американського науковця, філософа, лінгвіста з українським корінням — Н. Хомського, можемо виділити 10 найефективніших маніпуляційних стратегій здійснених за допомогою ЗМІ та ЗМК (Хомський, 2019), а саме:

- створення проблеми і запропоноване рішення;
- перекладання і посилення почуття провини;
- відволікання від нагального;
- стратегія поступового впровадження;
- перевага емоцій над роздумами;
- стратегія невігластва та посередності;
- захоплення посередністю;
- стратегія відкладання;
- „няньчитись” з народом;
- знати людей краще, ніж вони про себе знають.

Науковець виділив саме такі маніпуляційні стратегії, обґрунтував їх значення і вплив. Н. Хомський зазначав, що в період суспільної кризи, аби вберегти країну від кровопролиття, застосовуються маніпулятивні механізми задля збереження контролю над громадською думкою. За його словами, першочергове завдання держави — це керування поведінкою особистості.

1. Створення проблеми і запропоноване рішення

Такий прийом використовується для запровадження непопулярних серед громади рішень, які згодом самі зажадають того під впливом ЗМІ і навмисно створеної ситуації. Цією стратегією користувалися і користуються майже в усіх державах світу, адже вона є беззаперечно дієвою, хоча й іноді кривавою. Прикладом можуть бути штучні теракти на фоні зростання рівня злочинності, які влаштовуються для того, щоб суспільство зажадало посилення безпеки і в результаті держава через ЗМІ отримує саме те, що їй потрібно — тримати свідомість і поведінку людей під контролем, спричиненим страхом. Це вигідно і активно застосовується в тих країнах, де задля збереження місця при владі правлячої еліти відбувається обмеження прав і свобод громадян за їх же бажанням, яке сформоване маніпулятивною стратегією.

Наведемо кілька прикладів.

П. Порошенко заявив, що його опонент В. Зеленський некомпетентний кандидат і його перемога загрожує національній безпеці. Це можна розцінювати як створення проблеми. Запропоноване рішення екс-президентом полягає в тому, що якщо він залишиться при вла-

ді, то нинішні військові доктрини будуть збережені і «обеззброєння української армії» не відбудеться (“Промова президента”, 2019).

В. Зеленський наголосив на тому, що в Україні існують дві глобальні проблеми: війна на Донбасі і страх інвесторів вкладати в країну гроші. Також мова йшла про рівень корупції у державі і боротьбу з нею: «Минуло два роки, обіцянки продовжуються... Думаю, що ми це все-таки зможемо зробити». Тобто, контекст цих слів розшифровується, як: «Третя глобальна проблема країни — П. Порошенко». Це створена проблема і люди із задоволенням «ковтають» подібну інформацію. Вирішенням цього стане його президентство, адже, як він заявляв (з приводу гарантій захисту бізнесу іноземних інвесторів): «Вони вважають, що з новим президентом у них з'явиться гарантія» (“Місце фемінних”, 2015). Це і є вирішення, хоча, В. Зеленський не називав жодних імен чи міжнародних компаній, які б погодилися інвестувати в Україну при новому президенті, що безумовно є маніпуляцією.

В одній із своїх передвиборчих реклам Ю. Тимошенко підняла питання бідності і корупції, мовляв: «... Перше місце в Європі за рівнем корупції. Перше місце в Європі за рівнем бідності...» (“Политическая предвыборная реклама”, 2019). Це «вічна» проблема України, тому подібного роду реклама сильно впливає на реципієнта. Якщо перевірити вищевказану інформацію, то вийде наступне: за даними міжнародної організації Transparency International станом на 29 січня 2019 року, Україна набрала позитивні бали відносно корупції, випереджаючи РФ уже не перший рік (“Вбити мрію”, 2019). За даними Євростат, станом на 16 жовтня 2018 року Греція (34,8%), Румунія (35,7%), Болгарія (38,9%) — це країни з найвищим рівнем бідності (“Збираємо команду”, 2019). Вирішення — президентство Ю. Тимошенко.

2. Перекладання і посилення почуття провини

Ця стратегія чудово підходить для того, щоб успішно стримувати будь-які дії особистості, адже формується відповідна думка громадян, де в усіх нещастях і бідах винні самі люди. У разі, якщо в ЗМІ — друкованих і цифрових — спостерігаються масові публікації щодо певної проблеми, де зазначається, що влада робить усе можливе, а народ мовчки спостерігає і лише погіршує ситуацію, особистість автоматично програмує себе на те, що за всі події відповідає вона і тільки. Далі це поширюється через комунікацію всередині суспільства, громадська думка перестає бути силою, адже її єдність порушено і депресивний стан поглинає людську свідомість.

«Накладемо» цю стратегію на реалії української виборчої кампанії.

У передвиборчій кампанії такої маніпуляції не спостерігалось і не було зафіксовано, але вона була використана як інша «сторона медалі», тобто кандидати брали провину на себе за всі «промахи», тобто

намагались викликати співчуття до себе і своєї тяжкої ролі. Таким прикладом стало звернення П. Порошенка за кілька днів до початку голосування другого туру: «Я знаю, як багато у вас до мене претензій. Я знаю, як важко кожному з вас пробачити мені мої помилки і повірити мені ще раз. Це моя провина...» і завершив: «... прийму будь-яке ваше рішення, адже воля народу понад усе...» («Политическая реклама», 2019). Маніпуляція «гра в простонародність» завжди була дієвою, і в цьому виступі вона була використана.

Також В. Зеленський використав цей прийом під час дебатів, де він у своїй вступній промові наголошував на тому, що впевнено і беззаперечно П. Порошенка було обрано президентом у 2014 році, але додав: «... Але я помилився. Ми помилилися...» («Дебати», 2019). Знову ж таки використовується маніпуляція «простонародності», котра є неімовірно ефективною.

Після своєї поразки Ю. Тимошенко на прес-конференції сказала: «Хочу конкретно заявити про те, що вибори Порошенком сфальшовані. У другий тур він прорвався нечесним шляхом, його команді вдалося розпорошити голоси проукраїнських сил брудними технологіями» («Вбити мрію», 2019). Тобто, малися на увазі технічні кандидати, що свої голоси віддали П. Порошенку. Але це звинувачення не лише в його бік, а й у бік електорату, що віддавав свої голоси, чи голоси яких потрапили до його загального рейтингу від інших кандидатів.

3. Відволікання від нагального

Стратегія, що не обійшла стороною жодну країну світу, але вона більш гнучка, адже її можна використовувати як у позитивних, так і в негативних цілях, хоча, на жаль, більше використовується в останньому. Суть її полягає у тому, щоб масовим спамом незначущої інформації завадити об'єктам маніпуляції зосередити увагу на важливих питаннях, що вирішуються політичною верхівкою.

У цій стратегії використовуються такі спам-технології як «затоплення», тобто безперервний потік інформації, який блокує можливість помітити щось реально важливе. Прикладом можна навести будь-які політичні скандали, які час від часу розгортаються довкола певних осіб і набувають шаленого розголосу у суспільстві, а потім різко затухають.

Виокремимо найтипівші приклади.

Скандал з двійником Ю. Тимошенко, що набув розголосу і вдарив по іміджу політика, був відведений на другий план шляхом технології «білого шуму» і «затоплення», тобто, коли публікується багато будь-якої інформації, що просто розсіює увагу і сприйняття реципієнта, не даючи змоги сконцентрувати свою увагу на чомусь одному. Особливо, коли Ю. Тимошенко заявила, що це «брудна» політична технологія від її опонентів П. Порошенка та Ю. Луценка, і зазначила,

що все, що відбувається навколо неї нагадує фільм «Тупий і ще тупіший» («Тимошенко про скандал», 2019). Цю заяву підхопили ЗМІ і зашумували весь скандал.

В. Зеленський, після своєї заяви, що йде у президенти, також потрапив у скандал, який стосувався його бізнесу в РФ, факт чого він заперечував. Але коли було проведено розслідування, то виявилось, що ці звинувачення не пусті слова і були підтверджені фактами розслідування («Зеленський є наркоманом», 2019). Він визнав, що це правда і після деякого часу виступив із заявою, в якій йшлося про продаж його бізнес-компаній («Зеленський заявив», 2019). Але, щоб це не набуло широкого розголосу і не стало проблемою, то було запущено серіал за участю В. Зеленського «Слуга народу».

П. Порошенко потрапивши до скандалу з Укроборонпромом («ДБР відкрило», 2019) також використовував таку технологію, щоб уникнути серйозного удару по іміджу, але це не зовсім спрацювало, адже команди опонентів взяли цей скандал за основу протистояння і псування іміджу экс-президента.

4. Стратегія поступового впровадження

Ця маніпуляція ґрунтується на поступовості. Усі непопулярні рішення, які приймаються владою, впроваджуються без поспіху, в певний підготовлений момент, який в суспільстві не сприймається радикально. Таких моментів дуже багато в історії і, якщо дослідити цю стратегію, слід зауважити, що вона використовувалась і в середньовіччі, але не за допомогою друкованої продукції, а через королівських глашатаїв. Кожне непопулярне рішення зустрічало спротив, особливо, коли таке рішення не одне, оскільки такі заходи могли викликати гнів громадськості і як результат — революцію. Тому, ця стратегія працювала надзвичайно ефективно від початку свого заснування.

Наведемо такі приклади.

Хороший зразок такої стратегії — це образ Василя Голобородька із серіалу «Слуга народу», який асоціюється з актором, що зіграв його роль, В. Зеленським («Слуга народу», 2019). Він створювався поступово, протягом чотирьох років, і у суспільства сформувалася підсвідома схожість між актором і його серіальною роллю, що вплинуло на результати виборів. Саме за це В. Зеленського закликали до президентських перегонів і, напередодні старту передвиборчої кампанії, його ім'я зазначалось у соціології, хоча офіційної заяви тоді ще не було.

16 квітня в ефірі каналу «112» П. Порошенко, спираючись на соціологічні дані «Київського міжнародного інституту соціології», який проводив дослідження з 9 по 14 квітня, заявив, що за нього, на той момент, хоче проголосувати 40%, а за його опонента, В. Зеленського — 60% серед всіх опитаних респондентів. Але КМІС оприлюдни-

ли зовсім іншу статистику, де серед тих, хто збирався голосувати і визначився зі своїм вибором за В. Зеленського збиралися проголосувати 72,2%, а за П. Порошенка 25,4% – 2,4% збиралися зіпсувати бюлетень. У КМІС пояснили це тим, що екс-президент користувався даними телефонних опитувань, які, як показала практика дуже не точні із мінімальною похибкою 5–6% (“У КМІС пояснили”, 2019). Але це не було сказано в прямому ефірі, тому це можна вважати маніпуляцією і завищенням рейтингу задля підняття авторитету.

Ю. Тимошенко теж використала такий прийом, але вже звинувативши екзит-поли в маніпуляції даними, де П. Порошенко був на другому місці, а вона на третьому, і підкреслила, що за підрахунками її команди, саме вона виходить до другого туру президентських перегонів. Заявила, що соціологія в Україні продажна і їй абсолютно не можна довіряти.

5. Перевага емоцій над роздумами

Емоційна складова завжди переважала раціональне і критичне мислення, адже емоції легко контролювати і створювати певні моделі для їх збудження. Коли використовується така стратегія, то абсолютно, у більшості, нівелюється здатність аналітично думати та сприймати інформацію через призму власних роздумів і здорового глузду. Таким чином, емоційна маніпуляція дозволяє потрапити в підсвідоме особистості і контролювати її поведінку, вселяючи страхи, видаючи міфи за реальність і навіюючи судження, що поступово пробивають психологічний бар'єр індивіда.

Приклади стратегії.

Найкращий приклад цієї стратегії показав В. Зеленський, який використав потужний емоційний заряд суспільству, застосовуючи акторську роль в серіалі «Слуга народу», де він грав роль Президента України. Також він озвучив американського президента Рональда Рейгана в однойменному документальному фільмі «Рейган», що транслювався на телеканалі «1+1». Таким чином, було проведено сильну емоційну паралель, що він саме той президент, якого озвучив, зіграв роль і на якого заслуговує український народ.

Ю. Тимошенко намагалася вплинути на емоційне-підсвідоме за допомогою своєї стратегії «Новий курс України» (“Місце фемінних”, 2015), де саме слово «новий» вже має закладений вплив. Осучаснена масштабна передвиборча кампанія була зорієнтована на молодь, але після новорічної заяви В. Зеленського, ця аудиторія була практично втрачена.

П. Порошенко у своїй передвиборчій кампанії притримується тих принципів і завдань, про які завжди говорив: членство в ЄС, НАТО, підвищення рівня життя, завершення війни (“Передвиборча програма”, 2019). Це має потужний вплив, емоції переважають критичне

мислення, адже озвучені нагальні питання українського суспільства, а головним лозунгом було: «Армія! Мова! Віра!».

6. Стратегія невігластва і посередності

Головним завданням цієї стратегії є створення залежного суспільства, яке жодним чином не буде чинити спротив будь-яким впровадженням політичної верхівки. Тобто, створити і забезпечити найгірші умови для соціокультурного розвитку населення, щоб зберегти розрив між нижчим класом і політичною елітою. Таку стратегію і «систему» можна спостерігати в деяких країнах африканського континенту, де рівень бідності зашкалює і при цьому політичний клас ні в чому собі не відмовляє. Громадська думка неспроможна противитись маніпуляціям, коли вона не знає, що ними маніпулюють і що ж таке маніпуляція взагалі.

Приклади даної стратегії.

23 березня 2019 року на каналі «1+1» у програмі «Українські сенсації» з'явився сюжет під назвою «50 відтінків Порошенка», де екс-президента було висвітлено виключно з негативного боку ("Українські сенсації", 2019). Особливо можна виділити із сюжету молдавського політика Ренато Усатого, який заявив, що П. Порошенко вбив свого старшого брата, посилаючись на задокументовані докази, які він не називав. Так само, він розповідав і про молдавського бізнесмена, якого було вбито із сім'єю, а акції його бізнесу відійшли саме П. Порошенку, на що докази Р. Усатий також не представив ("Порошенко vs 1+1", 2019).

8 лютого телеканалом «112» було опубліковане відео, де В. Зеленський спілкувався з учасниками АТО, що вели протест проти благодійного виступу «Квартал 95» у Львові. На відео чутно, що його закликають здати аналізи на наявність наркотичних речовин в організмі, але ніхто жодним словом не обмовився про те, що й інші кандидати мають пройти подібну процедуру ("Зеленський пообщался", 2019).

На своїй офіційній сторінці Facebook В. Зеленський оприлюднив відео, в якому звертається до українців за допомогою у створенні «команди мрії», яка обійматиме керівні держпосади ("Збираємо Команду", 2019), хоча гарант не має повноважень призначати, до прикладу, Прем'єр-міністра України — це виконує Верховна Рада за поданням Президента і може його відхилити.

7. Захоплення посередністю

Стратегія, що дуже схожа з своєю складовою до «Стратегії невігластва і посередності», але має іншу специфіку. Суть її полягає у розповсюдженні та переконанні громадян у тому, що потрібно державі, у випадку цієї стратегії — це мода на неосвіченість, неграмотність. Тобто, політичний клас за допомогою ЗМІ і рекламних засобів створюють нові суспільні тренди, а вони, в сучасному інформацій-

ному просторі, мають тенденцію поширюватися зі швидкістю лісової пожежі.

Найтипівіші приклади.

Безумовно передвиборча кампанія В. Зеленського є трендовою. Його лозунги: «Зробимо їх разом», «Весна покаже, хто де крав», «Весна прийде, будемо саджати» стали досить популярними і трендовими в суспільстві ("Офіційний сайт", 2019).

Команда П. Порошенка намагалася запустити свій тренд: сильний Президент і Верховний Головнокомандувач ("Президент України", 2019). Це те, що на даний момент потрібно Україні, тому прихильність до такого кроку була, але робота опонентів по псуванню іміджу зробила своє і цей тренд не набув очікуваної популярності.

Ю. Тимошенко разом зі своєю командою впроваджувала свій тренд «Нового курсу України» ("Новий курс", 2019), хоча це також, як і в команді экс-президента, не принесло очікуваних результатів, адже аудиторія залишилася та сама і рейтинг був незмінним. Це теж було потрібно країні, щоб отримати той довгоочікуваний поштовх, який дозволить їй рухатись вперед і розвиватись. Але мусимо визнати, що це була спроба запустити тренд, який був «сірим» на тлі трендового В. Зеленського.

8. Стратегія відкладання

Спосіб, у який впроваджують необхідність прийняття непопулярних рішень. Така стратегія ґрунтується на поступовому переконанні суспільства, що будь-які рішення, які не до вподоби суспільству, мають «хворобливий і необхідний» характер, для успішного розвитку в майбутньому. Таким чином, громадську думку навантажують інформацією щодо «кричущих» питань і готують до змін у перспективі, адже коли будуть прийматися такі остаточні рішення, суспільство буде менш опиратися і проявить пасивність у цій справі.

Розглянемо такі приклади.

Коли в країні криза, то непопулярні рішення, в більшості випадків, є тим важелем, який потрібен задля стабілізації ситуації, але такі рішення зазвичай зустрічають сильний опір громадськості. У передвиборчих програмах нашої трійки кандидатів були деякі із таких рішень.

По-перше, щодо вирішення питань війни на Донбасі та повернення Криму, у жодного кандидата не було конкретного плану дій, лише поверхневі завдання, які потрібно буде виконати в разі обрання на пост Президента, задля вирішення цієї проблеми. Тобто, Ю. Тимошенко пропонувала власний формат переговорів із залученням ядерних держав та ЄС. П. Порошенко вважав за потрібне продовжити санкційний тиск на країну агресора та дипломатичним шляхом завершити війну. В. Зеленський був проти масштабного кровопролит-

тя, але тільки «ЗА» переговори, що дозволять вирішити конфлікт на Донбасі та повернути Крим ("Як завершити", 2019). У жодного із кандидатів немає чіткої стратегії завершення війни, всі спираються на дипломатію, вступ в ЄС і НАТО, але не мають того, щоб могло закрити це питання раз і назавжди.

По-друге, у передвиборчій програмі В. Зеленського є пункт «Електронна країна» ("Передвиборна програма", 2019). Його впровадження вже є проблемним і непопулярним рішенням серед меншості, адже станом на лютий 2019 року, 45% українців, з похибкою $\pm 2\%$, не користуються смартфонами ("Скільки українців", 2019). Тому «країна в смартфоні» — це пункт, втілення якого потребує поступовості.

9. „Няньчитись” із народом

Стратегія, що застосовується в політичних інтригах і у звичайній рекламі. Її суть полягає у тому, що за психологією сприйняття побаченого або почутого відбувається зовсім інший процес мислення, адже маніпуляція відбувається в текстовому полі, немов до громадськості звертаються як до дитини. Така подача текстово-виражальними засобами може мати неабиякий успіх, адже звернення сприймається несерйозно й існує велика вірогідність того, що у людини буде відсутня критична реакція чи поведінка на вищевказане.

Наведемо кілька прикладів.

Майже в більшості своїх рекламних роликів Ю. Тимошенко звертається до суспільства, немов до дитини. Неозброєним оком це можна помітити в рекламі, де вона розмовляє з країною і вступ починається зі слів: «Привіт, мила, я хочу дещо тобі сказати», використовуючи текстово-виражальні техніки впливу на свідомість, а саме лінгвістичну та інтонаційну ("Политическая реклама Ю. Тимошенко", 2019). Таким чином, реклама підтримується архетипами, що асоціюються з образом Ю. Тимошенко, як турботливої матері, що може скерувати на вірний шлях народ і захистити від будь-яких негараздів.

П. Порошенко використовує лексичний та інтонаційний вплив у своїх промовах, додаючи невербальні засоби. За приклад можна навести промову, де він звертається до Вінничан: «... Дорогі Вінничани, я від щирого серця хочу вам подякувати...» ("Промова президента", 2019). Така грайлива манера промови і є стратегією «„няньчитись” з народом» ("Политическая предвыборная", 2019).

Дану стратегію використовували майже всі кандидати і В. Зеленський не виняток. Як і у вищенаведених кандидатів, він використовував інтонаційний, лінгвістичний та невербальний вплив у своїх відеозверненнях. Яскравий приклад — це його політична реклама у вигляді промови і звернення до українців, де мова йде про жадливість політичної реклами кандидатів ("Политическая реклама", 2019). Підморгування в кінці ролика — це як загравання з народом, себто

давайте відмовимось від неї взагалі. Це вже бунтарський архетипний посил, що мав значний вплив на реципієнтів.

10. Знати людей краще, ніж вони себе знають

Маніпулювати людьми набагато легше, коли знаєш про них все, тим більше, коли вони цього не знають. Сучасна наука таке дозволяє і політична верхівка постійно користується цим задля забезпечення себе від негараздів із боку громадськості. Усі маніпуляції ґрунтуються на знанні про її об'єкт більше, ніж він знає про суб'єкта, а використання архетипів доводить свою ефективність. Тому політика — це суб'єкт, суспільство — об'єкт, а ЗМІ — джерело маніпуляції.

Наведемо практичні приклади.

Іміджмейкери Ю. Тимошенко постійно намагаються змінювати образ політика, але її головний архетип залишається незмінним: жінка, мати, або ж берегиня, що здатна обійняти, пожаліти, тримати все на своїх тендітних плечах. Фемінність її образу важко не помітити, тому що вона постійно протистоїть чоловікам, натомість жінок в політиці вона не вважає своїми суперницями ("Місце фемінних", 2015). Використання таких архетипів — дієвий важіль впливу на суспільство, де образ матері, — то святе, іноді суворе, але справедливе. Хоча, не обійшлося і без спроби провести паралелі з екранним прототипом. Так, на презентацію «Новий економічний курс України», вона була одягнена та мала подібну зачіску, як головна героїня серіалу, політичного трилера — «Картковий будинок» Клер Андервуд ("Юлія Тимошенко", 2018). Це робило їх схожими, адже Ю. Тимошенко дотримувалася певної брутальності та різкості. Але цю аналогію важко назвати вдалою, оскільки вона не була успішною, залишилась майже непомітною і не викликала асоціацій у суспільстві.

Команда ж В. Зеленського розпочала роботу над його іміджем із серіалу «Слуга народу» і це відіграло більшу роль, ніж будь-хто вважає. Архетип бунтаря, що виходить за межі та руйнує будь-які рамки, завжди сприймався народом досить позитивно, адже так склалося історично, що українське суспільство недолюблює будь-яку владу. Архетип «царя» сформував негативні асоціації з владою, а коли з'являється молодий лідер, людина з «народу» і креативними ідеями, бунтар — люди йдуть за ним ("Батл Порошенка", 2019). І ту казку, яку подарував народу екранний герой В. Голобородько, хочеться продовжити і дізнатися її кінець, хоча, насправді, цей архетип діє, в певній мірі, лише до завершення президентської кампанії, оскільки В. Зеленський, будучи президентом не зможе їздити на роботу на велосипеді, або ж ходити пішки, як мінімум, із заходів безпеки ("Порошенко осточортів", 2019; "Зеленський може", 2019). До архетипів, певним чином, можна додати ще таку технологію як «навішування ярликів». Спробу такої маніпуляції було застосовано до В. Зеленського, який

отримав «ярлик» — «агент Кремля» ("Зеленського рисують", 2019) — на цю тему було розповсюджено велику кількість фейків, але кандидат не зазнав спаду рейтингу, оскільки вже мав «ярлик» начеплений суспільством — «Слуга народу».

П. Порошенко йшов на вибори з уже сформованим іміджем і архетипами, які, так чи інакше, впливали на суспільство. По-перше, це архетип мудрості та досвіду, за яким люди завжди йдуть слідом. Надання ЄС Україні права на безвіз можна зарахувати туди і це було використано під час виборчої кампанії ("Безвізовий режим", 2017). По-друге, це архетип «духовного батька», поява якого була зумовлена отриманням Україною Томосу, тобто автокефалії Православної церкви України ("Україна отримала", 2019). Архетипи «миротворця», «воїна» і «захисника», що сформувалися за час президентства П. Порошенка, і мали велику значущість для іміджу, були зруйновані вщент розслідуванням про розкрадання в Укроборонпромі ("ДБР відкрило", 2019).

Таким чином, можна зробити висновок, що політичний клас має більше влади і повноважень, ніж це прописано в будь-якому законі. Вони мають майже необмежену владу над суспільством за допомогою ЗМІ і маніпуляцій, адже люди легко довіряють джерелам інформації.

Висновки

Користуючись типологією маніпуляцій у ЗМІ і ЗМК Н. Хомського, можна зробити висновок, що політико-психологічна маніпуляція — це безпосередній вплив на свідоме і підсвідоме суспільства за допомогою лінгвістичних, психологічних, нейролінгвістичних і текстово-виражальних засобів: структуризація тексту, його розташування та зміст, надання словам певної інтонації, емоцій або ж їх повна відсутність, розблокування психічних бар'єрів особистості для спотвореного сприйняття інформації, де сугестивні судження перетворюється на реальність.

Ми підібрали, систематизували і проаналізували конкретні приклади маніпуляцій і впливу на суспільну думку шляхом застосування вищенаведених стратегій. На основі медіадослідження були наведені факти до кожного із обраних об'єктів дослідження, а саме: В. Зеленського, П. Порошенка, Ю. Тимошенко, тому наше дослідження є суто науковим і неупередженим.

Як бачимо, у «війні» за голос виборця використовуються всі методи маніпуляцій, не шкодуючи свідомості громадян та критичного сприйняття. І протягом часу, тобто від виборів до виборів, такі технології закріплюються і вдосконалюються, створюються нові та зникають інші, але одне питання таки залишається відкритим: як запобігти маніпуляції і будь-якому іншому інформаційному впливу, адже інформаційних потоків зараз дуже багато, тому убезпечити себе від них неможливо? Хочемо зазначити, що, в першу чергу, потрібно мати

глибину власної свідомості, розвивати аналітичне і критичне мислення, не піддаватися емоційному впливу більшості і обов'язково перевіряти факти із різних джерел, оскільки нами можна маніпулювати лише тоді, коли ми не знаємо на чому ґрунтується маніпуляція.

ЛІТЕРАТУРА

1. «1+1» покаже фільм про Рейгана, озвучений Зеленським. (2019, 15 лютого). Детектор. Медіа. Взято з <https://goo-gl.su/Z0L0Lp>.
2. Батл Порошенка і Зеленського на «1+1». Психологи назвали переможця. (2019, 17 квітня). Главком. Взято з <https://goo-gl.su/nBo5ADFd>.
3. Безвізовий режим між Україною та ЄС запрацював. (2017, 10 червня). BBC. Взято з <https://www.bbc.com/ukrainian/news-40219742>.
4. Вбити мрію. Чому Тимошенко втретє програла вибори. (2019, 3 квітня). Українська правда. Взято з <https://www.pravda.com.ua/articles/2019/04/3/7211120/>.
5. ДБР відкрило провадження через розслідування Bihus.Info і хоче мати власних «оперів». (2019, 12 березня). Bihus.info. Взято з <https://bihus.info/>.
6. Дебати Зеленського та Порошенка: повний текст виступів та відповідей кандидатів. (2019, 19 квітня). ТСН. Взято з <https://tsn.ua/politika/>.
7. Доценко, Е.Л. (2003). Психология манипуляции. Москва: Речь.
8. Збираємо Команду мрії! Зробимо це разом! (2019, 24 лютого). Facebook. Взято з <https://goo-gl.su/IvB4Au>.
9. Зеленський пообщався с протестуючими во Львові. (2019). Facebook. Взято из <https://goo-gl.su/dyTNdc>.
10. Зеленского рисуют агентом Кремля, чтобы он не отбирал электорат у других кандидатов. (2019, 6 марта). 112.ua. Взято из <https://goo-gl.su/ML22fE6>.
11. Зеленський є власником трьох кінокомпаній в Росії — розслідування. (2019, 17 січня). Hromadske. Взято з <https://hromadske.ua/posts/>.
12. Зеленський заявив, що продав акції кіпрської компанії, через яку вівся бізнес у РФ. (2019, 24 січня). НВ Україна. Взято з <https://nv.ua/ukr/ukraine/politics/>.
13. Зеленський може оселитися на Банковій, але не зможе відмовитися від охорони: що зміниться після інавгурації. (2019, 25 квітня). Українські новини. Взято з <https://goo-gl.su/qYGK4TNd>.
14. Зеленський назвав дві глобальні проблеми України. (2019). Взято з <https://www.pravda.com.ua/news/2019/04/7/7211549/>.
15. Зелинский, С.А. (2008). Информационно-психологическое воздействие на массовое сознание. Москва: Скифия.
16. Кара-Мурза, С. (2008). Манипуляция сознанием. Москва: Алгоритм.
17. Круглашов, А.А. (2012). Політичне маніпулювання у президентських виборчих кампаніях в Україні (2004, 2010 рр.). Наукові записки Інституту політичних і етнонаціональних досліджень ім. І. Ф. Кураса, 5, 281-294.
18. Максимов, А.А. (1999). «Чистые» и «грязные» технологии выборов: российский опыт. Москва: Дело.

19. Місце фемінних архетипів у політичній рекламі Юлії Тимошенко. (2015). Науковий блог. Національний університет «Острозька академія». Взято з <https://goo-gl.su/Z0y1b>.
20. Новий курс України. (2019). Взято з <https://nku.com.ua>.
21. Офіційний сайт Володимира Зеленського і команди. (2019). Взято з <https://ze2019.com>.
22. Передвиборна програма Володимира Зеленського. (2019, 11 лютого). LB.ua. Взято з <https://goo-gl.su/Svxgdp>.
23. Передвиборча програма Петра Порошенка. (2019, 11 лютого). LB.ua. Взято з https://lb.ua/news/2019/02/11/419445_peredviborcha_programa_petra.html.
24. Петр Порошенко в ток-шоу «Пульс» на 112. (2019, 16 апреля). YouTube. Взято из <https://www.youtube.com/watch?v=Jp4u98Fuhqs>.
25. Политическая реклама Владимир Зеленский. Украина. 2019 г. О политической рекламе кандидатов. (2019b, 3 марта). YouTube. Взято из <https://www.youtube.com/watch?v=wLztxdp9z-g>.
26. Политическая реклама Ю.Тимошенко. Украина. 2019 г. Разговор со страной. (2019, 7 января). YouTube. Взято из <https://www.youtube.com/watch?v=b8I2mhEoDJY>.
27. Политическая реклама Юлии Тимошенко. (2019, 13 февраля). YouTube. Взято из <https://www.youtube.com/watch?v=ibX8pRzIOU8>.
28. Поліщук, І.О. (2008). Еволюція культури політичних виборів в Україні [Монографія]. Харків: ХНУ імені Н. В. Каразіна.
29. Порошенко vs 1+1. Що відомо про конфлікт президента з каналом Коломойського. (2019, 26 березня). НВ. Україна. Взято з <https://goo-gl.su/8zxi>.
30. Порошенко назвав Зеленського некомпетентним та безвідповідальним у питаннях оборони. (2019). Взято з <https://goo-gl.su/m4vyOi7>.
31. «Порошенко осточортів Україні»: журналіст пояснив, чому Зеленський зробить опонента у другому турі. (2019, 11 квітня). УНІАН. Взято з <https://goo-gl.su/e5LeH2>.
32. Порошенко терміново звернувся до українців. (2019, 18 квітня). Українська правда. Взято з <https://www.pravda.com.ua/news/2019/04/18/7212634/>.
33. Почепцов, Г.Г. (2001). Информация и дезинформация. Москва: Центр.
34. Президент України Петро Порошенко закликає прихильників проєвропейського курсу держави об'єднатися. (2019, 6 квітня). УКРІНФОРМ. Взято з <https://goo-gl.su/GFTW8c>.
35. Промова президента України Петра Порошенка. (2019). YouTube. Взято з <https://www.youtube.com/watch?v=3M19Ii7DcA>.
36. Скільки українців не користуються смартфонами — дослідження. (2019, 30 березня). The-village.com.ua. Взято з <https://goo-gl.su/sFmY1>.
37. Слуга народу (телесеріал). (2019, 23 жовтня). Вікіпедія. Вільна енциклопедія. Взято з <https://goo-gl.su/QjOi80Y>.
38. «Соціологія продажна, результати екзит-полів-2019 — маніпулятивні»: реакція штабу Тимошенко. (2019, 31 лютого). YouTube. Взято з <https://www.youtube.com/watch?v=LC719dPL12U>.

39. Суспільно-політичні настрої населення України напередодні другого туру виборів Президента України: квітень 2019 року: Прес-релізи та звіти. (2019, 16 квітня). KIIS. Взято з <https://www.kiis.com.ua/?lang=ukr&cat=reports&id=851&page=1>.
40. Сюмар, В. (2018, 14 октября). «Духовный отец» и «мать-берегиня»: лидерские психотипы выборов. Ліга.net. Взято из <https://goo-gl.su/vBmr>.
41. Тимошенко про скандал з її клоном: дії Луценка та Порошенка нагадали мені фільм «Тупий і ще тупіший». (2019, 7 березня). УНІАН. Взято з <https://www.unian.ua/elections/10472205>.
42. У КМІС пояснили, на основі яких даних Порошенко «завищив» свій рейтинг. (2019, 17 квітня). Hromadske. Взято з <https://hromadske.ua/posts/>.
43. Україна отримала Томос. Як це було. (2019, 6 січня). Укрінформ. Взято з <https://goo-gl.su/fHUSBT>.
44. Українські сенсації. 50 відтінків Порошенка. (2019). YouTube. Взято з <https://www.youtube.com/watch?v=vNDmnRbXkGQ>.
45. Хомський, Н. (2019). 10 способів маніпулювання масами. Artefact. Взято з <http://artefact.live/?p=1289>.
46. Юлія Тимошенко скопіювала стиль одягу героїні серіалу про політику Клер Андервуд. (2018, 23 вересня). Україна молода. Взято з <https://www.umoloda.kiev.ua/number/0/180/126660/>.
47. Як завершити війну з Росією: що пропонують кандидати у президенти. (2019, 6 березня). 24tv.ua. Взято з <https://goo-gl.su/JStA>.
48. Eurostat. Newsrelease. (2018, Oktober 16). Взято з <https://goo-gl.su/oqwR>.

REFERENCES

1. «1+1» pokazhe film pro Reihana, ozvuchenyi Zelenskym [«1+1» will show a film about Reagan, voiced by Zelensky]. (2019, February 15). Detektor. Media. Retrieved from <https://goo-gl.su/ZOL0Lp> [in Ukrainian].
2. Batl Poroshenka i Zelenskoho na «1+1». Psykholohy nazvaly peremozhtsia [Battle of Poroshenko and Zelensky on «1+1». Psychologists have named the winner]. (2019, April 17). Hlavkom. Retrieved from <https://goo-gl.su/nBo5ADFd> [in Ukrainian].
3. Bezvizovyi rezhym mizh Ukrainoiu ta YeS zapratsiuav [The visa-free regime between Ukraine and the EU has worked]. (2017, June 10). BBC. Retrieved from <https://www.bbc.com/ukrainian/news-40219742> [in Ukrainian].
4. DBR vidkrylo provadzhennia cherez rozsliduvannia Bihus.Info i khoche maty vlasnykh «operiv» [DBR opened proceedings through Bihus.Info investigation and wants to have its own «operas»]. (2019, March 12). Bihus.info. Retrieved from <https://bihus.info/> [in Ukrainian].
5. Debaty Zelenskoho ta Poroshenka: povnyi tekst vystupiv ta vidpovidei kandydativ [Zelensky and Poroshenko debates: full text of candidates' speeches and answers]. (2019, April 19). TSN. Retrieved from <https://tsn.ua/politika/> [in Ukrainian].
6. Dotcenko, E.L. (2003). Psikhologiiia manipuliatsii [Psychology of Manipulation]. Moscow: Rech [in Russian].
7. Eurostat. Newsrelease. (2018, Oktober 16). Retrieved from <https://goo-gl.su/oqwR> [in English].

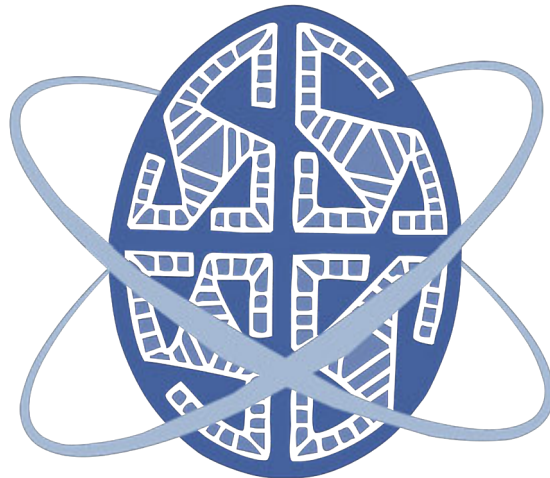
8. Kara-Murza, S. (2008). *Manipuliatciia soznaniem* [Consciousness manipulation]. Moscow: Algoritm [in Russian].
9. Khomskiy, N. (2019). 10 sposobiv manipuliuvannia masamy [10 ways to manipulate the masses]. *Artefact*. Retrieved from <http://artefact.live/?p=1289> [in Ukrainian].
10. Kruhlashov, A.A. (2012). *Politychne manipuliuvannia u prezidentytskyykh vyborchyykh kampaniiakh v Ukraini (2004, 2010 rr.)* [Political manipulation in presidential election campaigns in Ukraine (2004, 2010)]. *Naukovi zapysky Instytutu politychnykh i etnonatsionalnykh doslidzhen im. I. F. Kurasa*, 5, 281-294 [in Ukrainian].
11. Maksimov, A.A. (1999). «Chisty» i «griaznye» tekhnologii vyborov: rossiiskii opyt [«Clean» and «dirty» election technologies: Russian experience]. Moscow: Delo [in Russian].
12. *Mistse feminnykh arkhetyriv u politychnii reklami Yulii Tymoshenko* [The Place of Feminine Archetypes in Political Advertising of Yulia Tymoshenko]. (2015). *Naukovyi bloh. Natsionalnyi universytet «Ostrozka akademiia»*. Retrieved from <https://goo-gl.su/Z0y1b> [in Ukrainian].
13. *Novyi kurs Ukrainy* [New course of Ukraine]. (2019). Retrieved from <https://nku.com.ua> [in Russian].
14. *Ofitsiyni sait Volodymyra Zelenskoho i komandy* [Official site of Vladimir Zelensky and the team]. (2019). Retrieved from <https://ze2019.com> [in Ukrainian].
15. *Peredvyborcha prohrama Petra Poroshenka* [Petro Poroshenko's election program]. (2019, February 11). *LB.ua*. Retrieved from https://lb.ua/news/2019/02/11/419445_peredvyborcha_programa_petra.html [in Ukrainian].
16. *Peredvyborna prohrama Volodymyra Zelenskoho* [Volodymyr Zelensky's election program]. (2019, February 11). *LB.ua*. Retrieved from <https://goo-gl.su/Svxdgp> [in Ukrainian].
17. *Petr Poroshenko v tok-shou «Puls» na 112* [Petro Poroshenko in the talk show «Pulse» at 112]. (2019, April 16). YouTube. Retrieved from <https://www.youtube.com/watch?v=Jp4u98Fuhqs> [in Russian].
18. *Pocheptcov, G.G. (2001). Informatciia i dezinformaciia* [Information and misinformation]. Moscow: Tcentr [in Russian].
19. *Polishchuk, I.O. (2008). Evoliutsiia kultury politychnykh vyboriv v Ukraini* [Evolution of the culture of political elections in Ukraine] [Monograph]. Kharkiv: KhNU imeni N. V. Karazina [in Ukrainian].
20. *Politicheskaiia reklama Iu.Timoshenko. Ukraina. 2019 g. Razgovor so stranoi* [Political advertising Y. Tymoshenko. Ukraine. 2019 conversation with the country]. (2019, January 7). YouTube. Retrieved from <https://www.youtube.com/watch?v=b8I2mhEoDJY> [in Russian].
21. *Politicheskaiia reklama Iulii Timoshenko* [Political advertising of Yulia Tymoshenko]. (2019, February 13). YouTube. Retrieved from <https://www.youtube.com/watch?v=ibX8pRz1OU8> [in Russian].
22. *Politicheskaiia reklama Vladimir Zelenskii. Ukraina. 2019 g. O politicheskoi reklame kandidatov* [Political advertising Vladimir Zelensky. Ukraine. 2019 On Candidate Political Advertising]. (2019b, March 3). YouTube. Retrieved from <https://www.youtube.com/watch?v=wLztdp9z-g> [in Russian].
23. *Poroshenko nazvav Zelenskoho nekompetentnym ta bezvidpovidalnym u pytanniakh oborony* [Poroshenko called Zelensky incompetent and irresponsible in defense matters]. (2019). Retrieved from <https://goo-gl.su/m4vyOi7> [in Ukrainian].

24. «Poroshenko ostochortiv Ukraini»: zhurnalist poiasnyv, chomu Zelenskyi zrobyt oponenta u druhomu turi [«Poroshenko to cut short Ukraine»: the journalist explained why Zelensky will make the opponent in the second round]. (2019, April 11). UNIAN. Retrieved from <https://goo-gl.su/e5LeH2> [in Ukrainian].
25. Poroshenko terminovo zvernuvsia do ukraintsv [Poroshenko urgently addressed the Ukrainians]. (2019, April 18). Ukrainska pravda. Retrieved from <https://www.ppravda.com.ua/news/2019/04/18/7212634/> [in Ukrainian].
26. Poroshenko vs 1+1. Shcho vidomo pro konflikt prezidenta z kanalom Kolomoiskoho [Poroshenko vs 1+1. What is known about the president's conflict with the Kolomoisky channel?]. (2019, March 26). NV. Ukraina. Retrieved from <https://goo-gl.su/8zxi> [in Ukrainian].
27. Prezydent Ukrainy Petro Poroshenko zaklykaie prykhylnykyv proievropeiskoho kursu derzhavy obiednatsia [President of Ukraine Petro Poroshenko urges supporters of the pro-European course of the state to unite]. (2019, April 6). UKRINFORM. Retrieved from <https://goo-gl.su/GFTW8c> [in Ukrainian].
28. Promova prezidenta Ukrainy Petra Poroshenka [Speech by the President of Ukraine Petro Poroshenko]. (2019). YouTube. Retrieved from <https://www.youtube.com/watch?v=3M19Ii7DcA> [in Ukrainian].
29. Siumar, V. (2018, October 14). «Dukhovnyi otets» i «mat-bereginiia»: liderskie psikhotypy vyborov [«Spiritual Father» and «Mother of the Coast»: Leadership Psychotypes of Elections]. Liga.net. Retrieved from <https://goo-gl.su/vBmr> [in Russian].
30. Skilky ukraintsv ne korystuiutsia smartfonamy — doslidzhennia [How Many Ukrainians Do Not Use Smartphones — Study]. (2019, March 30). The-village.com.ua. Retrieved from <https://goo-gl.su/sFmY1> [in Ukrainian].
31. Sluha narodu (teleserial) [Servant of the People (TV series)]. (2019, October 23). Vikipediia. Vilna entsyklopediia. Retrieved from <https://goo-gl.su/QiOi80Y> [in Ukrainian].
32. «Sotsiologiia prodazhna, rezultaty ekzyt-poliv-2019 — manipulyativni»: reaktsiia shtabu Tymoshenko. (2019, February 31). YouTube. Retrieved from <https://www.youtube.com/watch?v=LC7I9dPL12U> [in Ukrainian].
33. Suspilno-politychni nastroi naselennia Ukrainy naperedodni drugoho turu vyboriv Prezidenta Ukrainy: kviten 2019 roku: Pres-relizy ta zvity. (2019, April 16). KIIS. Retrieved from <https://www.kiis.com.ua/?lang=ukr&cat=reports&id=851&page=1> [in Ukrainian].
34. Tymoshenko pro skandal z yii klonom: dii Lutsenka ta Poroshenka nahadaly meni film «Tupyi i shche tupishi» [Tymoshenko about the scandal with her clone: the actions of Lutsenko and Poroshenko reminded me of the movie «Dumb and Dumber»]. (2019, March 7). UNIAN. Retrieved from <https://www.unian.ua/elections/10472205> [in Ukrainian].
35. U KMIS poiasnyly, na osnovi yakykh danykh Poroshenko «zavyschyv» svii reitynh [The KIIS explained on the basis of which data Poroshenko «inflated» its rating]. (2019, April 17). Hromadske. Retrieved from <https://hromadske.ua/posts/> [in Ukrainian].
36. Ukraina otrymala Tomos. Yak tse bulo [The KIIS explained on the basis of which data Poroshenko «inflated» its rating]. (2019, January 6). Ukrinform. Retrieved from <https://goo-gl.su/fHUSBT> [in Ukrainian].

37. Ukrainski sensatsii. 50 vidtinkiv Poroshenka [Ukrainian sensations. 50 shades of Poroshenko]. (2019). YouTube. Retrieved from <https://www.youtube.com/watch?v=vNDmnRbXkGQ> [in Ukrainian].
38. Vbyty mriiu. Chomu Tymoshenko vtretie prohrala vybory [Kill the dream. Why Tymoshenko lost the election for the third time]. (2019, April 3). Ukrainska pravda. Retrieved from <https://www.ppravda.com.ua/articles/2019/04/3/7211120/> [in Ukrainian].
39. Yak zavershyty viinu z Rosiieiu: shcho proponuiut kandydaty u prezydenty [How to end the war with Russia: what the presidential candidates are proposing]. (2019, March 6). 24tv.ua. Retrieved from <https://goo-gl.su/JStA> [in Ukrainian].
40. Yuliia Tymoshenko skopiiuvala styl odiahu heroini serialu pro polityku Kler Andervud [Yulia Tymoshenko has copied the clothing style of the heroine of the TV series Claire Underwood]. (2018, September 23). Ukraina moloda. Retrieved from <https://www.umoloda.kiev.ua/number/0/180/126660/> [in Ukrainian].
41. Zbyraiemo Komandu mrii! Zrobymo tse razem! [Collecting Dream Team!] (2019, February 24). Facebook. Retrieved from <https://goo-gl.su/lvB4Ay> [in Ukrainian].
42. Zelenskogo risuiut agentom Kremliia, chtoby on ne otbiral elektorat u drugikh kandidatov [Zelensky is portrayed as an agent of the Kremlin so that he does not select the electorate from other candidates]. (2019, March 6). 112.ua. Retrieved from <https://goo-gl.su/ML22fE6> [in Russian].
43. Zelenskyi mozhe oselytysia na Bankovii, ale ne zmozhe vidmovytskyia vid okhorony: shcho zminytsia pislia inavhuratsii [Zelensky may settle for Banking, but will not be able to relinquish security: what will change after the inauguration]. (2019, April 25). Ukrainski novyny. Retrieved from <https://goo-gl.su/qYGK4TNd> [in Ukrainian].
44. Zelenskyi nazvav dvi hlobalni problemy Ukrainy [Zelensky named two global problems of Ukraine]. (2019). Retrieved from <https://www.ppravda.com.ua/news/2019/04/7/7211549/> [in Ukrainian].
45. Zelenskyi poobshchalsia s protestuiushchymy vo Lvove [Zelensky spoke with protesters in Lviv]. (2019). Facebook. Retrieved from <https://goo-gl.su/dyTNdc> [in Russian].
46. Zelenskyi ye vlasnykom trokh kinokompanii v Rosii — rozsliduvannia [Zelensky is the owner of three film companies in Russia — an investigation]. (2019, January 17). Hromadske. Retrieved from <https://hromadske.ua/posts/> [in Ukrainian].
47. Zelenskyi zaiavyv, shcho prodav aktsii kipsrskoi kompanii, cherez yaku vivsia biznes u RF [Zelensky said he had sold shares in a Cyprus company through which he did business in Russia]. (2019, January 24). NV Ukraina. Retrieved from <https://nv.ua/ukr/ukraine/politics/> [in Ukrainian].
48. Zelinskii, S.A. (2008). Informatcionno-psikhologicheskoe vozdeistvie na massovoe soznanie [Information-psychological impact on the mass consciousness]. Moscow: Skifiia [in Russian].

ПУБЛІЦИСТИКА

PUBLICISM

УДК 327:341.3(477:470)

Українізація інформаційного простору як фактор забезпечення суверенітету й посилення інформаційної безпеки України

Володимир ІВАНЕНКО

д-р філософії, проф.

Український Університет
(Вашингтон, США)

e-mail: ukrainainc@gmail.com

© Іваненко В., 2019

Стаття присвячена аналізу українізації інформаційного простору як фактору забезпечення інформаційного суверенітету та посилення інформаційної безпеки країни. Зауважено, що інформаційний простір України монополізований і тільки українізація може кардинально виправити ситуацію й повернути інформаційний простір Україні й посилити її державний суверенітет та національну безпеку, тільки українізація може й повинна стати фактором і гарантом забезпечення інформаційного суверенітету країни. Українізація інформаційного простору, а відтак і забезпечення інформаційного суверенітету і зміцнення інформаційної безпеки, перш за все, можливі за рахунок максимально можливого розширення вживання державної, української мови в усіх сферах життя українського суспільства. Наголошено, що виконавча, законодавча та судова влада має формуватися виключно за рахунок осіб, які вільно володіють державною мовою, які добре обізнані з історією України, з традиціями і звичаями українського народу і які справді переймаються долею країни й українського народу. Також у статті зауважено, що ЗМІ можуть і повинні повернути український інформаційний простір Україні, утверджувати інформаційний суверенітет і посилювати інформаційну безпеку країни. З метою забезпечення цих функцій і ефективної реалізації завдань усі без винятку ЗМІ з державною формою власності мають бути переведені на державну, українську мову. Важливими чинниками окреслення національного інформаційного простору, захисту інформаційного суверенітету й утвердження інформаційної безпеки є пропаганда, контрпропаганда і спецпропаганда. Таким чином, питання інформаційного простору, інформаційного суверенітету й інформаційної безпеки України залишаються відкритими. Якщо держава цими проблемами не переймається, цим має занепокоїтись суспільство, принаймні його національно свідомо і громадянськи активна частина. Очевидно, що розв'язання всіх зазначених вище проблем буде можливе лише в умовах українізації України.

Ключові слова: інформаційний суверенітет, інформаційний простір, українізація, інформаційна безпека, державотворення.

UKRAINIANIZATION OF INFORMATION SPACE AS A FACTOR OF ENSURING SOVEREIGNTY AND STRENGTHENING OF INFORMATION SECURITY OF UKRAINE

Volodymyr Ivanenko

Professor, Doctor of Sciences

President of Ukrainian University

Washington, USA

The article is devoted to the analysis of information space Ukrainianization as a factor of ensuring information sovereignty and strengthening of information security of the country. It is noted that Ukraine's information space is monopolized and only Ukrainization can dramatically correct the situation and return information space of Ukraine and strengthen its state sovereignty and national security, only Ukrainization can and should become a factor and guarantor of ensuring information sovereignty of the country. Information space Ukrainianization, and thus the ensuring of information sovereignty and strengthening of information security, are, above all, possible at the expense of the widest possible expansion of the use of the state, Ukrainian language in all spheres of Ukrainian society life. It is emphasized that executive, legislative and judicial power should be formed exclusively at the expense of persons who are fluent in the state language, who are well acquainted with the history of Ukraine, with traditions and customs of Ukrainian people and who truly follow the fate of the country and Ukrainian people. The article also noted that the media can and should return Ukrainian information space to Ukraine, assert information sovereignty and enhance the country's information security. In order to ensure these functions and effective implementation of these tasks, all media without state-owned media should be translated into the state, Ukrainian language. Important factors in defining national information space, protecting information sovereignty and promoting information security are propaganda, counter-propaganda and special propaganda. Thus, the issues of information space, information sovereignty and information security of Ukraine remain open. If the state does not care about these issues, then society should be concerned about this, at least its nationally conscious and civically active part. Obviously, solving all the above problems will be possible only in the conditions of Ukrainianization of Ukraine.

Keywords: information sovereignty, information space, Ukrainianization, information security, state formation.

Інформаційний простір України — напевно найслабша ланка українського державотворення, і криза в цій сфері від часу проголошення незалежності лише поглиблюється. Це обумовлено тим, що інформаційний простір України монополізований Росією і проросійськими російськомовними суб'єктами, й україномовний сегмент має тенденцію до зменшення. Тільки українізація може кардинально виправити ситуацію й повернути інформаційний простір країні й посилити її державний суверенітет та національну безпеку.

Інформаційний суверенітет України за роки незалежності, по суті, втрачено. Русифікація в таких масштабах, яких держава не знала за всі роки радянської влади, і монополізація інформаційного простору російськими і проросійськими суб'єктами — головна загроза інформаційному суверенітету країни. Формально незалежна держава й суб'єкт міжнародного права та міжнародних відносин, Україна однозначно не може бути визначена як суверенна держава в інформаційній сфері. Тільки українізація може й повинна стати фактором і гарантом забезпечення інформаційного суверенітету країни.

Інформаційна безпека України фактично зруйнована щент. Упродовж років, від часу проголошення незалежності, країна не спромоглася налагодити, закріпити й посилити свою інформаційну безпеку. Внаслідок цього російська пропаганда змогла безперешкодно використовувати ситуацію, задіявши в Україні свої можливості для підриву національної безпеки держави. Наслідком цього і стала окупація Росією Криму, розв'язана війна на Донбасі. Тільки українізація може стати вирішальним фактором і засобом утвердження інформаційної безпеки України.

Українізація інформаційного простору, а відтак і забезпечення інформаційного суверенітету і зміцнення інформаційної безпеки, перш за все, можливі за рахунок максимально можливого розширення вживання державної, української мови в усіх сферах життя українського суспільства.

Виконавча влада (адміністрація президента України й уряд, а також структури обласних і районних адміністрацій) має формуватися виключно за рахунок осіб, які вільно володіють державною мовою, які добре обізнані з історією України, з традиціями і звичаями українського народу і які справді переймаються долею країни й українського народу. Мовний фактор значно знизить вірогідність проникнення в урядові структури кремлівської агентури й агентів впливу «русского міра». Принаймні, Москві доведеться витратити

більше зусиль і матеріальних засобів, щоб ретельніше готувати своїх агентів для роботи в українських урядових структурах.

Законодавча влада (Верховна Рада України, ради областей, міст і районів) має формуватися з депутатського корпусу, який вільно володіє державною, українською мовою. Виступи на сесіях рад недержавною мовою мають бути законодавчо заборонені. Ця умова різно зменшить кількість антиукраїнських елементів у законодавчих органах, а отже — і кількість антиукраїнських ідей, антиукраїнських законів та ін. Вимога вільного володіння державною мовою, знання історії, традицій і звичаїв українського народу, бодай на рівні середньої школи, має бути обов'язковою умовою для реєстрації кандидатів у депутати всіх рівнів.

Судова влада всіх рівнів формально вже здійснює правосуддя на більшості території України державною мовою: судді послуговуються в процесі й виносять вироки та рішення українською мовою. Однак інші учасники процесу (прокурори, адвокати, позивачі та відповідачі) здебільшого послуговуються російською, і це створює ситуацію, яку Юрій Шевчук назвав «мовною шизофренією». Це явище становить велику загрозу інформаційному суверенітету й підриває інформаційну безпеку України. З ним можна і треба боротися, зобов'язавши державних службовців (прокурорів) послуговуватися державною мовою, для інших учасників процесу увівши обов'язковість використання перекладачів на комерційній (платній основі). Платність перекладу вдарить по кишенях позивачів і відповідачів і змусить їх переходити на державну мову, якщо вони володіють нею, але не користуються. Такі заходи посилять інформаційний суверенітет і інформаційну безпеку України в системі судової влади.

«Четверта влада» — влада громадської думки, головним суб'єктом якої є система засобів масової інформації (ЗМІ). ЗМІ чи не найбільшою мірою можуть і повинні повернути український інформаційний простір Україні, утверджувати інформаційний суверенітет і посилювати інформаційну безпеку країни. З метою забезпечення цих функцій і ефективної реалізації цих завдань усі без винятку ЗМІ з державною формою власності мають бути переведені на державну, українську мову. При цьому іномовні учасники радіо- й телепередач мають озвучуватися перекладом, виводячи звучання оригінальної мови мовця на задній план. Усі комерційні національні, регіональні й місцеві ЗМІ приватної форми власності так само мають бути переведені на державну мову, і ця умова має бути обов'язковою складовою реєстрації та ліцензування.

Держава через законодавство (можливо, навіть окремим законом) має гарантувати етнічним меншинам та їхнім представникам (місцевим підприємцям) право засновувати будь-які ЗМІ мовами меншин для обслуговування своїх інформаційних потреб. Це ж законодавство має обумовлювати фінансування й інше матеріальне забезпечення ЗМІ етнічних меншин виключно їхніми внутрішніми можливостями й обумовлювати неможливість фінансування та будь-якої матеріальної підтримки з-за кордону. За порушення цього принципу повноважні державні органи мають позбавляти ЗМІ етнічних меншин відміною реєстрації та відкликанням ліцензії, а також порушувати кримінальні справи та передавати їх до суду.

Повноважні державні органи в порядку нагляду (не попереднього цензурування контенту) повинні моніторити зміст тих ЗМІ, які викликають занепокоєння в українському суспільстві щодо лояльності цих ЗМІ до української держави, українського суспільства, етнічних груп тощо. Будь-які прояви в будь-яких ЗМІ тенденцій до публікацій антиукраїнського й українофобського характеру й нелояльності до української держави та українського суспільства мають стати предметом серйозного розслідування відповідно до законодавства, яке, у свою чергу, має передбачати наслідки за такі дії: від відміни реєстрації та відкликання ліцензії до адміністративного чи кримінального покарання. (Зразком такого законодавства може бути, скажімо, американський закон, відомий як Hate Crime Law — закон проти ненависництва).

Важливими чинниками окреслення національного інформаційного простору, захисту інформаційного суверенітету й утвердження інформаційної безпеки є пропаганда, контрпропаганда і спецпропаганда.

Після проголошення незалежності Україна фактично відмовилася від пропаганди, яка була потужною складовою комуністичного режиму в СРСР, тоді як Росія зберегла всю радянську пропагандистську машину й задіяла її на повну силу в інформаційному просторі України, завдяки чому Кремлю вдалося захопити цей простір без спротиву з боку України й утримувати державу й українське суспільство у сфері свого імперського впливу. Намагання України відірватися від Москви й переорієнтуватися на Європу за такого стану в інформаційній сфері і призвели до втрати частини території, до напруги в проблемних із пропагандистського погляду регіонах та українсько-російської війни на Донбасі.

У протистоянні пропагандистській машині Кремля й наступові «руського міра» проявилися проблеми інформаційного характеру, про які в Україні за всі роки незалежності навіть не думали.

Перша проблема: Україна не налагодила належну інформаційну роботу, зокрема — українську пропаганду на територіях, де переважає російськомовне населення (значну частину якого складають етнічні росіяни), яке було використано Московією для антиукраїнської й українофобської пропаганди та просування ідей «руського міра», унаслідок чого Кремлеві і вдалося монополізувати інформаційний простір України й підготувати ґрунт для дестабілізації політичного, економічного, культурного життя України і зрештою — для військової агресії проти України. Отже, Україні треба серйозно замислитися над створенням потужного пропагандистського механізму.

Друга проблема: дестабілізація ситуації в південно-східних областях України російською пропагандою (і агентурою), окупація Криму й війна на Донбасі показали, що навіть для цих викликів Україна не спромоглася створити потужний центр для налагодження системної й масованої контрпропаганди для протидії російській пропагандистській машині. Створення спеціалізованого Міністерства інформації, знаного в народі як МінСтець, не принесло навіть мінімального результату. Міністерство інформації, як і Міністерство оборони, не спромоглося налагодити ефективну контрпропаганду хоча б у зоні воєнних дій та проблемних регіонах.

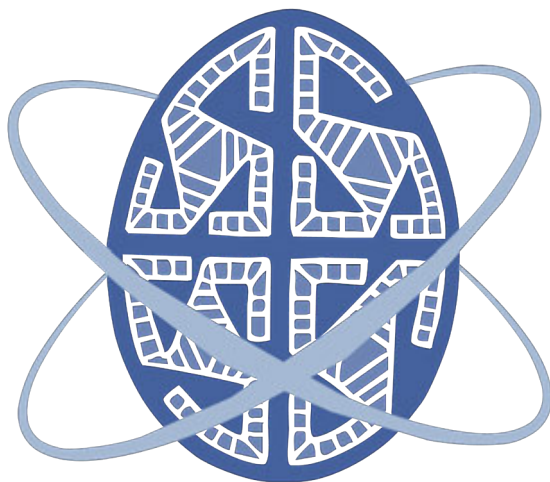
Третя проблема: потужним чинником виправлення ситуації, що склалася в інформаційному просторі України, для захисту інформаційного суверенітету і зміцнення інформаційної безпеки України мала б стати спецпропаганда — пропаганда серед військ і населення супротивника, а також на ті зарубіжні країни, де супротивник (Росія) проводить активну пропагандистську роботу проти України. Для реалізації цього завдання у відомствах, які відповідають за воєнні дії на сході України (СБУ, ЗСУ, МВС) мали бути створені потужні підрозділи спецпропаганди, об'єднані єдиним пропагандистським проектом. Наскільки мені відомо, цього не зроблено і, здається, цим взагалі ніхто не переймається. Так само під егідою МЗС у співпраці з державними ЗМІ мав би бути створений потужний центр інформаційно-пропагандистського впливу на країни зарубіжжя, передусім — хоча б на ту частину території Росії, яка історично була і є ареалом розселення українців (Чорноземна зона, Кубань, Ставропілля та ін.), а також країни, у яких компактно про-

живають великі українські громади. На жаль, мушу констатувати, що в Україні нічого не було зроблено й нічого не робиться в царині спецпропаганди.

Таким чином, питання інформаційного простору, інформаційного суверенітету й інформаційної безпеки України залишаються відкритими. Якщо держава цими проблемами не переймається, цим має занепокоїтись суспільство, принаймні його національно свідомі і громадянськи активна частина. Очевидно, що розв'язання всіх зазначених вище проблем буде можливе лише в умовах українізації України.

РЕЦЕНЗІЇ, ПРЕЗЕНТАЦІЇ

REVIEWS, PRESENTATIONS

УДК 821.162.1.09

Антропологія пам'яті Олександри Зюлковської

Валентина СОБОЛЬ

д-р філол. н., проф.

Варшавський ун-т, Польща

e-mail: wsobol@uw.edu.pl

ORCID 0000-0003-0484-6874

© Соболев В., 2019

У травні 2019 у Варшаві на форумі видавців відбулася презентація двох нових, щойно виданих, книжок Олександри Зюлковської — «Pisarskie delicje» i «Wokół Wańkowicza». Через кілька днів презентація повторилася і в бібліотеці на вулиці Вікторській 10 — під знаком «Чим є для мене література факту». Переповнений зал, змістовні запитання і відповіді, а головне особлива атмосфера довіри до авторки та її слова — чи може бути більша радість для письменниці, творчість якої долає кордони і єднає народи?!*

ANTROPOLOGY OF OLEKSANDRA ZIULKOVSKA MEMOIR

Valentyna Sobol

doctor of Philology, Prof.

University of Warsaw, Poland

e-mail: wsobol@uw.edu.pl

In May 2019, in Warsaw, the publishers' forum hosted the presentation of two new, recently published books by Aleksandra Ziulkovska — «Pisarskiedelicje» and «WokółWańkowicza». A few days later the presentation was repeated in the library on Victorska Street 10 — under the sign «What is the literature of fact for me». A crowded hall, meaningful questions and answers, and most importantly a special atmosphere of trust to the author and her words — can there be greater joy for a writer whose creativity transcends borders and unites peoples?!

* Aleksandra Ziółkowska-Boehm, Pisarskie delicje. Reportarze literackie oraz ich bohaterowie: Melchior i Zofia Wańkowiczowie, Henryk Dobrzański „Hubal», Jerzy Giedroyc, Isaac Bashevic Singer, Bellona, Warszawa 2019.

Український читач уже мав можливість познайомитися з фрагментами повісті «Кая від Радослава» у перекладі Теодозії Зарівної в часописі «Київ» (число 11–12 за 2018 рік). Польська та американська письменниця, яка творить художньо-документальну літературу, Олександра Зюлковська є авторкою близько двадцятих цікавих книжок, серед яких — «Відкрита рана Америки», «Кращий день уже не настав», «З місця на місце», «Біля Ваньковича», «Канада, Канада...», «Мое і почуте», «Не тільки Америка», «Американці з вибору та інші», «Канадський сенатор» та інші. Так, наприклад, книжка «Сон і реальність» («Dream and Reality») у 1984 вперше була видана англійською, а в 1986 «Kanada, Kanada» — польською.

У цьому виданні чимало згадок та розповідей про українців у Канаді. В інших книжках хоча українські мотиви є рідкісні, але які ж безцінні. Так, у книжці «Кая від Радослава», описуючи Волинь у вогні, авторка наводить свідчення, як українські жінки рятують польських дітей і дорослих. Властиво, саме той фрагмент цієї повісті у моєму перекладі українською львівські колеги чомусь не вполюбили.

У своїй автобіографічній книжці «Ulica Żółwiego Strumienia» Олександра Зюлковська презентує свій особистий різновид автобіографічної пам'яті: не запам'ятала з давніх часів імен, прізвищ, облич, але ніколи не забуду вчинків, бо ж то «наші починання залишають-

ся найтривкішими». Але голоси численних героїв передані Авторкою з усіма відтінками і кольорами людської долі. Чи не тому, що від дитинства батьки культивували в ній талант слухати не лише твори світової опери, а й не менш складну мелодію «Сон і реальність» («Dream and Reality»), голос і поклик людського серця.

Для мене це особлива авторка. Особлива, бо від її автобіографічних книжок, якщо вслухатися, починаєш відчувати, що — послужимося тут висловом Вілларда Ван Ормана Квайна — Слово починає «конотувати магію». Магію закоріненої в людські починання, злетити й страждання — сповідальної відкритості щирості, якоїсь магнетичної притягальності її відкритого на читача слова.

Усім цим твори Зюлковської для мені близькі до новел попередниці, донедавна призабутої української авторки, так само емігрантки — Софії Яблонської (1907–1971). Софія Яблонська невтомно писала, фотографувала, фільмувала і описала широкий світ Сходу в книжках «Чари Мароко», «3 країни рижі і опію», в численних новелах — їх сьогодні перевидав 2018 року у львівському видавництві «Піраміда» Василь Габор. А Оксана Забужко скоментувала вперше зібрані 107 фото Яблонської.

Так ось і Олександра Зюлковська обсервує складне буття американських індіан і в дивовижній книзі „Otwarta rana Ameryki» («Відкрита рана Америки») захоплює пише про представників різних племен — шемнів, апачі, кіова, чікасів. Це водночас і родинна історія: її родич, скульптор Корчак Зюлковський у скалах Чорних Гір у Південній Дакоті вирізьбив пам'ятник уславленого індіанського вождя Кразі Хорса.

Вражає, дивує і дає багатий матеріал до роздумів суголосність сповідальності польської і української авторок — Олександри Зюлковської і Софії Яблонської. Відчитуємо її і в ставленні обох авторок до батька, який відіграв у долі обох письменниць особливу, без перебільшення, роль.

Варто порівняти, наприклад, твір О. Зюлковської «*Ulica Żółwiego Strumienia*» та «*Книгу про батька*» С. Яблонської. А закорінена та подібність у дивовижній силі інтуїції. Так, цю інтуїцію Олександри Зюлковської — зокрема в умінні відібрати найважливіше у варшавських архівах вирізняв видатний редактор Єжи Гедройць (їхнє листування (кореспонденція налічує близько 230 листів) лише вибірково увійшло до останньо виданої книжки «*Pisarskie delicje*»), і класик польської літератури Мельхіор Ванькович, і багато інших — різних за походженням і вподобаннями, родоводу слов'янського і індіанського, старші й молодші — з різних континентів і культур... Адже ж,

як слушно наголошував Т.-С. Еліот, поміж справжніми митцями усіх часів існує певна ідеальна спільність.

Тут належить окремо зупинитися на розділі книжки на сторінках 257–293 „Moje listy z Jerzym Giedroyciem — wymiana przedmowy: „Tak jak Pani sugeruje», цей унікальний матеріал, який свідчить про незламний моральний стрижень Авторки, заслуговує, на мою думку, на окрему розвідку. Ішлося про відмінну позицію Гедройця і Зюлковської щодо повернення Мельхіора Ваньковича з Америки до Польщі в 1958 році. Авторка переконує, що видані після повернення до Польщі книжки — „Bitwa o Monte Cassino», „Ziele na kraterze», „Westerplatte», „Hubalczysu» — допомогли народові витримати роки комунізму, зберегти гордість за участь у другій світовій війні.

Книжки Ваньковича, переконує Зюлковська, сформували почуття польського героїзму, а книжки про битву за Монте Кассіно авторка навіть порівняла із національною Біблією (с. 258). „Jakże łatwo się puszcza uwagi iepodparte żadnym dokumnetem, cierpkie, kąśliwe, złośliwe, kłamliwe. Kiedy się z takimi spotykam, odpowiadać chcę wszystkim: Drodzy Państwo, Wańkowicz był uczciwym człowiekiem, nie kłamał, nie nabiął nakładów, gdy był współwłaścicielem wydawnictwa „Roj». Żył zawsze godnie, nieraz w niełatwych warunkach materialnych, ale do nikogo się nie skarżył i nie narzekał, trzymał swoisty fason» (s. 260).

Якщо повернутися до вищенаведеної паралелі, то обидві — на початку ХХ століття Яблонська, а в кінці того століття Зюлковська стали емігрантами. Обидві зазнали потужного креативного впливу батьків. Обидві володіють рідкісним даром бачити речі інакше.

У розділі презентованої на форумі Книжки у Варшаві 23–26 травня 2019 «Pisarskie delicje» Зюлковська повертається до тієї ситуації із книжки «Кая від Радослава», а нова книжка має такий прецікавий підрозділ „Inaczej» — «Інакше»: „Lubię, gdy może być „inaczej», czyli gdy mogę niejako zaskoczyć czytelnika. Pisze w Kai od Radosława, jak Kai i Koleżance udało się uniknąć śmierci z rąk ukraińskich chłopów **dzięki kobiecie — Ukraince, która im pomogła**. Inaczej — czyli wbrew oczekiwaniom, wbrew stereotypom».

Майстерно ламати усталені віками стереотипи обом письменницям — Яблонській і Зюлковській допомагає, однак, не тільки їхня вірність фактові. Є щось більше, значніше. Тому варто читати, порівнювати, думати...

Підручник, який навчає, виховує, формує

рецензія на нову працю Миколи Тимошика
«Основи редагування»

Ірина ФАРІОН
д-р філол. н., проф.

Національний університет
«Львівська політехніка»

вул. С. Бандери, 12
79000 Львів, Україна

e-mail: iryna.farion@gmail.com

© Фаріон І., 2019

Сучасна постмодерністська епоха в системі освіти спрямована на зміну форми з вихолощеним змістом, що має своє неминуче відображення у створюваній навчальній літературі. Надто часто за якісними, на перший погляд, позлітками навчальних підручників криється як не переписування старих кліше, то претензія на педагогічне новаторство через повний розрив із традицією та почасти змістова упередженість або виразний ухил автора у бік монографічності.

Новий підручник Миколи Тимошика «Основи редагування», що адресований передусім студентам спеціальностей «Журналістика» та «Філологія», — це праця, що показово виламується з означеної вище загальної тенденції.

TEXTBOOK WHICH TEACHES, EDUCATES, FORMS. Review of Mykola Tymoshyk's new book "Fundamentals of Editing"

Iryna Farion

Doctor of Philology, Professor

Lviv Polytechnic National University

12 S. Bandera str., 79000 Lviv, Ukraine

e-mail: iryna.farion@gmail.com

Contemporary postmodern epoch in the education system is aimed at changing the form with sterile content, which has its inevitable reflection in the created educational literature. Too often qualitative, at first glance, textbooks hide not only rewriting the old clichés but also claim to pedagogical innovation through a complete break with tradition and somewhat content prejudice or distinct author's bias toward monographism.

Mykola Tymoshyk's new textbook "Fundamentals of Editing", addressed primarily to the students of "Journalism" and "Philology" specialties. It is a work that is significantly exuded from the general trend outlined above.

* Тимошик М. С. Основи редагування: Підручник. К.: Наша культура і наука, 2019. 560 с. Предм. пок., резюме англ., польськ. м.

Основна методологія підручника — не лише доступно і водночас глибоко подавати інформативно-змістову частину, але неухильно, спираючись на історичну ретроспективу, давати необхідні сучасні професійні знання, що виховують і формують національний світогляд. Це, власне, те, що найбільше потрібне українській освіті, аби вона працювала на Українську Державу, а не імітувала навчально-виховний процес, який тепер, щоб вихолостити надважливий виховний контекст навчання, названо просто освітній, бо так, мовляв у світі... Натомість аналізований підручник — це триєдиний і збалансований синтез: *інформативно-змістового, навчально-світоглядового і практично-організаційного складників.*

Інформаційно-змістовий складник

Інформаційно-змістовий складник підручника, з огляду на вмотивоване методичне рішення, подано за 20 базовими темами та двома частинами — організаційною та творчою: від вступної теми про редагування як спеціалізацію і редактора як професію через формування професіограми сучасного редактора (фахових вимог, функціональних обов'язків, етичних засад редакторської діяльності), відтак редактора як організатора процесу редагування, поняття і змісту самого редагування, його технології і техніки правки.

Творчий аспект редагування розкрито через методику редагування та редакторський аналіз. Відтак, розкривши поняття літературного редагування, цілком слушно саме редагування сегментовано залежно від типу тексту: літературне, художнє, технічне, журналістські матеріали, рекламні матеріали, навчальні видання, літературно-художні твори, наукові, науково-популярні, довідкові та інформаційні тексти, переклади, перевидання. На особливу увагу і потребу сучасного інформаційного простору крізь редакторську оптику заслуговують тематичні блоки про заголовковий комплекс та функції заголовка («мука заголовків» і їхня відповідність тексту), а також робота з цитатним матеріалом у тексті. Таким способом охоплено весь огроми редакторської проблематики як фаху, що вкрай злободенно з огляду на теперішню інформаційну епоху. Чи не вперше у підручникові

для полегшення роботи студентіві спостерігаємо доданий предметний покажчик (с. 545–547).

Кожен із тематичних блоків структурований завдяки доступному для засвоєння дизайнерському рішення: цифрова і водночас художня сегментація основних проблем, акцентування дефініцій, наведення типових, показових і яскравих (часом повчально гумористичних) прикладів і врешті блок запитань для самоперевірки і практичні завдання для самостійної роботи, яку, до речі, як на мене, з ентузіазмом хочеться виконувати. Як зауважує сам автор в одній із тем, завдання художнього редагування полягає у вмінні обкладинкою зацікавити читача, спонукати його розгорнути перші сторінки, відтак внутрішніми елементами художнього оформлення допомогти в організації процесу читання і засвоєння. Ці приписи, до речі, вдалося зреалізувати художникові-оформлювачеві аналізованого видання О. Сударикову.

Як на мене, особливо інформативним у сенсі поєднання змісту та форми є розкриття проблеми про формування «обличчя шпальти», яке автор досягає завдяки історичному екскурсові, порівнянням цієї проблеми з іншими країнами, яскравими прикладами українських видавничих проєктів, що мають виняткове світоглядове навантаження для студента і читача. Йдеться, зокрема, про видання вибраних творів Г. Тютюнника (серія «Бібліотека Шевченківського комітету»), творів І. Огієнка та ін.

Інформаційно-змістовий складник підручника базовано передусім на *принципі історизму* в контексті сучасних вимог і потреб. З огляду на загальну тенденцію знекорінення сучасного трибу життя та знецінення української класики в найширшому значенні, така манера подання матеріялу нарощує корінь кожного явища чи проблеми й уможливорює студентіві вивчати процес у його динаміці, статиці та перспективі.

Зокрема, розгортаючи тему про витоки та еволюцію редактора як професії, про рекламу, про коректуру в редагуванні та ін. автор робить екскурс в історію цих явищ, актуалізуючи термінологію церковнослов'янського і староукраїнського зразка *ісправщик, столоправитель, справщик, іобразитель, книгоноша, типоправитель, письмоліятель, палітурник* та ін. (с. 21, 140), а також наводить промовисті й показові цитати наших класиків І. Франка, І. Огієнка, В. Королева-Старого та інших про їхнє ставлення до коректури, а відтак умотивовує доцільність чи недоцільність теперішніх термінів на зразок *копірайтера, фрілансера* (с. 140–143, 26, 31, 365): «У гонитві за модою в штатних розписах багатьох рекламних агентств саме так бездумно і невмотивовано (йдеться про запозичення лексеми *копірайтер* — І. Ф.) з точки зору мовної грамотності називають тепер посаду редактора» (с. 365).

Таким способом поданий матеріял набуває необхідної експресії для засвоєння і привчає до глибини студійованого явища. Не менше пока-

зовий історичний аналіз уживання розділових знаків та їхня теперішня систематизація (с. 252).

Наскрізною й абсолютно вмотивованою історичною паралеллю є зіставлення сучасного редагування з його принципами в радянську добу. Маятник ідеологічної убивчої цензури за радянських часів сьогодні хитнувся в протилежну позицію, а саме в бік вседозволеності, ненормативності і загрозливого релятивізму. Якщо за допущені коректорські помилки в окремих словах опублікованих текстів редактори потрапляли під так звані розстрільні статті кримінального кодексу (с. 143), то тепер, складається враження, що нормою стала сама відсутність норми. Власне, автор слушно й показово наголошує на максимальній відповідальності редактора за випущений у світ текст і випишує канон діяльності редактора як асенізатора різного типу публічних текстів. Спираючись на історичний позитив в українській школі редагування, М. Тимошик наголошує, *«що досвід редагування набувається не стільки завдяки вмінню вносити до тексту різноманітні правки, скільки вмінням провести глибокий аналіз тексту, здатністю обґрунтувати у редвисновку доцільність чи недоцільність видання твору. Таким чином, редактор, який не спроможний професійно написати об'єктивний висновок, не міг бути допущений до редакційно-видавничої підготовки важливого видання»* (с. 222).

Повчальним у автора підручника є *принцип наукової полеміки* (або аналітичного огляду чи порівняння), що привчає студента до аналітичного, творчого та ініціативного мислення. Йдеться передусім про висвітлення термінологічних та змістових аспектів, зокрема трактування термінів *літературне редагування і редагування* (с. 231–238) та вплив на їхній зміст і використання позамовних чинників, зокрема тоталітарного радянського часу.

Безсумнівним центром роботи редактора є сама *МОВА твору* (себто *мовний принцип*), зокрема вдосконалення лексичних та граматично-стилістичних засобів: *«... редакторіві потрібно наполегливо й невпинно вивчати мову — цей чи не найголовніший засіб своєї професіоналізації»* (с. 241). У підручникові слушно наголошено, що складна витіювато-хімерна мова текстів не матиме очікуваного висліду і зводитиме його роллю лише до заповнювача інформпростору, а не творця інформаційно-інтелектуального та культурного суспільства: *«Говорить розумно, аж страшно»*.

Йдеться, зокрема, про навалу чужомовних запозичень, жаргонізмів, вузькопрофесійної термінології. Щодо вживання діалектизмів, то тут можна посперечатися з автором, адже кожен діалектизм — це витвір живої мови і саме діалектна лексика — один із основних фондів збагачення нормативного лексикону: сьогодні діалектизм — завтра норма завдяки частотному та загальнотериторіальному вжитку в публіч-

них текстах. Водночас бездоганно виписані й проілюстровані типові помилки в дуже поширеному і впливовому жанрі реклами (с. 372).

Поділяємо думку автора про неадекватний надмірний ажіотаж в українському інформпросторі (а не в професійних середовищах) навколо «словника ненормативної лексики» (2010) (с. 245) (ідеться про працю Л. Ставицької «Український жаргон. Словник» — І. Ф.) і водночас показовий штиль у засобах масової інформації навколо інтелектуально вартісних видань численних лексикографічних праць. Відсортовуючи зерно від половини, М. Тимошик зауважує, «що редактор-професіонал і редактор-патріот не буде беззастережно підтримувати такі тенденції» (с. 245), натомість «Бездоганне володіння державною та однією (або й двома) іноземними мовами для редактора є невід'ємним чинником його професіоналізму» (с. 44). Слушне наведення 10 заповідей простого писання від І. Огієнка є чи не найкращим компасом у розгойданому мовному морі: «Нема стилю «наукового» й «ненаукового» — є тільки стиль ясний і неясний» (с. 328).

Щодо нормативних мовних засобах самого підручника, то зауважимо на окремих огріхах, яких слід уникнути в наступному перевиданні, чого щиро бажаємо і авторіві, і студентам:

– *лексичні норми*: нанесена редакторами шкода треба завдана (с. 424), точка зору треба погляд (с. 491), ємний (чи ємкий) термін, лозунг треба місткий (234, 307, 366, 470), співпадання одиниць треба збіг (с. 239), у цьому відношенні треба щодо цього (с. 250), поприще краще царина, ґрунт, нива, сфера (с. 327), більше того треба понад те (с. 251), в залежності від треба залежно від (с. 228, 213, 300), у відповідності з треба відповідно до (с. 228, 432);

– *словотвірні норми*: оціночні сентенції, характеристики замість оцінні (с. 94, 216), існуючі програмні пакети, методи, вимоги замість наявні, чинні, ці, такі (с. 124, 446, 460), англізм треба англізм (с. 91), відноситься до порушення треба належить до порушення (с. 214), причинно-наслідкові зв'язки треба причиново-наслідкові (с. 220), приналежність треба належність (с. 325), видається в авторській редакції треба видано (с. 408);

– *правописні недогляди*: гранд замість грант (с. 479), копідитор треба копідитор (та чи потрібен цей англізм?) (с. 237), великою вдачею для видавництва треба удачею (с. 408).

Навчально-світоглядний складник

Навчально-світоглядний складник — невід'ємна умова так званого освітнього процесу, бо навчання без виховання — це меч у руках божевільного (В. Сухомлинський). Не так вже і складно з допомогою перевіреної методики інформаційно начинити голови, набагато складніше подані знання скерувати в потрібне національне русло, позаяк інформаційний простір раціонально-прагматичних безбатченків буде лише живильною сировиною для глобалізаторів і чужинців.

Підручник професора М. Тимошика поєднує базові принципи існування самодостатньої культури: людиноцентризм і націєцентризм, себто високі моральні якості редактора та його національна свідомість і патріотична спрямованість. Завжди надважливо, аби редактор набував трьох визначальних рис, які виокремлено в підручнику: професіоналізм, порядність та патріотизм. Україна тоне в брудному інформаційному просторі передусім через абсолютне нехтування цими моральними принципами: *«Патріотично налаштований редактор, який є особистістю, ніколи не буде на догоду начальнику, за можливість просунутися службовою драбиною чи отримати зароблені аморальним шляхом додаткові кошти, готувати до друку неправдиві тексти, фальсифікувати факти, вихолощувати шляхом маніпулювання словами і фразами первинну сутність твору, який готується до оприлюднення і, отже, матиме вплив на читача, слухача, глядача»* (с. 46). Ці риси редактора мають виняткове значення під час редагування рекламних текстів як найпоширеніших і найвпливовіших, під час формування заголовків та їхнього розміщення та ін. (с. 383, 511–526).

Серед моральних пріоритетів редактора — відповідальність через неминучу перевірку за кількома джерелами фактичного матеріалу: *«... в тому-то й велич талановитих особистостей, що опускати високо підняту планку своєї моральності й професіоналізму вони не могли — ніде й ні за яких обставин»* (с. 143). Автор слушно зауважує, що в добу наскрізної технократії найбільшою помилкою є нехтування саме людським чинником як незамінним редакторській роботі: *«Якими досконалими й осучасненими не були б комп'ютерні програми, замінити досвідчене око, розум і творчий підхід до справи редактора, коректора вони поки що не зможуть. Це ще раз доводить, що спроби будь-яким способом формалізувати творчість, «загнати» її в машинні рамки програм-роботів нікому не вдавалися»* (с. 135).

Навчально-світоглядний складник має свою повну реалізацію через використання ілюстративного матеріалу до обґрунтованих теоретичних положень. Це згадка про Реймську Євангелію — найцінніший подарунок Ярослава Мудрого доньці Анні як зразка рукописної редакторської справи, що існувала задовго до виникнення друкарства (с. 36), історія видання і перевидання «Києво-Печерського патерика» (с. 501–502), заувага на образних і прямих заголовках науково-популярного дослідження В. Качкана (с. 453), цитування знакових думок про мову, культуру, церкву І. Огієнка (с. 454), про переклади М. Рильського, А. Перепаді (с. 471, 475), акцент на потребі академічних видань наших класиків, зокрема Т. Шевченка, І. Франка, Лесі Українки, П. Куліша, В. Винниченка, М. Грушевського, В. Симоненка та ін., твори яких через ідеологічну цензуру були спотворені або взагалі вилучені (с. 420), порівняльний аналіз автентичних і спотворених текстів у Т. Шевченка

та В. Симоненка (с. 423–432). Не менше повчальним є приклад зі спотворенням навіть казок Г.-Х. Андерсена і повернення справжнього тексту у видавництві «А-БА-БА-ГА-ЛА-МА-ГА» (с. 503–504). Такі яскраві приклади видавничого втручання в тексти, внаслідок радянської ідеологічної цензури, є найкращим методичним прийомом формування етичних засад діяльності редактора і закладання основ його національного світогляду.

Тема «Цитати», де автор наводить повчальні висловлювання С. Петлюри, І. Огієнка, Д. Степовика, В. Симоненка, Ю. Шереха, В. Липинського, — це взагалі путівник з національного світобачення та світотворення (с. 534–543). Автор уміє наголосити на деталях, що є ознакою майбутнього професіоналізму. Йдеться про редагування документальних фотографій, фактологічна достовірність яких має бути вписана у контекст: *«епоха, місце та техніка зйомки, національний типаж героїв, сцени побуту, вигляд та назви об'єктів»* (с. 282) — усе це категорії світоглядів, себто набагато ширші і глибші за самі знання.

Обґрунтовуючи дизайнерський контекст будь-якого видання, автор продуманим художнім оформленням свого посібника також впливає на світогляд студентів: *«Різноманітними видами зображальних матеріалів посилити пізнавальну, естетичну та виховну функції видання, допомогти читачеві глибше, повніше зрозуміти текст, підсилити враження від прочитаного»* (с. 258). Виняткову роль такого впливу на читача, зокрема студента, має форзац підручника, де зображено базові українські і закордонні видання з історії українського друкарства, історії української преси, загалом із журналістики, української історичної лексикографії та сучасної мовної норми. Це спонукатиме студента шукати зазначені видання, що мають приховану рекомендацію.

Практично-організаційний складник

Практично-організаційний складник має кілька вимірів, один із яких розлого поданий у професіограмі сучасного редактора, що максимально зорієнтовує студента у поставлених перед ним вимогах (особистісних, освітніх, професійних, специфічних) і способах їхнього досягнення. Практичний складник редакторської роботи, крім знання всього редакторського процесу (редакційно-видавничий процес, підготовчий, редакційний, виробничий етапи), виявляється і в його обізнаності з маркетинговою діяльністю, зокрема видавничим бізнесом, електронною комерцією, пошукові творів до видання, створення списку текстів на перевидання та ін. Проте дуже часто за практичною мотивацією втрачається загальна культура видавничого процесу, яку автор демонструє на вдалому й показовому ілюстративному матеріалі (с. 342–348), а також визначає тенденції розвитку, зокрема, навчального книговидання в пострадянський період.

Через гіпертрофований прагматизм та культурну плиткість зникають посади коректорів (або їх поєднують в одній особі). Тому й не дивно, що за останні 20 років в Україні не випущено жодного довідника чи практичного посібника для коректорів-практиків (крім підручника Т. Крайнікової «Коректура» 2006 року дуже обмеженим накладом) (с. 145–146). Слушною є викладена автором полеміка із З. Партиком про непотрібність коректора у видавництві та аксіоматичний висновок для майбутнього редактора: «... щоб підготувати до друку високоякісне видання, відповідальні й складні процеси редагування, звіряння, зчитування та вичитування на різних етапах перетворення авторського оригіналу у видавничий оригінал-макет не може виконувати одна людина» (с. 112–113).

Зникнення коректорів, проте, не єдина проблема в організації видавничого процесу. У зв'язку зі зростанням кількості видавництв виявлено загальну проблему кадрового складу і загальний спад якості видаваних творів. Редактор один із тих, для якого культура видавничого процесу має стати культурою самого життя.

Підручник навчає не лише розв'язувати текстуальні проблеми, але й давати раду з проблемами самих авторів текстів. Ідеться про їхню неспроможність подати в науково-популярному стилі опрацьований науковий матеріал вузької галузевої проблематики, про неадекватну оцінку своїх творів, про намагання видати свій твір будь-якою ціною, зокрема ціною втрати самої культури видавничого продукту та ін.

Отже, пропонований підручник Миколи Тимошика «Основи редагування» дуже злободенна, науково містка, інформаційно насичена, доступно тлумачена, методично продумана і вправна праця, що не тільки навчить майбутнього журналіста, редактора, видавця але й заохотить його до праці, простимулює і надихне. Сьогоднішня інформаційна доба потребує найосновнішого цензора, ім'я якому *культура*. Саме в контексті основного поняття культури (в перекладі з латинської означає «догляд») і створено цей підручник: творення і плекання майбутнього, що виростає з глибини наших попередніх і весь час оновлюваних знань.

П. Н. Якось на політичному вічі у Львові до мене підійшли два студенти. Сказали, що вони з Києва. Що вчить їх на першому курсі основ журналістики професор Миколи Тимошик і що це не просто навчання, а формування їхнього світогляду і чесної та правдивої журналістики. Чомусь вони вирішили попросити мене вплинути на пана професора, аби він не покидав викладацької роботи..., бо вони без нього не уявляють свого навчання. Так от, без цього підручника я теж не уявляю гідної перспективи для української журналістики (зокрема основ редагування), як і без Миколи Тимошика націєцентричного українського гуманітарного простору.

Наукове видання

УКРАЇНСЬКИЙ ІНФОРМАЦІЙНИЙ ПРОСТІР

Науковий журнал
Число 2 (4)

Засновник і видавець —
Київський національний університет культури і мистецтв

Виходить із 2018 р.

Технічне редагування та
комп'ютерна верстка

Сергій Шашенко

Редагування та коректура

*Оксана Гарачковська,
Наталя Дмитренко*

Редактор англomовних текстів

Марина Антонівська

Відповідальний секретар

Олексій Ситник

Підписано до друку 08.11.19. Формат 17×24

Папір крейдований. Гарнітура PT Serif.

Обл.-вид. арк. 17,75. Ум.-друк. арк. 15,8

Наклад 300 прим.

Зам. № 4014

Віддруковано з оригінал-макету на видавничо-поліграфічній базі КНУКіМ
м. Київ, вул. Чигоріна, 14.

Свідоцтво про внесення суб'єкта до державного реєстру видавців,
виготовників, розповсюджувачів видавничої продукції серія ДК № 4776
від 09.10.2014